ప స్తూపమును విడిచి యేవిధముచేతను మనోహరముగానుండని బెజవాడ గుహలను వర్ణించియుండెనని చెప్పుట పొసఁగియుండలేదనియు, అమరావతీ స్తూపములోని విగ్రహములను బోలు నొక్క విగ్రహమైన నొక్కశాసనమైనఁ గంటికిఁ గానరాదనియు, ఏడవశతాబ్దము నందుండి వ్రాసినవ్రాఁతలోఁ బొరపాటులుండవచ్చుననియు, హోనుత్సాంగు వాక్యములను భాషాంతరీకరించిన బీల్ గారి భాషాంతరీకరణమునకును జ్యూలియనుగారి భాషాంతరీకరణమునకును భేదమున్నదనియు మొదలగు విషయముల నెన్నిటినో చర్చించి స్యూయలుగారి వాదమును బూర్వపక్షము చేసియున్నారు.[1]

ధాన్యకటకమును పాలించిన యాంధ్రరాజుల పేరులను, ధాన్యకటకమను పేరును అమరావతీస్తూపములో గానవచ్చినవి. ఆంధ్రుల శాసనములు మాత్రమె కాక వారితరువాత పాలనముచేసిన యాంధ్రపల్లవుల శాసనములుగూడ అమరావతియందుఁ గానుపించినవి. ధాన్యకటకనగరములోని బుద్ధచైత్యమును సందర్శించి బుద్ధునికి నమస్కరించుటకై వచ్చితినని చెప్పి పల్లవరాజగు సింహవర్మ యొకశాసన మొక స్తంభముపైని వ్రాయించెను. ఆ స్తంభముకూడ అమరావతిలోని మంటిదిబ్బలోనుండి పైకిఁదీయఁబడినది. నవీనులుకూడ ధాన్యకటకము ధరణికోటయనియే భావించుచుండిరి కాని బెజవాడయని భావించుచుండలేదు. కాఁబట్టి హోనుత్సాంగు వ్రాసిన వ్రాఁతయని చెప్పెడి పరస్పర విరుద్ధములయిన కొన్ని వాక్యములను బట్టి బెజవాడయే ధాన్యకటకమని భావించుట భ్రమ కాని వేఱొండు కాదు.

---

1. గ్రంథవిస్తర భీతిచేత వీరిచర్చలను సంపూర్ణముగఁ దెలుపఁజాలక సంగ్రహములుగా వారిభావములను మాత్రము దెలిపితిమి.

పదవ ప్రకరణము.

పునర్విమర్శనము.

—:o:—

ఆంధ్రసామ్రాజ్య విస్తీర్ణము.

ఆంధ్రరాజులు మగధసామ్రాజ్యమునుగైకొని పాలించిరని పురాణములు పేర్కొనియుండుటయును, చీనాచక్రవర్తులును, చీనాదేశపుచరిత్రకారులును, బలిద్వీపవాసులును, యవద్వీపవాసులును, వీరిని ఇండియా చక్రవర్తులని పేర్కొనియుండుటయును, పాండ్యచోళ కేరళములను పాలించినరాజులు వీరిని మగధరాజులని పేర్కొనియుండుటయు, ఆంధ్రసామ్రాజ్యమున మగధరాజ్యము చేరియున్నదని చెప్పుటకు ప్రబలసాక్ష్యములుగానున్నవి. మధ్యదేశము, కళింగదేశము, దక్షిణకోసలము, విదర్భదేశము, కొంకణదేశము, మహారాష్ట్రదేశము, దక్షిణకుంతలదేశము, ఇంతయేల, పాండ్య చోళ కేరలదేశములు దక్క తక్కిన దక్షిణాపథ దేశములన్నియు నాంధ్రసామ్రాజ్యమునఁ జేరియున్నవని చెప్పవచ్చును. వనవాసి (Banavasi) రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రరాజుల రాజప్రతినిధిగ నుండి దక్షిణకుంతల దేశమును పాలించినహారితిపుత్రి శాతకర్ణుని పేరుగల దానశాసనములు మైసూరునందు రైసుదొరగారిచేత నూతనముగాఁగని పెట్టఁబడినవి. కనుక నాంధ్రరాజులగు శాతకర్ణులు మైసూరునుగూడ పాలించినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. అసిక. అస్మక, మూలక. సురాష్ట్ర, కుకుర, అపరాంత, అనూప, విదర్భ, ఆకరావంతిదేశములను గోతమిపుత్రి శాతకర్ణి జయించెనని నాసికశాసనములలో నొకదానిలో నుదాహరింపఁబడి యుండెను. అస్మకమూలికదేశములు దక్షిణాపథ దేశములోనివని పురాణములు చెప్పుచున్నవి.

---

1. The Madras Journal of Literature and Science 1886-87 pp. 56 to 62; Archeological Survey of Indi. (New Series) Vol. III p. 25, 28.

దక్షిణకత్తివాడి దేశమునకు సురాష్ట్రమను పేరుగలదు. కుకురదేశము రాజపుత్రస్థానములోని యొకభాగమై యున్నది. ఉత్తరకొంకణదేశమే అపరాంతమనఁబడుచున్నది. అనూపదేశము వింధ్యకు సామీప్యమున నున్నదని పురాణములు చాటుచున్నవి. అయ్యది నర్మదకు నెగువున నున్నదనియు, దానికి మాహిష్మతీ నగరము రాజధానియనియు రఘువంశమునందుఁ జెప్పఁబడినది. అకరావంతి యనునది మాళవదేశముయొక్క తూర్పుభాగముగానున్నది. కాబట్టి యాంధ్ర సామ్రాజ్యము దక్షిణమున మైసూరు మొదలుకొని యుత్తరమున గంగానదివఱకును విస్తరించియుండెనని చెప్పవచ్చును. మాళవము, కన్యాకుబ్జదేశము, సింధుసౌవీరదేశములు, పాంచాలకాశ్మీరములు, ఉత్తరకోసలకాశీదేశములును, నేపాలభూపాలదేశములును, కామరూపబ్రహ్మదేశములును, పాండ్యచోళకేరళదేశములును మాత్ర మీయాంధ్ర సామ్రాజ్యమునఁ జేరియుండలేదు. పైఁజెప్పినదేశములలోఁ బశ్చిమోత్తరదేశములు విజాతీయులయిన శకరాజుల పాలనమునందుండినవి.

బౌద్ధమతము.

ఆకాలమునందలి మతములలో బుద్ధునిమతమే బహుజనానురాగమును బడసి దేశమంతటను వ్యాపించి సర్వోత్కృష్టమైనమతముగా నెంచఁబడుచు నగ్రస్థానమును వహించియుండెను. శాలివాహనవంశజులమని చెప్పుకొనియెడి యాంధ్రరాజులును, మహాభోజులమని, మహారాతులమని చెప్పుకొనియెడి మండలాధిపతులును, బౌద్ధమతము నవలంబించి యాంధ్రచక్రవర్తులకు నూడిగము సేయుచుండిన యవనశకపహ్లవాది నాయకులును, నైగములును, (వర్తకులు), స్వర్ణకారులును (బంగారుపనులు చేయువారు) వర్ధకులును, (వడ్రంగులు), ధాన్యకశ్రేణులును (ధాన్యపు వ్యాపారము చేయువారు), గాంధికులును (ఓషధులు మొదలగువాని విక్రయించువారు), సామాన్యగృహస్థులును బౌద్ధమతావలంబకుల యుపయోగార్థమే కశిలామయమైన కొండలను దొలిపించి గుహలను, మఠములను, చైత్యములను, నిర్మించుచువచ్చిరి. ఈయాంధ్రరాజుల పరిపాలనకాలమున మొదట విజాతీయులును విదేశస్థులునగు యవనులు Bactrian Greeks) శకనులు, (Indo Scythians) పహ్లవులు (Persians) గుంపులుగుంపులుగావచ్చి

దేశమునఁ జొఱఁబడి కల్లోలముగావించిరి. ఇందుకు నాంధ్రుల పరిపాలనమునకు లోఁబడి దేశమున స్థిరవాసము నేర్పఱచుకొని దేశమతములను దేశాచారములను బూని దేశీయులలోఁ గలిసిపోయిరని యిదివఱకే పూర్వప్రకరణములఁ దెలుపఁబడియెను. పైజెప్పినగుహాలలోని శాసనములలో బుద్ధధర్మప్రచారమునకై దానము చేసినవారిలో యవనులయొక్కయు శకనులయొక్కయు నామములుగూడ లిఖింపఁబడి యుండుటయే యిందుకు ప్రబలసాక్ష్యముగానుండెను. బౌద్ధభిక్షువులు నివసించుటకొఱకు శిలామఠములలో గదులేర్పఱుపఁబడినవి. ఈబౌద్ధసన్న్యాసులు సాధారణముగా దేశాటనము సేయుచు వర్షకాలములయందునీకొండగుహలలో నివసించుచుండిరి. శ్రావణమాసములో బౌద్ధసన్న్యాసులు ప్రాతదుస్తులనువిడిచి క్రొత్తదుస్తులను ధరించుచుండిరి. పరోపకారబుద్ధిగలవారు వీరికి దుస్తులనుబహుమానము చేయుటకుఁ గొంతిధనమును గ్రామసంఘములకడనిలువఁజేయుచుండిరి. ఆసంఘములవారు మూలధనమును వెచ్చింపక వానివడ్డినిమాత్రమీధర్మకార్యములకొఱకు వినియోగించుచుండిరి. ఇటువంటి మతకార్యముల నిర్వాహముకొఱకు రాజులును రాజకీయోద్యోగస్థులును గ్రామముల నిచ్చివేయుచుండిరి. మతబోధకులయిన సన్న్యాసులు తఱచుగా సముద్రయానము సలుపుచుండిరి. కాబట్టి కొంకణదేశములో సముద్రతీరమున వీరికొఱకు ధర్మశాలలు విశ్రాంతిగృహములు నిర్మింపఁబడి యుండినవి. కాఁబట్టి డాభోల్, చాంకోట్, రాజపురి కయ్యలకడ వరుసగా ''చిప్లన్, మహాడ్, కూడెమ్, అనుప్రదేశములకడ నట్టి గుహాలుకలవు. ఘోడ్బందరుకడ దిగువారికి కన్హేరిగుహాలు కలవు. ఇంతియగాక యాంధ్రదేశమునందును బెజవాడ, అణుగొలను, గుంటుపల్లి, శ్రీశైలము మొగలరాజపురము మొదలగు తావులనుకొండగుహాలు తొలుపఁబడియుండినవి. ఆంధ్రరాజుల పరిపాలనమున సమస్తవిధములచేత బౌద్ధమతమౌన్నత్యదశననుభవించె ననుటకు లేశమాత్రమునుసందియములేదు.

బౌద్ధమత భేదములు.

బౌద్ధమతాచార్యులు స్వల్పవిషయములలో భేదాభిప్రాయముగలిగి యుండి మహాసాంఘికు లనియు, మహాస్థవీరులనియు రెండుతెగలుగావిడిపో

యిరి. మహాసాంఘికులన మహాసంఘముయొక్క విద్యాలయమునకు సంబంధించిన వారని యర్థము. మహాస్థావిరులన మహాధ్యక్షుని విద్యాలయమునకు సంబంధించిన వారని యర్థము. మరల మహాసాంఘికులు "చైత్యకులు (పూర్వశైలులు,) అపరశైలులు, హైమవతులు, లోకోత్తరవాదినులు, ప్రజ్ఞాప్తివాదినులు" అనియైదు తెరగతులుగ వేఱుపడిరి. చైత్యకపర్వతము మీఁదనుండు సన్న్యాసిబోధనము నవలంబించినవారు చైత్యకులనం బడుచుండిరి. హౌనుత్సాంగు పూర్వశైలసంఘారామమని చెప్పినది యీచైత్యకులకు సంబంధించినదిగ నేల చెప్పరాదని డాక్టరు బర్గెస్సుగారు ప్రశ్నించుచున్నారు. [1]పూర్వశైలులతో భేదించినవార పరశైలు లనంబడుచున్నారు.

బ్రాహ్మణమతము.

ఆంధ్రులును ఆంధ్రరాజులును, బౌద్ధమతాభిమానులును బౌద్ధమతావలంబకులునైనను ఆంధ్రరాజుల పాలనమున బౌద్ధమతముతోఁ బాటు బ్రాహ్మణమతమును వర్ధిల్లుచుండెను. బౌద్ధులయిన యాంధ్రరాజులెప్పుడును బ్రాహ్మణమతముపట్ల ద్వేషమును జూపినట్లెక్కడను గానరాదు. మఱియు గోతమిపుత్త్రిశాతకర్ణి బ్రాహ్మణజాతిని సాంకర్యమునుండి సంరక్షించెనని నాసికశాసనమునందు జెప్పఁబడియుండుటచేత గోతమిపుత్త్రుఁడు బ్రాహ్మణమతాభిమానియని కొందఱు తలంపవచ్చునుగాని నిజముగా నాతఁడు మతసహాన బుద్ధికలవాఁడెగాని బ్రాహ్మణమతాభిమానిగాఁడు. యవనశకపహ్లవాదులు మొదలగువిజాతీయులు పెక్కండ్రు బ్రాహ్మణమతావలంబకులై కొందఱు బ్రాహ్మణులమనియు కొందఱు క్షత్రియులమనియుఁ జెప్పుకొనుచు బ్రాహ్మణసంఘమును సాంకర్యము నొందించు నప్పుడట్టి సందర్భముల గోతమిపుత్త్రుఁడు కలుగఁజేసికొని బ్రాహ్మణజాతికి భంగముకలుగకుండఁ గాపాడుచు వచ్చెననుటకును సందియముండదు. కాఁబట్టి యీకాలమునందు బ్రాహ్మణ బౌద్ధమతముల రెంటికిని శత్రుత్వము లేకపోవుటయేగాక యన్యోన్య మైత్రికూడకలదని చెప్పుటకు సంశయింపవలసినపనిలేదు.

1. Archeological Survey of Southern India Vol I p 24.

ఈవిషయమును బ్రాహ్మణమతాభిమాని ఋషభదత్తునియొక్కయు, బౌద్ధమతాభిమానియగు గోతమి పుత్త్రునియొక్కయు దానశాసనములే వేనోళ్లఁ జాటుచున్నవి.

వర్ణాశ్రమ ధర్మములు.

ఒక్కయార్యజాతివారిచే మాత్రమే యీవర్ణాశ్రమ భేదములు కల్పింపఁబడినవి కాని యనార్యులయిన నాగులలోను మిశ్రజాతులవారయిన బౌద్ధులలోను కల్పింపఁబడియుండలేదు. ఆర్యులలోనైన నిప్పటిరీతి వర్ణభేదములు గానరావు. ఆకాలమునందు వృత్తులనుబట్టి కులభేదము లేర్పడినవిగాని కులభేదములను బట్టి వృత్తులేర్పడి యుండలేదు. ఆకాలమునందు భోజనప్రతిభోజనములకు ప్రతిబంధకములేవియు నేర్పడియుండలేదు. బ్రాహ్మణుఁడు చాతుర్వర్ణ్యములలోని స్త్రీలను వివాహమాడుటకు నధికారము కలిగియుండెను. ఇట్టి యధికారమును బ్రాహ్మణులు కలిగియుండుటకుఁ గారణములేకపోలేదు; ఆకాలమునందు బ్రాహ్మణులు దక్షిణాపథమున మిక్కిలి తక్కువసంఖ్యకలవారుగనుండిరి. ఇతరజాతులలోని స్త్రీలను వివాహమాడకుండినచో వారి సంఘ మభివృద్ధిని గాంచనేరదు. శీఘ్రకాలములోనే యంతరించి పోవచ్చునుగనుక స్వరక్షణార్థమైవారు బ్రాహ్మణేతరులు బ్రాహ్మణులగుటకు మార్గము లేర్పఱచి బ్రాహ్మణేతరజాతి కన్యలను వివాహముఁజేసి కొనుచుండిరి. అప్పటికింకను బ్రాహ్మణులు మాంసభక్షకులుగానే యున్నందున శూద్రాదులుచేసిన వంటకమును భుజించుటకు సంకోచింప కుండిరి. కాని బౌద్ధమతాచార్యులయొక్కయు, జైనమతాచార్యుల యొక్కయు బోధనలచేతను ఆచరణ విధానములచేతను బౌద్ధులును జైనులును పెక్కండ్రు మాంసభోజనమును వర్జించిరి. వీరితోడి మతచర్చలచేతను, సంపర్కముచేతను బ్రాహ్మణులు తరువాత పితృకార్యములయందు సహితము మాంసభోజనము వర్జింపవలసిన వారయిరి. ఈగౌరవము విశేషముగ జైన మతమునకుఁ జెందవలసియున్నది. అహింసయే పరమధర్మమనిబుద్ధుఁడు బోధించినదానిని అశోకవర్ధనుఁడు ప్రకాశింపఁజేసెను. అశోకుని సందేశమును ఆంధ్రులు శిరసావహించిరి. వీరి ప్రేరేపణములచేతను జైనబౌద్ధమతాచార్యుల బోధనలచేతను ద్రావిడబ్రాహ్మణు లెల్ల

రును క్రమక్రమముగా మాంసభోజనమును వర్జించిరి. నేఁడు పంచద్రావిడ బ్రాహ్మణులు మాంసమును ముట్టరు. వీరు దాక్షిణాత్యులు. పంచగౌడ బ్రాహ్మణులు మాత్రము వర్జింపలేదు. వీరౌత్తరాహులు. ఇప్పటి బ్రాహ్మణోత్తములకుఁ దమపూర్వు లొక కాలమున మాంసభోజనము చేయుచుండిరను మాటయే తెలియదు. అట్టిమాటయే వారికిఁ గర్ణకఠోరముగా నుండకమానదు. బహుశతాబ్దముల క్రిందటనె యాదురభ్యాసమును విడిచిపెట్టినవారుగావున వారికట్లుండుట సహజగుణమె గాని యందు విరుద్ధగుణమేమియులేదు. ఆర్యులాకాలమునఁ బరిపాలనము చేయు నాంధ్రులను కేవలమును శూద్రులనుగాఁ జూచి యుండలేదు. వారిని క్షత్రియులని పైకిచెప్పుచువచ్చిరిగాని కర్మాధికారమును గలిగింపక లోపలద్వేషభావమును గలిగియుండిరి. మొదట నామమాత్రములుగా నేర్పడిన వర్ణాశ్రమ బంధనములు సడలియున్నవిగాని కాలముగడచిన కొలదిగట్టిగా బిగింపఁబడుచు వచ్చినవి. మనుస్మృతియందుఁ జెప్పఁబడిన భేదకారణములు కేవలము కల్పితములు గాని స్వాభావికములు గావుగనుక నవి యెంతమాత్రము విశ్వసింపఁ దగినవి కావు.

ఇతరమతములు.

ఆకాలమునందు శైవమతమును జైనమతమునుగూడ వర్ధిల్లుచుండెను. రాజప్రతినిధిగనుండి వనవాసి రాజధానిగఁ జేసికొని దక్షిణకొంకణమును, కర్ణాటమును పాలించిన హారితిపుత్ర శాతకర్ణి కర్ణాటకము (మైసూరు) లోని స్థానకుందూరువద్దనున్న శివాలయమునకేదో దానధర్మము చేసెనని కుబ్జుఁడను కర్ణాట కవి ప్రాశస్తియను కావ్యమునందు వ్రాసియుండుటనుబట్టి యాంధ్రరాజుల పోషకత్వమున శైవమతము కూడ వర్ధిల్లుచుండెనని చెప్పవచ్చును. ఆర్యులలోను బౌద్ధులలోను మొదట విగ్రహారాధనములేదు. విగ్రహారాధనము మొదట నవార్యులలోను నాగులలోను విశేషముగా వ్యాపించియుండెను. తరువాత బౌద్ధులచేతను, అటుపిమ్మట ఆర్యులచేతను అవలంబింపఁ బడినది.

దేశభాషాభివృద్ధి.

ఆకాలమున నార్యబ్రాహ్మణులు సంస్కృత ప్రాకృతములను వాడుకొను

చుండిరి. రాజకీయ భాష ప్రాకృతము. వ్యవహారిక భాష మాగధము. ప్రాచీన మహారాష్ట్రము, పైశాచి,అపభ్రంశము,మొదలగు ప్రాకృత భేదములు దేశభాషలుగా నుండినవి. ఆకాలమున వాడఁబడుచుండిన లిపి మౌర్యలిపిగా నుండెను. శాసనములన్నియు పాలి భాషలో నున్నవి. ప్రాచీన ద్రావిడభాషయే పైశాచి యనంబడుచుండెను. ఆర్యులు దీనిని పైశాచియని యపహాస్యము చేయుచుండిరి. అయినను ఆంధ్రరాజు లీ భాషలో గ్రంథములను వ్రాసియు, వ్రాయించియు దేశభాషను ప్రోత్సాహపఱచిరి. శాలివాహనుని మంత్రియగు గుణాఢ్య పండితుఁడీ భాషలోనే బృహత్కథను రచించెనని యిదివఱకె తెలిపియుంటిమి. శర్వవర్మ యను మఱియొకమంత్రి కాతంత్రవ్యాకరణము నాభాషలోనే రచించి శాలివాహనునకుఁ జెప్పెను. హాలశాతవాహనుఁడు ప్రాచీనమహారాష్ట్రి భాషలో సప్తశతి యనుగ్రంథమును రచించియున్నాఁడు. వీనిని బట్టి యాంధ్రరాజుల పరిపాలనమున దేశభాషలు పోషింపఁబడి వర్ధిల్లినవని యూహింపవచ్చును. ఈపైశాచిభాషలో నుండియే అఱవము, తెలుఁగు, కన్నడము, మళయాళము తులు మొదలగు భాషలు జనించినవి. అనేకభాషలసాంకర్యమె తెలుంగుబాస కబ్బుటచేతఁ దక్కిన పైశాచీపుత్త్రికలకంటె భిన్నమైనదిగఁ గాన్పించుచున్నది.

శిల్పశాస్త్రము - చిత్రవిద్య.

ఆంధ్రరాజుల పరిపాలనకాలమున శిల్పశాస్త్రము చిత్రవిద్యలు మిగుల నభివృద్ధికిఁ దేఁబడినవి. ఈ యాంధ్రరాజు లనేకచైత్యములను స్తూపములను విహారములను, రాజభవనములను నిర్మించినందున శిల్పులకుఁ దమతమ విద్యానైపుణ్యములను జూపుటకు మంచియవకాశము కలిగెను. మందిరము లెట్లు నిర్మింప వలయునో, విగ్రహము లెట్లు చెక్కవలయునో, చిత్రపటము లెట్లు వ్రాయవలయునో తెలుపునట్టి శాస్త్రములనేకము లంతకుఁ బూర్వమె బౌద్ధులచే వ్రాయఁబడి యున్నవి. అట్టి శిల్పశాస్త్రజ్ఞులలో నాగ్నజిత్తుఁడను వాఁడు ముఖ్యుఁడు. ప్రత్యేకశిలలతో బట్టబయలునఁ గట్టఁబడక పర్వతములను

గుట్టలను దొలఁచి నిర్మింపఁబడిన బౌద్ధదేవాలయము లాకాలమునందలి యద్వితీయ శిల్పకళానైపుణ్యమును నేటికిని బ్రకాశింపఁ జేయుచుండుట ప్రశంసనీయముగదా. ఈ బౌద్ధదేవాలయములకు వెలుపల నంతయుఁ గొండయైనందునఁ బైకి శోభాయమానముగఁ గన్పట్టక పోయినను లోనికిఁబోయి చూచినపక్షమున మహేంద్ర భవనములను బోలియుండును. ఇవిగాక అమరావతీస్తూపమువలె బయలున నిర్మింపఁబడిన స్తూపములు సహితము నిరుపమానమైన శిల్పవిద్యామహిమచేఁ బ్రశంసనీయములుగ నున్నవి. వానిలో ముఖ్యముగా గుంటూరుమండలములోని అమరావతి స్తూపమునందు గానంబడియెడు శిల్పవిద్యానైపుణ్యమును కన్నులారఁగాంచి యానందింపవలసినదియె గాని యిట్టిదని నిరూపించి వర్ణించుటకుఁ బదములు గానరావు; ఈగ్రంథము చాలదు. ఈ యమరావతీ స్తూపమును గూర్చి వివరముగాఁ దెలిపెడి రెండుగొప్పగ్రంథము లాంగ్లేయభాషయందు విరచింపఁబడియున్నవి. అందొకటి డాక్టరు ఫర్గూసను (Dr. Fergusson) గారిచేతను మఱియొకటి డాక్టరు బర్గెస్సు (Dr. Burgess) గారి చేతను వ్రాయఁబడినవి. ఈ యమరావతీ స్తూపముచుట్టును శిలాస్తంభములతో వెలుపలను లోపలను గ్రాదులు (కంచెలు) కట్టఁబడినవి. ఆ స్తంభముల మీఁద శిల్పకులు చూపిన పనితన మింతింత యనివర్ణింప నలవికాదు. వానిలోఁ బెద్దదియు వెలుపలదియునగు గ్రాదివలయముయొక్క నడిమికొలత ౧౯౫ యడుగులును, లోపల గ్రాదివలయము యొక్క నడిమికొలత ౧౬౫ యడుగులునుగలిగి ఈరెంటికినడుమ యాత్రికుల ప్రదక్షిణమార్గమును గూడగలిగి యుండెను. పెద్ద గ్రాది వెలుపల ౧౪ అడుగులును, లోపల ౧౨ అడుగులును, లోపలగ్రాది ౬ అడుగులయెత్తునుమాత్ర ముండెను. పెద్దగ్రాదియొక్క క్రిందిభాగము జంతువుల యొక్కయు బాలురయొక్కయు విగ్రహములతో నలంకరింపఁబడియెను. స్తంభములు యథాప్రకారముగ నష్టకోణాకృతులు గలిగి చక్రమువలె గుండ్రముగ నుండు బిళ్లలతో నలంకరింపఁబడియున్నవి. ఈ పెద్దగ్రాదియొక్క వెలుపలి భాగముకంటె లోపలిభాగమంతయు నెక్కువచిత్రముగానుండు చిత్తరువులతోఁ జిత్రింపఁబడియున్నది. వెలుపలిగ్రాదికంటె లోపలిగ్రాదిమీఁద బుద్ధునిచరిత్రము

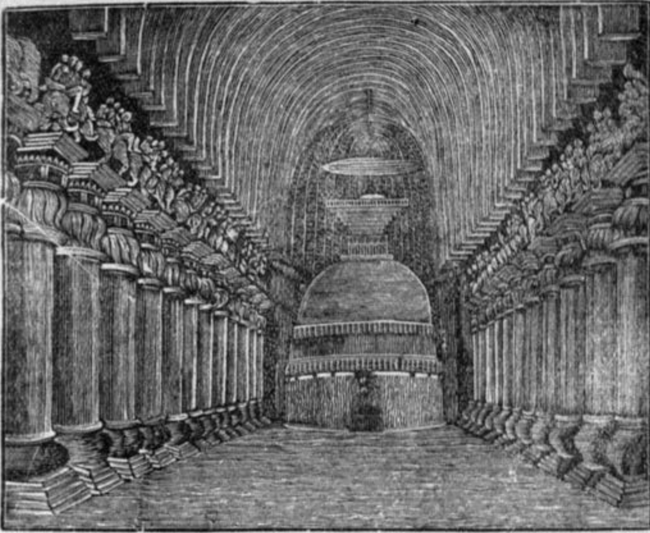
లోనివియుఁ గాథలలోనివియునగు స్త్రీపురుషులయొక్క చిత్రపటములా చరిత్రమును గాథలు బోధపడురీతిగ మిక్కిలి సొగసుగాఁ జిత్రింపఁబడినవి.

డాక్టరు ఫర్గ్యూసను గారు ప్రకటించిన గ్రంథములోని చిత్రపటములలో రెండు మిక్కిలి మనోహరములుగానున్నవి. అందొకటి వెలుపలి పెద్ద గ్రాదినుండియు, మఱియొకటి లోపలి గ్రాదినుండియుఁ దీయఁబడినవి.

తనముంగటి సైన్యము గోడలను గాపాడుచుండఁగా రాజు సింహాసనమునఁ గూరుచుండి యప్పుడే దేతెంచిన యొక దూత చెప్పెడి సమాచారమును వినుచుండినట్లును, దిగువను కాల్బలము నశ్వసైన్యము దంతావళములు యుద్ధమునకుఁ బ్రయాణోన్ముఖములై నడచుచున్నట్లును శత్రుకోటిలో నొకడువచ్చి సంధిని గోరుచున్నట్లును మొదటిదానిలో నత్యద్భుతముగాఁ జిత్రింపఁబడినది. అయ్యది నిన్న మొన్నను జిత్రింపఁబడినట్లుగా నుండి యాకాలపు శిల్పకారుల నైపుణ్యమును బుద్ధి వైభవమును నాగరికతను వేనోళ్లఁ జాటుచున్నది. డాక్టరు ఫర్గ్యూసనుగారును, డాక్టరు బర్గెస్సుగారును ఆపటమును నెక్కువగ మెచ్చుకొని యున్నారు.

రెండవపటము మూడు పూజార్హములయిన వస్తువులను దెలుపుచున్నది. అందొకటి గ్రాదులతోఁడి స్తూపము, మఱియొకటి మతచక్రము, వేఱొకటి పవిత్రమైన వృక్షమునుగాని (బోధి వృక్షము) బుద్ధుని దంతమునుగాని పూజించుచున్న సంఘము. ఈస్తూపముపైని బుద్ధునికి సంబంధించిన విగ్రహములు మాత్రమె గాక నాగరికతయందు వెనుకఁ బడియున్న ప్రాచీన నాగులయొక్కయు నాగరాజులయొక్కయు, నాగరాణులయొక్కయు, నాగకన్యలయొక్కయు విగ్రహములుగూడ పెక్కులు చిత్రింపఁ బడియున్నవి. ఇట్టి స్తూపము లమరావతి విగాక జగ్గయ్యపేట, గుడివాడ, భట్టిప్రోలు, ఘంటశాల మొదలగు స్థలములలోఁ గూడ మఱికొన్ని గలవు. గుడివాడ, భట్టిప్రోలు, ఘంటశాలలోనివి యిటుకలతోను సున్నముతోడను గట్టఁబడినవిగా నున్నవి. మఱియును బౌద్ధభిక్షువులకొఱకుఁ బర్వతములలోఁ దొలుపంబడిన విహారములలోను చైత్యములలోను కార్లీపర్వతములోని చైత్యమును అజంటావిహారమును గొప్పవి. కార్లీ

చైత్యము బొంబాయి పునహానగరములకు నడుమనున్నది. ఈచైత్యము వెలుపలి నుండి చూచునపుడు శోభాయమానముగఁ గాన్పింపక పోయినను లోపలికిఁ బోయి చూచునపుడు దేవేంద్రభవనమును బోలియుండును.

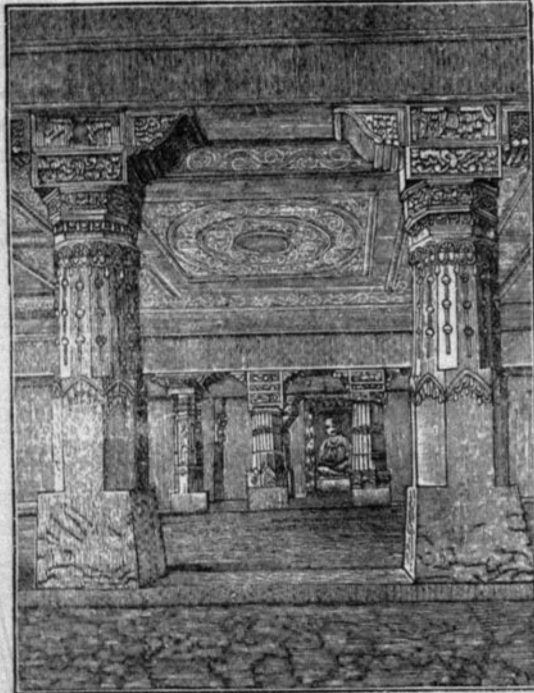

కార్లీ చైత్యము.

కార్లీపర్వతములోని చైత్యముయొక్క పొడవు ముఖద్వారము మొదలుకొని వెనుక ప్రక్కనుండెడు గోడవఱకు ౧౨౬ అడుగులుండును. వెడల్పు ౪౫ అడుగుల ౭ అంగుళములుండును. ఈ చావడిలోని ప్రక్కభాగములు క్రైస్తవాలయములలోని ప్రక్కభాగములంత విశాలములుగ లేవు. వానిలో నడిమిభాగము మాత్రము ౨౫ అడుగుల ౭ అంగుళములు వెడల్పుకలిగి యున్నదిగాని తక్కినవన్నియు స్తంభములసాంద్రతను గలుపుకొని పదియడుగులు మాత్రమె గలిగియున్నవి. శిల్పకారులహస్తనైపుణ్యమును బుద్ధిచాతుర్యమును దెలుపు నట్టి చెక్కడపుఁబనులచే శోభించుచుండిన ముప్పదితొమ్మిది స్తంభములుగలవు. ఈ విహారమున కంతకు వెలుతురు కలుగుటకై పైన ననుకూలకోణముగల తావున నొకరంధ్రముంచఁబడినది.

అజంటాలో నాలుగు చైత్యములుగలవు. తరువాతికాలమున నిర్మింపఁబడిన చైత్యములలో బుద్ధునిరూపపటములు గానుపించుచున్నవి. ఈకడపటి చైత్యములలో నిరూపింపఁబడిన బౌద్ధమతము ఆవశతాబ్దములోని హిందూమతమును సమీపించియున్నది. అజంటావిహారములలో నొకదానిపటమీక్రిందఁ జూపుచున్నారము. ఇది మిక్కిలి సొగసుగానుండునది. ఈవిహారము ౬౪ అడుగుల పరిమాణముగలిగి ౨౪ స్తంభములతో నొప్పారుచున్నది.

అజంటావిహారములో శిల్పచాతుర్యము.

బౌద్ధభిక్షువులు నివసించుటకై రెండు ప్రక్కలను ౧౬ గదులుగలవు. నడుమనొక్కగొప్ప చావడియు ముంగటనొకవసారయు వెనుకపవిత్రమైన గర్భగృ

హాము నగలవు. కుడ్యములపైన బుద్ధునిజీవితములోని చర్యలను దెలుపు ప్రదర్శనములు చిత్రింపఁబడినవి. స్తంభములును కప్పును చిత్రవిచిత్రములయిన నగిషీపనులచే వెలుగొందుచున్నవి. వీనినన్నిటిని గన్నులార వీక్షించునప్పుడు గలుగునట్టి యానందము వర్ణనాతీతమై యుండును. అంజలి స్త్రీపురుషుల విగ్రహములుసాగసుగను స్వభావసిద్ధములుగను ముఖవికాసములు సత్ప్రవృత్తిని సూచించునవిగను నాహ్లాదకరములుగను నున్నవి. అలంకారములు పరిశుద్ధములయినవిగను క్రమపద్ధతికలవిగను నున్నవి.

ఆకాలపు స్తూపములయొక్కయు, చైత్యములయొక్కయు, విహారముల యొక్కయు, విగ్రహములయొక్కయు, రూపపటములను ముద్రింపవలయునన్న విశేషవ్యయప్రయాససాధ్యమైనది కావున శిల్పకారుల బుద్ధికుశలతను, చిత్రవిద్యలతీరును జూపుటకు నీయొకటిరెండు పటములను మాత్రము ముద్రింపఁగలిగితిమి.

మతసంఘములు - పౌరసభలు.

ఆకాలమునందు మతకార్యములను ధర్మకార్యములను నిర్వహించుటకై యీకాలపు దేవస్థానసంఘములవలెనె మతసంఘములును, పౌరజనోపయోగకరములయిన కార్యములను నిర్వహించుటకై యీకాలపు పౌరసభల (Corporations) వలెనె పౌరసభలు నేర్పడియుండినవి. అట్టిసభలురెండు పేర్లతో భట్టిప్రోలు శాసనములలోఁ గన్పట్టుచున్నవి.

ధర్మకార్యనిర్వాహక సంఘములోని సభ్యులు:—హిరణ్యవ్యాఘ్రపాద (డు); ఉగలక (ఉద్గారకుఁడు), కలహ (డు), విసాక (విశాఖుఁడు), స్థాలశీర్షి, శ్రామణ (డు), ఒదల (ఔదరుఁడు), అపక (డు), సముద్ర (డు), అనుగ్రహ(డు), కూర(డు), శత్రుఘ్న(డు), పోతక(డు), పోత(డు) అలినాక (అలినాగుఁడు), వరుణ (డు), పింగళక (డు), కౌశిక (డు), సూత (సూత్రుఁ

* కలహ (డు) అనుదానిని కలహుఁడని చదువుకొను రీతిగానే తక్కిన నామములను డుప్రత్యయమును జేర్చి చదువుకొన వలయును.

డు), పోష (డు), కుబీరక (కుంభీరకుఁడు - ఇతఁడొకరాజు), గాలిక (డు), శాలిమణదాస (డు), భారద (భారతుఁడు), ఒదల (ఔదరుఁడు) స్థాలతిష్య (డు), తిష (తిష్యుఁడు), గిలన (జ్ఞానుఁడు), జంభ (డు),......బుబ (బు వుఁడు),...జనక (డు), గోసాలక (డు), ఉపసాదునికొడుకుకూర (డు), కర హునికొడుకు ఉత్తర (డు).

పౌరసభాసభ్యుల నామములు:—వచ్ఛ (వత్సుఁడు), చఘ (జఘన్యు, డు), జెటూ (జటుఁడు), జంభ (డు), తిస (త్రిష్యుఁడు), రేత (రైవతుఁడు), అచిన (అచీర్ణుఁడు), సభిక (డు), అఖఘ (అక్షుఘ్నుఁడు), కేల (డు), కేశ (డు), మాహా (మాఘుఁడు) సేత (స్వైత్రుఁడు), చడిక (చండికుఁడు), ఓఖ బల, ఓఘబలుఁడు) సోనుతర (సోనుత్తరుఁడు), సువర్ణోత్తర (డు), సామన (శాలిమణుఁడు), సామనదాస (శాలిమణదాసుఁడు), సామక (శ్యామకుఁడు), కాముక (డు), చితక (చిత్రకుఁడు).

వర్తకసంఘములు.

ఆకాలమున వాణిజ్యముచేయుచుండిన వణిక్కులు విశేషభాగ్యమును సంపాదించినట్లు గానంబడుచున్నది. కార్లీలోని గొప్పచైత్య గుహను జయంతీ నగరములోని యొక సేఠ్‌వలన నిర్మింపఁబడియె నని చెప్పఁబడినది. ధాన్యకటకము, కన్హేరి మొదలగు స్థలములలో గూడను వారిదానములు మిక్కిలి విలువగలిగినవిగా నున్నవి. సేఠ్ అనుశబ్దము శ్రేష్ఠియనుదాని ప్రాకృతరూపము. సేఠ్ యొక్క వికృతియె తెలుఁగులో సెట్టియగుచున్నది. సెట్టియనగా వర్తకుఁడు. ఆకాలములో వర్తకసభలు పెక్కులుండినవి. నేతగాండ్రకు, గాంధికులకు, ధాన్యక శ్రేణులకు, నూనె మొదలగువానిని తయారు చేయువారలకుఁ బ్రత్యేక వర్తకసభలుగలవు. ఈసభలన్నియుఁ గ్రమమైన యేర్పాటులను నిబంధనములను కలిగి యోగ్యస్థితి యందున్నట్లుగఁ గానంబడుచున్నవి. ప్రజలు తమ సొమ్మును శాశ్వతముగా నీసభలకడ్డభద్రముగా నుంచుకొనుటయు, వారలు కీరలకు తరతరములవఱకు వడ్డీ నిచ్చుచుండుటయుఁ గూడగలదు. ఈసభల మూలమున వ్యాపరి

1 Epigraphia India, Vol. II. pp. 326. 329.

పాలనము చేసికొనుచుండుట అప్పటి రాజ్యాంగపద్ధతిలో ప్రధానమైన విషయముగా నుండెను. పైనుదాహరించిన భట్టిప్రోలు శాసనములోని నిగమ సభ మాత్రమె గాక ఉషవదత్తుని నాసిక శాసనములో గోవర్ధనములోని నిగమ సభ యొకటి పేర్కొనఁబడి యుండెను. దేశములో ఎట్టెట్టి విక్రాంతులు సంభవించినను, పరిపాలనచేయు రాజు యెట్టివారయినను నిరాఘాటముగ రాజ్యపాలనమునడుచుటకు నిట్టి సభలు తోడ్పడుచుండిన వనుటకు సందియములేదు. ఆకాలమునందు నూటికి రెండు మొదలుకొని యేడున్నరవఱకు మాత్రమె వడ్డి గైకొనఁబడుచుండెను గాని యీకాలమునందువలె నధికమైన వడ్డి గైకొనఁబడుచుండలేదు.

నాణెములు.

ఆంధ్రరాజుల కాలమున నాణెములు సీసముతోడను, రాగితోడను, వెండితోడను జేయఁబడినవిగా నున్నవి. వీనిలోఁ బెక్కువేల నాణెములు ధరణికోటలోను, గుడివాడ ప్రాంతమునను దొరకినవి. కొన్ని నాణెములను రాబర్టు స్యూయలుగారు సంపాదించి జనరల్ కన్నిహ్యామ్ గారికిఁ బంపఁగా నయ్యవి గౌతమిపుత్త్రశాతకర్ణి, యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి, చంద్రశ్రీశాతకర్ణి కాలమునాటివై యున్నవని వారు కనుగొనిరి. పశ్చిమ భాగమున ననఁగా నిప్పటి మహారాష్ట్ర దేశమునందును భగవన్‌లాల్ ఇంద్రాజిపండితుని చేతను గిబ్బుగారిచేతను కనుఁగొనఁబడినవి. అవియును గౌతమిపుత్త్రుని యొక్కయు, యజ్ఞశ్రీయొక్కయు, పులమావియొక్కయు, వారి ప్రతినిధి పరిపాలకులయొక్కయు నాణెములుగా నున్నవి. పశ్చిమదేశమున దొరకిన యాంధ్ర నాణెములపైన విల్లునంబులు చిత్రింపఁబడినవిగా నున్నవి.

స్యూయలుగారు గుడివాడలోఁ గనుఁగొనిన కొన్ని నాణెములు చిత్రములుగా నున్నవి. రోమనులయొక్కయు, యవనులయొక్కయు ఓడలనుబోలిన యోడయొకటి అర్ధచంద్రాకృతిగల టూపుతోడను రెండు తెఱచాపలతోడను, తెడ్డువలెనుండు నొకపెద్ద లంగరు (చుక్కాను) తోడను జిత్రింపఁబడినవిగా నున్నవి. ఇయ్యవి యజ్ఞశ్రీకాలమునాటివిగా నున్నవి. ఈ నాణెమునుబట్టియు

యాకాలపునాటియాంధ్రులకు నోడలనుగూర్చియు, వారికాయాత్రలనుగూర్చియు, జ్ఞానముకలదనియు, ఆవిషయములందు వారాతితేరిన వారేయనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పుటకు సంశయింపఁ బనిలేదు. ఈ నాణెములుగాక యాకాలమునందుగవ్వలు మొదలగునవి కూడ వ్యవహారమునం దుపయోగింపఁ బడుచుండినవి.

విశేషానుభవముగల మణికారకులు.

విశేషానుభవముగల మణికారకులని (రత్నవర్తకులు, పూసలవర్తకులు, రత్నములు సానపట్టువారు మణికారకు లనంబడుదురు. రాబర్టు స్యూయలుగారాంధ్రులనుగూర్చి వ్రాసియున్నారు. ఈవిషయమున రాబర్టు స్యూయలుగా రాంధ్రులకిచ్చిన యోగ్యతా పత్రిక చదువరుల కాహ్లాదకరముగా నుండునని దాని నీ క్రింద నుదాహరించు చున్నారము.

"నాకు దొరకినపూసలు రేగడిమట్టితోఁ జేయఁబడి యెండఁ బెట్టఁబడినవిగను, బంకమట్టితోఁ జేసి కాల్చినవిగను, ఎముకలతోడను, స్ఫటికములతోడను, గాజుతోడను, తృణమణితోడను, కెంపులతోడను, వివిధములయిన ఱాళ్లతోడను జేయఁబడినవిగను నున్నవి. కొన్ని చిన్నవిగను కొన్ని పెద్దవిగను పెక్కురకములుగ నున్నవి. వానిలో ముఖ్యముగా ఱాళ్లతోఁ జేయఁబడినవి సొగసయిన పనివానితనమును దెలుపునవిగానున్నవి. స్ఫటికములోఁ జేయఁబడిన గిన్నెయొక్క చిన్నభాగమును ఎముకలోఁ జేయబడిన హస్తకంకణములయొక్క యొకటి రెండుముక్కలును, నునుపు చేయఁబడిన యొకటి రెండు చిన్న ఱాళ్లును, అటువంటివస్తువులె మఱికొన్నియునుగూడ దొరకినవి. ఇవియన్నియు నాకాలపునాటి మనుష్యులు విశేషానుభవముగల మణికారకులని ఋజువు చేయుచున్నవి. ఈవస్తువులన్నియును వీరిచే కృష్ణామండలములోని గుడవాడవద్దఁ గనుగొనఁబడినవే గావున నీయోగ్యతాపత్రిక యాంధ్రులకె చెందునదిగాని మఱియొకరికిఁగాదు.

1 Archeological Survey of India, New Imperial Series Vol. XV. page 20.

కుమ్మరపనులు.

ఆకాలపు నాటి యిటుకలను మఱికొన్ని కుమ్మరపనులను పరిశోధించిన న్యూయలుగారి మరల నిట్లు వ్రాయుచున్నారు.

" ఆకాలపునాటి కుమ్మరులీ కాలపునాటి వారికన్న నధికచాతుర్యము కలవారని నాకు దొరకిన పగిలిపోయిన కుండముక్కలు మొదలగునవి తేటపఱచుచున్నవి. అయ్యది నిస్సంశయముగా నిర్వివాదాంశమని నేననుకొనుచున్నాను. కొన్ని కుండలయొక్క మూతులు మూడునాలు గడుగులు నడిమి కొలత గలిగి మిక్కిలి పెద్దవిగానుండి ధాన్యము మొదలగునవి నిలువఁజేసుకొనుట కనుకూలముగా నుండి యుండఁబోలు. కొన్ని మిక్కిలి సొగసుగా నగిషీ చేయఁబడినవిగా నున్నవి"

సముద్ర మార్గములు - రేవుపట్టణములు.

ఆంధ్రరాజుల పరిపాలనములో విదేశములతోడి వర్తకవ్యాపారము సముద్ర మార్గముల నడుపఁబడుచుండె ననుటకు దృష్టాంతము లనేకములు గలవు. అరేబియా, ఈజిప్టు, రోము, గ్రీసు, పారశీకము మొదలగు పశ్చిమదేశముల నుండి యోడలు పశ్చిమ సముద్రతీరమునందలి భరుకచ్చము, సింహపురము, శూర్పారగము మొదలగు రేవు పట్టణములకు వచ్చుచుండెను. భరుకచ్చము నేఁడు బ్రోచి (Broach) యని పిలువఁబడు చున్నది. ఇచ్చటనుండి సింహళమునకును సింహళమునుండి గంగానదీ ముఖద్వారము నందుండిన తామ్రలిప్తి నగరమునకు సముద్రమార్గము కలదు. ఈ మార్గమున నోడలు రాకపోకలు సలుపుచుండెను. తామ్రలిప్తి నగరమున బయలువెడలిన యోడ తూర్పుతీరము వెంబడిని వచ్చి కళింగదేశములోని రెండురేవు పట్టణములను ఆంధ్రదేశములోని రెండురేవు పట్టణములను జూచుకొని చోళదేశపు తీరముప్రక్కనే సింహళద్వీపమునకుఁ బోవుచుండెను. కళింగదేశములోని ప్రధానమైన రేవుపట్టణము అడ్డిటాయమనదిగా నున్నది. ఈ పేరు బర్మాదేశపుగాథలలో గానుపించుచున్నది గాని కళింగదేశములోని యేపట్టణమునకు వర్తించునో తెలియరాకున్నయది. బర్మాదేశమునుండి "అ

"పూసా, పాలికాట్" అనువర్తకు లిరువురు తమసరకులను అడ్జిటా రేవున దింపుకొని మగధదేశములోని సువర్ణపురికిఁ బోయిరని చెప్పఁబడినది. [1]కళింగదేశములోని రెండవరేవు పట్టణముపేరు తెలియరాదు. కృష్ణానదీ ముఖద్వారమునందొక రేవుపట్టణ ముండినట్లనేక గాథలవలనఁ దెలియుచున్నది. కొన్నిగాథలనైదవ ప్రకరణమునఁ దెలిపియే యుంటిమి. ఈపట్టణము పేరేమియని గ్రంథములను పరిశోధింపఁగ విదేశస్థులు వ్రాసిన గ్రంథములలో "మసాలియా" యని పేర్కొనఁబడియెను. టాలెమీయను చరిత్రకారుఁడు, తన భూగోళమునందు మైసాలియా యని పేర్కొనియున్నాఁడు. "పెరిప్లస్ ఆఫ్ ఇరిత్రోయాన్ సీ" అనుగ్రంథమును వ్రాసిన గంథకర్తకూడ "మసాలియా" యని పేర్కొని యున్నాఁడు. ఈ గ్రంథకర్తలిరువురు రెండవ శతాబ్దములోని వారుగా నున్నారు. ఈ పట్టణము పేరుతోనే మండలమునుగూడ వ్రాసియున్నారు.[2] మసాలియా యనఁగా మోసలపురమని యొకరు వ్రాసియున్నారు. ఈ మోసలలేక మాసలపురము కృష్ణామండలములోని మసూలాయను మచిలీపట్టణమునకో లేక యిరువదిడెబ్బది మైళ్లదిగువున గుంటూరుమండలము బాపట్లతాలూకా లోని మోటుపల్లి గ్రామమునకో సంబంధించి యుండునని తోఁచుచున్నది. ఈ మండలము రవసెల్లాలకు (సన్నని నూలుబట్టలకు) విఖ్యాతిఁగాంచినదని పై గ్రంథకారులు పేర్కొనియున్నారు. ఇటీవలి చరిత్రకారులు వ్రాసిన విషయములను బట్టికూడ నీయంశము ధ్రువపడుచున్నది. పదునొకండవ శతాబ్దప్రారంభమున "అబూరిహాన్" అను అరాబియా దేశస్థుఁడొకఁడు "దనక" యనుదేశము కొంకణమను పేరుగల కృష్ణానదీ తీరమునందలి పల్లపుప్రదేశములలో నున్నదని పేర్కొనియున్నాఁడు. అబూరిహాను

(1) The Deccan in the time of Goutama Buddha by the Rev. Thomas Foulkes, Chaplain of Coimbatore in the Ind. Ant., Vol. XVI.

(2) McCrindle's Ptolemy, p. 188, ff; The Periplus of the Erythroean Sea and Voyage of Nearchus, translated by William Vincent, D. D., p. 105, ff.

యొక్క యుద్దేశము ప్రకారము దనకదేశము ఖడ్గమృగముల దేశముగానున్నది. ఈయభిప్రాయమునే సూలిమాన్ అనువర్తకుఁడు దెలుపుచునట్టిదేశము దక్షిణహిందూదేశములోని "రూమి' (Ruhmi) యనిపేరొక్కని ఒకయుంగరములో దూరిపోఁగలట్టి సొగసయిన రవసెల్లాలకు (fine muslins) విఖ్యాతి కెక్కినదని గూడ చెప్పియున్నాఁడు. ఈదేశమునే మసుడియను (Masudi) యనువాతఁడు 'రహామా' (Rahama) యనియు, ఇద్రిసి (Idrisi) యనువాతఁడు డుమి (Dumi) యనియు, పేరొక్కనియున్నారు. ఈదేశము సముద్రతీరము వెంబడి నున్నదని కూడ మసుడి చెప్పుచున్నాఁడు.

ఇంతియగాక పదునాలుగవ శతాబ్దమునం దీదేశమును జూడవచ్చిన మార్కొపోలో (Marco polo) అనునతఁడు మాబారుదేశమున కుత్తరమున మచిలీపట్టణ మండలములో ముటఫిలి (Mutafili) యను రేవుపట్టణమును పేరొక్కనుచు వజ్రములకును, సాలెపట్టునుబోలె మిక్కిలి పలచనైన సన్నని బట్టలకును ప్రసిద్ధికెక్కినదని పేరొక్కనియున్నాఁడు. ఈముటఫిలి మచిలీపట్టణమునకు సంబంధించినదని కొందఱును, మోటుపల్లికి సంబంధించి యుండునని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. ఇంకను ననేకులీదేశము వజ్రములకును మంచిరవ సెల్లాలకును విఖ్యాతికెక్కినదని పేరొక్కనియున్నారు. కాఁబట్టి టాలెమీ మొదలగువారు రెండవశతాబ్దమునఁ బేరొక్కనిన మసాలియాదేశమును, అరబ్బీ దేశస్థులు పేరొక్కనిన రహామి లేక డుమి మండలమును, ఆబూరిహాన్ పేరొక్కనిన దనకదేశమును ధాన్యకటకమను నాంధ్రదేశమునకు సంబంధించినవి కాని వేఱొక దేశమునకు సంబంధించినవి కావు.[1]

చీనా, జపాను, బర్మా, దేశములనుండియు, సుమత్రా, జావా, బోర్నియో దీవులనుండియును, సింహళమునుండియు, వంగదేశమునుండియు నీమసాలియా రేవుపట్టణమునకు నోడలు సరకులను గొనివచ్చి మరల సరకులను గొనిపోవుచుండును. ఇంతియగాక నెల్లూరునకు సమీపమున పినాకినీ నదీముఖద్వారమున మఱియొక రేవుపట్టణముకలదు గాని పేరుదెలియరాకున్నది. ఈదేశమునందలి బట్టల

1 Mr. Cunnimgham's Ancient Geography of India.

మొదలగునవి ధాన్యకటకమునుండి ప్రతిష్ఠానపురముమీఁదుగా మెట్టదారిని భరుకచ్ఛము రేవునకుఁ బోయి యచ్చటనుండి పశ్చిమమండలములకుఁ బంపఁబడుచుండినవి. పశ్చిమఖండములనుండి వచ్చునరకులుగూడ భరుకచ్ఛమునుండి మెట్టదారిని ప్రతిష్ఠానపురము మీఁదుగానే యీదేశమునకుఁ గొనిరాఁబడుచుండినవి.

రోము మొదలగు ఖండాంతర దేశములతోడ వ్యాపారము జరుగుచుండినందులకు దృష్టాంతము రోమకచక్రవర్తుల నాణెము లీతీరమునందు చెల్లుబడియగుచుండుటకన్న మఱియేమి కావలయును. అట్టిరోమక నాణెములు రెండవ శతాబ్దములోనివి నెల్లూరునకు సమీపమున భూమిలోనుండి వెల్లగింపఁబడినవి.

నెల్లూరునకు సమీపమున నొక కాపువాఁడు అప్పలతోఁగూడ యొక్కటకపాధ్యముగానుండిన యొకకొండప్రక్కను పొలము దున్నుచుండఁగా నిటుకకట్టడమొకటి యడ్డము వచ్చినందున వతఁడు దానిని త్రవ్వి చూడఁగా నొక చిన్న దేవాలయము బయలుపడెను. దానిలో నొక చిన్న మట్టిముంత గానంబడియెను. ఆముంతలో రెండవశతాబ్దములోని కొన్ని రోమక నాణెములును, బిరుదు బిళ్లలును గానవచ్చెను. అతఁడు వానిని గైకొని పాతబంగారము క్రింద వాని నమ్మివేసెను. పెక్కునాణెములు కరగింపఁబడినవి. కాని అమీరు-ఉల్-ఉమ్రా అనువాఁడు వానిముప్పదింటివఱకును స్వాధీనము చేసికొని అప్పుడు అనఁగా ౧౭౮౭వ సంవత్సరము జూలయినెలలో చెన్నపురిగవర్నరుగానుండిన అలెగ్జాండరు డేవిడ్సన్ దొరగారికిఁ బంపించెను. వారు వానిలో అడ్రియాన్ శాస్త్రినాయను రోమను చక్రవర్తుల పేరులుగల రెండు నాణెములమాత్రము తీసికొనిరి. వానిలో ట్రజానుల నాణెములు మాత్రము సురక్షితములనియు, అవియన్నియు మేలిమి బంగారములో పోతపోయఁబడినవనియు, అనేకములప్పుడే టంకసాలనుండి తేఁబడినట్లు క్రొత్తవిగను సొగసయినవిగనున్నవనియు, కొన్ని యాభరణములుగ నుపయోగించుకొనఁబడుటచేత కాఁబోలు రూపములు చెడిపోయి యున్నవనియు వ్రాసియున్నారు. ఈరోమక నాణెములు మనదేశములో దొరకుటచేత ఖండాంతరదేశములతోఁగూడ వర్తకము జరుగుచుండెనని మనము నిశ్చయింపవచ్చును.

1 Asiatic Researches vol. II. pages 331,332.

మఱియును ఆంధ్రదేశమునకును సుమాత్రాజావా ద్వీపములకును విశేష సంబంధముగలదని కొన్ని హేతువులచే నిశ్చయింపఁబడుచున్నది. ఈయాంధ్రరాజులను మగధరాజులనియు, మహాకర్ణులనియు విదేశస్థులు పేర్కొనుచుండిరి. వీరినిగూర్చి యాకాలమున నాద్వీపములలోఁ గథలు చెప్పుకొనబడుచుండెను. ఒకకర్ణమహారాజునుగూర్చి యాదేశమునందొక కావ్యముకలదఁట. ఆకావ్యమేదియో తెలిసికొన్నయెడల వీరలచరిత్రము కొంతవఱకుఁ దెలియఁబడవచ్చును. ఈయాంధ్రరాజులకాలముననే బౌద్ధమతమాదీవులకు వ్యాపించినది. ఈదేశమునుండి బౌద్ధభిక్షువులును, వర్తకులు ననేకులాదేశమునకుఁ బోయివచ్చుచుండిరనికూడ చెప్పఁబడుచున్నది.

ఇంతియగాక యాంధ్రరాజులనుగూర్చి చీనాదేశమునందలి చరిత్రములలోఁ బ్రశంసింపఁ బడియుండెను. చీనాదేశపు చరిత్రకారులు "యజ్ఞాయ్" (Yagnai) అని యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణిని పేర్కొని వానిని హిందూదేశపు చక్రవర్తియని చెప్పియున్నారు. ఆంధ్రరాజులలోఁ గడపటి వాఁడయిన పులమాయిని "పౌలోమీన్" (Powlomein), హౌలోమీన్ (Howlomein), హౌలోమీన్‌తో (Howlomeinto), అని యాదేశపు చరిత్రకారులు పేర్కొనియున్నారు. ఇండియాదేశమును వారు పులిమాను దేశమని యర్థము నిచ్చునట్టి పౌలోమీన్‌కోవె (Poulomien kove) యని పిలిచియున్నారు. కడపటివాఁడయిన యీపులమాయి మరణానంతరము దేశమల్లకల్లోలమయ్యెనని "డీగైన్సు ఓలోనాచెన్" (Degiunes Olonachen) వ్రాసియున్నాఁడు. ఈపులమాయి క్రింది యధికారులలో నొకఁడు గంగానదీప్రాంతభూముల నాక్రమించుకొని చీనా చక్రవర్తి యగు టెయిట్ సాంగు (Taitsong), వద్దనుండి హ్యూంట్జె (Hiuntse) యనువాఁడు కొందఱు రాయబారులతో వచ్చుచున్నాఁడని విని వారలను బట్టికొనుటకై సేనలను బంపెననియు, బహుకష్టముతో

1 William Marsden: Asiatic Researches Vol. IV. pages 227. 229.

2 Asiatic Researches Vol. IX. p. III.

హార్యాంట్జి తప్పించుకొని టిబెట్ దేశమునకుఁ బాఱిపోయెననియు, ఆదేశ ప్రభువయిన "యెట్సోంగ్లాన్ స్తాన్" (Yetsonglonstan) అనువాఁడు వానికిఁ గొంతసైన్యము నిచ్చెననియు, అతఁడాసైన్యముతో మరలవచ్చి పులమాయి శత్రువుని నోడించి వానిని జెఱఁ బట్టెననియు వ్రాసియున్నాఁడు. [1] వీని నన్నిటినిబట్టి చూడఁగా వీరలకును చీనా చక్రవర్తులకు విశేషమైత్రికలదనియు, ఈ రెండుదేశములకును వర్తక వ్యాపారము జరుగుచుండెననియుఁ దేటపడకమానదు.

పట్టణములు—పల్లెలు.

ఆకాలమున నాంధ్రదేశమందుండిన పట్టణములు పల్లెలు కొన్ని ధాన్యకటకశాసనములలోఁ గానంబడుచున్నవి. "రాజగిరి, కేవురూరు, మందర, విజయపురము. (బెజవాడ?), ధాన్యకటకము (ధరణికోట), కుట్టపరవేన, మహావనశాల, కూడూరు (బందరు తాలూకాలోని గూడూరులేక కృష్ణామండలములోని గుడివాడయై యుండవయును), ఒడి పరివేనన (ఒద్దిపట్టు?), సాధుగ, రాజశైలము, కటకశాల (ఘంటశాల), నడతూరు, మహాకాండూరూరు, వేలగిరి" అనునవి మాత్రము పేర్కొనఁబడినవి. "నందపురము, గిలనకేర, సగతి" అనునవి భట్టిప్రోలు శాసనములలోఁ బేర్కొనఁబడినవి.

ఆంధ్రులవర్ణనము.

ఆంధ్రులు నాగరికతయందు పెక్కుతరగతులుగ వేఱుపడియుండిరి. అనార్యాంధ్రులు నాగరికతయందు వెనుకఁబడియున్నవారగుటచేత వారు కేవలముదిగంబరులుగా నుండిరని చెప్పవచ్చును. నాగరికులయిన నాగులు కొంచెము వస్త్రాదికమును గలిగియుండిరి. వారు ధరించుకొనుదుస్తులును, అలంకరించుకొను నాభరణములు వారివారిస్థితుల ననుసరించి భేదించియుండినవి. సాంచి, నాసిక, కార్లి, అమరావతి, మొదలగు ప్రదేశములలోని విగ్రహములను జూచినయెడల వారలంకరించుకొనినయాభరణముల వైఖరులు తేటపడఁగలవు. ఆంధ్ర స్త్రీలలంకరించుకొను నాభరణములలో పెద్దవిగను దీర్ఘచతురస్రములుగనుండిన బిళ్లలతోఁ గూర్పఁబడి బరువుగను వెడల్పుగనుండు మెడసరము ప్రాముఖ్య

మును గాంచియుండినది. చెవులతొగులు పెద్దవిగనుండినవి. ఒక్కొకప్పుడు దీర్ఘ చతురస్రములుగనుండి భుజములపై వ్రేలాడుచుండినవి. చేతులకు మణికట్టుల కడబరువైన కంకణములుగలవు. కాళ్లకును బరువైన యందెలు కడియములు నుండినవి. పచ్చనిబొట్టు స్త్రీలమోము నలంకరించియుండెను. ముంగటి భాగము గుబురుగనుండి యెత్తుగ నుండు నొకవిధమైన తలపాగ పురుషులచే నలంకరించుకొనఁబడుచుండెను. పురుషులును స్త్రీలును కటిప్రదేశమునకు పై భాగమున నగలుతక్క విశేష వస్త్రాదికమును ధరించి యుండలేదు. స్త్రీలనడుములకు నొడ్డాణములు గలవు. రణశూరులయిన యాంధ్రులు విల్లంబులను (ధనురస్త్రములు), కుంతములను (ఈఁటెలను), ఖడ్గములను ధరించుకొనియుండిరి. ఇత్తడి, రాగి, దంతము మొదలగువానితోఁ జేయఁబడిననగలను బీదవారు ధరించియుండఁగా భాగ్యవంతులు బంగారునగలను ధరించుచుండిరి. ఆకాలమున లోహములలో వెండి మిక్కిలి స్వల్పముగ నుండుటచేత వెండినగల నెవ్వరును ధరించుచుండలేదు. భాగ్యవంతులు కాళ్లకుఁగూడ బంగారందియలను బంగారు కడియములను ధరించియుండిరి. ఈకాలమునందుఁ గొన్ని తెగలలో వలెఁ దమ స్త్రీలకు ముసుగులువేసి సూర్యరస్మినైనఁ గాన రాకుండ మూలఁ గూర్చుండ బెట్టు విపరీతాచారములను వారెఱుంగరు. ఆంధ్రరాణులు సహితము రాజసభలలోఁ దమభర్తల ప్రక్కను గూర్చుండుచువచ్చిరి. ఉన్నతస్థితియందుండిన స్త్రీలు సహితము విద్యాభ్యాసమును జేయుచుండిరి. ఆకాలమునందు పురుషులు స్త్రీలను మిక్కిలి మర్యాదతోఁ జూచుచుండిరనుటకుఁ బెక్కు దృష్టాంతములు గలవు. మతకార్యములలోను స్త్రీలే ప్రాముఖ్యురాండ్రుగ నుండుచు వచ్చిరి. ఏమత మవలంబించినను స్త్రీలే మార్గదర్శులుగ నుండిరి. పురుషులకన్నను స్త్రీలకే మతాభినివేశమధికముగా నుండెను. సర్వసామాన్యముగా పురుషులే స్త్రీలకు వశులై వర్తించుచుండిరి.

విశేషాంశములు.

ధాన్యకటక బౌద్ధస్తూపములోనిదానశాసనములలో రెండు విచిత్రమయిన సంబంధమును దెలుపునవిగా నున్నవి. తోళ్ల పనిచేయువాఁడును నాగబు

రుని కుమారుఁడును నగు విధికుఁడను వాఁడు తనతల్లితోడను, తనభార్యతోడను, తనసహోదరులతోడను, తనకుమారుఁడగు నాగునితోడను, తనపుత్త్రికలతోడను, తనబంధువులతోడను, తనమిత్రులతోడను గలిసివచ్చి వ్రాయించిన దానశాసన మొకటియు, ముకుందశర్మయనువానికుమారుఁడు కూతుండ్రతోడను కోడండ్రతోడను మనమలతోడను గలిసివచ్చి వ్రాయించిన దానశాసన మొకటియుఁ గలవు. [1] శర్మయనునది బ్రాహ్మణుల పట్టపుపేరు. పై ముకుందశర్మ వైదికమతమునకు సంబంధించిన బ్రాహ్మణుఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. విధికుఁడు తోళ్ళపని చేయువాఁడని చెప్పఁబడినది వాస్తవమయినచో నాతఁడు హైన్యజాతివాఁడయి యుండవలయును గదా. పూర్వమున సాధారణముగా మాదిగవాండ్రు మాత్రమె తోళ్లపని చేయుచుండిరి. అప్పటికి మాలమాదిగలు లేకపోయినను వాండ్ర పూర్వులెవ్వరో యొకరుండి యుండక తప్పదుగదా ఆకాలమునందు బుద్ధుని పూజించువారిలో బ్రాహ్మణులుకూడ గలరనియు, మఱియు బ్రాహ్మణుఁడయినను చండాలుఁడయినను వర్ణభేదము లేకుండ సమస్తమతములవారును బౌద్ధాలయములం బ్రవేశించుటకు నర్చనలు సలుపుటకు సమానహక్కులనే గలిగియున్నారనియును పైదానశాసనములు రెండును దెలుపుచున్నవి. ఆకాలమునందు యవనపహ్లవాది మ్లేచ్ఛులే హిందూనామములను ధరించి బౌద్ధమతము నవలంబించి బౌద్ధాలయములకు వచ్చి బుద్ధుని సేవించి దానధర్మములుగావించి శాసనములఁ జెక్కించినవారు పెక్కండ్రుగలరు.

కృష్ణుఁడును, వానిసోదరుఁడు తుల్లకృష్ణుఁడును, వారిసోదరినాఖాయను నామెయు, ధాన్యకటకములోని గొప్పచైత్యమునకు నూర్ధ్వపట్టమును దానముచేసిరని దెలిపెడి దానశాసన మొకటికలదు. ఇందు కృష్ణుఁడు దమిళుఁడని పేర్కొనఁబడియున్నది. తమిళమె దమిళముకాఁగా నయ్యది ద్రమిళముగాను ద్రవిడముగాను సంస్కృత గ్రంథకారులచేఁ బేర్కొనఁబడినది గావున నాశాసనము నాఁటికి దమిళులు వేఱుగను నాంధ్రులు వేఱుగనుండిరని తేటపడుచున్నది.

1 **The Buddhist Stupas of Amaravati and Jaggayyapeta. pp. 91 to 103.**

తమిళులను బట్టియె ద్రావిడ శబ్దమేర్పడినదిగావునఁ దమిళులకుఁ బూర్వ మీదేశమున నున్న వారిని ద్రావిడులని పిలువరాదని పూర్వప్రకరణములయందు చేసిన వాదము సహేతుకమైనదని తేటపడకమానదు. ఏభాష నాగులు మొదలగు జాతులవారిచే భాషింపఁబడుచుండెనో యాభాషనే తమిళజాతులవారు దక్షిణాపథమునకు రావేగమె యవలంబించిరి గావున నాటనుండియు నాభాష ద్రావిడభాషగాఁ బరిగణింపఁబడుచుండెను. కాఁబట్టి ద్రావిడభాషలని చెప్పఁబడియెడి యిప్పటి యఱవము, కన్నడము, తెలుఁగు, మలయాళము మొదలగు భాషలసఁ దల్లి కొంటి నాగజాతులవారి భాషయె కాని తమిళుల భాష కాదనియు, కొందఱు తలంచునట్లుగ నిప్పటి తమిళభాషనుండి తెలుఁగు పుట్టినది కాదనియుఁ నూహింపఁ దగియున్నది.

కర్ణాటము.

కర్ణమనఁగా కొండలోయ యనియుఁ వానియందు సంచరించువారు కర్ణాటులనియు, కర్ణాటులు నివసించుదేశము కర్ణాటమైనదనియు కొందఱు పండితులు చెప్పునది నాలుగవ ప్రకరణమునందుఁ గొంచెముగఁ బ్రశంసింపఁబడినది. కర్ణాటమనునది మొదట కొండలోయను బట్టికాక కర్ణులనుబట్టి యేర్పడినదని కొందఱు చరిత్రకారుల యభిప్రాయమై యున్నది. ఆంధ్రదేశమును పాలించినరాజులలో "శాతకర్ణి" అను పేరును వహించిన వారనేకులుండుటచేత సామాన్యముగా నాంధ్రరాజులను కర్ణులని వ్యవహరించుచుండిరి. వీరు బహుశతాబ్దములు దేశమును పాలించినవారగుటచేత వీరి కీర్తి సర్వత్ర వ్యాపించినది. తమిళజాతుల వారిచే నివసింపఁబడు దేశములోఁ గొంతభాగ మాంధ్రరాజు లగు కర్ణులచే జయింపఁబడి వారికి సంచారభూమిగనుండుటచేత నాభాగమునకు కర్ణాటమని పేరు వచ్చినదని చెప్పుచున్నారు. మొట్టమొదట కర్ణాటమని వ్యవహరింపఁబడిన భాగము మైసూరుదేశము. ఈభాగము తమిళజాతులవారినుండి యాంధ్రులచే నాక్రమింపఁబడినదని చెప్పుటకు దృష్టాంతములుగఁ జారిత్రక విషయములు గలవు. హారితీ పుత్రి శాతకర్ణియొక్క శిలాశాసనములు రెండు మైసూరుదేశ

ముఖమందుఁ గన్పట్టఁబడె నని యిదివఱకె తెలుపఁబడియెను. శాతకర్ణి యను పేరు నాంధ్రభృత్యవంశపురాజులు ధరించుచుండుటచేత నితఁడుకూడ నావంశములోని వాఁడే యని నిశ్చయింపఁదగును. ఇతని కొమార్తె యొక నాగప్రతిమను, ఒక చెఱువును, ఒక బౌద్ధ విహారమును దానముచేసెనని తెలిపెడి దానశాసన మొకటి వనవాసియందు బర్గెస్సుగారివలనఁ గనిపెట్టఁబడినది. ఇతఁడచ్చోటఁ బరిపాలనము చేయుచుండెనని యందుఁ దెలుపంబడియెనని యిదివఱకు పేర్కొనంబడియెను. ఈ క్రొత్తశాసనములో నితఁడొక బ్రాహ్మణునకుఁ గొన్ని గ్రామముల దానము చేసినట్లు చెప్పఁబడియెను. అందితఁడు మట్టిపట్టి యనుదేవుని గూర్చిన ప్రార్థనముగూడ వ్రాయించెను ఇయ్యది శివుని పేరులలో నొకటిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈశాసనము నాసిక, ధాన్యకటకము మొదలగుస్థలములలోని యాంధ్రశాసనములం బోలియుండుటయే గాక వానివలె ప్రాకృత భాషలో నున్నది.[1] ఇంతియుగాక మఱియొకవిశేషము గలదు.

స్థానకుందూరునకు సమీపముననున్న యొక పురాతన శైవదేవాలయము చెంగట నొక కోనేరును నిర్మించుటనుగూర్చి ప్రాశస్తి యనుదానిలో కుబ్జుఁడను శైవకవి యొకఁడు వర్ణించియున్నాఁడు. ఆశివాలయమునకు దానధర్మములు చేసినవారిలో శాతకర్ణి యొకఁడని యాకవి పేర్కొనియున్నాఁడు. అతఁడు హారితపుత్త్రి శాతకర్ణి యని పైఁజెప్పిన యంశములను బట్టి స్పష్టపడక మానదు. ఈహేతువులన్నిటినిఁ బరిశీలించి చూచినప్పుడు శాతకర్ణాభిధానులయిన యాంధ్రరాజులు మొదట ద్రావిడులనుండి యాభాగమును గైకొని పరిపాలించిరనియు వారిమూలముననే యాభాగమునకుఁ గర్ణాట మను నామము గలిగినదనియుఁ జెప్పెడి వారివాదమునకుఁ బైనుదాహరించిన యంశములు బలకరములుగా నున్నవనుటకు సందియములేదు.

1 The Indian Antiquary Vol. XXV.p. 27.

పదునొకొండవ ప్రకరణము.

ఆంధ్ర పల్లవులు.

పల్లవులచరిత్ర మగాధముగనున్నది. పల్లవులు స్వదేశస్థులని కొందఱును విదేశస్థులని మఱికొందఱు భిన్నాభిప్రాయులై యున్నను, మొదటనాంధ్రదేశమునుండియె దక్షిణమునకుఁ బోయియుండిరను విషయమునుమాత్రము చరిత్రకారులెల్లరు నంగీకరించినవారు. విదేశస్థులని చెప్పెడివారు దేశమతాచారముల నవలంబించి దేశీయులలోఁగలసి బహుశతాబ్దములు నివసించియుండి తమతొంటి జన్మస్థానమును మఱచి తాముండినదేశమే తమదేశముగభావించుకొనుచు దేశపరిపాలనముచేసిన పల్లవులను విదేశస్థులనుగానే పేర్కొనుచుండుటయు, స్వదేశస్థులని చెప్పెడివారు బహురాజ్యములను సంపాదించి రాజాధిరాజులై నిర్వక్రపరాక్రమమును జూపి దేశపరిపాలనముఁ జేసిన వారిని దారిదోపిడి కాండ్రతెగలలోఁ జేర్చి పేర్కొనుచుండుటయు వింతగాఁ గన్పట్టకమానదు. ఈ ద్విపక్షముల వారివాదములను కేవలము సత్యములని యంగీకరింపరాదు; కేవల మసత్యములని నిరాకరింపనురాదు. కొంతవఱకు సత్యములు నసత్యములుగూడనై యున్నవి. ఏదేశస్థులయినను, ఏజాతివారయినను ఈదేశమునకువచ్చి ఈదేశమతాచారముల నవలంబించి ఈదేశనామముల నలంకరించుకొని ఈదేశమే తమ మాతృదేశముగా భావించుకొనినవారిని స్వదేశస్థులనుగానే పేర్కొనవలసి యుండునుగాని కడవఱకు విదేశస్థులనుగానే భావించి అట్లుపేర్కొనుచుండుట కేవలముఁ బొరపాటని చెప్పఁదగును. గోదావరినది నాసికాత్ర్యంబకముకడ జనించి సముద్రములోఁ గలియువఱకు నడుమనెన్నో యుపనదు లెచ్చటెచ్చట నోపుట్టి వేర్వేఱు నామములతోఁ బ్రవహించుచువచ్చి గోదావరి మహానదిలోఁ గలియుచున్నవిగదా. అట్లు వరద,మంజీర, ప్రాణహిత, ఇంద్రావతి మొదలగు

ఉపనదులువచ్చి గోదావరిలోఁ గలియుచున్నను, ఆగోదావరిలోని జలమును గూర్చి ప్రసంగింపవలసి వచ్చినప్పుడు వరదానది జలమనికాని, మంజీరానది జలమనికాని, ప్రాణహితానది జలమనికాని, ఇంద్రావతీనదిజలమనికాని పిలువక గోదావరీజలమనియే పిలుచుచున్నారము. అట్లు, ఏదేశస్థులయినను, ఏజాతివారయినను, ఆంధ్రదేశమునకువచ్చి, ఆంధ్రదేశమతాచారముల నవలంబించి, ఆంధ్రుల వేషభాషల నలవరించుకొని, ఆంధ్రులతో సంబంధ బాంధవ్యముల నెఱపుచు, ఆంధ్రమహాసంఘములోఁ గలిసిపోయిన వారాంధ్రులుగానే పరిగణింపఁబడఁదగిన వారుగాని అన్యులుగాఁ బరిగణింపఁ బడఁదగినవారు కారు. ఆంధ్రులలోఁ గలిసిపోయిన పల్లవులయొక్క పూర్వులయిన పహ్లవులయొక్క జన్మస్థానము పారసీకమై నంతమాత్రముచేతఁ బల్లవులను పారసీకులనుగా భావించి విదేశస్థులనుగాఁ బరిగణించుట యొప్పిదమైన విషయముగాదు. కావుననే యాంధ్రులలో నొకతెగగా నేర్పడిన పల్లవుల నాంధ్రులనియే భావించి చదువరులకు సులభముగా బోధపడులాగున నాంధ్రపల్లవులని పేర్కొనుచున్నారము. పహ్లవులే పల్లవులై రనియు, ఆంధ్రదేశములోఁ బల్లవులకు జన్మభూమి పల్లవనాడనియు, (పల్నాడు) ఏడవప్రకరణమున గొంచెముగ సూచించియుంటిమి. పహ్లవు లెవ్వరు? ఎక్కడనుండి వచ్చినవారు? వీరిచరిత్ర మేమి? మన పూర్వగ్రంథములం దెచ్చటనైన వీరినిగూర్చి తెలుపబడియెనా? అను ప్రశ్నంబులను మనము విచారింపవలయును.

పురాణములలోని పహ్లవులు.

మనపురాణాదిపూర్వగ్రంథములలోఁ బహ్లవులు పేర్కొనఁబడియున్నారుగాని పల్లవులు పేర్కొనఁబడి యుండలేదు. పహ్లవులు పశ్చిమోత్తర జాతులలోనివారనియు, వారిదేశము సింధునదికిని పారసీకమునకు నడుమనెచ్చటనోయున్నదని పురాణములలోఁ బేర్కొనంబడియెను. మనుధర్మశాస్త్రకారుఁడు పహ్లవులను మ్లేచ్ఛులనుగాఁ జెప్పియున్నాఁడు. పహ్లవులు మ్లేచ్ఛులని మహాభారతములోని భీష్మపర్వము లో ౯ దవ యధ్యాయమునఁ జెప్పంబడి

1 మనుధర్మశాస్త్రము, అధ్యాయము. ౧౦. శ్లో. ౪౪.

రయెను. వారు సగరునిచేత జయింపఁబడిరి గాని సగరుని కులగురువగు వసిష్ఠుఁడడ్డు పడుటచేత నిర్మూలము చేయఁబడక విడిచిపెట్టఁబడిరి. మాంధాతయనురాజు పహ్లవుల [1] విధులనుగూర్చి యింద్రుని ప్రశ్నించినట్లుగ మహాభారతములోని శాంతిపర్వములో ౬౫ వ యధ్యాయమునం జెప్పఁబడినది. అచ్చట యవనులు, కిరాతులు, గాంధారులు, చీనులు, శబరులు, బర్బరులు, శకనులు, తుషారులు, కంకులు, ఆంధ్రులు, మద్రకులు, పుండ్రకులు, పుళిందులు, రమఠులు, కాంభోజులు మొదలగు జాతులతోఁ బహ్లవులు చేర్పఁబడిరి.

వసిష్ఠమహాముని కామధేనువు అంకెవేయునపుడు జనించిన పహ్లవులు మొదట క్షత్రియులయినను క్రమముగా శూద్రులయిరని హరివంశము రామాయణములలోఁ జెప్పంబడియెను. అచ్చట వీరలు శకనులతోను, యవనులతోను, కాంభోజులతోను జేర్పఁబడి రాజాతికి ముఖ్యమైన గుఱుతు గడ్డమని [2] యు, దానిని ధరించుటకు సగరుఁ డనుమతించె ననియుఁగూడ చెప్పంబడియెను. విష్ణుపురాణమునందును యవన పహ్లవ కాంభోజులు మొట్టమొదట క్షత్రియులయినను బ్రాహ్మణులనుండియు, బ్రాహ్మణాశ్రమములనుండియు వేఱుపడినవారగుటచేత శూద్రులయిపోయిరని చెప్పఁబడియెను. [3] మొదట వీరు క్షత్రియులేయనియు, పవిత్రకర్మలను విడనాడి బ్రాహ్మణాధికారమతిక్రమించుటచేత శూద్రు

---

1 టి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులు, వ్యాసాచార్యులుగార్లచే ముద్రింపఁబడుచుండిన సంస్కృత మహాభారతములో పహ్లవశబ్దమునకు బదులుగా పల్లవశబ్దమే గ్రహింపఁబడినదనియు, దక్షిణ హిందూదేశములోని వ్రాఁతప్రతులనుబట్టి తామాగ్రంథమును పరిష్కరించి ముద్రించుచున్నారమని సంపాదకులు తమతోఁ జెప్పినట్లుగ రావుబహాదుర్ వి. వెంకయ్య. ఎమ్. ఏగారు వ్రాయుచున్నారు.

2 పాశ్చాత్యుల (అనఁగా యవనుల గడ్డములనుగూర్చి కాళిదాసుకూడ తనరఘువంశము చతుర్థసర్గమున ౬౩ వ శ్లోకమునఁ బ్రశంసించి యున్నాఁడు

3 Muir Sanskrit Texts Vol. II. p. 259, and Indian Antiqnary Vol. IV, p. 166.

లయిపోయిరని మనువుగూడ వ్రాసియుండెను. కాళిదాసు తనరఘువంశమునందు రఘుమహారాజు దిగ్విజయమును వర్ణించు పట్టున యవనులను హిందూదేశమునకుఁ బశ్చిమదిశను జేర్కొనియున్నాఁడు. పారసీకులను జయించుటకై రఘుమహారాజు త్రికూటమునుండి మెట్టదారిని బోయెనని చెప్పియుండెను. యవనులనుజయించినతరువాత పారసీకులను జయించెనని చెప్పియుండెను. దీనింబట్టి పౌరాణిక కాలమునందు పల్లవులు పరిపాలన భారమును వహించిన యొకజాతివారని స్పష్టపడుచున్నది. వారు బ్రాహ్మణకర్మల ననుసరింపలేదని చెప్పుటచేత వారు విదేశస్థులనియు, విజాతీయులనియు, వారిపూర్వులెప్పుడో యీదేశమునకువచ్చి యుండిరనియుఁ దేటపడుచున్నది.

శాసనములలోని పల్లవరాజవంశము.

పల్లవమను సంస్కృతశబ్దమునకు చిగురనియర్థము. పల్లవవంశములోని పూర్వికుఁడయిన పల్లవుఁడు పల్లవముల పక్కిలో నాకస్మికముగ నశ్వత్థామకు జనించుటచేత నతని కాపేరువచ్చినదనియు, వాని సంతతివారలు పల్లవులయిరనియు కాసకుడి తామ్రశాసనమునఁ జెప్పఁబడియెను. ఇయ్యది నందిపల్లవమల్లునిచే వ్రాయించఁబడినది. పరమేశ్వరవర్మ కురము శాసనమునందును, ఉదయేంద్రము శాసనమునందును, అశ్వత్థామకు పల్లవుఁడు జనించెనని లిఖింపఁబడియెను.[2] కాసకుడి తామ్రశాసనమునందశ్వత్థామకు నప్సరసయగు మేనకయందు పల్లవుఁడు జనించెననికూడ చెప్పఁబడియున్నది.[2] అయినను సింహవర్మ అమరావతీ శిలాస్తంభముపై వ్రాయించిన శాసనములో నశ్వత్థామకు మదనికయను నప్సరసవలన పల్లవుఁడు జనించెనని గానంబడుచున్నది.[3] ప్రాచీన పల్లవరాజులు తమ శాసనములలోఁ దాముపల్లవులమనియు, భారద్వాజ గోత్రులమనియు, వ్రాసికొనియుండిరి[4] కాని తరువాతివారు పోయిన పోకలేవియు వారిశాసనములందుఁ

1 రఘువంశము, సర్గము ౪, శ్లో ౬౦ మొదలు ౭౪ వఱకు.

2 South Indian Inscriptions Vol. I, p. 152; *Ibid* Vol. II p. 370. 3 *Ibid* Vol. II, p. 355. 4 *Ibid* Vol. I, p. 27.

గానరావు. ఈ పల్లవరాజవంశమైనను పలుశాసనముల యందుఁ బలురీతులుగ వర్ణింపఁబడినది. ఈపల్లవుఁడు క్షత్రియుఁడుగాఁ జెప్పఁబడక బ్రహ్మకులము లోనివాఁడుగాఁ జెప్పఁబడియెను. ఈబ్రహ్మవంశము సహితము తాతలను మనుమలుగను, మనుమలను తాతలుగను జేయఁబడి పలుశాసనములలో వర్ణింపఁ బడినది.

కాంచీపురము కైలాసనాథుని దేవాలయములో నొకశాసనమున బ్రహ్మకునంగీరసుఁడు, వానికి బృహస్పతి, వానికిసంయువు, వానికి భారద్వాజుఁడు, వానికిద్రోణుఁడు, వానికి నశ్వత్థామ, వానికి పల్లవుఁడు జనించెనని చెప్పియుండఁగా కురముశాసనము సంయువును నెగురఁగొట్టి బృహస్పతికి మనుమఁడుగఁ జెప్పఁబడిన భారద్వాజుని పుత్త్రునిగఁజేసి వర్ణించియుండెను. అమరావతీశాసనమన్నదో బృహస్పతిని నెగురఁగొట్టి కురముశాసనమున నంగీరసునకు మనుమఁడుగాఁ జెప్పఁబడిన భరద్వాజుని నంగీరసునకుఁ దండ్రిగఁజేసి మధ్యసుధామానుఁడనువానిఁ గల్పించి ద్రోణునకుఁ దండ్రిగఁజేసెను. ఇంకనునిట్టివే వైచిత్ర్యములీశాసనము లోనివంశములఁ గన్పట్టుచున్నవి. పల్లవరాజులు కొందఱు భారద్వాజగోత్రులమని చెప్పుకొనియున్నను మఱికొందఱు సాలంకాయనులమనియు, బృహత్ఫలాయనులమనియుఁ జెప్పుకొనిరి. దక్షిణాపథమున రాజ్యాధికారమును బూని పరిపాలనము చేసినవారిలో పాండ్యచోళకేరళులు, చాళుక్యులు, గాంగులు, కాకతీయులు మొదలగువారు తాము సూర్యవంశపురాజులమని చంద్రవంశపురాజులమని యిక్ష్వాకువంశపురాజులమని చెప్పుకొని యుండిరిగాని పల్లవులవలె బ్రహ్మవంశమని చెప్పుకొని యుండలేదు. చోళులు సూర్యవంశజులమని చెప్పుకొని యుండిరి. పాండ్యులు చంద్రవంశజులమని చెప్పుకొనియుండిరి. కేరళులు సూర్యవంశజులమని చెప్పుకొనిరి. చాళుక్యులు చంద్రవంశజులమనిరి. రాష్ట్రకూటులు నట్లే చెప్పిరి. మఱియువీరలు పురాతనకాలమునఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన పౌరాణికరాజుల వంశములనుండి తాము జన్మించితిమని కూడ చెప్పుకొని

1 Ep. Ind. Vol. 5, text 2; line Vol. VIII p. 145, text line 2 and Vol. VI. p. 88 text line 2.

యుండిరి. మనువును, ఇక్ష్వాకువును, మాంధాతను, ముచికుందుని, శిబిని తమపూర్వులనుగా చోళరాజులు చెప్పుకొనిరి. తమవంశము పురూరవచక్రవర్తినుండి ప్రారంభమైనదని పాండ్యులు చెప్పుకొనిరి. సగరుఁడు, భగీరథుఁడు, రఘువు, దశరథుఁడు, రాముఁడు తమపూర్వులని చేరరాజులు చెప్పుకొనిరి. చాళుక్యులును చంద్రవంశపురాజులను చెప్పుకొంద్రను చేర్చుకొనిరి. రాష్ట్రకూటులు యదువంశజాలమనియు, సాత్యకిసంతతి వారమనియుఁ జెప్పుకొనిరి. కళింగగాంగులు తమది చంద్రవంశమనియు, పురూరవుఁడు, ఆయువు, నహుషుఁడు, యయాతి, దుర్వసుఁడు తమపూర్వులనియుఁ జెప్పుకొనియుండిరి. తలకాడులోని పశ్చిమగాంగులు తమది సూర్యకులమనియు, ఇక్ష్వాకుఁడు తమపూర్వుఁడనియుఁ జెప్పుకొనియుండిరి. పల్లవ వంశమున పౌరాణిక రాజులలో నొకని పేరు మాత్రము గానంబడుచున్నది. అశోకవర్మ పల్లవుని కొడుకని చెప్పఁబడియున్నది. మౌర్య చక్రవర్తియగు నశోకవర్ధనుని పేరే అశోకవర్మగా మార్చఁబడి యిందుఁ జేర్పఁబడినదని డాక్టరు హుల్ టెష్ (Hultzseh) గారూహించినది సరియైనదిగానున్నది.[3] ఇట్లు పాండ్యచోళకేరళాదు లవలంబించినపద్ధతికి విరుద్ధమైన పద్ధతి నవలంబించి వారలకుఁ బ్రబలశత్రువులుగ నుండుటచేతఁ బల్లవులు విదేశస్థులయిన జాతీయులలోని వారనియును, పాండ్యచోళకేరళాదులు స్వదేశస్థులయిన స్వజాతీయులలోని వారనియును రావుబహదరు వెంకయ్యగారు వ్రాయుచున్నారుగాని పాండ్యచోళకేరళాదులు వెంకయ్యగారు తలంచునట్లుగాక మొట్టమొదట త్రివిష్టప (Tibet) ప్రాంతదేశములనుండి వచ్చినవారని నాలుగవ ప్రకరణమునందు వ్రాసియుంటిమి. కాఁబట్టి పల్లవులు విదేశస్థులయిన చో పాండ్యచోళాదులును విదేశస్థులుగానె పరిగణింపఁబడవలయును. పాండ్యచోళాదులు స్వదేశస్థులయిన స్వజాతీయులుగాఁ జేర్చఁబడినప్పుడు పల్లవులను గూడ స్వదేశస్థులయిన స్వజాతీయులనుగానే చేర్చవలసి యుండును. పల్ల

1 Ind. Ant, Vol. XVIII. p. 170; 2 Mr. Rice's Mysore Gagetteer Vol. I, pp. 308; 3 South, Ind. Ins, Vol II, p. 342; (4) Arch. Sur, Annual Report, 1908-1907.

వులయినను పాండ్యచోళులయినను మఱి యెవ్వరయినను మొదట వారెక్కడ నుండినను దక్షిణాపథమునకు వచ్చియిచ్చటి భాషలను, ఇచ్చటిమతముల నవలంబించి దేశస్థులలోఁ గలసిపోయిన వారగుటచేత స్వదేశస్థులుగాఁ బరిగణింపఁ బడవలసిన వారగుచున్నారు.

అశ్వత్థామ వంశమునకుఁ గారణము.

పల్లవులకును పాండ్యులకును గర్భశత్రుత్వముగలదు. పాండ్యులు తాము పాండవులసంతతి వారమని చెప్పుకొన మొదలు పెట్టిన నాఁటనుండియుఁ బల్లవులును తమపూర్వులు భారద్వాజ గోత్రులమని చెప్పుకొని యుండుటచేతను, పాండవుల బంధుపుత్త్రమిత్రపరివారమును నిర్మూలము చేసిన వాఁ డశ్వత్థామ యగుటచేతను, భారతమునందు నశ్వత్థామ ద్రోణపుత్త్రుఁడుగను, భారద్వాజుని మనుమఁడుగను జెప్పఁబడియుండుట చేతను, అశ్వత్థామ పాండవ బలముల నిర్మూలము చేసినట్లుగఁ బాండవుల సంతతి వారయిన పాండ్యుల బలమును అశ్వత్థామ సంతతి వారలయిన పల్లవులు నిర్మూలము చేయఁగలరని సూచించున దగుటచేతను, అశ్వత్థామకుఁ బల్లవుఁడు జనించెననియు, ఆపల్లవుని వంశమునందే తాము జన్మించుటచేతఁ దమది పల్లవ వంశమని చెప్పుకొనుచుండిరిగాని నిజముగా నశ్వత్థామకు జనించిన పల్లవుని వంశజులేయైనయెడల నయథార్థములును వ్యత్యస్తములును నగువిషయములను వంశచారిత్రములందుఁ జెప్పుకొనకయే యుందురు. అశ్వత్థామ బ్రహ్మచారియని మహాభారతమునుబట్టి మన మెఱుంగుదుము. అశ్వత్థామకు భార్యలేదుగనుక నప్సరసనొకదాని ముడిపెట్టిరి. పల్లవులు బ్రాహ్మణుల నాదరించి పోషించిరి. పాండ్యులు మొదట జైనమతావలంబకులుగనుండిరి తరువాత శైవులయిరి. వీరు బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రతిపక్షులుగనుండిరి. కనుక బ్రాహ్మణులు తఱుచుగాఁ బల్లవులపక్షమున నుండుచువచ్చిరి. పల్లవుల శాసనములను వ్రాసినవారు బ్రాహ్మణులే. తమపక్షమునుబూని తమ్మునాదరించుట కొఱకు వారిని బ్రహ్మకులమని, భారద్వాజ గోత్రులని, అశ్వత్థామ సంతతియని, పల్లవరాజ వంశమని వారలకు శ్లాఘనముగలుగునట్లుగాఁ బొగడి యిట్టివెన్నియో కల్పించి వారి

లను వశపఱచుకొనిరి. బ్రాహ్మణులు తమకార్యములను సాధించుకొని లాభమును పొందియుండురు. అశ్వత్థామ యాగ్రహమునుజూపి విజృంభించినతోడనే భీమార్జునకృష్ణులు భయంపడి పిఱికి పందలై యాయుధములను విడిచిపెట్టి చేతులు జోడించుకొని నిలంబడిరని కాసికుడి తామ్రశాసనమునం దశ్వత్థామ పరాక్రమము వర్ణింపఁబడినది. ఇట్టివర్ణన పల్లవులను సంతోషపెట్టుటకు గాక మఱియెందులకు?

పార్థియనులే పహ్లావులు.

పహ్లావశబ్దమునుండి పల్లవశబ్ద మేర్పడినదని కన్పట్టుచుండఁగా పార్థియను శబ్దముయొక్క వికృతరూపమె పహ్లావమని విశ్వసింపఁబడుచున్నది. హిందూపార్థియనులు పహ్లావులని భాండార్కరుగారు నుడువుచున్నారు. పార్థియనులు క్రీస్తునకుఁ బూర్వము ౧౬౧ వ సంవత్సరమున కాబూలుకనములో స్థిరవసతులేర్పఱచుకొనిరని కన్పట్టుచున్నది.[2] పార్థివులు కౌశికులలోనొక శాఖవారుగ నున్నారు. వీరువిశ్వామిత్రునియొక్క సంతతిలోనివారు. పహ్లోదపుర స్తంభము మీఁది శాసనములో శిశుపాలుఁడను రాజుపార్థివ రక్షకుఁడనుబిరుదునుగలిగి యున్నట్లు వ్రాయఁబడినది.[3]

తొండైయారులు.

పల్లవులు తొండైయారులని ద్రవిడభాషాగ్రంథములలో బిలువఁబడినట్లుగాఁ గన్పట్టుచున్నది. పల్లవరాజు "తొండైమాన్" అనిపిలువంబడియుండెను. ఎనిమిదవశతాబ్దమున పల్లవదేశము తుండకవిషయమని పిలువంబడియుండెను. ఈనామోత్పత్తియెట్లుగలిగినదో స్పష్టముగఁ దెలియరాదు. మొదటితొండై

1 Bombay Gazetteer Vol. I. part II, p. 317 f. and Ind Ant, Vol. X.p 224. 2 Ind. Ant, Vol. XVIII, b. 126.

3 Dr. Fleet's Gupta Inscriptions p. 250; See his article entitled "A peep into the Early History of India published in the B. B. R. A. S. Vol xx, pp. 356 to 408.

మానురాజు నాగస్త్రీకిని చోళరాజునకు రహస్యముగాఁబుట్టిన (జారజుఁడు) కొడుకని గాథకలదు. ఈజారజుఁడయిన చోళరాజ కుమారునకు నొసంగఁబడినదేశముయొక్క మొదటినిజమైనపేరు తొండయనికూడ సూచింపఁబడియెను. తొండారమండలమనఁగా బానిసలదేశము. అయినను ఈకథ పల్లవుల నిజస్థితిని దెలుపఁజాలకున్నది. "నెడముడికిళ్ళి" యనుచోళరాజొకఁడు తన రాజధానీనగరమగు కావీరిపద్దినములోని యుపవనములోనొక నాగకన్యకను గలిసికొనియె నని చెప్పఁబడినది. ఆమె పేరు పాలవల్లై యనునది. వల్లైమానను నాగరాజుయొక్క కొమార్తె. నాగరాజకుమారిక వలనఁ జోళరాజునకుఁ బుత్రుఁడు జనించెను. అయినను కాంచీపురదేశమే రాజకుమారునకొసంగినట్లుగ నిచ్చట నేమియు నుదాహరింపఁబడలేదు. కాఁబట్టి యీకథపైకథకు విరుద్ధముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈకథలు శాసనములలో నెచ్చటను గనరావు. కావి గాంగపల్లవుఁడయిన స్కందశిష్య విక్రమవర్మయొక్క రాయకోటశాసనములోఁ గొంచెము సూచన గలదు. మఱియే శాసనమునందును వినరావు.

కురుంబాలుపల్లవులా.

సర్ వాల్టర్ ఎలియాట్ గారి యభిప్రాయము ప్రకారము ద్రావిడదేశములో విశేషభాగమునకు పూర్వము కురుంబభూమియని పేరుగలదు. ఈద్రావిడ దేశముయొక్క దూర్పుభాగము చోళులచేత జయింపఁబడినమీఁదట తొండైమండలమని పిలువంబడుచుండెను. ఇదికురుంబాలవలన ౨౪ కొట్టములుగా విభాగింపఁబడినది. కరికాలుఁడనుచోళరాజు కురుంబాలను జయించినవాఁడని చెప్పఁబడియెను. ఈకురుంబజాతి యేశాసనమునందు నుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. వరాహమిహిరాచార్యుని బృహత్సంహిత యందయిన నుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. వారలు యదువంశజులనియు, జైనమతావలంబకులనియు స్థానిక చారిత్రములందు మాత్రము పేర్కొనంబడిరి. పల్లవులు తప్పకకురుంబాలని నిశ్చయింప వలనుగాదు. ఎల్లియాట్ గారు కొన్నినాణెములను కురుంబాలవనియు, కొన్నినాణెములను పల్లవులవనియు నిర్ణయించియున్నారు.

తుండకవిషయమె దండకనాడు.

తొండైమండలమనుపల్లవదేశమునకు నుత్తరమున తిరుపతికాళహస్తి పర్వతములును, దక్షిణమున పాలేఱును, పడమటఘాట్టు (గట్టు) లని తొండైమండల శతకమునఁ జెప్పఁబడియెను. అప్పవిరచితమైనదని చెప్పు నొకపద్యములోను త్తరమున వెంగడమనియు (తిరుపతి) దక్షిణమున పినాగైయనదియు, తూర్పున సముద్రమును, పశ్చిమమునఁదూర్పుకనమలనియుఁ జెప్పఁబడియుండెను. తొండైమండలము దండకనాడుయొక్క రూపాంతరముగఁ గన్పట్టుచున్నది. దండకనాడనునది దండకారణ్యమను సంస్కృతమునుండి యేర్పడినదిగఁగన్పట్టుచున్నది.[2]

పల్లవులాంధ్రులలోని వారెగాని యన్యులుగారు.

పల్లవులనుగూర్చి యెవ్వరెవ్వరెట్లెటు భావించినదియుఁ గొంతవఱకుఁ దెలిపియుంటిమి. పల్లవులు తమిళజాతులలోని వారెంతమాత్రమును గారనియు, ఆంధ్రులలో నొకతెగవారనియును కొందఱి యభిప్రాయమై యున్నది. విన్సెంటు స్మిత్తుగారు తమ దక్షిణ హిందూదేశ చారిత్రమునందుఁ బల్లవులనుగూర్చికొంచెము వ్రాసియున్నారు గావున వారి యభిప్రాయము నొకించుక నీక్రింద నుదాహరించుచున్నారము.

"పల్లవనామము పహ్లావనామముఁ బోలియుండుటచేత డాక్టరుఫ్లీట్ (Dr Fleet) మొదలగు చరిత్రకారులు పల్లవులు పహ్లావు లొక్కరేయని యభిప్రాయపడి కాంచీపురము నేలిన దక్షిణపల్లవ వంశము పారసీకమునుండి జన్మగాంచినదని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈగ్రంథముయొక్క మొదటికూర్పునందట్టి యూహ సంభవమని తలంచినను నూతన పరిశోధన మీయూహను బలపఱచుచుండలేదు. చెన్నపురి రాజధానికి నుత్తరభాగమున ననఁగా కృష్ణాగోదావరులకు నడుమనుండిన వేంగిదేశమున నేర్పడిన యొకతెగవారని గన్పట్టుచు

1 Taylor's Catologue Vol. III, p. 29.

2 Bombay Gazetteer Vol. I, part p. 319.

న్నది. ద్రవిడరాజ్యములతోఁ బల్లవులకుఁ గల విడఁబని శత్రుత్వమును, పల్లవులకిది యని నిర్దేశింపఁదగిన దేశములేకుండుటయును, పల్లవులు తమిళులకంటె భిన్నమైన జాతివారనుటకు సంజ్ఞలుగానున్నవి. దక్షిణభాగమునంతయు నాక్రమించిన పాండ్యచోళ చేరరాజులపైని వారియధికారమేధికముగాఁ గూడ విధింపఁబడు చువచ్చెను. పల్లవులు పదునెనిమిదవ శతాబ్దములోని మహారాష్ట్రులవలెఁ గొల్లపెట్టెడు దోపిడి కాండ్రతెగగా నుండి క్రమముగా స్వబలముచేత చోళరాజ్యముపై సంపూర్ణముగను, తక్కిన వానిపైఁ గొంతవఱకును నధికారమును బూని యుండిరని మనమూహింతుమేని నింతవఱకుఁ దెలియఁబడిన విషయములా యూహకు సరిపోవునని తలంచెదను.''

పల్లవులు దారిదోపిడికాండ్ర తెగవారని యూహించుటకు హేతువు గానరాదు. వీరలు కృష్ణా గోదావరులకు నడుమ వేంగిదేశమునఁగాని, మఱియే భాగమునఁగాని యాంధ్రదేశమునం దేర్పడిన యొకతెగవారనుట వాస్తవము. రెండవశతాబ్దమునుండి పల్లవరాజు లాంధ్రదేశమును బాలించుచుండిరని వారి శాసనములే వేనోళ్ళ ఘోషించుచున్నవి. ఈవిషయమును జరిత్రకారులందఱు నంగీకరించి యున్నారు. ఈతెగ యెట్లేర్పడినదను విషయములో మాత్రము చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయులయి యున్నారు. పల్లవులు దారిదోపిడికాండ్ర తెగ యనుటకంటెను పహ్లావులు పల్లవులయిరని యూహించుటకే హేతువు లెక్కువగఁ గానవచ్చుచున్నవి. పహ్లావుల ప్రదేశములు కందహారము, సెయిస్తాన్‌లలో నేర్పడి గాండఫరేసు పరిపాలనములో అనఁగా క్రీస్తుశకము ౨౦ దవ సంవత్సరమునకును ౬౦ దవ సంవత్సరమునకును నడుమ పంజాబుయొక్క పశ్చిమభాగమునకును, సింధునది ప్రవహించు పల్లపు భూములకును వ్యాపించెను.[1] సింధూనది ప్రవహించు పల్లపు ప్రదేశములు పార్థియనుల స్వాధీనములో నున్నవనియు, తమలోఁ దాము పార్థియనులు పోరాడుకొనుచుండిరనియు క్రీస్తుశకము ౮౦ దవ సంవత్సరమున రచింపఁబడిన పెరిప్లస్సను గ్రంథమునుబట్టి తెలిసికొనుచున్నాము.[2]

---

1 Prof E. J. Rapson's Indian Coins p. 15. Mr. Smith's Catologue of Coins in the Indian Meusium, Calcutta p. 36; 2 Ind. Ant, Vol viii, p. 338.

ఈకాలముననే పహ్లవులకో శకులకో సంబంధించిన క్షాత్రపులు సురాష్ట్రమాళవదేశములను వశముచేసికొని పాలించుచుండిరని మనమిదివఱకే తెలిసికొనియుంటిమి. ఈకాలముననే యాంధ్రదేశమునఁజొచ్చి యవనశక పహ్లవాదులు కల్లోలముఁ బుట్టించిరనియు, ఆంధ్రుల స్వాధీనమందుండిన మహారాష్ట్ర దేశము సురాష్ట్ర క్షాత్రపులచే జయింపఁబడి యాక్రమింపఁబడినదనికూడఁ దెలిసికొని యుంటిమి. రెండవశతాబ్దప్రారంభము నందనఁగా ౧౩౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున గోతమిపుత్త్రశాతకర్ణుఁడను నాంధ్రరాజు యవనశకపహ్లవాదుల నోడించి సురాష్ట్ర క్షాత్రపుఁడగు క్షహరాటనహపానువంశమును నిర్మూలముచేసి తనపూర్వులు గోల్పోయిన రాజ్యమును మరల సంపాదించుటయేగాక శాత్రవభూములనుగూడ నాక్రమించెనని కూడ దెలిసికొని యుంటిమి. అంతకుఁబూర్వమాంధ్రదేశమునకు వచ్చియుండిన యవనశక పహ్లవాదులు శివస్వాతికర్ణుఁడు, గోతమిపుత్త్రశాతకర్ణుఁడు మొదలగు నాంధ్రరాజులయొక్క పరాక్రమమునకు నిలువంజాలక వశులైరనియు, అదివఱకె విశేషముగా మార్పుఁజెందియుండిన యవనశకపహ్లవాదులు దేశమున స్థిరనివాసము లేర్పఱచుకొని దేశాచారమతాచారము లవలంబించి దేశీయులతో సంబంధబాంధవ్యముల నెఱపుచుఁ గ్రమముగా దేశీయులలోఁ గలిసిపోయి పల్లవులను తెగగా నేర్పడిరనియు, వీరు మొదట నివసించిన ప్రదేశము పల్లవనాఁడయినదనియు అదియె యిప్పుడు పల్నాఁడను పేరఁబిలువంబడుచున్నదనియును గూడ దెలిసికొనియుంటిమి. పహ్లవులు హిందూమతముల నవలంబించి హిందూనామముల నలంకరించుకొనుచుండిరనుటకుఁగూడ శాసనములనుండి ప్రమాణవాక్యముల నెత్తిచూపవచ్చును. క్రీస్తుశకము ౧౫౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున మాళవదేశమును బరిపాలించుచుండి మహాక్షాత్రపుఁడగు రుద్రదాముఁడు వ్రాయించిన జనగడ శాసనమునందు వానిమంత్రిసువిశాఖుఁడనువాఁడు పహ్లవుఁడుగాఁ జేర్కొనఁబడియున్నాఁడు.[1] ఈసువిశాఖుఁడు కేవలము మంత్రిమాత్రమెకాఁడు. రెండుపరగణాలకుఁ బరిపాలకుఁడుగ నున్నవాఁడు. రుద్రదాముఁడు యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణినో.

1 Ep. Ind, Vol. VIII, p. 49.

వాసిష్ఠీపుత్త్ర శాతకర్ణితో రెండుసారులు జయించెనని కూడఁ జెప్పంబడియున్న, శకక్షత్రపులకు నాంధ్రులకు సంబంధబాంధవ్యములు గలవని శాసనములు చాటుచున్నవి. రుద్రదాముఁడు తనకూఁతురు నాంధ్రరాజునకిచ్చి వివాహముచేసినట్లుగ శాసనములఁ జెప్పఁబడియెను. కాఁబట్టి వీనినన్నిటిని పరిశీలించిచూచినప్పుడు పహ్లవులు దేశాచారమతాచారముల నవలంబించి దేశీయనామములనేధరించి పల్లవులై యాంధ్రులకు క్షత్రపులకు నూడిగములు సల్పుచుండి క్రమముగా సేనాధ్యక్షులుగను మంత్రులుగ నేర్పడి రాజకుటుంబములలో సంబంధబాంధవ్యముల నెఱపుచు ప్రధానరాజకుటుంబము బలహీనమై రాజ్యభారమును నిర్వహింపఁజాలని కాలమున స్వతంత్రులై స్వతంత్రరాజ్యముల నెలకొల్పిరని యూహింపఁదగియున్నది. స్వదేశమును స్వమతమును మఱచిపోయి హిందూమతములను బూని హిందూనామములను బెట్టుకొని వ్యవహరించుచు బహుకాలమునకు వెనుక నాంధ్రదేశమునకువచ్చి వర్ణాశ్రమధర్మములంతగాఁ బాటింపఁబడనికాలమున నొకశతాబ్దమువఱకు నాంధ్రులనడుమ నివసించుచుండి సంబంధబాంధవ్యముల నెఱపుచుండిన వారాంధ్రులుగాఁ గాక మఱెవ్వరుగాఁ బరిగణింపఁబడ వలసినది?

ఆంధ్రులనకతప్పదు. ద్రావిడదేశమునందలి కాంచీపురమును జయించి పరిపాలించినది యాంధ్రపల్లవులుగాని పహ్లవులుగారు. కాంచీపురమునందు కట్టకడపట స్థిరముగా నిలిచిపోయినది యాంధ్రపల్లవులలో నొకశాఖవారు మాత్రమెగాని కొందఱుతలంచునట్లు పల్లవులందఱుగారు. ఇప్పటివఱకు దొరకిన శాసనములను బట్టిచూడఁగా మొదటిపల్లవరాజు శివస్కందవర్మగాఁ గానంబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడే మొదట కాంచీపురమునుండి శాసనములం బ్రకటించినవాఁడు. "ఇతఁడాంధ్రుఁడా? పహ్లవుఁడా? యాంధ్రపల్లవుఁడా? ఏకాలపువాఁడు?" అనువిషయములను జర్చించి తెలిసికొన వలసియున్నది.

పన్నెండవ ప్రకరణము.

శివస్కందవర్మ.

ఇతఁడు కాంచీపురమునుండి ప్రకటించిన తామ్రశాసనములు రెండుగలవు. అందొకటి బళ్లారిమండలములోని హీరాహడగల్లి (హార్పనహాల్లి) గ్రామమున దొరకినది.[1] మఱియొకటి యిప్పటి గుంటూరు మండలములోని నరసారావుపేటకుఁ దూర్పున 10 మైళ్లదూరమున నున్న మైదవోలను నొకచిన్న గ్రామమున దొరకినది.[2] శివస్కందవర్మ యువమహారాజుగ నుండినపుడు మైదవోలుశాసనమును, మహారాజుగ నుండినపుడు హార్పనహాల్లిశాసనమును బ్రకటింపఁబడినవి.

మైదవోలుశాసనము.

ఈశాసనము ప్రాచీన ప్రాకృతభాషలో వ్రాయఁబడి కాంచీపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది. ఇందు శివస్కందవర్మ యువమహారాజుగఁ జేర్కొనఁబడియుండెను. తాను భారద్వాజగోత్రుఁడననియు, పల్లవులవంశములోనివాఁడననియుఁ జెప్పుకొనియుండెను. ఈశాసనము వ్రాయఁబడిన తేది శివస్కందవర్మకుఁ బూర్వము రాజ్యముచేయుచుండిన రాజుయొక్క పదియవ పరిపాలన సంవత్సరమున గ్రీష్మఋతువు నాలవపక్షములోని పంచమి తిథిగానున్నది. ఆంధ్ర

---

(1) Ep. Ind. Vol I page. 2; (2) Ibid Vol VI. p. 86. ఇది మైదవోలులో మైదవోలు జయరామయ్యగారి పొలములో దొరకినది. మ. జయంతి రామయ్యపంతులు. బి. ఏ. బి. ఎల్ గారివలనఁ బంపబడినది.

పథము[1]లోని విరిపరయను గ్రామమును పూర్వకుటార్యుఁడు గోవందార్యుఁడు నను నామములను వహించినవారలును, అగ్నివేశ్యగోత్రులును నగునిరువురు బ్రాహ్మణులకు దానముచేసినట్లుగ ధాన్యకటకములో నుండిన తనవ్యాపృతునకు నాజ్ఞ చేయఁబడినది

హిరాహడగల్లి శాసనము.

ఇదియును ప్రాచీన ప్రాకృతభాషలోనే వ్రాయఁబడినదిగాని శాసనము చివరనుండిన యాశీర్వాద వచనమును రాజముద్రికలోని శివస్కందవర్మ పేరును మాత్రము సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడినవి. ఇందు శివస్కందవర్మ మహారాజాధిరాజనియు, పల్లవులవంశములోనివాఁడనియు, భారద్వాజ గోత్రుఁడనియుఁ దెలుపఁబడినది. ఈశాసనమును బ్రకటించిన శివస్కందవర్మయు, మైదవోలు శాసనమును బ్రకటించిన శివస్కందవర్మయు నొక్కఁడే కాని వేర్వేఱు రాజులు కారు. ఇందధిక విశేష మొకటికలదు. ఇతఁడు, అగ్నిష్టోమము, వాజపేయము, అశ్వమేధము మొదలగు క్రతువులను జేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది. శివస్కందవర్మకుఁ బూర్వముండిన "బప్పా" యనుమహారాజు చిల్లరేక కోడుంక యను గ్రామములోని తోఁటనొకదాని బ్రాహ్మణులకు దానముచేసియుండఁగా దానినే మరలఁ జేర్చుచు నొకనూర్పుడుకళ్లమును, నివేశనములనుగూడ నితఁడు దానముచేసినట్లుగ నీశాసనమున వ్రాయించఁబడినది. ఇందుఁ జేర్కొనఁబడిన బప్పా కోటిసువర్ణములను దుక్కిటెడ్లతో డిలక్షయరకలను బ్రాహ్మణులకు దానము చేసి యుండెనని పేర్కొనఁబడియుండెను.

---

1 శివస్కందవర్మకుఁ బూర్వముండిన శాసనములలో నాంధ్రశబ్ద ముపయోగింపఁబడియుండలేదు. ఆంధ్రమనుమాట ఉపయోగింపఁబడిన శాసనమిదియె మొదటిదని తోఁచుచున్నది. ఆంధ్రపథమె ఆంధ్రమండలమని కొన్ని శాసనములలోఁ జేర్కొనఁబడినది. ఆవలశాసనములలో నియ్యది [illegible] పేర్కొనఁబడియున్నది.

ఈశాసనములో దానముచేసినట్లుగ నుదాహరింపఁబడిన తోఁటయొక్క ఫలము ముప్పదినాలుగు భాగములుగ విభాగించి యిరువదినాలుగు బ్రాహ్మణకుటుంబములకు నొక్కొక్కనికి నొకభాగము మొదలుకొని నాలుగుభాగముల వఱకు దానముచేయఁ బడియుండెను. ఈశాసనము కోలివోలాగ్రహారికుఁడును మంత్రాలోచన సభ్యుఁడును నగుభట్టిశర్మయొక్క స్వహస్త విలేఖనముతో గూడినదిగనున్నది. దీనిని రాజు స్వయముగాఁ బరిశోధించి చేవ్రాలుచేసియుండెనఁట! శాసనము తుదను గోబ్రాహ్మణులకును, విలేఖకునకును, పాఠకులకును, వినువారికి శుభవాక్యము పలుకఁబడియెను. తనవంశము యొక్కయు, తనజాతి యొక్కయు, పరంపరాభివృద్ధికిని యశోభివృద్ధికని ఈదానము చేయఁబడినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది.

కాలనిర్ణయము.

శాసనములోని భాషను బట్టియు, అందుదాహరింపఁ బడిన కాలమును బట్టియు శివస్కందవర్మ క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దములోనివాఁడని రివరెండు. టి. ఫవుల్క్సుగారు యుక్తియుక్తముగ సిద్ధాంతీకరించినారు.[1] ఇంతసహేతుకమైనవాదము మఱియొకటి గానరాదు. వీరు శివస్కందవర్మ రెండవశతాబ్దములోని యాంధ్రభృత్యులతో సమకాలికుఁడని రెండుహేతువులను జూపిరి. ఆంధ్రభృత్యుల శాసనములలోని భాషయె యీశాసనమునందును గానవచ్చుట మొదటిది. దానము చేసినతిథి తెలుపఁబడినవిధాన మాంధ్రభృత్యులశాసనములలోని విధానమును బోలియుండుట రెండవది. ఈరెండు హేతువులచేత నాంధ్రభృత్యులకు దూరముననుండువాఁడు కాఁడనియును, సమకాలికుఁడనియును సిద్ధాంతము చేసినారు.

శివస్కందవర్మ శాసనములలో శాలివాహన శకసంవత్సరములకు మాఱుగా వానిపరిపాలన సంవత్సరములయొక్క సంఖ్యలు పేర్కొనఁబడినవి. మాసము

1 The Journal of the Royal Asiatic Society, Vol XXI. (New series), IV. pp IIII to 1124

నకు బదులుగా ఋతువు పేర్కొనఁబడినది. చాంద్రమాన పక్షముగాక సౌరమానపక్షముయొక్క సంఖ్య పేర్కొనఁబడినది. ఇట్టిపద్ధతి యేకాలమునం దేవంశపు రాజుల శాసనములలో నవలంబింపఁబడియెనో తెలిసికొన్న పక్షమున శివస్కందవర్మ కాలము తెలియఁగలదని నిశ్చయించి నవీనపల్లవులయొక్కయు, క్షాత్రపులయొక్కయు, గుప్తులయొక్కయు, చాళుక్యులయొక్కయు, శాసనములనుబరిశోధించిచూడఁగా సమస్తవిషయములయందు నాంధ్రభృత్యుల శాసనములలోని పద్ధతినిబోలి యుండుటచేత శివస్కందవర్మ యాకాలమునందె యుండవలయునని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినది. క్షాత్రపరాజుల యొక్కయు, గుప్తరాజులయొక్కయు, చాళుక్యరాజులయొక్కయు, నవీనపల్లవరాజులయొక్కయు శాసనములన్నియు సంస్కృత భాషలో వ్రాయఁబడినవి. క్షాత్రపుల శాసనములలో శకనృపకాల సంవత్సరములును, గుప్తరాజుల శాసనములలో గుప్తశకసంవత్సరములును, చాళుక్యరాజుల శాసనములలో శాలివాహన శకసంవత్సరములును పేర్కొనఁబడినవి. సర్వవిధముల చేతను స్వల్పవిషయములందుకూడ నాశాసనములను భేదించి యుండుటయే గాక యాంధ్రభృత్య వంశపురాజులగు గోతమిపుత్త్ర శాతకర్ణి, పులమాయి, యజ్ఞశ్రీశాతకర్ణి మాధారిపుత్త్రశకసేనుఁడు మొదలగు వారిశాసనములనుబోలి యించుకయైన భేదములేక యుండుటచేత నీశాసనము గూడ నాకాలమునాటిదే గనుక శివస్కందవర్మ రెండవశతాబ్ద మధ్యముననో శతాబ్దాంతముననోయుండియుండవలయునని రిపరెండు ఫౌల్కెస్సుగారు నుడువుచున్నారు. ఆంధ్రభృత్యులనియెడి శాతవాహన వంశజులు క్రీస్తుశకము ౨౩౬ వ సంవత్సరమువఱకు నాంధ్రదేశమును బాలించుచుండిరని శాసనాదులనుబట్టియు పురాణాది పూర్వగ్రంథములనుబట్టియుఁ దెలిసికొనఁగలిగితిమి. క్రీస్తుశకము ౩౫౦ దవ సంవత్సర ప్రాంతమున గుప్తచక్రవర్తియగు సముద్రగుప్తుఁడు దక్షిణదేశముపై దండెత్తి వచ్చినప్పుడు విష్ణుగోప వర్మయనురాజు కాంచీపురమును బాలించుచుండినట్లు ప్రయాగలోని సముద్రగుప్తుని శాసనమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. శివస్కందుఁడు విష్ణుగోపవర్మకుఁ బూర్వుఁడుగాని తరువాతివాఁడు కాఁడని శివస్కందవర్మ శాసనములనుబట్టి స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ఆంధ్రరాజులు ధాన్యకటకము రాజధానిగా నాంధ్రరాజ్యమును గొంచెమించు మించుగా క్రీస్తుశకము ౨౮౦ దవ సంవత్సరమువఱకుఁ బాలించినట్లు గన్పట్టుచున్నది గావున నాంధ్రభృత్య శాఖకంటె భిన్నుఁడైయి ఆకాలమునకుఁ బూర్వమెయున్న దాను యువమహారాజుగనుండినపు డాంధ్రపథములోని విరిపర గ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసినట్లుగ ధాన్యకటకములోని తవవ్యాపృతునకుఁ దెలియఁజేయుట యెట్లుసంభవించును? కనుక ౨౮౦ దవ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతివాఁడని చెప్పవలసియుండును. అదియె నిజమైనయెడల మూడవశతాబ్దాంతమునం దనఁగా ౨౮౦ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతను ౩౦౧ వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమునను నుండవలయును. ఇతని శాసనములను బట్టిచూడఁగా నితఁడుకృష్ణానద మొదలుకొని దక్షిణమునఁ గాంచీపురమువఱకును పడమట బళ్లారివఱకునుగల గొప్పదేశమున కంతకును బ్రభువుగనుండి యేలినట్లుగానిపించుచున్నది. అట్లయినయెడల నీతఁడింతరాజ్యము నెట్లుసంపాదింపఁ గలిగెనని శంక పుట్టకమానదు. ఈతఁడు తనశాసనములం దెచ్చటను తానుగాని తనపూర్వులుగాని యాంధ్రభృత్యులను జయించి సంపాదించినట్లుగఁ జెప్పుకొని యుండలేదు. అటువంటి శాసనములను గరువముతోఁ బ్రకటించుకొన్నవాఁడు, అంతటి బ్రాహ్మణభక్తి గలవాఁడు, శాసనములయందుఁ దనయొక్క విజయములను గూర్చి లేశమాత్రమును నుచ్చరింపకుండుటకుఁ గారణమేమి? దేశము నెమ్మదిగ లేకుండిన కాలమునందు క్రతువులు చేయుటకుఁగాని బ్రాహ్మణులకు గోవుల న గ్రహారముల దానముచేసి యరణ్యదేశముల నివసింప బ్రాహ్మణులను బంపుటకు సాధ్యమగునా ? సాధ్యముకాదని స్పష్టముగఁ జెప్పవచ్చును. తనకుఁ బూర్వము బప్పాయనురాజుధర్మకార్యము లనేకములు చేసెనని శివస్కందవర్మ పేర్కొనియుండెను. వీరలిరువురును బహుకాలము దేశపరిపాలనముచేసి ప్రఖ్యాతిఁగాంచి యుండవలయును గదా. ఆంధ్రజాతికంటె భిన్నులైయెక్కడనుండియో వచ్చినవారలైనయెడల బహుశతాబ్దములనుండి రాజ్యము చేయుచుండిన వంశమును నిర్మూలముచేసి బహుస్వల్పకాలములో దేశమును స్వస్థపఱచి పరిపాలించుటకు సాధ్యమగునా? ఒకవేళ సాధ్యమగునేని ఘోరసంగ్రామమున నాం

ధ్రులనోడించి దేశమును స్వాధీనము చేసికొనవలయును గాని యూరక స్వాధీనమగుననుట విశ్వసింపఁ దగినదికాదు.

అట్టిఘోరసంగ్రామ మేదియును జరిగినట్లుగాఁ గానరాదు. శాసనములందును జెప్పబడియుండలేదు. కాఁబట్టి శివస్కందవర్మగాని వానిపూర్వులుగాని క్రొత్తగా నాకాశమునుండి దిగివచ్చిన వారుగాక దేశములోని వారే యైయుండవలయును. పల్లవుఁడనని చెప్పుకొనుచుండిన యీశివస్కందవర్మ యాంధ్రభృత్యులలో నుదాహరింపఁబడిన శివస్కంద వర్మయోగాని యన్యుఁడుగాఁ గనపట్టఁడు. మత్స్యపురాణమునందు "అంధ్రాణాం సంస్థితా (తే) రాజ్యే తేషాంభృత్యాన్వయేనృపాః సప్తైవాంధ్రాభవిష్యంతి" అని యాంధ్రభృత్యులకు వెనుక సప్తాంధ్రులు రాజ్యపాలనము సేయుదురని చెప్పంబడియెను. శకయవన పహ్లావాదు లాంధ్రులలోఁ గలిసిపోయి యాంధ్రరాజుల కడ నూడిగము సేయుచుండిరని యిదివఱకె తెలుపఁబడియుండెను. అట్లాంధ్రులయియున్న తత్స్థితికి వచ్చిన కుటుంబములతో నాంధ్రరాజులు సంబంధ బాంధవ్యముల నెఱపుచుండిరని గూడ వ్రాసియుంటిమి. ఇట్లుసంబంధ బాంధవ్యములు జరుపుచుండుటచేత రాజకుటుంబములలోఁ బలుశాఖలేర్పడినవి. ఇందుకు దృష్టాంతముగఁ గొందఱిని జూపవచ్చును. హారితిపుత్త్రి శాతకర్ణుఁడు విష్ణుదత్తుల వంశములోని వాఁడని వనవాసిలోని యొకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. వాసిష్ఠీపుత్త్రి శాతకర్ణుఁడు కర్దమకరాజులవంశములోనివాఁడని యొకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. మాధరపురుషదత్తుఁడు ఇక్ష్వాకులవంశములోనివాఁ డని జేతవోలు (జగ్గయ్యపేట) శాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. శివస్కందవర్మ పల్లవులలోని వాఁడని మైదవోలు హార్వనహల్లిశాసనములు చెప్పుచున్నవి. యవన శకపహ్లావాదు లాంధ్రులలోఁ గలిసిన తరువాత వేర్వేఱు తెగలుగ నుండవచ్చును. యవను లిక్ష్వాకులు కావచ్చును. శకనులు విష్ణుదత్తులు కావచ్చును. పహ్లావులు పల్లవులు కావచ్చును. ఈ యిక్ష్వాకులును, ఈవిష్ణుదత్తులును, ఈకర్దమకులును ఈపల్లవులును కేవలము విదేశస్థులుగారు. ఆంధ్రులయొక్కయు, యవన శక పహ్లావాదులయొక్కయు రక్తసమ్మేళనమువలన జనించిన మిశ్రజాతులవారే కాని

పుట్టియుండరుగారు. వీరల నెల్లరను నాంధ్రులనియే వచించుటయొప్పును. కాఁబ ట్టి శివస్కంద వర్మ యాంధ్ర పల్లవ శాఖలోని వాఁడని చెప్పవచ్చును. ఎనిమిదవ ప్రకరణమున శివస్కందవర్మను గూర్చి వ్రాయుచు నీయభిప్రాయమునే దెలిపి యుంటిమి. అతఁడే యితఁడైనట్టియెడల నందుదాహరింపఁబడినకాలము సరియైన దిగఁ దలంపరాదు. ఇతఁడు మూడవశతాబ్దమధ్యముననో మూడవశతాబ్దాంత ముననో యుండియుండునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

శివస్కంద వర్మ పరిపాలనము.

శాతవాహన వంశజాలలోఁ గడపటివాఁడయిన మూడవపులమాయికిఁ బిమ్మట ధాన్యకటకము రాజధానిగఁ జేసికొని యాంధ్రదేశమును బరిపాలించు చుండిన మూలవంశము నిర్మూలముకాఁగాఁ గృష్ణానది కుత్తరభాగము నిక్ష్వాకు లును, వాయువ్యభాగము నాభీరులును, పశ్చిమభాగమును రాష్ట్రకూటులును, నైఋతిభాగమును విష్ణుపత్తులును, పూర్వదక్షిణభాగములను పల్లవులు నాక్ర మించుకొనిరి. ఈశాన్యభాగమనఁగా కృష్ణామండలమును కళింగమును శాలం కాయన గోత్రులయిన పల్లవు లాక్రమించుకొనిరి. మూడవ శతాబ్దాంతము నందు నాంధ్రదేశమునకంతకుఁ బల్లవులధిపతులయి యుండిరని చెప్పుటకు లేశ మాత్రమును సందియములేదు. శివస్కందవర్మ రాజాధిరాజని చెప్పఁబడియుం డుటచేత నాకాలమునం దతఁడే మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడని యూహింపఁ దగియున్నది. ఇంతియగాక యశ్వమేధమును గూడఁ జేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేత నిశ్చయముగా నితఁడు బహుపరాక్రమవంతుఁడై రాజాధిరా జై యుండినఁగాని యట్టికార్యమును నిర్వహింపఁజాలఁడు. ఇతఁడు కాంచీపు రమునుండి శాసనములను బ్రకటించినట్లు గన్పట్టుచున్నది కాని కాంచీపురము రాజధానిగ నుండెనో లేదో శాసనములం బట్టి దెలియరాదు. అయిన నితఁడు కాంచీపురమును రాజధానిగఁ జేసికొనియుండెనని చెప్పినఁ జెప్పవచ్చును. రాజ్య పరిపాలనమందు మంత్రులును, మంత్రాలోచన సభ్యులునితనికి తోడ్పడుచుండిరి. ఇతఁడు సామంతులయిన రాజకుమారులచేఁ బరివేష్టింపఁ బడియుండెను. వీని

రాజ్యము విషయములుగను (Provinces) నాడులుగను (Districts) విభజింపఁబడి వేర్వేఱు పరిపాలకులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెను. వీని పరిపాలనము చక్కని కట్టుదిట్టములయిన చట్టములుగలిగి నిరంకుశముగ సాగుచుండెనని శాసనములె వేనోళ్లఁ జాటుచున్నవి. వీని కాలమునందు దక్షిణ హిందూస్థానమున నాత్రేయ, హారిత, భారద్వాజ, కౌశిక, కాశ్యప వాత్స్య మొదలగు గోత్రముల బ్రాహ్మణులు సర్వమాన్య భూముల ననుభవించుచు నగ్రహారములలో సంఘములుగా నివసించుచుండిరనియు, వీరలు కేవలము వైదికవృత్తులను మాత్రమెగాక లౌకికవృత్తులనుగూడ నవలంబించుచుండిరని వీని శాసనములు రూఢిపఱచుచున్నవి. ఈకాలమునందు ప్రజల మత మెట్టిదయినను రాజు మతము స్పష్టముగఁ గానంబడుచున్నది. అశ్వమేధాది క్రతువులను జేయుటయు, బ్రాహ్మణుల కగ్రహారములు మొదలగునవిచ్చి సమ్మానించుటయు, భారద్వాజ గోత్రుఁడనని చెప్పుకొనుటయు, తన నామమునకుఁ జివర వర్మయను క్షత్రియ సంజ్ఞం దెలుపు శబ్దమును జేర్చుకొనుటయు, బ్రాహ్మణులను మంత్రులగాను మంత్రాలోచన సభ్యులుగ నుంచుకొనుటయుఁ జూడఁగా నీతఁడు బ్రాహ్మణ మతావలంబకుఁడని గాని బ్రాహ్మణమతాభిమాని యని కాని చెప్పఁదగును. జైన బౌద్ధమతములను ద్వేషభావముతోఁ జూచినట్లుగ శాసనముల యందెచ్చటను గానరాదు. అయిన నాకాలమున జైన బౌద్ధమతములే విశేషముగా వ్యాపించి యుండుటంజేసి పరమతావలంబకులయిన రాజులంతగా ద్వేషభావమున జూపఁజాలకుందురు. ఆంధ్రదేశమునఁ బల్లవరాజుల పాలనముతోఁ గ్రొత్తయుగము ప్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. బ్రాహ్మణుల యాధిక్యత పెంపొందినతోడనే ప్రజలలోఁ గూడ జాతిభేదములు పెక్కు లేర్పడుచు వచ్చినవని చెప్పవచ్చును. అప్పటికప్పుడే యనాగరికులయిన యాదిమనివాసులను మిశ్రజాతులవారు మిక్కిలి తక్కువగఁ జూడ నారంభించిరి. మఱియు నాకాలమునఁ గాంచీపురము వేదాధ్యయన సంపన్నులయిన బ్రాహ్మణోత్తముల యాదరముచే సంస్కృత భాషాభ్యాసము శతవిధంబుల నభివృద్ధి గాంచుచు విద్యలకుఁ బెన్నిధానమై యొప్పుచుండెను.

జయవర్మ.

శివస్కంద వర్మగాక మఱికొందఱు ప్రాచీనపల్లవరాజుల పేరులు శాసనములందు గానవచ్చుచున్నవిగాని వారికాలము మాత్రము సరిగాఁ దెలియరాదు. మఱియొకవిశేషముకలదు. ఈప్రాచీన పల్లవుల శాసనములన్నియును ఆంధ్రదేశమునందే గానవచ్చుచున్నవి. కూడూహార విషయాధిపతియగు జయవర్మయొక్క తామ్రశాసనమొకటి తెనాలి తాలూకాలోని కొండముదిగ్రామమునందలి మంటిదిబ్బలో దొరికినది. [1] ఈశాసనములోనిలిపి శివస్కందవర్మయొక్క మైదవోలు శాసనములోనిలిపిని బోలియున్నది. మహేశ్వర బృహత్ఫలాయన శబ్దములు రెండును దక్కఁదక్కినదంతయుఁ బ్రాకృతభాషలో నున్నది. ఈశాసనములోని రాజముద్రికలో జయవర్మమహారాజు పేరు గానంబడుచున్నది. ఇతఁడు బృహత్ఫలాయన గోత్రుఁడు. మహేశ్వర పాదభక్తుండు. ఇతఁడు కూడూహారమండలములోని పంతూరను గ్రామమును ౮ గురు బ్రాహ్మణులకు దానముచేసి యున్నానని కూడూరులోని తన వ్యాపృతునకుఁ దెలియంజేసి యున్నాడు. కూడూరు రాజధానీనగరముగా నుండెను. ఈ జయవర్మగాని వీనిగోత్రముగాని మఱే యేశాసనమునందును గానరావు. ఇతఁడు శివస్కందవర్మకాలమునాటి వాఁడని చెప్పవచ్చునుగాని యాతనికి సామంతుఁడో లేక స్వతంత్రుఁడో దెలియరాదు. ఈశాసనములోని భాషయు లిపియు గోతమిపుత్త్రి శాతకర్ణియొక్కయు, వాసిష్ఠీపుత్త్రి పులమాయియొక్కయు నాసిక శాసనములను బోలియుండుటచేత నారాజులకు మిక్కిలి దూరమున నున్నవాఁడని చెప్పరాదు. రాజముద్రికలోని ప్రాచీన సంస్కృతలిపికూడ దీనినే బలపఱచుచున్నది. ఇది వేంగిదేశమున కనఁగా నిప్పటి కృష్ణామండలమునకుఁ బ్రాచీననామము. దీనికి రాజధానికూడూరు. ఈకూడూరు గుడివాడయొక్కయో గూడూరుయొక్కయో ప్రాచీననామము. ఈశాసనము మహాత్యాగి వంశములో రౌహగ్యుఁడును జయవర్మ మహారాజుయొక్క మహాదండనాయకుఁడును నగు

1 Epigraphia India Vol vii, p. 315.

శాపహాన వర్మచేత వ్రాయఁబడినది. పంతూరను గ్రామ మెద్దియో తెలియరా కున్నది. ఈగ్రామము జయవర్మచే బ్రాహ్మదేయము క్రింద నీయఁబడినది. ఇరువదినాలుగు భాగములుగ విభజింపఁబడి యెనమండ్రు బ్రాహ్మణులకు దానము చేయఁబడినది. అందు గౌతమగోత్రుఁడగు సర్వగుప్తార్యునకు ౮ భాగములును, కాశ్యపగోత్రుఁడగు నవిష్ణార్యునకు ౩ భాగములును, గోణార్యునకు ౩ భాగములును, కౌండిన్యగోత్రుఁడయిన భావశార్యునకు ౨ భాగములును, భారద్వాజ గోత్రుఁడయిన రుద్రవిష్ణ్వార్యునకు ౧ టిన్నరభాగమును, కర్త్రాయన గోత్రుఁడయిన యీశ్వర దత్తార్యునకు ౧ టిన్నరభాగమును, ఔపమన్యవ గోత్రుఁడయిన రుద్రఘోషార్యునకు ౧ భాగమును, కౌశికగోత్రుఁడయిన స్కంద రుద్రార్యునకు నరభాగమును నొసంగఁబడినవి. జయవర్మ మహేశ్వర భక్తుఁడని చెప్పఁబడి యుండుటచేత నితఁడు శైవమతాభిమాని యని సూచింపుచున్నది. ఇతఁడు తనశాసనమునందు దాను పల్లవుఁడనని చెప్పుకొని యుండకపోయినను వీనిని పల్లవుఁడనియె విశ్వసింపవచ్చును. ఇంతకంటె వీని చారిత్రము మన కేమియుఁ దెలియరాదు.

విజయదేవవర్మ.

ఇతఁడు వేంగీదేశమును బరిపాలించిన వారిలో మిక్కిలి ప్రాచీనుఁడు. వీనిశాసన మొకటి నూతనముగాఁ గనిపెట్టఁబడినది.[1] ఈశాసనము ప్రాకృతభాషలో వ్రాయఁబడి వేంగీపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినదగుటచేత నిది పురాతనమైనదనుటకు సందియములేదు. విజయదేవవర్మ జయవర్మకుఁ దరువాతి వాఁడును విజయనంది వర్మకుఁ బూర్వుఁడును నని చెప్పుటకు సంశయింపంబనిలేదు. జయవర్మకుఁ గూడూరు రాజధానిగ నుండెనని చెప్పఁబడినది. కూడూరాహారా విషయమునకు (వేంగిరాష్ట్రము) మొదట కూడూరును తరువాత వేంగీపురమును రాజధానిగ నుండుటచేతను, విజయదేవ వర్మ వేంగీపురమునుండి యీశాసనమును బ్రకటించుటచేతను జయవర్మ తరువాత వాఁడని తేటపడుచున్నది. విజయనందివర్మశాసనము వలెగాక యిద్ది ప్రాకృతములో నుంటచేత నతనికంటె

1 District Manual of Godavary

విజయదేవవర్మ పూర్వుండని చెప్పవలసియున్నది. ఇతఁడు సాలంకాయన గోత్రుఁడు. విజయనందివర్మవలెనె చిత్రరథస్వామిపాదసేవాతత్పరుఁడు. చిత్రరథస్వామిదేవాలయము వేంగీపురమునందున్నది.

వేంగీపురము లేక వ్యాఘ్రపురము.

వేంగిదేశమునకు ముఖ్యపట్టణముగానుండిన వేంగీపురము కృష్ణామండలములోని యేలూరునకు నుత్తరమున ౮ మైళ్ల దూరమున నుండెడిది. ఆస్థానమునం దిప్పుడు పెదవేఁగి, చినవేఁగి, అను పల్లెలు మాత్రముగలవు. వీనికిదక్షిణముగా ౫ మైళ్ల దూరమున దెందులూరను గ్రామముగలదు. ఈ గ్రామమునకు గంగన్నగూడెముఁ దేనగూడెము మొదలగు సివారుపాలెములు చుట్టును నున్నవి. ఇవియన్నియుం గలిసి యొక మహాపట్టణముగానుండి వేంగీపురమని పిలువంబడుచుండెను. ఈ ప్రదేశమునందు శిథిలములైపోయిన శివాలయములు పెక్కులుగలవు. మఱియును విఘ్నేశ్వరునియొక్క విగ్రహములు నాలుగు దెందులూరునకు దక్షిణముగానున్న చెఱువు సమీపమునయుండియున్నవి. వానిలో నొకటి మిక్కిలి పెద్దదిగానున్నది. ఈ గ్రామమునకుఁ దూర్పుప్రక్కను భీమలింగము దిబ్బయను పేరుగల యెత్తైన యొకపాటి మట్టిదిబ్బగలదు. దానికుత్తరముగా మాకమ్మ చెఱువును దానినడుమనొక మట్టిదిబ్బయు, దానిపైన రెండుత్రాతినందులును గలవు. ఈ గ్రామమునకుఁ బడమరగా నొక చెఱువుగలదు. దానిని నారికేళవారి చెఱువని చెప్పుదురు. వానిగట్లపైని రెండు శిలాశాసనములు నిలువుగానుండియు, మఱి రెండు సాగిలంబడియు నుండినవి. పెదవేఁగికిని చినవేఁగికిని నడుమ మఱియొక మంటిదిబ్బగలదు. వీనినన్నిటిని బరిశోధించిచూడఁగా వేంగీపురము మిక్కిలి యున్నతస్థితియందుండిన పూర్వకాలమున నొకయందమైన మహానగరముగానుండెననుటకు సందియములేదు. ఇచ్చటి దేవాలయములయొక్క త్రాళ్లను తురకలు గొనిపోయి యేలూరులోని కోటను గట్టిరని తెలియుచున్నది. వేంగీపురమనియెడి మహానగరమొకటి యెక్కడనుండెనాయని కొందఱు సంశయించుచుండిరిగాని విజయదేవవర్మయొక్కయు, విజయనందివర్మయొక్కయు శాసనములా సంశయమును నివారించినవి. మఱియును దండియను మహాకవి కొల్లేరును వర్ణించుచు దానికి నవతిదూరముగానుం

డిన యీవేంగీపురమునే యాంధ్రనగరియని పిలిచియున్నాఁడు.[1] విజయదేవవర్మ విజయనందివర్మ శాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన చిత్రరథస్వామి దేవాలయ మిప్పటికిని నిలిచియుండి యీపేరుతోనే పిలువంబడుచున్నది.[2]

అఱవనాడు- వేంగిదేశము.

ఆంధ్రదేశమునకు వేఁగిదేశమను పేరెట్లుకలిగినదియుఁ గొంతవఱకు మూఁడవప్రకరణాంతమునఁ దెలుపఁబడినదిగాని యదిచదువరులకంతగాఁ దృప్తి కలిగింపఁజాలదు. ఎందుకన మొదటి వేంగిదేశమని యేభాగము పిలువంబడియెనో దెలిసికొనుట కష్టసాధ్యముగనుండెను. మొదటి వేఁగిదేశము కన్నడదేశప్రాంతమని చెప్పెడివారిమాట యెంతమాత్రమును విశ్వసింపఁదగినదికాదు. కాంచీపురప్రాంతదేశమునకు మొదటవేఁగినాడను పేరు కలదని యూహింపఁబడినది కాని వాస్తవమది కాదు. ఇఁక మొదటి వేఁగిదేశ మేభాగమునకువర్తించునో సహేతుకముగా నిర్ధారణముచేసినఁగాని చదువరులకు దృప్తికలిగింపఁజాలదు. ఈదేశము పూర్వము నాగులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెనని రెండవప్రకరణమునవిశేషముగాఁ జర్చింపఁబడినది. దక్షిణదేశమునందలి నాగులలో మరవార్ అయినార్, ఒలియార్, ఒవియార్, అఱవలార్, పరదవార్, మొదలగు పేరులు గల తెగలవారు నివసించుచుండిరి. వారిలో "అఱవలార్" అనఁగా అఱవిలు కాంచీపురప్రాంతదేశమున నివసించుచుండిరి. ఆకారణముచే నాభాగమునకు "అఱవనాడు", "అఱవపడదలై", అను నామములుగలిగెను. కాంచీపురమునకు దక్షిణదేశ మఱవనాడుగను, గాంచీపురముండిన ప్రదేశమఱవపడదలై యనియుం బిలువంబడుచుండెను. టాలెమీ మొదలగు విదేశీయచరిత్రకారులు మసాలియా దేశమునకు దిగువభాగమును అశార్నోరి(అర్వార్నాయ్)అనఁగా అఱవనాడని పేర్కొనియుండుటగూడ నీయంశము ధ్రువపడుచున్నది.

---

1. రెండవప్రకరణమున ౯దవ పేజీ చూడుఁడు. 2. Madras Journal of Literature and Science Vol XIX p. 327

కాఁబట్టి అఱవలను పేరు నాగులలో నొక తెగవారిది గాని ద్రావిడులది గాదు. అఱవనాడునుండి మొదట ద్రావిడులీ దేశమునకు వచ్చుటచేత వారిని మనవారు అఱవలని పిలువనారంభించిరి గాని నిజముగా వారలఱవలు గారు. శివస్కందవర్మ కాంచీపురమునుండి శాసనములను బ్రకటించిన కాలమున నాదేశము నాగుకీసంతతివారలయిన యఱవనాగులచే నివసింపఁబడు నఱవనాడుగానుండెను గాని యింకొక పేరుతో లేదు. కాఁబట్టి మొట్టమొదటి వేంగిదేశము కృష్ణాగోదావరీనదీ ముఖద్వారములకు నడుమనుండు దేశమనగా నిప్పటికృష్ణామండలమునకు వర్తింపఁగలదు. దీనియుత్పత్తికిఁ గారణమీవిధముగాఁ జెప్పఁగొనవచ్చును. మొట్టమొదటనీ దేశమునకు కూడూరాహార విషయమను పేరుగలదు. అప్పుడు కూడూరా(గుడివాడ రేక గూడూరు) అనుపట్టణము రాజధానిగనుండెను. ఏకారణముచేతనో రాజధాని మార్చుకొనవలసివచ్చినది. సాలంకాయనగోత్రులయిన పల్లవరాజులలో నొకరు నూతనముగా ననుకూలమగు నగర మొకదానిని నిర్మించి వేంగియనఁగా పులియని యర్థముండుటచేతను, శత్రువులకు బెబ్బులివలె సమీపింప సాధ్యము కానిదని సూచించుచుండుటచేతను వేంగీపురమని పేరు పెట్టియుండును. వేంగీపురమును పాలించిన రాజులను వేంగిరాజులనుట సామాన్యముగా వ్యవహారమునకు వచ్చియుండును. వేంగిరాజులు జయించిన దేశమునకుఁగాని పాలించిన దేశమునకుఁగాని వేంగిరాష్ట్రమనికాని వేంగిదేశమనికాని పేరు పెట్టఁబడినదన్న వింతయేమున్నది? కాఁబట్టి మొట్టమొదట వేంగిపుర మేర్పడి దానంబట్టి వేంగిదేశము వాఁడుకలోనికివచ్చినది. వేంగియనునఱవశబ్దము తెలుఁగులో వేఁగియని పిలువంబడుచున్నది. ఈవేఁగిదేశము పల్లవుల కాలమునను చాళుక్యుల కాలమునను దక్షిణమునఁ గాంచీపురమువఱకును నుత్తరమున మహానదివఱకును వ్యాపించినది. నన్నయభట్టు కాలమున రాజమహేంద్రవరము మొదలుకొని కాంచీపురమువఱకును గలదేశము వేఁగిదేశముగానే పరిగణింపఁబడుచువచ్చెను. వేఁగిదేశమునకు దగ్ధరాష్ట్రమని పేరు చెప్పుట కేవలము పొరబాటని చెప్పవలయును. అట్లయినయెడల వేంగిపురమును దగ్ధపురమని చెప్పవలసివచ్చి యుపహాస్యము పాలగుట తటస్థింపవలసివచ్చును. వేంగిరాజులయిన మొదటిపల్లవుల కాలమున నఱవనాడు

నుండి బ్రాహ్మణులను రప్పించిగాని వచ్చినవారిని నాదరించిగాని యగ్రహారములు మొదలగువాని నిచ్చి దేశమున నిలుపుటచేత వీరలే మొదట వేఁగినాటి శాఖాబ్రాహ్మణులుగాఁ బరిగణింపఁబడుచువచ్చిరి. అటువాడునుండివచ్చిన బ్రాహ్మణులటువ్రాహ్మణులుగా నేపరిగణింపఁబడుచుండిరి. క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్దము 3రండవ సంవత్సరప్రాంతమునందు నలహాబాదునగరమున నశోకుని స్తంభముమీఁద సముద్రగుప్తునిచే వ్రాయించఁబడిన శాసనమునందు వేఁగిపుర ముదాహరింపఁబడినది గనుక నంతకుఁ బూర్వమునుండియు ననఁగా క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దమునుండియో మూడవశతాబ్దమునుండియో వ్యవహారములోనికి వచ్చియుండును.

సముద్రగుప్తునిదండయాత్ర.

స్వామిదత్తుఁడు, మహేంద్రవర్మ, హస్తివర్మ, విష్ణుగోపవర్మ.

నాలుగవశతాబ్దప్రారంభమున నుత్తరహిందూస్థానమును గుప్తరాజులాక్రమించుకొనిపరిపాలించుచుఁదమభుజబలపరాక్రమముచేత వెంటనె నానాముఖములఁ దమరాజ్యమును విస్తరింపఁజేయసాగిరి. వారిలో సముద్రగుప్తుఁడు నెపోలియన్ చక్రవర్తివంటివాఁడగుటచేత దిగ్విజయయాత్ర మొదలుపెట్టి దక్షిణహిందూదేశముపైఁ గూడదండెత్తివచ్చెను. ఈతని దక్షిణ దిగ్విజయమువలన నాకాలమున మహానదిమొదలుకొని కాంచీపురమువఱకును గలదేశమును బాలించురాజులపేరును వారుండుముఖ్యపట్టణములును దెలియుచున్నవి. సముద్రగుప్తుఁడు దక్షిణకోశలమును బాలించుమహేంద్రుని జయించి మహాకాంతారమునకువచ్చి యచ్చటి వ్యాఘ్రరాజునోడించి పిమ్మట కళింగదేశమునకు వచ్చెను. పర్వతముమీఁదనున్న కొత్తూరుదుర్గమును ముట్టడించి యాదుర్గాధిపతియగు స్వామిదత్తునినోడించి యేరండపల్లను బాలించు దమనుని జయించి కొరుకాలదేవరాష్ట్రమును బాలించుకుబేరుని, పిమ్మట అవముక్తాధీశ్వరుండయిన నీలరాజును అటుపిమ్మట పిష్టపురమును బాలించుమహేంద్రవర్మను, అనంతరము వేంగినిబాలించుహస్తివర్మను, పాలక్కడను బాలించునుగ్రసేనుని, కుస్థలపురినిబాలిం

యుధనంజయుని, అటుతరువాత కాంచీపురాధీశ్వరుండయిన విష్ణుగోపుని జయించి దైవపుత్రుల (ద్రమిళుల) పైకిఁబోయెను. ఇందు చెప్పఁబడిన దేశములును రాజులును పట్టణములు నిప్పటి యాంధ్రదేశములోనివే గాని యన్యములు గావు. కొత్తూరు గంజాము మండలములోని మహేంద్రగిరికి ౧౨ మైళ్లదూరమున నున్నది. ఎరండపల్లియు, దేవరాష్ట్రమును, అవముక్తయు గంజాము, విశాఖపట్టణ మండలములలోనివి గాని యన్యములు గావు. చీపురుపల్లి ప్రాంతదేశము దేవరాష్ట్రమని చాళుక్యులశాసనములందును, గాంగపల్లవుల శాసనములందును పేర్కొనంబడినది. పిష్టపురము ప్రాచీనకళింగమునకు రాజధానిగ నుండెను. ఇది యిప్పటి గోదావరిమండలములోని పిఠాపురమె గాని యన్యము గాదు. వేంగి వేంగీపురమె గాని యన్యము కాదు. కుస్థలపురము, పాలక్కడ నెల్లూరుమండలములోనివి గాఁ గన్పట్టుచున్నవి. కాంచీపురము ప్రసిద్ధమైనది. వీరలచరిత్రము మనకేమియుఁ దెలియరాకున్నయది. వీరి పేరులు సముద్రగుప్తుని శాసనమునం దుదాహరింపఁబడుటచేతఁ దెలిసినవి గాని లేకపోయిన వీని నైనం దెలిసికొనుట కాధారమే లేకపోయినయుండును. సముద్రగుప్తుని శాసనమునందు దైవపుత్రులని చెప్పఁబడినవారు జాతులవారయి యుందురు. కాంచీపురమును బాలించు విష్ణుగోపవర్మయు, వేంగిని బాలించు హస్తివర్మయు పిష్టపురమును బాలించు మహేంద్రవర్మయు పల్లవులయి యుందురు. మహేంద్రవర్మయు, హస్తివర్మయు విష్ణుగోపవర్మకు లోఁబడి పాలనముచేయు సామంతరాజులని కొందఱు తలంచుచుండిరి కాని యెచ్చటను జెప్పఁబడియుండలేదు. ప్రస్తుతనిరాధారస్థితియందు వారుముగ్వురు వేఱ్వేఱు స్వతంత్రరాజులనియె మనమూహింపవలయును.

విజయస్కందవర్మ, విజయబుద్ధవర్మ.

విజయస్కందవర్మ పరిపాలనము సేయుచుండిన కాలమున వానికుమారుఁడును యువమహారాజునగు విజయబుద్ధవర్మయొక్క భార్యయు రాణియునగు చారుదేవియొక్క దానశాసనమొకటి గాన్పించినది. ఇదియును ప్రాచీన ప్రాకృతభాషలోనే యుండ మోటుగానుండు నక్షరములతోఁ గూడియుండుటచేత

మిక్కిలి ప్రాచీనమైనదిగ భావింపఁబడుచున్నది. [1]ఇందు విజయస్కందవర్మ కుమారుఁడగు విజయబుద్ధవర్మ పల్లవుఁడనియు, భారద్వాజుఁడనియుఁ దెలుపఁబడినది. మఱియు విజయబుద్ధవర్మయొక్క రాణియగు చారుదేవి దాలూర గ్రామములోని కులిమహాతారక దేవాలయములోని దేవుఁడగు నారాయణునకు, కుంచినీళ్లబావికి నుత్తరపు దిక్కునను రాజుచెఱువునకు దిగువను నాలుగునివర్తనముల భూమిని, దానముచేసెనని కటకములోని వ్యాపృతునకుఁ దెలియఁజేయఁబడినటుల నీశాసనమునందుఁ జెప్పఁబడినది. ఈచారుదేవి బుద్ధ్యాంకురవర్మయొక్క తల్లియనిగూడ పేర్కొనఁబడినది గాని వీరెచ్చటివారో పేర్కొనఁబడియుండలేదు. కటకమనఁగా ధాన్యకటకమేమోయని సందియము కలుగుచున్నది. దాలూరయనునది కృష్ణామండలములోని యిప్పటి దావులూరు గ్రామమునకు వర్తించునేమో యింకను విచారింపవలసి యున్నది. ఈవిజయస్కందవర్మ రెండవ శతాబ్దాంతమునఁగాని మూడవశతాబ్దాదిని గాని యుండి యుండవలయునని యూహింపవచ్చును. ఇతఁడు భారద్వాజ గోత్రుఁడగుటచేత సాలంకాయనులగు వేంగిరాజులకు సంబంధించిన వాఁడుగాఁడు. ఆంధ్రభృత్యవంశములో నుదాహరింపఁబడిన విజయశ్రీయనువాఁడేమో భావిపరిశోధనములవలనంగాని దెలియంబడదు.

విజయనందివర్మ.

ఇతఁడు వేంగిపురము రాజధానిగా వేంగిరాష్ట్రమును బాలించినవారిలో నొకఁడు. వీనిశాసనము సంస్కృతభాషలోనుండుటచేత నితఁడు విజయదేవవర్మకును, హస్తివర్మకును దరువాతి వాఁడని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు సాలంకాయనుఁడు. విజయదేవ వర్మవలెనె చిత్రరథస్వామి పాదసేవాతత్పరుఁడు. వీనిశాసనము కొల్లేరునకు సమీపమున దొరకినది. [2] ఇతఁడు తనశాసనమునందు బప్పా భట్టారక పాదభక్తుఁడనని చెప్పుకొనియెను. ఇట్లు చెప్పుకొన్న

1 Ep. Ind. Vol Viii. pp. 145-116. ఇదిగుంటూరు మండలములోని కొండమూరులో మాధవరావువలన కనుగొనఁబడినది.

2 Indian Antiquary. Vol V. p. 175

వారిశాసనములు మఱికొన్ని కలవు. బప్పాయనునది ప్రాకృతము. తండ్రియని యర్థము. శివస్కందవర్మ శాసనమున బప్పాయను రాజు పేర్కొనఁబడియెను. ఆదిరాజు పేరుగా నుదాహరింపఁబడినదిగాని నిజముచేత దానిభావమది కాదని తోఁచుచున్నది. శివస్కందవర్మ బప్పాయని తనతండ్రిని ప్రశంసించియుండెనేమో? ఈశాసనమును భాషాంతరీకరించిన డాక్టరు బర్నెల్ గారు విజయనందివర్మ వాచవర్మ మహారాజుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడని భాషాంతరీకరించి యుండఁగా మఱికొందఱు చండవర్మయొక్క జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడని పేర్కొనుచున్నారు. విజయనందివర్మ తల్లికులాంకదేవి, అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధికై చిన్నపాకూరు వాకాగ్రహారములో నివసించుచుండిన వేదాధ్యయన సంపన్నులును, నానాగోత్ర సంభవులునైన ౧౫౭ గురు బ్రాహ్మణోత్తములకు కూదూహార విషయము (వేంగిదేశము) లోని పడానూరుపల్లియను గ్రామమును ధారాదత్తము చేసెను. ఇంతకన్నను వీనినిగుఱించి మనకేమియును దెలియరాదు. ఇతఁడు నాలుగవశతాబ్దములోని వాఁడని తెలుపుటకు సంశయింపఁబని లేదు.

కందరవర్మ - అత్తివర్మ.

ఆనంద ఋషిగోత్రసంభవుఁడయిన కందరవర్మయను మహారాజుయొక్క పుత్త్రిక పేరుగల ప్రాచీనశాసన మొకటి కృష్ణామండలములోని చెజ్జెరాలయను గ్రామమునందు దొరకినది.[1] ధరణికోటయొక్క ప్రాచీననామమగు ధాన్యకటకమును త్రికూటపర్వతమును కందరునిగూర్చి ప్రశంసించు సందర్భమున నుదాహరింపఁబడినవి. మఱియు గుంటూరుమండలములోని గోరంట్ల గ్రామములో అత్తివర్మయొక్క శాసన మొకటి గన్పట్టఁబడినది.[2] ఆనందగోత్ర సంభవుఁడయిన కందరునియొక్క పుత్త్రుఁడగు అత్తివర్మయను రాజు ఆతుకూరు (ఆతుకూరు) గ్రామమును, కృష్ణవేణినదియొక్క దక్షిణతటమునమందు తాతికుంట గ్రామములో "అష్టాశతపట్టి" పరిమాణముగల పొలమును కొట్టికర్మయనుబ్రా

(1) Ins No¦155 of Annual Report on Epigraphy of 1899
(2) Indian Antiquaryf Vol IX. pp. 101, 103

హ్మణునకు దానముచేసినట్లుగ నీశాసనమునందుఁ జెప్పఁబడినది. హిరణ్యగర్భుని (బ్రహ్మ) వంశమునం దుద్భవించినవాఁడని చెప్పఁబడినందున నీయత్తివర్మ పల్లవుఁడని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. అత్తివర్మయొక్క తండ్రికందరుఁడు. దానందగోత్రుఁడని చెప్పఁబడియుండుటచేత చెజ్జెరాల శాసనములో నుదాహరింపఁబడిన కందరుఁడును, ఈకందరుఁడు నొక్కఁడేయై యుండవలయును. అత్తివర్మశాసనము సంస్కృతభాషలో నున్నది. వీని రాజధాని యెచ్చటనుండెనో తెలియరాదుకాని యితఁడు గుంటూరు మండలమును పాలించిన వాఁడని తెలియుచున్నది. వీరు నాలుగవ శతాబ్దములోనివారని చెప్పవచ్చును. ప్రస్తుత మింతకన్న వీరినిగూర్చి మనకుఁ దెలియవచ్చినదేమియును లేదు. వేంగిపురమును పాలించినహస్తివర్మయె అత్తివర్మయని స్మిత్తుగా రభిప్రాయపడిరి గాని ఋజావుచేసి యుండలేదు.

చండవర్మ.

చండవర్మ మహారాజు కళింగదేశమును బరిపాలించినవాఁడు. వీనిశాసనమొకటి గంజాము మండలములోని నరసన్నపేటకు రెండుమైళ్ల దూరమునందున్న కోమర్తియను గ్రామమున దొరకినది.[1] ఈశాసనములోని లిపి వేంగిపురమును పాలించిన విజయనందివర్మ శాసనములోనిలిపిని బోలియుండుటచేత నితఁడు నాలుగవశతాబ్దములోనివాఁడని శాసనపరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు. ఈశాసనములోనిభాష దాదాపుగసంస్కృతమైయున్నది. శాసనమతిక్రమించి వర్తించెడివారిని శపించునట్టి శ్లోకములు మూడుమాత్రము తక్కతక్కినభాగమంతయు వచనముగ వ్రాయఁబడినది. కళింగాధిపతియైన చండవర్మ మహారాజు తనయాఱవ పరిపాలన వత్సరమునఁ జైత్రశుద్ధ పంచమినాఁడు భారద్వాజ గోత్రుఁడును వాజసనేయ శాఖాబ్రాహ్మణుఁడును నగు దేవశర్మకు కొహింతూర (కొత్తూరు)గ్రామమును దానముచేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది. ఈశాసనము సింహపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది. విజయనందివర్మ శాసనములో వలెనె బప్పభట్టా

1 Ep. Ind. Vol IV, pp. 142, 143;

రకపాదభక్తుఁడని కూడఁ పేర్కొనఁబడినది.[1] చండవర్మ శాసనమునకును విజయనందివర్మ శాసనమునకును దగ్గఱపోలిక విశేషముగఁ గన్పట్టుచుండుట చేతఁ బరిశోధకులు కొందఱు విజయనందివర్మ తండ్రియగు చండవర్మయె నితఁడు నొక్కఁడేయని యూహించుచున్నారు. వీరిరువు రొక్కరయినను గాకపోయినను సమకాలికులని చెప్పవచ్చును. శ్రీకాకుళమునకును నరసన్నపేటకును నడుమనుండు సింగపుర మె సింహపురమై యుండవచ్చునని యూహింపఁబడుచున్నది. చండవర్మశాసనములోని రాజముద్రికపైన "పితృభక్తః" యని వ్రాయఁబడినది.

నంద ప్రభంజనవర్మ.

ఈనందప్రభంజనవర్మయుఁ గళింగదేశమును బాలించిన పూర్వరాజులలో నొకఁడుగా నున్నాఁడు. కళింగాధిపతియైన యీనంద ప్రభంజనవర్మ మహారాజుయొక్క దానశాసన మొకటి శ్రీకాకుళమునఁ గాన్పించినది.[2] నంద ప్రభంజనవర్మ సారపల్లినగరమునుండి యీశాసనమును బ్రకటించినవాఁడు. ఇతఁడు దేవరాత గోత్రులయిన చారణులకును హరిశ్చంద్ర స్వామియని బ్రాహ్మణునికొఱకును దేయపటమను గ్రామమును దానముచేసినని చెప్పఁబడి యున్నది. ఈశాసనములోని లిపి చండవర్మశాసనములోని లిపిని బోలియుండుట చేతను, కళింగాధిపతియని యుభయ శాసనములయందును పేర్కొనంబడి యుండుటచేతను, వీనిశాసనములోని ముద్రికపైన చండవర్మ ముద్రికలో వ్రాయఁబడిన "పితృభక్తః" అనునక్షరములే వ్రాయఁబడియుండుటచేతను వీరలిరువురు నొక్కకుటుంబములోనివారలై యుందురని శాసనపరిశోధకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈశాసన పరిశోధకు లూహించిన యూహాలేసరియైన పయినయెడల వీరినిగూడ

(1) Compare Ind. Ant, Vol XV p. 274; and South Indian Inscriptions, Vo II, p. 358 note 2.

2 Indian Antiquary Vol, XIII p. 48. ఈ శ్రీకాకుళశాసనమును, కోమర్తి శాసనమును జి. వి. రామమూర్తిపంతులుగారి వలనఁ బంపఁబడినవి.

సాలంకాయను లయిన పల్లవులనియు భావింపవచ్చును. కళింగాధిపులమని చెప్పుకొనిన యానందప్రభంజనవర్మ చండవర్మలను గూర్చిన చరిత్రము తెలియరాకున్నది.

స్కంద వర్మవంశము.

స్కందవర్మ కొడుకు వీరవర్మ; వీరవర్మకొడుకు రెండవ స్కందవర్మ రెండవ స్కందవర్మకొడుకు యువమహారాజ విష్ణుగోపవర్మ; విష్ణుగోపవర్మ కొడుకు సింహవర్మ; వీరిలో విష్ణుగోపవర్మ యొక్కయు సింహవర్మయొక్కయు శాసనములు నెల్లూరు మండలమునఁగాన్పించినవి. ఇవియన్నియును సంస్కృత భాషలో వ్రాయఁబడినవి. ఈవంశములో గడపటి వాఁడయిన సింహవర్మ మాత్రమె రాజ్యపరిపాలనము చేసినట్లు గన్పట్టుచున్నది గాని తక్కినవారి సంగతి తెలియుచుండలేదు. వీరిశాసనములు దశనపురము పాలక్కడ మెన్మతూర పట్టణములనుండి ప్రకటింపఁబడినవి. ఈపట్టణములు నెల్లూరు గుంటూరు మండలములలోనివేగాని యన్యములుగావు. రాజకేసరివర్మయను చోడరాజుయొక్క తిరుక్కాలుక్కున్రమశాసనములో నొకస్కందశిష్యుని పే రుదాహరింపఁ బడినది.[1] ఈస్కందశిష్యుఁడు సింహవిష్ణు వంశములోని మొదటి నరసింహవర్మకుఁ బూర్వుఁడుగా నుండెనని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. సంస్కృతశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన యిరువురి స్కందవర్మలలో నొకఁడు స్కందశిష్యుఁడు కావచ్చునని శాసనపరిశోధకులు చెప్పుచున్నారు గాని యింకను విచారింపవలసి యున్నది. విష్ణుగోపవర్మ యువమహారాజుగ నుండినపుడు ముండరాష్ట్రములోని ఉఱువపల్లిగ్రామమును కందుకూరగ్రామములోని దేవాలయమునకు దానముచేసెనని పాలక్కడనుండి ప్రకటించిన యుఱువపల్లి శాసనమునం జెప్పఁబడినది.[2] ఇందుచెప్పఁబడిన ముండరాష్ట్రమె చోడరాజగు మూడవకులోత్తుంగుని నెల్లూరి శాసనమున ముండైనాడుగఁ జేర్కొనఁబడినది.[3]

(1) Ep. Ind Vol. III. p. 279; (2) Ind. Ant, Vol V. p. 50; (3) Reports on Epigrappy in Madras. G. O. Public No 195 of 1894.

కందుకూరయనునదియె కందుకూరు. ఇవియన్నియును నెల్లూరు మండలములోనివే.

తనయైదవపరిపాలన సంవత్సరమున సింహవర్మ ముండరాష్ట్రములోని పీకిరయను గ్రామమును విలాసశర్మయను బ్రాహ్మణునకు దానముచేసినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది. ఈసింహవర్మయును మంగదూరు (మంగలూరు) శాసనమును బ్రకటించిన సింహవర్మయు నొక్కఁడేయని డాక్టరుఫ్లీటుగారు వ్రాసియున్నారు.[1] పీకిరశాసనములోని ముద్రికయు కొంచెమించుమించుగా నుఱువపల్లి శాసనములోని ముద్రికను బోలియున్నది. సింహవర్మ మంగదూరు శాసనము దశనపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది.[2] మంగదూరు శాసనములో రెండవసింహవర్మతండ్రివిష్ణుగోపుఁడని వర్మ తీసివేయబడి పేర్కొనఁబడినది. ఈశాసనమునందును విష్ణుగోపుఁడు యువమహారాజుగనే చెప్పఁబడియెను. దీనింబట్టి యితఁడెన్నఁడును రాజ్యాధిపత్యము వహించియుండలేదని యూహింప వలసి వచ్చుచున్నది. వీరకోచవర్మ (వీరవర్మ)యొక్క మునిమనుమని శిథిలమయిపోయినశాసన మొకటి దర్శిగ్రామమున గాన్పించినది. ఈశాసనములో నుదాహరింపఁబడిన రాజుయొక్క పేరు చెడిపోయినది.[3] దర్శనపురము దశనపురమైనది. దశనపురమే నేఁడుదర్శియని పిలువఁబడుచున్నది. మెనుమనూరనునది గుంటూరు మండలములోని మనుమూరు కావలయును. పాలక్కడయనునది యెద్దియో దెలియరాదు. ఈవంశపు రాజులు కాంచీపురమునుండి పరిపాలనము చేసినట్లు గానరాదు. వీరలు భారద్వాజ గోత్రులయిన పల్లవులు. వీరుకాంచీపురమునుండి తఱిమివేయఁ బడియుండవచ్చునని కొందఱుతలంచుచున్నారుగాని యట్లుతలంచుటకు సరియైనహేతువుగానరాదు.

స్కందవర్మకుమారవిష్ణువంశము.

స్కందవర్మకుమారుఁడు కుమారవిష్ణువు; కుమారవిష్ణువుకుమారుడు బుద్ధవర్మ, బుద్ధవర్మకుమారుడు కుమారవిష్ణువు. ఈ రెండవకుమారవిష్ణునిదానశాసన

(1) The Bombay Gazetteer Vol I part II, p, 321; (2) Ind. Ant, vol V, pp.154 ff. (3) Ep. Ind. Vol I. p. 397 f.

మొకటి నెల్లూరుమండలములోని చెందలూరుగ్రామమునఁ గాన్పించినది.[1] కుమారవిష్ణునిశాసనము కాంచీపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది. ఈ శాసనములోని లిపిని పరిశోధించినడాక్టరు హుల్ట్జుగారీనలుగురు పల్లవులును రెండవసింహవర్మకును సింహవిష్ణువునకును నడుమనుండి యుందురని యూహించుచున్నారు. పల్లవమహారాజగు కుమారవిష్ణువు కర్మకరాష్ట్రములోని భాగమగు కవచకారభాగములోని చెందలూరుగ్రామములో నెనమన్నూరు పట్టికలపొలమును అభిరూపనివాసియును కౌండిన్యగోత్రుఁడును నగు భావస్కందత్రాతయను బ్రాహ్మణునకు దానముచేసినట్లుగ నీశాసనమునఁ బేర్కొనఁబడినది. ఈవంశజులు విష్ణుభక్తులయిన భాగవతులుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి. వీరును భారద్వాజగోత్రులుగను పల్లవులుగనుండిరి. ఈ రాజులును పైఁజెప్పినరాజులును కేవలము తమభుజబలపరాక్రమముచేత ననేకరాజులనుజయించి యశ్వమేధాదియాగములఁ బెక్కింటి నాచరించినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది. విష్ణుగోపయని, కుమారవిష్ణువని పేరులు వహించియుండుటఁ జూడ వైష్ణవమతము తలయెత్తి ప్రబలుచుండినకాలమైయుండునని తోఁచుచున్నది. వైష్ణవాళ్వారులు కొందఱయిన నాకాలమునందుండియుండవలయును. అశ్వమేధయాగముల నాచరించితిమని గరువముతోఁ జెప్పుకొనినది వాస్తవముగాక శివస్కందవర్మశాసనము ననుసరించినదిగానున్నది. వీరవర్మవంశజులకును వీరికినిగలసంబంధము దెలియరాకున్నది.

కమ్మరాష్ట్రము.

ఈ యిరువంశములవారును ౫, ౬ శతాబ్దములలోనివారని చెప్పవచ్చును. కుమారవిష్ణుశాసనమునందు బేర్కొనఁబడినకర్మంక లేక కమ్మంకరాష్ట్రము పూర్వచాళుక్యరాజగు మంగియువరాజు చెందలూరుశాసనమున కమ్మరాష్ట్రమని పేర్కొనఁబడినది. జగ్గయ్యపేటశాసనములో నుదాహరింపఁబడిన కమ్మకరాతవిషయము మేమిదివఱ కూహించిన కమ్మమెట్టుగాక యీకమ్మరాష్ట్రమెయని పైశాసనములఁబట్టి తేటఁబడుచున్నది. ఈకమ్మరాష్ట్రమె తరువాత కమ్మనాడుగఁ బేర్కొనఁబడినందుకు దృష్టాంతము లనేకములుగలవు. నన్నయ

1 Eph. Ind. Vol. viii pp. 233 236.

భట్టుకాలమునందుండి గణితశాస్త్రమును రచించిన పావులూరుమల్లనకవి "ఇలఁ గమ్మనాటిలోపల విలసిల్లిన పావులూరివిభుఁడ" నని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. అయినను పావులూరుగ్రామము గోదావరిమండలములోనిదని రావుబహదరు వీరేశలింగముపంతులవారు తమయాంధ్రకవులచరిత్రములో వ్రాసియుండుట కాధారమేమో తెలియరాదు. పంతులవారు పొరబడియుండవలయును లేదా గోదావరిమండలములోఁగూడ మఱియొకకమ్మనాఁడుండవలయును. గుంటూరిమండలములోని కమ్మనాడే ప్రాచీనమైనదని చెప్పుటకు లేశమాత్రమును సందియము లేదు. ఇప్పటియాంధ్రులలో నొకతెగవారగు కమ్మవారు కమ్మకరాష్ట్రవిషయమునకు సంబంధించినవారుగఁ గన్పట్టుచుండుటచేత నీతెగవారు క్రీస్తుశకారంభమునుండి యున్నవారని చెప్పవచ్చును.

నైయోగికులు లేక నియోగులు.

కుమారవిష్ణువుయొక్క చెందలూరుశాసనమున రాజకీయోద్యోగియులకు (Officials) నైయోగికు లన్నపదము వాడఁబడినది. చాళుక్యరాజగు మంగి యువరాజుయొక్క చెందలూరుశాసనమునందు నైయోగికులన్నపదము వాడఁబడినది కాఁబట్టి యుద్యోగపదవులందుండిన బ్రాహ్మణులను నైయోగికులు లేక నియోగులని పిలువంబడుచుండుట క్రీస్తుశక మయిదాఱవ శతాబ్దములనుండి వచ్చుచున్నదని పల్లవచాళుక్యరాజుల చెందలూరుశాసనములు చాటుచున్నవి.

త్రిలోచనపల్లవుఁడు.

వీనినామము పదవశతాబ్దమునాఁటి పూర్వచాళుక్యుల శాసనములలోని గాథలలో వినంబడుచున్నదిగాని మఱియెచ్చటను వీని శాసనము గానరాదు. ఈత్రిలోచనవర్మపల్లవ యోధాగ్రేసరుఁడని చెప్పంబడుచుండెను. పల్లవులకు గర్భశత్రువులగు చాళుక్యుల మొట్టమొదట నెదిరించినవాఁడు త్రిలోచన పల్లవుఁడే. వీని కాలమున నుత్తరకోసలాధీశ్వరుండగు విజయాదిత్యుఁ డయోధ్య నుండి దక్షిణాపథముపై దండెత్తి వచ్చినప్పుడు త్రిలోచన పల్లవుఁడు వాని

నెదుర్కొని ఘోరసంగ్రామమును సలిపి యోడిపోయెను. చాళుక్యులకు విజయము కలిగెను గాని విజయాదిత్యుఁడు యుద్ధములోఁ జంపఁబడియెను. ఈ యుద్ధము కడపమండలములో నెచ్చటనో జరిగియుండును. విజయాదిత్యుని భార్య గర్భవతిగానుండి ముదివేమగ్రహారమున, విష్ణుభట్ట సోమయాజి నింట దాగి యుండెను. ఈముదివేము కడపమండలములోని పెద్దముడియ మనుగ్రామమేయని జయంతి రామయ్యపంతులుగారు నిర్ధారణచేసి యున్నారు. త్రిలోచన పల్లవుని వంశకర్తనుగాఁ జెప్పుకొనిన రాజవంశములు పెక్కులుగలవు. కరికాలుఁడను చోడరాజు త్రిలోచన పల్లవుఁడు తనకు సామంతరాజుగ నుండెనని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. మఱియు నాతఁడు కాంచీపురమును సువర్ణముతోఁ బ్రకాశింపఁ జేసెనని చెప్పఁబడియుండెను. నిజముగాఁ ద్రిలోచన పల్లవుఁడను నొకరాజుండిన యెడల నాతఁడు కాంచీపురము రాజధానిగ నాంధ్రదేశము లోని కొంతభాగమును బరిపాలించియుండి యుండును.

నవీనకదంబులు - మయూరశర్మ.

ప్రాచీనపల్లవులు పాలించినదేశ మాంధ్రదేశముగా నుండినది. ఇప్పటి గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు, నెల్లూరు, కడప, కందనోలు (కర్నూలు), అనంతపురము, బళ్లారి మండలము లాకాలమునఁ బల్లవరాష్ట్రములలోనివిగ నున్నవి. మొట్టమొదట బ్రాహ్మణులుగానుండిన వనవాసి (Banavasi) కదంబులు పల్లవుల యధికారమును ధిక్కరింపఁ బ్రయత్నించిరి. మయూరశర్మయనుబ్రాహ్మణుఁడే నవీనకదంబ వంశమునకు మూలపురుషుఁడుగ నుండెను. ఈమయూరశర్మ విద్యాభ్యాసము నిమిత్తము పల్లవరాజధానికిఁ బోయియుండెను. ఒకనాఁడొక పల్లవాశ్వికునితో మయూరశర్మకు ఘోరమైన పోరాటము సంభవించెను. ఆ జగడమునకుఁ గారణమేమో, అదియెట్లు పర్యవసించెనో చెప్పఁబడి యుండలేదు. ఒకనాఁడు మయూరశర్మ "అయ్యో! ఈ కలియుగములో

1 Annual Report on Epigraphy for 1905-1908 part II para 15.

బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులకంటె బలహీనులుగా నుండవలసి వచ్చెను గదా! క్రమముగా గురుకులమును సేవించి యేకాగ్రచిత్తముతో స్వశాఖావేదము నభ్యసించినవాఁడు పుణ్యసిద్ధికై రాజానుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁడు గావలయునేని ఇంతకన్న దుఃఖకరమైన విషయము మఱియేమి కలదు?'' అని తనలోఁదాను వితర్కించుకొనియెను. ఇట్టి వితర్కముతో మయూరశర్మ నిలిచియుండలేదు. అతఁడు తన తలంపుల నాచరణమునకుఁ దేఁబూనెను. మున్ను దర్భలను, సమిధలను, పెద్దగరిటెను, కరఁగిన వెన్నగల యాహుతిపాత్రను జమత్కారముగఁ బట్టుకొనఁ గలిగిన హస్తముతో భూమిని జయింపఁగోరి మండుచున్న కత్తిని వరలోనుండి పైకిదీసెను.

పిమ్మట మయూరశర్మ పల్లవరాష్ట్రముయొక్క సరిహద్దులనుండు రక్షక సైన్యముల నతిక్రమించి శ్రీశైలద్వారములవఱకు వ్యాపించి చొఱనసాధ్యముకాని మహారణ్యమునంత నాక్రమించి మహాబాణుఁడు నాయకుడుగా నేర్పడిన రాజమండలినుండి సుంకములను జేపట్ట నారంభించెను. ఇట్లనుపమానపరాక్రమ విజృంభణముచే నొప్పుచుండిన బ్రాహ్మణ శత్రువును ద్వేషముతో నెదుర్కొనుట ప్రమాదకరమని యూహించి రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడయిన పల్లవరాజు వానిధైర్య సాహసములను గొనియాడుచు బలిమిచేఁగాక యుపాయముచే వశపఱచుకొని పశ్చిమ సముద్రతీరమునందు కొంతదేశము నొసంగి పరిపాలనము చేయఁబంపెను. అయిన నాబ్రాహ్మణయోధవరుని పరిపాల నానంతరము తత్సంతతివారు మాత్రము పల్లవులతోడి మైత్రిపాటింపక గర్భశత్రుత్వమునే వహించి పల్లవాధికారము నెదుర్కొనుచువచ్చిరి. కదంబులలో మృగేశవర్మయను వాఁడొకఁడు పల్లవుల కగ్నిహోత్రుఁడనని చాటుకొనియెను. రవివర్మయను మఱియొక కదంబరాజు కృష్ణవర్మ మొదలగు రాజులనుజయించుటయెగాక కాంచీపురాధీశ్వరుండును పల్లవరాజునగు చండదండుఁడను వానిని సింహాసనమునుండి తొలఁగంజేసెను. నానక్కాసపల్లవరాజొకఁడు కదంబుఁడగు కృష్ణవర్మ జయించెనని చెప్పఁబడియెను. ఈకదంబుల కాలమునుగూర్చి డాక్టరుఫ్లీటుగారు చర్చించుచు నాఱవ శతాబ్దములోని వారుగ నిర్ణయించి యున్నారు. ఈకదంబులకును వీరికిఁ బూర్వము

నందు వనవాసి నగరమున మూడవశతాబ్దమునను నాలుగవశతాబ్దమునను బరిపాలించి కదంబులకు నెంతమాత్రమును సంబంధములేదు. మొదటికదంబులు జైన మతావలంబకులు. ఈకదంబులు బ్రాహ్మణులుకాని మయూరశర్మసంతతివారలు బ్రాహ్మణుల పట్టపుపేరగుశర్మ శబ్దమును విడిచి క్షత్రియుల పట్టపుపేరగు వర్మ యనుదానిని తమనామములతోఁ జేర్చుకొనుటచేత క్షత్రియులుగానే పరిగణింపఁబడుచుండిరి.

మఱియొక పల్లవవంశము.

గుంటూరు మండలములోని యమరావతీ పట్టణమున నొక శిలాశాసనము గలదు. [1]ఆ శిలా స్తంభము చెన్నపురిలోని మ్యూజియములో నుంచఁబడినది. ఈ శాసన మాత్రాతిమీఁదను క్రిందినుండి పైకి వ్రాయఁబడియుండుట వింతగాఁ గన్పట్టకమానదు. అనఁగా శాసనమును క్రిందినుండి చదువుట ప్రారంభించవలయును. ఈశాసనమున నేడుగురు రాజులు పేర్కొనఁబడిరి. భరద్వాజ ద్రోణాశ్వత్థామలు పల్లవుని పూర్వికులుగాఁ జెప్పఁబడిరి. ఈపల్లవ వంశములోఁ జెప్పఁబడిన రాజులు కొందఱు నందివర్మపల్లవమల్లుని పూర్వికులలోఁ జేర్కొనఁబడియున్నారు. ఈ శాసనములోని పల్లవ రాజులలోఁ గడపటి వాఁడయిన రెండవ సింహావర్మ జయస్తంభమును నాటుటకై మేరు పర్వతమునకుఁ బోయినట్లుగఁ జెప్పఁబడి యుండెను. ఇతఁడు భాగీరథిని, గోదావరిని, కృష్ణవర్ణను దాటి ధాన్యకటకమునకు వచ్చి బౌద్ధాలయమును సందర్శించి బుద్ధధర్మమును వినెనని చెప్పఁబడినది. తక్కిన భాగము శిథిలమయి పోయినది. ఈ పల్లవరాజులెప్పటివారో యెక్కడ పరిపాలనము చేసిరో నిజము తెలియరాదు. ఈశాసనములోఁ జేర్కొనఁబడిన వంశము తక్కిన శాసనములలో నుదాహరింపఁ బడిన యేవంశమునకు సంబంధింపక యున్నది. అయినను ఈ శాసనములో ఉగ్రవర్మ యని యొక రాజు పేర్కొనఁ బడియున్నాఁడు. సముద్రగుప్తుడు దక్షిణ దిగ్విజయ యాత్రకు వచ్చినప్పుడు పాలక్కడను పాలించు నుగ్రసేనుని జయిం

1 Madras Journal of Literature and Science 1886-87 p. 56.

చినట్లు చెప్పఁబడి యుండెను. ఈ వంశమున నాలవపురుషుఁడుగాఁ జెప్పఁబడిన యుగ్రవర్మయే యుగ్రవేముఁడయిన యెడల నైదవశతాబ్దములోను గాక యుండిన నాలవశతాబ్దములోను వీరలుండి యుందురు.

చాళుక్యులదండయాత్ర.

వాతాపినగరము రాజధానిగాఁ జేసికొని యుత్తరకర్ణాటకమును దక్షిణ మహారాష్ట్రమును బరిపాలించుచుండిన చాళుక్యులు రెండవపులకేశివల్లభుని కాలమున నానాముఖముల విజృంభించి చుట్టుపట్లఁగల దేశముల నాక్రమించుకొనుచు నాఱవ శతాబ్దాంతమున నాంధ్రదేశముపై దండెత్తివచ్చిరి. ఆంధ్రదేశమంతయుఁ బలురాష్ట్రములుగానుండి వేర్వేఱు స్వతంత్ర రాజ్యములుగ నేర్పడి పెక్కండ్రు పల్లవరాజులచేఁ బరిపాలింపఁ బడుచు బరస్పరసహాయములేక గాఁబోలు బలహీనములయి సులభముగాఁ జాళుక్యులకు వశము లయ్యెను. చాళుక్యులకు లోఁబడనిపల్లవరాజులు కాంచీపురమునకుఁ దఱుమఁబడిరి. ఏడవ శతాబ్దాదిని చాళుక్యులాంధ్రదేశముయొక్క పశ్చిమోత్తర భాగములను ఈశాన్యప్రాగ్భాగముల నాక్రమించుకొనిరి. ఆంధ్రదేశముయొక్క దక్షిణ పశ్చిమభాగములను ఆంధ్రచోడులును మహాబాణులు నాక్రమించుకొనఁగా నింకఁ బల్లవులకుఁ గాంచీపుర ప్రాంతభూమిమాత్రము మిగిలెను. ఉత్తరమున దేశమును గోల్పోయినతోడనే పల్లవులు దక్షిణమునఁ జోళరాజ్య మాక్రమించుకొని పాండ్యచోళకేరళాదులతోడను పశ్చిమంబునఁ గదంబులతోడను గాంగులతోడను ఉత్తరంబున రాష్ట్రకూటులతోడను చాళుక్యులతోడను విధివిరామములేకుండ నహోరాత్రము లొకశతాబ్దము పోరాడిన విషయము చరిత్రమునందనుపమానమయినదిగ నున్నది. ఏడవశతాబ్దమునుండి కాంచీపురములోని పల్లవులకు నాంధ్రదేశముమీఁద నధికారముతొలఁగిపోయి ద్రావిడదేశమునందే నిలిచిపోవుటచేత వారిచరిత్రమంతగా మనకవసరములేకపోయినను చరిత్రములోని సంబంధము తెగిపోకుండ నిలుపుటకై యొకింత సంగ్రహముగా నిటఁ దెలుపుచున్నారము.

సింహవిష్ణువంశము.

(౫౭౫ మొదలుకొని ౭౮౦ వఱకు)

పశ్చిమచాళుక్యులు ౭౫౩ వ సంవత్సరమున రాష్ట్రకూటులచేఁ బదభ్రష్టులగు వఱకు చాళుక్యులును పల్లవులును సామాన్యముగా ఘోరయుద్ధములు సలుపుచునే యుండిరి. ఈకాలమునందు సింహవిష్ణువంశములోని రాజులు తొమ్మండ్రుగురు కాంచీపురమును పాలించుచుండిరి. వీరిలో మొదటివాఁడు సింహవిష్ణువు. ఇతఁడు ౫౭౫ వ సంవత్సరమునఁ బరిపాలనము చేయుచుండినట్లు దెలిసికొనఁబడినది. సింహవిష్ణువు సింహళరాజును పాండ్యచోళకేరళ రాజులను జయించెను.

మహేంద్రవర్మ.

(౬౦౦-౬౨౫)

సింహవిష్ణుకొడుకును వానితరువాత రాజ్యభారమును బూనినవాఁడునైన యీమొదటి మహేంద్రవర్మ తిరుచనాపల్లి చెంగలుపట్టు, ఉత్తరార్కాడు జిల్లాలలోని కొండలను జెక్కించి దేవాలయముల నిర్మించి మహాబలిపురమనియెడి మామల్లపురములోని ప్రసిద్ధికెక్కిన సప్తగోపురములలో నొకకొన్నింటిని నిర్మించి తనపేరును శాశ్వతముగా నిలుపుకొనియెను. ఆర్కాడునకును ఆర్కోణమునకును, నడుమ మహేంద్రవాడియను పట్టణమును మహేంద్రుని కొలను నిర్మించెను. నేఁడు శిథిలములై పోయిన వానిచిహ్నములు మాత్రము గాన్పించుచున్నవి. ఈచెఱువుగట్టుమీద విష్ణునికంకితము చేయఁబడిన గుహాలయమొకటియుండెను. ఆనాఁటి రాజవర్గములోఁ బేరెన్నికఁ గాంచినవాఁడును బహుసమర్థుఁడును చాళుక్యుఁడుమనగు రెండవపులకేశివల్లభుఁడు దండెత్తివచ్చి యీ మహేంద్రవర్మ మొదలగు పల్లవులనుజయించి వేంగిరాష్ట్రము నాక్ర

(1) Prof. Kielhorn (op. cit, p. 20)

మించుకొనియెను. మహేంద్రవర్మయు చాళుక్యులను గొన్ని యుద్ధములలో జయించెను.

నరసింహవర్మ.

(౬౨౫-౬౪౫.)

మహేంద్రవర్మ తరువాత రాజ్యభారమునువహించిన నరసింహవర్మ కాలమునఁ బల్లవులయధికారము మిక్కిలివిజృంభించి యున్నతస్థితికివచ్చినది. వీనికి మొదటినరసింహవర్మయందురు. ఇతఁడు పల్లవులకుగర్భశత్రువై భయంకరుఁడుగానుండిన పశ్చిమచాళుక్యుఁడగు రెండవపులకేశివల్లభుని రాజధానియగు వాతాపినగరమును ముట్టడించి గైకొనియెను. అముట్టడికాలమున పులకేశివల్లభుఁడు మృతుఁడయ్యె ననియెదరు. ఆదెబ్బతోఁ జాళుక్యులు ౧౩ సంవత్సరముల వఱకు నణఁగియుండిరి. పల్లవరాజగు నరసింహవర్మయధికారము దక్కనునకు మైసూరునకును వ్యాపించి నిరంకుశమైయుండెను. ఈ నరసింహవర్మ చాళుక్యులనుజయించి వాతాపినగరము గైకొన్నవిషయము వాతాపికి నిప్పటిపేరగు బాదామిలోని నరసింహవర్మశాసనమే వేనోళ్లఁజాటుచున్నది. నరసింహవర్మకు మహామల్లుఁడని బిరుదుగలదు. ఇతఁడిటీవల వాతాపికొండనరసింగపోతరాయలని పిలువంబడుచుండెను. ఈయుద్ధము క్రీస్తుశకము ౬౪౨ వ సంవత్సరమున జరిగియుండెనని నిశ్చయింపఁబడినది. ఈయుద్ధము సింహళదేశచరిత్రమగుమహావంశమునందుఁ జేర్కొనఁబడుటయెగాక తమిళ పెరియపురాణమునందుఁగూడ సూచింపఁబడినది.

రెండవమహేంద్రవర్మ.

నరసింహవర్మతరువాత సింహాసనమునకువచ్చినవాఁడు మహేంద్రవర్మ ఈ రెండవ మహేంద్రవర్మకాలమున సహితము చాళుక్యులు తలయెత్తలేదు ఇతఁడును తండ్రివలెనె నిరంకుశముగఁ బరిపాలనముచేసియుండెను.

పరమేశ్వరవర్మ.

ఇతఁడు రెండవమహేంద్ర వర్మకొడుకు; పరమేశ్వర వర్మయను పేరు వహించిన వారిలో నితఁడు మొదటివాఁడు. ఈ పరమేశ్వరవర్మ రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనము సేయుచుండినకాలమున పశ్చిమచాళుక్యరాజును రెండవపులకేశి వల్లభుని కుమారుఁడును నగు మొదటి విక్రమాదిత్యుఁడు ౬౭౪ వ సంవత్సరమున నదివఱకుఁ బల్లవులచే నాక్రమింపఁ బడిన తన దేశమును స్వాధీన పఱచుకొనుటకై కాంచీపురముపై దండెత్తివచ్చి పరమేశ్వరవర్మను నోడించి కాంచీపురమును గైకొనియెనని విక్రమాదిత్యుని శాసనము వలనఁ దెలియుచున్నది. అయినను తరువాత పరమేశ్వరవర్మ పెరువల నల్లూరను ప్రదేశమున విక్రమాదిత్యునితో ఘోరసంగ్రామమును సలిపి చాళుక్యుల నోడించినట్లుగ కురముగ్రామములోని పరమేశ్వరవర్మశాసనము దెలుపుచున్నది. ఎట్లయినను అదివఱకు పల్లవుల స్వాధీనములో నుండిన కందనోలు మండల మంతయుఁ గాని కొంతవఱకుఁగాని చాళుక్యుల స్వాధీనమై యుండెననుట వాస్తవము. చాళుక్య విక్రమాదిత్యుని తామ్రశాసనములు రెండును, విక్రమాదిత్యుని కొడుకు వినయాదిత్యుని శాసనములు రెండును మొత్తము నాలుగు శాసనములు చాళుక్యులవి యీమండలమునఁ గానంబడు చున్నవి.

రాజసింహుఁడు లేక రెండవనరసింహవర్మ.

ఇతఁడు పరమేశ్వర వర్మకొడుకు; కాంచీపుర కైలాసనాథుని దేవాలయములో నడుమనుండిన రాజసింహేశ్వరుని గుడిని కట్టించినవాఁ డితఁడే.

మూడవమహేంద్రవర్మ.

రాజసింహునియనంతరము సింహాసనమధిష్ఠించిన వానికుమారుఁడు మూడవమహేంద్రవర్మ తండ్రికాలమున పూర్తికాని దేవాలయపుంబనులను పూర్తిగావించినవాఁడు. ఈయిరువురిరాజులనుగూర్చి చెప్పఁదగినవిశేషాంశములేవియు నులేవు.

రెండవపరమేశ్వరవర్మ.

ఇతఁడు మూఁడవమహేంద్రవర్మ సోదరుఁడు. రాజసింహునికొడుకు. సోదరునికిఁ బిమ్మట రాజ్యభారమును వహించెను. ఇతఁడు కాంచీపురములోని వైకుంఠ పెరుమాళ్ల దేవాలయమును నిర్మించినవాఁడు. ఇయ్యది యొకశాసనములో పరమేశ్వర విష్ణుగృహమని పిలువంబడియెను. తిరుమంగయాళ్వారు స్తోత్రములలో పరమెచ్చుర విన్నగరమని పేర్కొనంబడియెను. ఈపరమేశ్వరవర్మ మరణానంతరము రాజవంశమునందు గృహకల్లోలము జనించి రాజ్యక్రాంతి సంభవించినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

నందివర్మపల్లవమల్లుఁడు.

పరమేశ్వర వర్మకుఁ బిమ్మట సింహాసనారోహణమునుగూర్చి వివాదము సంభవించినటుల కాసకుడితామ్ర శాసనమునందు సూచింపఁబడినది. పరమేశ్వర వర్మజ్ఞాతియగు నందివర్మ రాజ్యాధిపత్యము వహింపవలయునని ప్రజలెన్నికొనుటచేత నందివర్మ పల్లవ మల్లుఁడు సింహాసనమెక్కెను. నందివర్మ పల్లవమల్లుని ఉదయేంద్రము శాసనములో నందివర్మ సేనాధిపతియగు నుదయచంద్రుఁడు స్వహస్తముతోఁ జిత్రమయుఁడను పల్లవరాజును జంపినట్లుగఁ జెప్పఁబడియుండుటచేత గృహకల్లోలవిషయము స్పష్టమగుచున్నది. పల్లవరాష్ట్రము నందు జనించిన కలవరమును మాన్పను దూరమునుండి వీక్షించుచుండిన పశ్చిమ చాళుక్య రాజగు వినయాదిత్యుని మనుమఁడగు రెండవ విక్రమాదిత్యుఁడు తమకుఁ బ్రబల శత్రువులుగనుండిన పల్లవుల రూపడంచుటకదియె యదనని యూహించి యమేయబలములం గూర్చికొని తుండక విషయముపై దండెత్తివచ్చి తన్నెదుర్కొనిన నంది పోత వర్మను ఘోరసంగ్రామమున జయించి తఱిమిగొట్టెను. ఈరెండవ విక్రమాదిత్యుఁడు తరువాత కాంచీపురమును బ్రవేశించి పూర్వధర్మము ననుసరించి పట్టణమును నాశముచేయకుండుటయె గాక బ్రాహ్మణులకు బీదవారలకు దానధర్మములుసేయుటయె గాక కాంచీపురములోని కైలాసనాథునకుఁ బురాతననామమగు రాజసింహేశ్వరునకు పెక్కువేల

సువర్ణమును దానముచేసెను. కైలాసనాథుని దేవాలయపు స్తంభముమీఁద విక్రమాదిత్యుని శాసనము లిఖియింపఁబడినది. ఈవిక్రమాదిత్యుని దండయాత్ర పల్లవ రాజ్యాధికార విజృంభణమునకు మృత్యుప్రాయమయ్యెను. నందిపోతవర్మ బహుకాలము రాజ్య పరిపాలనము చేసినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది.

అపరాజితవర్మ.

నందిపోతవర్మకుఁ దరువాత అపరాజితవర్మ రాజ్యభారమును వహించి శ్రీపెరుంబియముకడ పాండ్యరాజగు రెండవ వరగుణుని జయించెను గాని విధి వశంబున నెనిమిదవ శతాబ్దాంతమున ఆదిత్యచోడునిచే జయింపఁబడియెను. ఈయుద్ధములో పల్లవ రాజ్యాధికారము చోడుల వశమయ్యెను. పల్లవరాజులు చోడరాజులకు సామంతులయిరి. పల్లవులు చోడులచే జయింపఁబడినట్లుగనే పశ్చిమ చాళుక్యులు గూడ రాష్ట్రకూటులచే జయింపఁబడిరి. ఇట్లు పల్లవుల యొక్కయు, పశ్చిమచాళుక్యులయొక్కయు ప్రభయంతయు నెనిమిదవ శతాబ్దములో తగ్గిపోయి రాష్ట్రకూటులయొక్కయు, చోడులయొక్కయు, వేంగి రాజులయిన పూర్వచాళుక్యులయొక్కయు ప్రభ వికసింపసాగెను. ఇట్లు తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాటికి కాంచీపుర పల్లవరాష్ట్ర మంతరించిన మాత్రమున నింకఁ బల్లవరాష్ట్రములు లేవని భావింపరాదు. ఆంధ్ర ద్రావిడ కర్ణాటకదేశములయందు పల్లవులు వేర్వేఱు శాఖలవారు ప్రత్యేకరాష్ట్రములను గలిగియుండి పదుమూడవ శతాబ్దాంతమువఱకు పరిపాలనము సేయుచుండిరి. కాని వారల యధికారములు వారిభూములను దాటిపోయి యుండలేదు.

హూనుత్సాంగు.

క్రీస్తుశకము ౬౪౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమున జయసింహుఁడను పూర్వచాళుక్య రాజు వేంగిదేశమును, మొదటి నరసింహవర్మయను పల్లవరాజు కాంచీపురమునందును బరిపాలనము చేయుచుండ దక్షిణాపథదేశములను జూచుటకై చీనాదేశపు యాత్రికుఁడగు హూనుత్సాంగు బయలువెడలి మొదట వేంగిపురమునకు వచ్చెను. వేంగిపురమును పింకిలో (Phing-ki-lo) అని పిలిచినాఁడు. ఈవేంగిదేశమునకు దక్షిణమున మహేంద్రము లేక ధాన్యకటకదేశము కల

దని చెప్పియున్నాఁడు. భూమి సారవంతమైనదనియు, పలుపంటలు పండుచున్నవనియును, దేశమున నడవులు పెక్కులున్నవనియు, పట్టణములలో జనసంఖ్య తక్కువగ నున్నదనియు మనుష్యులు పచ్చని నలుపు గలిసిన చామనచాయవర్ణముఁ గలిగియున్నారనియు, ధైర్యసాహసములుగలిగి భయంకరులుగాఁ గన్పట్టినను విద్యాసక్తి కలవారుగా నుండిరని చెప్పియున్నాఁడు. బౌద్ధుల పురాతన సంఘారామములు శిథిలములై యున్నవనియును, నూఱుదేవాలయము లనేక శిష్యులను గలిగియుండఁగా బౌద్ధారామములు తొంబది మాత్రమె జనులచే నలంకరింపఁబడి యున్నవని చెప్పియున్నాఁడు. మఱియును ధాన్యకటకములోని బుద్ధుని గౌరవార్థముగాఁ గట్టఁబడిన రెండుసంఘారామములను పూర్వశైల సంఘారామమని, అపరశైలసంఘారామమని పేరుపెట్టియున్నాఁడు. మహాంధ్రదేశమునకు నైరుతిమూల నుండిన చోడదేశమునకుఁ (కడపమండలము) బోయెను. దేశము కొల్లపెట్టఁబడి యుండుటచేత మిక్కిలి తక్కువయిన జనసంఖ్య గలిగి యడవులచే నావరింపఁబడి క్రూరచిత్తులును దుష్ప్రవర్తకులయిన జనులతోఁ గూడియున్నదని నుడివియున్నాఁడు. ఈదేశమును చులియ (Chuliya) అనఁగా చోడదేశమని పిలిచియున్నాఁడు.

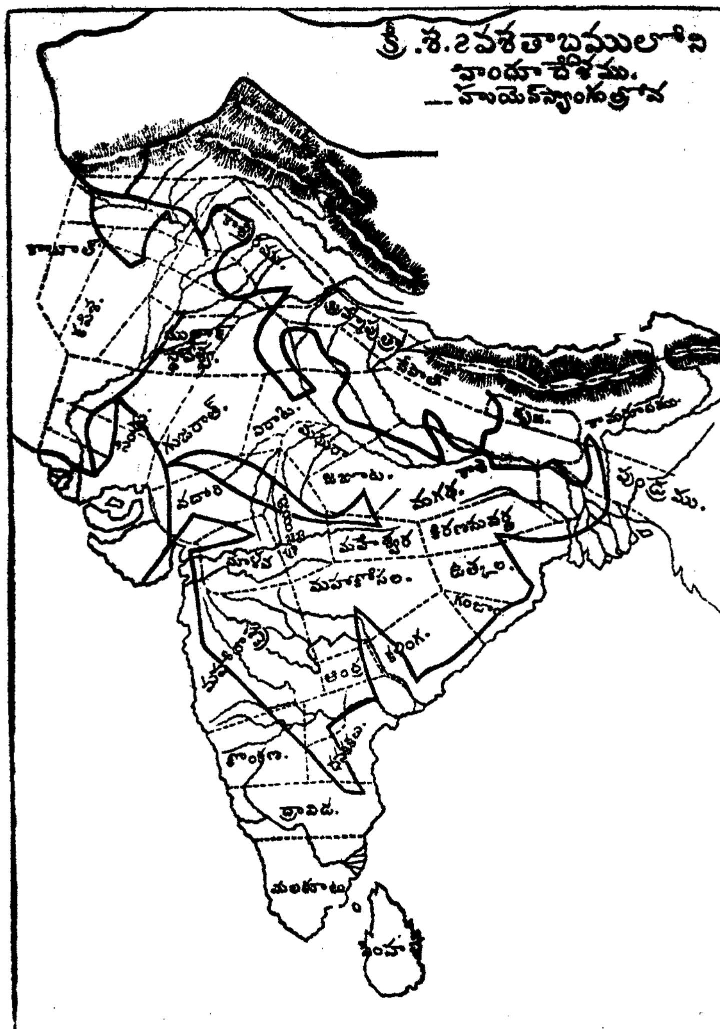
హౌనుత్సాంగు ఆంధ్రచోడదేశమునుండి కాంచీపురమునకుఁబోయెను. కాంచీపురము రాజధానిగానుండిన దేశమును తాలోపిచ (Tha-lo-pi-cha) అనఁగా ద్రావిడదేశమని పేర్కొని యున్నాఁడు. భూమిసారవంతమై చక్కఁగ వ్యవసాయముచేయఁబడుచున్నదనియు, ధాన్యములు మొదలగుపంటలు సమృద్ధములుగా ఫలించుచున్నవనియును చెప్పియున్నాఁడు. రాజధానియగు కాంచీపురము ౫, ౬ మైళ్ల విస్తీర్ణముగల పట్టణమనియును, దేశములో నూఱుబౌద్ధ సంఘారామములును పదివేలమంది బౌద్ధమతాచార్యులును గలరనియును, సింహళద్వీపవాసులవలెనె వీరిలోననేకులు స్థావిరవిద్యాలయమునకుఁ జేరిన మహాయానశాఖాసంబంధులనియును, హిందూ దేవాలయములు ౮౦ మాత్రమె కలవనియును, దక్షిణహిందూదేశముయొక్క దక్షిణభాగములలో వలెనె దిగంబర జైనసన్న్యాసులుకూడ వేనవేలుండిరనియును, హౌనుత్సాంగు పేర్కొని

యున్నాఁడు. ఇచ్చటిమనుజులు ధైర్యవంతులుగను సత్యసంధులుగను, విద్యాసక్తులుగ బుణ్యవర్తనులుగనుండిరని నుడివియున్నాఁడు. ఆకాలమునాటి బౌద్ధసంఘారామములలో గొప్పదగు నాలందసంఘారామమున కధిపతిగా నుండి హొయనుత్సాంగునకు గురువుగానుండిన శీలాభద్రునకుఁ బూర్వికుఁడయి మహాతత్త్వ విచారకుఁడని ప్రఖ్యాతిగన్న ధర్మపాలునకు జన్మస్థానమగుటచేత కాంచీపురము బౌద్ధులకుఁ బుణ్యక్షేత్రముగ నుండెను.[2] ఆకారణముచేత నిచ్చట బౌద్ధమతాచార్యు లనేకులీపట్టణమును జూడవచ్చుచుందురు. మఱికొందఱిచ్చటనే నివసించుచుందురు. ఈతూర్పుతీరము నందంతటను మధ్యహిందూదేశములోని భాష నేమాటలాడుచున్నారని కూడవక్కాణించి యున్నాఁడు.

---

1 Beal, Records, ii, 228. 30; Life, pp 138. 40; Watters, ii, 226 8 It-sing, Records of the Buddhist Religion trans Takakusu; pp. XIX, lviii, 179, 181

క్రీ.శ. ౭వ శతాబ్దములోని
హిందూదేశము.
---హుయెన్‌త్సాంగుత్రోవ
గుజరాత్.
మగధ.
మహేశ్వర
కిరణసువర్ణ
ఉత్కళం.
కళింగ.
ఆంధ్ర
ద్రావిడ.
పుండ్రము.
కామరూపము

కాంచీపురము బ్రాహ్మణక్షేత్రము.

ఆకాలమునందు కాంచీపురము బౌద్ధులకు మాత్రమేగాక బ్రాహ్మణులకును ముఖ్యస్థానముగ నుండెను. వేదవేదాంగవిదులయిన బ్రాహ్మణోత్తము లనేకులు కాంచీపురమును జేరి పల్లవరాజుల పోషకత్వమునఁ బరివృత్తులను వేదవిద్యాలయములను నెలకొల్పి స్వమతవ్యాప్తికై కృషి చేయుచు కృతార్థులగుచుండిరి. ఈవిషయము హొనుత్సాంగు వాక్యములవలనఁగూడ స్పష్టపడుచున్నది. ఇక్కడనుండి బ్రాహ్మణులనేకులు పల్లవరాజులచే నగ్రహారములను సర్వమాన్యభూములను బడసి బ్రాహ్మణులులేని దేశభాగములకుఁ బంపఁబడుచుండిరి. దేశములో బ్రాహ్మణేతర మతముల నవలంబించిన ప్రజలే విశేషముగానున్నను బ్రాహ్మణులు తమ విద్యాప్రభావముచే రాజుల నాకర్షించి కేవలము వైదికవృత్తులందు మాత్రమేగాక లౌకికవృత్తులయందును బ్రవేశించి మంత్రిత్వాధికారములను సహితముఁబొంది బ్రాహ్మణులను బ్రాహ్మణవృత్తులను గాపాడుచు సాధ్యమగువంతవఱకు మతాంతరులయిన ప్రజలతో వైరముఁబెట్టుకొనక జైన బౌద్ధమతాచార్యులపట్ల వైషమ్యమును బురికొల్పక సహనముగలిగి యొప్పియుండి జాగరూకులై మెలకువతో వర్తించుచుండుటచేత బ్రాహ్మణ మతాంకురము క్రమక్రమముగా బలపడి జనసామాన్యములో సహితము నాటుకొని వేళ్లుపాఱి మహావృక్షమై శాఖోపశాఖలతో విస్తరిల్లి వర్ధిల్లుటకు హేతువయ్యెను. అప్పటికి నద్వైతమత స్థాపనాచార్యుఁడగు శంకరుఁ డవతరించి యుండలేదు. అప్పటికి దక్షిణాపథమునందలి బ్రాహ్మణోత్తము లెల్లరును వేదవేదాంగ విద్యలను మాత్రమేగాక సమస్తశాస్త్రములఁ బరిశ్రమచేసి యభ్యసించినవారుగ నుండిరి. ఇట్లార్య క్షత్రియులనిపించుకొనఁగోరిన పల్లవరాజపుత్త్రుల ప్రాపకమువలనఁ గ్రీస్తుశకము మూడవశతాబ్దమునుండి ప్రబలిన హిందూమతము పదునాల్గవ శతాబ్దమునాటికి దక్షిణాపథమున ముఖ్యముగా నాంధ్రదేశమున బౌద్ధజైన మతములను సంపూర్ణముగా మ్రింగివేసినది.

జైనమతము.

ఆంధ్రదేశమున బహుశతాబ్దములకాలము జైనమతము వ్యాపించి యుండుటవలన నిచ్చట జైనమతచరిత్రమునుగూర్చి కొంచెము చదువరులకు వివరించుట

యావశ్యకముగాకపోదు. జైనమతస్థాపకుఁడయిన మహావీరుఁడు గౌతమబుద్ధునకు సమకాలీనుఁడనియును బంధువుఁడనియును జెప్పెదరు. ఇతఁడు మగధదేశములోని పాటలీపుత్త్రనగరమునకు నిరువదియేడు మైళ్లదూరముననున్న వైశాలి యను పట్టణమున జనించెను. అప్పుడు రాజ్యము చేయువాఁడు రాజుగాక క్షత్రియకుటుంబములోని నాయకులనేకులు గలిసి రాజ్యపరిపాలనము సేయుచుండిరి. నాయకసత్తాకరాజ్యము (Oligarchical Republic) అనిపిలిచెదరు. ఈమహావీరుఁడట్టి క్షత్రియనాయకులలో "నతవంశ" జూడగు నొకనాయకునియొక్క కనిష్ఠపుత్త్రుఁడుగానుండెను. ఇతఁడు ముప్పదేండ్లప్రాయముననే పారసనాథు అను సన్న్యాసులలోఁ గలిసి రెండుసంవత్సరములు సంచారమును జేసినతరువాత స్వతంత్రమతమును స్థాపించి నలువదేండ్లవఱకు ధర్మబోధన సేయుచు నుత్తరదక్షిణమాగధములయందే మతములఁగొన్నిటి నేర్పాటుచేసి క్రీస్తువునకుఁ బూర్వము ౪౬౦ దవ సంవత్సరమునఁ బరమపదముగాంచెను. ఈమతావలంబకులను మొదట నిర్గ్రంథులని పేర్కొనిరి. అనఁగా వీరలు గ్రంథముల నీశ్వరదత్తములని విశ్వసించువారు కారని యర్థము. ఈమతమువారి తమమతస్థాపకులను మహావీరునిగూడ "జిను" లనిచెప్పినందున నీమతమున కిటీవల జైనమతమని పేరువచ్చినది. కొంతకాలము గడచిన తరువాత దిగంబరులనియు శ్వేతాంబరులనియు వీరలు రెండుతెగలుగ నేర్పడిరి. ఈమతము క్రమక్రమముగా దక్షిణమునకును వ్యాపించెను. అకలంకుఁడను జైనాచార్యుఁడొకఁడు కాంచీపురములో బౌద్ధుల నోడించి వెడలఁగొట్టెనఁట. జైనులు ద్రావిడకర్ణాటభాషలలో చక్కని యుద్గ్రంథములను వ్రాసిరి. ప్రస్తుతము హిందూదేశమున ౧౫లక్షల జైనులు మాత్రమున్నారు.

జైనమతసిద్ధాంతములు.

వేదములు పౌరుషేయములు; ౨ అహాఁగణుఁడను సర్వేశ్వరుఁడొకఁడుమాత్రము గలఁడుగాని సర్వశక్తిమంతుఁడయ్యును తటస్థునివలె నూరకుండును. స్వకీయసదాచరణ దురాచరణలే మనలరక్షించుటకు శిక్షించుటకుఁ గారణము లగుఁగాని యీశ్వరుఁడు మనలనిష్టమువచ్చినట్లు రక్షించుటకు శిక్షించుటకుఁ గార

ణుఁడుగాఁడు రన్సృష్టియు సృష్టిలోనిజీవు లనాదులుగానవినాశముఁ జెందునవి కావు; ౫ ఈభూమికి దిగువ నేడునరకలోకములును, పైనఁబదునాఱు దేవలోకములును గలవు; అన్నిటికిని పైనఁ బదునేడవది అగమీంద్రలోకముగలదు; అచ్చటనే సర్వేశ్వరుఁడు నివసించుచుండును; పుణ్యాత్ములగువా రచ్చటికిఁ బోదుదరు. పాపాత్ములు నరకలోకములకుఁ బోయెదరు. ఇదివఱకు వెడలిపోయిన తీర్థంకరులను గురువులను పూజింపవలయును; ౬ అహింసాధర్మము నాచరణము లోనికిఁ దీసికొనిరావలయును. అహింసయే వీరివ్రతములలోఁ బ్రధానమైనవ్రతముగానున్నది. జీవహింస కలుగునను భయముచేత వీరలు రాత్రిభోజనము నుమాని సాయంకాలముననే భుజింతురు. వడియఁగట్టనినీరును ద్రాగరు. మొదట వీరికి జాతిభేదము లేకపోయినను ఇప్పటివారు జాతిభేదమును బాటించుచున్నారు.

అంధ్రదేశమున జైనమతవ్యాపనము.

ఆంధ్రదేశమున నొకప్పుడు జైనమతము వ్యాపించియున్నదని చెప్పుటకు దృష్టాంతము లిప్పటికి ననేకములుగలవు. ఆంధ్రదేశమున నెచ్చటఁజూచినను జైనవిగ్రహములె గానంబడుచున్నవి. గోదావరి మండలములోని కాకినాడ తాలూకాలోనున్న అర్యవట్టమనుగ్రామము జైనవిగ్రహములను గలిగియుండి కొన్నిసమయములందుఁ జైనపాడని పిలువంబడుచున్నది. అవిగ్రహములే గొన్నిసన్న్యాసిదేవులను పేరుతో పిఠాపురము వీధులలో హిందువులచేఁ బూజింపఁబడుచున్నవి. అనావృష్టికాలమున నీవిగ్రహములకు నుత్సవముచేయఁబడును. అమలాపురముతాలూకా నేదునూరుగ్రామములోని విగ్రహములు మండలములోని యన్నిటికంటెను బెద్దవిగానున్నట్లు చెప్పఁబడుచున్నవి. ఇట్టి జైనవిగ్రహములు కొన్ని రామచంద్రపురము తాలూకాలోని కాజలూరు, ఎండమూరు, నీల మొదలగుగ్రామములలోను, పిఠాపురము తాలూకాలోని జల్లూరులోను, అమలాపురము తాలూకాలోని ఆత్రేయపురములోను, నగ్గరము తాలూకాలోని తాటిపాకలోను, రామచంద్రపురము తాలూకాలోని దాక్షారామములోను గానుపించుచున్నవి. అమలాపురము నగరము తాలూకాలలోని పురాతనము లయినబావులు కొన్ని జైనబావులని పిలువంబడుచున్నవి.

ఇట్లు గోదావరిమండలమున మాత్రమేగాక విశాఖపట్టణమండలమందును జైనస్థానము లనేకములుగలవు. జైనమతములలోఁబుట్టి పెరిఁగిన కృష్ణా గుంటూరు మండలములసంగతి చెప్పనక్కఱలేదు. ప్రతాపరుద్రుని కాలమువఱకు ధాన్యకటకము జైనులస్వాధీనమందే యుండెను. బౌద్ధమత మెంత క్షీణించిపోయినను ధాన్యకటకములో (ధరణికోట) బుద్ధదేవుడు పూజింపఁబడుచునే యుండెను.

కుమారిలభట్టు.

ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు మొదటినుండియు వేదవిద్యాసంపన్నులై మహా విద్వాంసులై పేరెన్నిక గాంచినవారుగా నుండిరి. ఇప్పటికి నాంధ్రబ్రాహ్మణులు వేదపఠనమునం దసమాన ప్రజ్ఞగలవారని డాక్టరు భాండార్కర్ మొదలగు విద్వాంసు లభిప్రాయము లిచ్చియున్నారు. వేదవేత్తలయి ప్రఖ్యాతిగాంచిన యాంధ్రబ్రాహ్మణులలో కుమారిలభట్టు మిక్కిలి ప్రముఖుఁడుగా నున్నాఁడు. ఇతఁ డేడవ శతాబ్దములోని విద్వాంసులలో మహా విద్వాంసుఁడుగా నుండెను. ఇతఁడు జైమిని సూత్రములకు భాష్యమును విరచించెను. ఈజైమిని సూత్రములలోని మతమునకే పూర్వ మీమాంసమతమని పేరు. ఇయ్యది కర్మప్రధానమైన వైదికమతమును బోధించును. కపిలుని సాంఖ్యతత్త్వము నాధారపఱచుకొని హేతువాదికములై నవీనతత్త్వమార్గముల బోధించుచు కర్మప్రధానమైన వైదికమతము నిరర్థకమైనదని నిరసించెడు జైన బౌద్ధమతముల ఖండించి కుమారిలభట్టు కర్మమార్గ ప్రధానమైన వైదిక ధర్మమును ప్రబలఁజేసెను. ఈకుమారిలభట్టునకు భట్టపాదుఁడను మఱియొక పేరుగలదు. ఈతఁడు వంగదేశీయుఁడని పాశ్చాత్యులు మొదలగువారు కొందఱు వ్రాసిరిగాని యితఁ డాంధ్రదేశీయుఁడని జైనుల గ్రంథమునందుఁ జెప్పఁబడియుండుటచేత నాంధ్రుఁడని విశ్వసింపవచ్చును. జినవిజయమను జైనగ్రంథమునం దీక్రిందిశ్లోకము గానంబడుచున్నది.

"శ్లో. ఆంధ్రోత్కలానాం సంయోగే పవిత్రే జయమంగలే
గ్రామే తస్మిన్ మహానద్యాం భట్టాచార్యః కుమారకః
ఆంధ్రజాతి స్త్రిత్తిరో మాతా చంద్రగుణాసతీ యజ్ఞేశ్వరః పితా
యస్య.

మహావాదిర్మహాన్ ఘోరః శ్రుతీనాం చాభిమానవాన్
జినానామంతకః సాక్షాత్ గురుద్వేష్టాతి పాపవాన్.

ఇతఁ డాంధ్రజాతివాఁడనియును, తైత్తిరీయశాఖవాఁడనియును, ఈత నితండ్రి పేరు యజ్ఞేశ్వర భట్టనియును, ఈతని తల్లి పేరు చంద్రగుణాయనియును, ఈతఁడాంధ్రోత్కళ సంయోగప్రదేశమనఁగా నిప్పటి గంజాము జిల్లాలో జయ మంగలమను గ్రామమునందు జనించెననియును పైశ్లోకముయొక్క భావమై యున్నది. జైనులు తమ మత గ్రంథముల నితరులకుఁ జూపనందునఁ బూర్వా చార పరాయణుఁడైన యీమహా విద్వాంసుఁడు జైనవేషము వేసికొని జినా చార్యులవద్ద నాజైన ధర్మతత్త్వములను నేర్చుకొని తరువాత జైనమత ఖండన మొఁజేసినందున జైను లితనిని గురుద్రోహియనియు, పాపుఁడనియును నిందిం చెదరు. ఇతఁడు మహావాదియని వీని ప్రతిపక్షులయిన జైనులే యొప్పుకొనిరి. మఱియు నీతఁడు మేదినీపుర రాజయిన సుధన్వుని శిష్యునిగఁ జేసికొని వానిచే బౌద్ధజైనుల ననేకులఁ జంపించెనని చెప్పెదరుకాని అది వాస్తవమైనను గాక పోయినను జైన బౌద్ధమతములకుగంటుటకు నితఁడు కొంతవఱకుఁ గారకుఁడని చెప్పవచ్చును. జైమిని కృత మీమాంసపై నితఁడు వ్రాసినభాష్యములో వర్ణింపఁ బడిన సాంప్రదాయమునకు భాట్టమతమని పేరుకలదు. వేదములో వర్ణింపఁబడిన యజ్ఞ యాగాదికర్మలు చేయుటవలన ముక్తి కలుగునని కుమారిలభట్టు యొక్క సిద్ధాంతమై యున్నదిగనుక నితఁడు కర్మమార్గవాదియని యుత్తరమీమాంస కు లనియెదరు. కుమారిలభట్టు రెండుశతాబ్దములకుఁ బూర్వమే బౌద్ధజైనులపై దండెత్తి వాగ్యుద్ధములను సలుపుటవలన శంకరాచార్యునికి మార్గము సులభ మయ్యెను.

బ్రాహ్మణులు-సముద్రయానము.

(క్రీ. శ. ౪౦౫-౪౧౧).

అయిదవ శతాబ్దారంభమున చీనాదేశస్థుఁడగు "ఫాహియాన్" అను యాత్రికుఁడొకఁడు బౌద్ధక్షేత్రములను సందర్శించుటకును, బౌద్ధధర్మగ్రంథము

నభ్యసించు నిమిత్తమును హిందూదేశమునకు వచ్చియుండి యాఱుసంవత్సరములు దేశసంచారము చేసి హిందూదేశముయొక్క యాకాలపుస్థితిని గొంత వ్రాసి పెట్టి నాఁడు. ఇతఁడు హిందూదేశమంతియుఁ దిరిగిచూచిన తరువాత తామ్రలిప్తి నగరమున నోడయెక్కి బహుదినములు ప్రయాణముచేసి సింహళద్వీపమునకుఁ బోయి యచ్చట కొంతకాలము నివసించియుండి పిమ్మట వర్తకులదైన యొకయోడ నెక్కి తొంబదిదినములకు జావాద్వీపమును బ్రవేశించెను. ఇన్నిదినములు ప్రయాణముచేయుటకుఁ గారణమును దెలిపియున్నాఁడు. ఇతఁడెక్కిన యోడలో రెండువందల బాటసారులు గలరు. మార్గమధ్యమునం దొకగొప్ప తుపానుపట్టుట సంభవించెను. ఓడకొక చిన్నరంధ్రముగూడ పడెను. ఓడలోని సరకులను సముద్రములోఁ బాఱవేయవలసి వచ్చెను. తానుసంపాదించిన మతగ్రంథములను విగ్రహములను పటములను వర్తకులు సముద్రములోఁ బాఱవేయుదురేమో యని ఫాహియాన్ భయపడెను. అట్టిదేమియును తటస్థింపలేదు. కాని మూఢవిశ్వాసము గలిగిన బ్రాహ్మణులు కొందఱు తన్నుఁగూర్చి తమలోఁ దామిట్లని వితర్కించుకొనిరఁట. "ఈశ్రామణుఁడు మనతోఁగూడ నోడపై నుండుటచేత మనమదృష్టవిహీనులమై యీవిపత్తు పాలఁబడితిమి; ఒక్కనికొఱకు మనమందఱము చావరాదు; ఏద్వీపము మనకుఁగానంబడినను ఈభిక్షువును భూమిమీఁద విడిచిపెట్టి మనము పోవుదము." అయినను ఫాహియానుకు రక్షకుఁడుగానుండిన యాతఁడు వానినొంటరిగ నేకాంతద్వీపమునఁ జనిపోవునట్లుగ దిగవిడిచిపోవుటకై సమ్మతింపక దృఢముగా వానిపక్షమున నిలిచియుండెనఁట! ఈయాత్రికుఁడు జావాద్వీపములో పాషండులును బ్రాహ్మణులును వర్ధిల్లుచుండిరని నుడివియున్నాఁడు. హిందువులు వర్తకము చేయుటకై యాంధ్రరాజులకాలముననే యచ్చటికిఁ బోవుచుండిరని యిదివఱకె వ్రాసియున్నారము. తరువాతను సహితము హిందువులు వర్తకముచేయుటకై యచ్చటికిఁ బోవుచుండిరి. ఫాహియాన్ బ్రాహ్మణులాద్వీపమున నుండిరని వ్రాసిన విషయ మబద్ధము కాదు. నాల్గవశతాబ్దమునందు వేంగిరాజు లయిన పల్లవులు జావాసుమత్రాద్వీపములను జయించినట్లు గానంబడుచున్నది. జావాసుమత్రాదీవులలోఁ గొన్నిశాసనములు గానవచ్చుచున్నవి.

కళింగదేశమునుండు నాగరికత జావాసుమత్రాదీవులకు వ్యాపించెనని గాథలలోఁ జెప్పుకొనుటమాత్రముండెను గాని చాలకాలమువఱకుఁ బ్రత్యక్ష నిదర్శనమేమియుఁ గానరాకుండెను. ఇటీవల కాలధర్మమునొందిన కోహెన్ స్టువార్టుఁగారివలనఁ గనుఁగొనఁబడిన రెండుశాసనములవలన కాయి, జావా లిపుల యుత్పత్తియొక్క నిజతత్త్వము బోధపడినది. ఈ రెండును సంస్కృతభాషలో వ్రాయఁబడినవి. వీనిలోనిలిపి వేంగిరాజుల ప్రాచీన శాసనములలోనిలిపిని బోలియున్నది. బెయిటన్ జార్గునకు ననతిదూరమున నున్న జాంపియా, (Tjampea) జాంబో (Djambo) అను ప్రదేశములలోని కొండలపై సంస్కృత శ్లోకములు మనోహరముగాఁ జెక్కఁబడియున్నవి. హిందూరాజుయొక్క పాదములను నీకొండలపై నీద్వీపములను జయించి నందుకుఁ గుర్తుగాఁ జెక్కఁబడినవని యూహింపఁబడుచున్నది. ఈమహాకార్యమును నిర్వహించినది పూర్ణవర్మ యనిపేరుఁ దెలుపఁబడినది. ఈశాసనములను బోలిన మఱియొకశాసనము జెబాన్ కోపి (Xebon Kopi) అను ప్రదేశమునఁ గానవచ్చుచున్నది గాని స్పష్టముగఁ దెలియరాకుండ విశేషభాగము శిథిలమయియున్నది. ఈమూడుశాసనములు సుండాదీవులలో మిక్కిలి పురాతనము లయినవిగఁ గన్పట్టుచున్నవి.

కాఁబట్టి శాసనపరిశోధకుల యభిప్రాయము ప్రకారము పూర్ణవర్మ కళింగమును, వేంగిని, కాంచీపురమును బాలించిన పల్లవులలోనివాఁడై యుండవలయునని బోధపడుచున్నది. ప్రాచీనవేంగిపల్లవశాసనములలిపిని బోలియుండుటచేత నైదవశతాబ్దమున కీవలివాఁడుగాడని చెప్పవలసియుండును, ఆకాలమునందలి పల్లవులందఱు నొక్కకూటములోని వారేగాని యన్యులుగారని డాక్టరు బర్నెలుగారు సహితము నుడువుచు నేయున్నారు. కాంచీపురమును బాలించిన ప్రాచీనపల్లవుల దేశములో విశేషభాగ మాంధ్రదేశముగానే యుండుటచేతఁ బూర్ణవర్మ యాంధ్రదేశములోనివాఁడేయనియు, వానితో జావాద్వీపమునకుఁ బోయిన బ్రాహ్మణు లాంధ్రద్రావిడబ్రాహ్మణులై యుందురనియు జెప్పవచ్చును. సుమత్రా జావాద్వీపములలోని క్లింగులను వారు కళింగదేశమునుండివచ్చిన తెలుఁగువాండ్రని పెక్కండ్రు చరిత్రకారులు తలంచుచుండఁగా

డాక్టరు బర్నెలుగారు ఉత్తరద్రవిడదేశతీరమునుండివచ్చిన ద్రమిళులని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇప్పటి ద్రమిళులు సుమత్రాద్వీపమునందు విశేషముగానున్నను ప్రాచీనక్లింగులు కళింగదేశమునుండి వచ్చినవారని యూహించుటకు క్లింగశబ్దము కళింగశబ్దమునుండి పుట్టినదని సూచించుటయే ప్రబలాధారముగానున్నది. ఏదియెట్లున్నను పల్లవులకాలమునఁ దూర్పుతీరమునకును సుమత్రా జావా ద్వీపములకును వర్తకవ్యాపారము విశేషముగా జరుగుచుండెననియు, ఈరెండుదేశములనడుమ నోడలు నడుపఁబడుచుండెననియు, ఆంధ్రద్రావిడ బ్రాహ్మణులు సహితముఁ బరదేశగమనమును నౌకావిహారమును జేయుచుండిరనియును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. పూర్వమెనుబది తొంబదిదినములవఱకు సముద్రయానము చేయుచుండిన బ్రాహ్మణోత్తములసంతతివారు సముద్రయానము కూడదని నేఁడు వాదించుట వింతగాఁ గన్పట్టకమానదు అప్పటి బ్రాహ్మణుల యున్నతస్థితికిని ఇప్పటి వారి యవనతస్థితికిని గలకారణము తప్పక గోచరము గాకమానదు. సముద్రయానము కూడదనివాదించు బ్రాహ్మణులు తమ పూర్వుల వృత్తాంతమును జదువుకొని జ్ఞానవంతులయి దురాగ్రహమును విడిచిపెట్టి దేశాభివృద్ధి కడ్డుపడక హిందూమాతయొక్క అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధికై పరదేశములకుఁబోయి వచ్చినవారిని బాధింపక యాదరింతురుగాక.

వైష్ణవమతము.

పల్లవులు నందిని తురాయిగను ఖట్వాంగమును టెక్కెముగ నవలంబించి సర్వసాధారణముగ శైవులుగనున్నను సంస్కృతశాసనములం బ్రకటించిన వారిలోఁ గొందఱు వైష్ణవభక్తిపరాయణులుగనున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. కుమారవిష్ణువు, విష్ణుగోపవర్మ, సింహవిష్ణువు మొదలగు పేరులు వైష్ణవమతమును దెలుపునవియైయున్నవి. కుమారవిష్ణువు మొదలగు రాజులు విష్ణుపాదభక్తిరతులమయిన భాగవతులమని చెప్పుకొనుటయె వారు వైష్ణవమతావలంబకులని ధ్రువపడుచున్నది. ఈకాలమునందే వైష్ణవమత మున్నతస్థితికి వచ్చుచున్నదని యూహింపఁదగియున్నది. ప్రాచీనవైష్ణవాళ్వారులీకాలమునందే తలయెత్తిరని యూహింపఁదగియున్నది. ఈయాళ్వారులలో తిరుమలిశైయాళ్వారును

పల్లవరాజొకఁడు మొదట పరిభవించి తరువాత పశ్చాత్తప్తుఁడయ్యెనని యొక వైష్ణవగాథగలదు. ఆఱవశతాబ్దములోని పల్లవులుకొందఱు వైష్ణవమత మవలంబించినను మఱికొన్నిశతాబ్దములవఱకు విజృంభింపకయుండెను. ఇంతకంటెఁ బల్లవరాజులకాలమున వైష్ణవమతమునుగూర్చి చెప్పవలసిన విశేషచరిత్రాంశమేదియును గానరాదు.

గాంగపల్లవులు.

పల్లవుల మహారాజ్యాధిపత్య మెప్పు డస్తమించినదో సరియైనకాలము తెలియరాదు గాని నందివర్మపల్లవమల్లుఁడే కడపటి వాఁడని విశ్వసింపఁబడుచుండుటచేత నెనిమిదవ శతాబ్దాంతములోఁ బల్లవ సామ్రాజ్య మస్తమించినదని చెప్పఁదగియున్నది. ఇట్లెనిమిదవ శతాబ్దములోఁ బల్లవ సామ్రాజ్య మంతరించినను ఆంధ్ర ద్రావిడ కర్ణాటకదేశములయందుఁ బల్లవరాజు లధికార పరిమితిగల చిన్నచిన్నరాజ్యముల కధిపతులై మఱికొన్ని శతాబ్దముల కాలమువఱకు దక్షిణ హిందూదేశమునందుఁ దమతమ పాత్రములను బ్రవర్తించుచునే యుండిరి. కడపటి పల్లవుల చారిత్రము సంగ్రహముగా నొకింత యిట వివరింతుము. ఈపల్లవకుటుంబములో నొకశాఖవారు కర్ణాటగాంగులతో సంబంధముగలవారమని తెలుపుకొనుచుఁ దొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమువఱకు తొండైనాడులో విశేషభాగమును బరిపాలించుచు వచ్చిరి. ఇతర పల్లవులకును వీరికిని భేదము గన్పట్టుటకై వీరిని గాంగపల్లవు లనుచుండిరి. వీరలును భారద్వాజగోత్రులమనియును మహాభారతవీరుఁడైన యశ్వత్థామ సంతతి వారమనియుఁ జెప్పుకొనుచుండిరి. ఈ గాంగపల్లవరాజులలో విజయదంతివిక్రమవర్మ, విజయనందివిక్రమవర్మ, విజయనృపతుంగవిక్రమవర్మ, విజయాపరాజితవిక్రమవర్మయనురాజులు ప్రముఖులుగాఁ గన్పట్టుచున్నారు. తక్కిన విజయనరసింహ విక్రమవర్మ, విజయస్కంద శిష్య విక్రమవర్మ, విజయేశ్వరవర్మ అనుమువ్వురు రాజులును పేరులనుబట్టి చూడఁగాఁ బై వారికి సంబంధించిన వారుగనే గన్పట్టుచున్నారు. ఈపై నుదాహరించిన గాంగపల్లవులలో నృపతుంగవిక్రమవర్మశాసనములు బహుభూములయందుఁ బెక్కులు వ్యాపించియుండుటచేత మిక్కిలి పరాక్రమ

వంతుఁడని యూహింపఁబడుచున్నాఁడు. అపరాజిత విక్రమవర్మ కడపటివాఁడుగాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నాఁడు. కుంభకోణమునకు సమీపము నందుండిన శ్రీపెఱుంబియమను ప్రదేశమున నితఁడు వరగుణుఁడను పాండ్యరాజు నోడించెను. తొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమునందు ఆదిత్యుఁడను చోళరాజుచేత జయింపఁబడియెను. అంతటితో వీరి రాజ్యము చోడుల వశమయ్యెను. మైసూరుదేశములోని గాంగవాడి రాజులయిన పశ్చిమగాంగులును బాణులును గాంగపల్లవులకు లోఁబడినవారని చెప్పెదరు. బాణరాజులను గూర్చి ప్రత్యేకముగ వేఱొకప్రకరణమున వివరింతుము.

మఱియొకపల్లవవంశము.

గాంగపల్లవులతోఁ గూడ మఱియొకపల్లవ వంశము తొండైనాడులోని మఱియొకభాగమును బరిపాలించుచుండెను. వీరు నందివర్మ పల్లవమల్లునివంశము లోని వారమని చెప్పుకొనుచుండిరి. తిరువళిక్కేణిశాసనమునందు దంతివర్మ మహారాజు పేరు గానంబడుచున్నది. నాలాయిర ప్రబంధములోని వైరమేఘుఁడు తొండైయూరునకు రాజని చెప్పఁబడియెను. తెల్లరెరిండ నందిపోతరాయని శాసనములు కాంచీపురములోను తంజావూరుమండలములోని కొన్నిగ్రామములలోను గానంబడుచున్నవి. పల్లవతిలక వంశమునకు సంబంధించిన నందిపోతరాయరను మఱియొక పల్లవరాజుగలఁడు. ఈరాజులకును గాంగపల్లవులకునుగల సంబంధము భావిపరిశోధనలవలనఁగాని గానరాదు. రాష్ట్రకూటరాజయిన మూడవ గోవిందరాజుచే జయింపఁబడిన దంతిగయను కాంచీపురాధీశ్వరుఁడు గాంగపల్లవ వంశములోనివాఁడో నందివర్మపల్లవ మల్లుని వంశములోని వాఁడోయై యుండవచ్చును.

నలంబవాడిపల్లవవంశము.

కడప, కందనోలు, బళ్లారి, అనంతపురమండలము లొకప్పుడు పల్లవ రాష్ట్రములోఁ జేరియుండెనని యిదివఱకె తెలుపంబడియెను. పల్లవసామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైన తరువాత ౩౨౦౦౦ గల నలంబవాడి రాజ్యమేర్పడియెను.

ఈనలంబవాడి పల్లవరాజ్యములో నిప్పటి బల్లారిమండలములో నధికభాగమును మైసూరునకుత్తరభాగమును ఈశాన్యభాగమును జేరియుండినవి. ఈరాజ్యమునకు మొదట అనంతపురమండలములోని హేమావతి రాజధానిగ నుండెను. అదియిప్పటి "హెంజేరు లేక హెంజేరు' 'అనుగ్రామముయొక్క ప్రాచీననామమైయున్నది. నలంబులుతా మీశ్వరవంశజులమనియు, త్రినయన పల్లవుని వంశము లోనివారమనియును జెప్పుకొనుచుండిరి. ఈత్రినయనపల్లవుఁడు విజయాదిత్యుఁడను చాళుక్యరాజువలన నోడింపఁబడిన త్రిలోచన పల్లవుఁడేయని నిర్దేశింపఁబడుచున్నాఁడు. ఈనలంబుల చరిత్రమును మైసూరుగెజటీరను గ్రంథమునందు రైసుదొరగారు కొంతవఱకుఁ దెలిపియున్నారు. ఈనలంబవాడి రాజవంశముయొక్క ప్రాచీన వృత్తాంతము తొమ్మిదవ శతాబ్దమునాటిదిగ నున్నది. బాణవంశమును నాశముఁజేసితినని బడాయిగొట్టుకొనిన మహేంద్రాధిరాజనలంబుని శిలాశాసనమొకటి సేలము మండలములోని ధర్మపురియందుఁ గనుగొనంబడినది. గాంగపల్లవులకాలములో పశువులను దొంగిలించెడివారని ద్రవిడచారిత్రములలో నలంబులు వర్ణింపఁబడియుండిరి. అట్టిగోగ్రహణములను గూర్చి తెలిపెడు రెండుశాసనము లుత్తరార్కాడు మండలములోని అంబూరుకడఁ గానిపించినవి. వేలూరునకు సమీపమునఁ గానిపించిన యొకశాసనములో "పల్లవమురారి"యనియెడి త్రిభువనాధీరనలంబుని పేరుగానవచ్చుచున్నది. నలంబవాడిదాటి వీరియధికార మెంతవఱకువ్యాపించెనో పైశాసనములంబట్టియు గోచరముకాఁగలదు. పశ్చిమగాంగరాజగు రెండవమారసింహుఁడు (క్రీ. శ. ౯౬౩ మొదలుకొని ౯౭౪ వఱకు) నలంబులనాశముఁజేసినట్లుగ గరువముతోఁ జెప్పుకొనిరియు. చోడరాజగు మొదటిరాజరాజు (౯౮౫ మొదలుకొని ౧౦౧౩ వఱకు) నలంబవాడిని జయించినట్లుగఁ జెప్పుకొనియున్నాఁడు. చాళుక్యులు కళ్యాణిపురమునఁ బరిపాలనము చేయుచున్న కాలమునందు నలంబరాజులకు బల్లారిమండలములోని కంపిలియను పట్టణము రాజధానిగ నున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఆభాగమున క్రీస్తుశకము ౧౩ వ శతాబ్దమువఱకు పల్లవులు గొంతవఱ కధికారమును గలిగియుండిరని శాసనములనుండి సాక్ష్యమును జూపవచ్చును.

ద్రావిడపల్లవులు.

తొమ్మిదవ శతాబ్దమున గాంగపల్లవు లాదిత్యచోడుని చేజయింపఁబడిన తరువాత ద్రావిడదేశములోని పల్లవులు చోడరాజులకడ నుద్యోగపదవులనువహించి వారలను గొలుచుచుండిరి. కళింగట్టుపారణియను ద్రవిడభాషాకావ్యములోఁ జెప్పినప్రకారము మొదటికులోత్తుంగ చోడునికాలములో (క్రీ. శ. ౧౦౭౦ మొదలుకొని ౧౧౧౮ వఱకు) కళింగదేశముమీఁదికి దండయాత్రవెడలిన కరుణాకర తొండైమానను రాజుపల్లవుఁడును చెంగలుపట్టు మండలములోని వందలూరు సంస్థానాధిపతియునై యుండెను. విక్రమచోడుని క్రిందిరాజులలో తొండైమానురాజు మొదటివాఁడుగానుండెను. పండ్రెండవ శతాబ్దములో పాండ్యరాజ్యాధిపత్యమునుగుఱించి జరిగిన యుద్ధములో తొండైమానురాజు కులశేఖరుని పక్షమునఁ జేరెను. కారట్టట్టాంగు గ్రామములో నొకభాగమును బ్రాహ్మణులకుదానముచేసిన సామంతనారాయణుఁడను సంస్థానాధిపతి తంజావూరు శాసనములలో నొకదానిలో తొండైమానని పిలువంబడియెను. తొండైమానను పేరు క్రమక్రమముగాఁ బల్లవదేశమునుండి చోడదేశమునకుఁ బ్రాకినది. పల్లవరాజని బిరుదువహించి పుదుకోటను పాలించుతొండైమాను రాజుపల్లవులవంశమున జనించెనని తలంచుటకుఁ గారణముగలదు.

త్రినయనపల్లవవంశము.

తాము త్రినయనపల్లవులవంశములోని వారమని చెప్పుకొనుచుండిన కొందఱు స్థానికరాజులయొక్క శాసనము లనేకము లాంధ్రదేశములోఁ గానంబడుచున్నవి. ఈత్రినయనపల్లవుఁడే ముక్కంటికాడువెట్టియని పిలువంబడుచున్నాఁడు. ఈరాజులును తాము భారద్వాజగోత్రులమని చెప్పుకొనియుండిరి. వీరును కాంచీపురమున కధిపతులుగనుండిరి. కాంచీపురము కామాక్షిదేవాలయములోని కామకోట్యంబికకు భక్తులుగనుండిరి. వీరిశాసనములు కడప కందనోలు

(1) Journal of the Royal Asiatic Society, 1909; see notes on Archeological Exploration in India 1908-09 by Mr. F. H. Marshall, p. 1084

నెల్లూరుమండలములలోఁగొన్నిశాసనములును గానిపించుచున్నవి. వీరిచారిత్రములనిఁకమీఁదట రాఁబోవు ప్రకరణముల వివరింతుము. ఆంధ్రదేశమును పాలించిన రెడ్లుకొందఱు పల్లవాదిత్యులమనియు, పల్లవత్రినేత్రులమనియు, బిరుదుపేరులు వహించుటచూడ వీరలకును బల్లవులకు సంబంధముకలదని చరిత్రకారులూహించుచున్నారు. వీరింగూర్చి వారలచరిత్రమును దెలుపుసందర్భమున వివరించి వ్రాయుదుము. కాంచీపురమును పాలించిన నందివర్మపల్లవమల్లునివంశములోఁ జేరిన కలివర్మకు చాళుక్యుఁడగు రెండవతాళరాజు వెలనాటి సీమలో నొకగ్రామమును దానముచేసెనని తాళరాజు శాసనమువలన ధ్రువపడుచున్నది. ఇయ్యది నందివర్మపల్లవమల్లుని వంశములోని యొకకుటుంబమువా రాంధ్రదేశమున స్థిరముగా నిలిచిపోయిరని చెప్పుటకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణముగా నున్నది.

ఆంధ్రద్రావిడ దేశములలోని పల్లె తెగవారును మఱికొన్ని తెగలవారును తాము వహ్నికుల క్షత్రియుల మనియును, పల్లవరాజుల సంతతివారమనియును జెప్పుకొనుచున్నారు.

(f) Journal of the Royal Asiatic Society, 1909; see Notes on Archeological Exploration in India 1908-09 by Mr. F. H. Marshall p. 1084.

పదుమూడవ ప్రకరణము.

ఆంధ్ర చాళుక్యులు.

(క్రీ. శ. ౭ వ శతాబ్దము మొదలుకొని ౧౨ వ శతాబ్దమువఱకు.)

ఏడవశతాబ్దారంభమునఁ జాళుక్యు లాంధ్రదేశముపై దండెత్తివచ్చి పల్లవరాజులను జయించి దేశమును స్వాధీనముపఱచుకొని నాఁటనుండి వేంగిదేశమును బరిపాలింపఁగడంగిరని పూర్వప్రకరణమునఁ దెలిపి యుంటిమి. "ఈ చాళుక్యులెవ్వరు? ఎచ్చటనుండి వచ్చినవారు? వీరియుదంత మేమి?" అని చదువరులు ప్రశ్నింపవచ్చును. కాఁబట్టి యాంధ్రచాళుక్యుల చరిత్రముం దెలిసికొనుటకుఁ బూర్వము వారి పూర్వుల రాజ్యక్రమము సంక్షిప్తముగా నిందు దెలుపుట యనావశ్యకముగాదు. చాళుక్యుల జన్మాదిక కథన మంతయుఁ గల్పిత గాథలలో నిమిడియున్నది. అయిన నవియె మనకు శరణ్యములుగానున్నవి. ఈకల్పిత గాథలు గ్రంథములలోనికిని శాసనములలోనికిని గూడ నెగఁబ్రాకినవి. బిల్హణకవి విరచితమైన విక్రమాంక దేవచరిత్రమునందు చాళుక్యుల జన్మకథనము కొంత వివరింపఁబడినది. ఒకప్పుడు బ్రహ్మదేవుఁడు ప్రాతఃకాల కృత్యంబుల నిర్వర్తించుచుండ నచ్చటికి నింద్రుఁడు చనుదెంచి ప్రపంచముననే మనుష్యుఁడును యజ్ఞయాగాదిక్రతువుల నాచరించి దేవతలకు హవిర్భాగంబుల నొసంగకుండుటం జేసి పాపము వర్ధిల్లుచున్నదని మొఱపెట్టుకొని యెనఁట! అంతట బ్రహ్మదేవుఁ డర్ఘ్యమిడు నిమిత్తముదకమునకై పట్టియుండిన తన చులుకము (పుడిసిలి) కేసి చూచెనఁట! అంతటాచులుకమునుండి మహాయోధుఁ డొకఁడు జనించి చాళుక్యవంశమునకుఁ గర్తయయ్యెనఁట! తరువాత మఱికొంతకాలమునకు నావంశమునందు హారీతుఁడు మానవ్యుఁడు నను నిరువురు మహావీరులు జనించి జగద్విఖ్యాత కీర్తిఁగాంచిరి. వీరి మొదటి రాజధాని అయోధ్యానగరముగా నుండె

నఁట ! పిమ్మట నీవంశములో నొకశాఖవారు దక్షిణాపథమునకు వచ్చిరఁట ! ఈవిక్రమాంక దేవచరిత్రము విక్రమాంక దేవుఁడను నామాంతరముగల పశ్చిమ చాళుక్య రాజయిన యాఱవ విక్రమాదిత్యుని చరిత్రమును దెలుపునదియై యున్నది. ఆంధ్రచాళుక్యులగు విమలాదిత్యుఁడు, రాజరాజనరేంద్రుఁడు, విక్రమ చోడుఁడు మొదలగువారు ప్రకటించిన శాసనములలో నీగాథయె కొంతమార్పుతోఁ బ్రకటింపఁబడినది. విజయాదిత్యుఁ డయోధ్యానగరమునుండి దక్షిణాపథము మీఁద దాడివెడలివచ్చి యీదేశమును బరిపాలించుచుండిన త్రిలోచన పల్లవునితో యుద్ధముచేసి రణనిహతుఁడైనట్లును, పతివెంట వచ్చిన యాతనిపట్టమహిషిగర్భవతియై యుండి యా యాపత్సమయములోఁ బురోహితునిఁ గొందఱు పరిచారికలను వెంటఁగొని ముదివే మనియెడి యగ్రహారమునకుఁ దప్పించుకొని పోఁగా విష్ణుభట్ట సోమయాజియను బ్రాహ్మణుఁ డామె నాదరించి తన గృహమున నుంచుకొని తాను గన్నకూఁతునువలె జూచి యామె గర్భమునఁ బుట్టినమగపిల్లవానికి క్షత్రియోచితములయిన జాతకర్మాది సంస్కారములు నడిపి విష్ణువర్ధనుఁడని పేరుపెట్టి పెంచినట్లును, అతఁడు ప్రాయము వచ్చినవెనుక తన తల్లివలన సర్వవృత్తాంతమును దెలిసికొని చళుక్య పర్వతమునకుఁ బోయి తపస్సుచేసి తవతండ్రి రాజ్యమును వహించి కదంబులను గాంగులను జయించి నర్మద మొదలుకొని సేతువువఱకు నున్న యేడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల గ్రామములు గల దేశమునంతయును బరిపాలించినట్లును పైశాసనములలోఁ జెప్పఁబడియున్నది. నాఁటనుండియు చాళుక్యరాజులకు విష్ణువర్ధనుఁడను పేరు పరంపరగా వచ్చుచుండెను. చాళుక్యుల తామ్రశాసనములలో ; మొదట వీరు మానవ్యగోత్రులనియును, హారితి పుత్త్రులనియుఁ దెలుపంబడియుండెను. వారలు సప్తమాతృకల రక్షణముగలిగి కార్త్తికేయానుగ్రహమున నభ్యుదయమును గాంచిరి. వారు నారాయణానుగ్రహముచే వరాహధ్వజమును బడసి యాధ్వజము నీడనుండి అనేకరాజులను వశపఱచుకొనిరి. ఆఱవశతాబ్దమున పుట్టి మొదట జయసింహుఁడను రాజు రాష్ట్రకూట రాజయిన కృష్ణుని కుమారుఁడగు నింద్రుని నుక్కడంచి రాజ్యమును స్థాపించి చాళుక్యవంశ కర్త్తయయ్యెనని యెవ్వరు విరా

శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. [1] దక్షిణదేశములఁ బాలించిన చాళుక్య రాజులలో మొదటివాఁడు జయసింహుఁడు. విష్ణుశర్మచేత సంరక్షింపఁబడి చళుక్యపర్వతమున గౌరిని గూర్చి తపస్సుచేసి సేనలను గూర్చికొని వచ్చి దక్షిణ హిందూస్థానమునంతను జయించెనని చెప్పఁబడిన విజయాదిత్యసంభవుండగు విష్ణువర్ధనుఁడు తాను పొందిన జయములను బట్టి జయసింహుఁడను బిరుదు నామమును బొందినట్లు కనఁబడుచున్నది.

ఒకచిత్రమైన సంబంధము.

ఆంధ్రసామ్రాజ్యమునకు లోఁబడి క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దమున హారితిపుత్ర శాతకర్ణియను నాంధ్రరాజు కర్ణాటకమును బాలించుచుండెననియును వానికి వనవాసి (Banavasi) రాజధానిగ నుండెననియు నింతకుఁ బూర్వము దెలిసికొనియుంటిమి. తరువాత నాదేశము గాంగులకును పల్లవులకు నటుపిమ్మట కదంబులకును స్వాధీనమై నాలవశతాబ్దాంతము వఱకును వారలచేఁ బరిపాలింపఁబడియెను. ఈప్రాచీన కదంబులు జైనమతావలంబకులుగ నుండిరి. మఱియు వీరలు మానవ్యగోత్రుల మనియు హారితిపుత్రులమనియును జెప్పుకొనిరి, [1] కదంబులకుఁ దరువాత నుత్తర కర్ణాటకమునకు రాష్ట్రకూటులు ప్రభువులయిరి. ఆఱవశతాబ్దాదిని చాళుక్యుఁడయిన జయసింహుఁడు కర్ణాటకమును బాలించెడి రాష్ట్రకూట రాజయిన కృష్ణుని కుమారుఁడగు నింద్రుని నుక్కడంచి రాజ్యమాక్రమించుకొనియెనని యేపూరు మిరాజశాసనములు చాటుచున్నవని పైని జెప్పియుంటిమి. ఈచాళుక్యులును తాము మానవ్యగోత్రులమనియును హారితిపుత్రులమనియును జెప్పుకొనిరి. వీరిలోనుండి మఱియొకశాఖగాఁ జీలి యాంధ్రదేశమును బాలించిన పూర్వచాళుక్యులునుగూడ తాము హారితిపుత్రుల మనియును మానవ్యగోత్రులమనియును జెప్పుకొనిరి. చాళుక్యుల శాసనములలోని గాథలో హారితిపుత్రులను పేరెట్లు వచ్చినదియుఁ దెలుపఁబడి యుండలేదు. ఒకశాసనమునందు హారితిపుత్రియనునది హారితపుత్రియని పేర్కొనఁబడినది. విక్రమాంక దేవ

---

1 Jour. R. A. S., Vol. II., III. IV.; Ind. Ant., Vol. Vii. p. 12.

చరిత్రమునఁ జాళుక్యవంశమున హారీతుఁడు మానవ్యుఁడునను వీరులు జనించి ప్రసిద్ధులయిరని చెప్పఁబడియుండెను. ఆంధ్రభృత్య వంశములోఁ జేరిన "గోతమిపుత్త్రశాతకర్ణి, వాసిష్ఠిపుత్త్రశాతకర్ణి, మాధారిపుత్త్రశకసేనుఁడు" అనువారి పేరులరీతిగానే హారితిపుత్త్ర శాతకర్ణియను పేరులోని హారితిశబ్దము స్త్రీవాచకమైయుండెను. హారితిశబ్దము హారీతశబ్దముగామార్చుట చిత్రముగానున్నది చాళుక్యు లుత్తరముననున్న కాలమునఁగూడ హారితపుత్త్రులను పేరుగలిగియున్నట్లుగ విజయవర్మయొక్క కైరాశాసనము చాటుచున్నది. అలహాబాదు ప్రాంతముననున్న రీవాలోని యొకశాసనము మహీపాలుని నామమో లేక మఱియొకవిడిమనుజుని పేరో తెలియదుగాని హారితిపుత్త్ర శావకుఁడని యొకనామమును పేర్కొనుచున్నది. ఈశాసనము క్రీస్తునకు పూర్వము రెండవ శతాబ్దములోనిదిగ నొకరు చెప్పియున్నారుగాని డాక్టరు బర్గెస్సుగారంత పూర్వపు శాసనముగాదని యభిప్రాయపడియున్నారు. [1]ఈచిత్రమైన సంబంధమునుబట్టి చూడఁగాఁ జాళుక్యులు గూడ దక్షిణాపథములోని వారేగాని యయోధ్యనుండివచ్చిన వారుగారనియు, ఆంధ్రపల్లవ సంయోగమువలన జనించిన పల్లవులని యొకసంకీర్ణజాతివలెనె ఆంధ్రశకసంయోగమువలన జనించిన యొక సంకీర్ణజాతిగా నుండనోపుననియు, ఇట్లు హిందూమతావలంబకులయిన పల్లవులును చాళుక్యులును తాము సంకీర్ణజాతులవారమని తెలియఁబడకుండఁ దమజాతి శ్రేష్ఠత్వము నిరూపించుటకై యార్యక్షత్రియులమని పౌరాణిక క్షత్రియ వంశములతోఁ దమవంశములను బంధించి చంద్రవంశజులమని చెప్పుకొనసాగిరని నాయభిప్రాయము. పదునొకండవ శతాబ్దమునందలి చాళుక్యుల శాసనములలో మాత్రమె పౌరాణిక వంశవృక్షము గల్పింపఁబడినదిగాని యంతకుఁ బూర్వపు శాసనములలోఁ గానరాదు. పూర్వచాళుక్య శాసనములలో రణస్థిపూడి, కోరుమిల్లి చెల్లూరుశాసనములలోఁ బౌరాణిక వంశము వివరముగా వర్ణింపఁబడినది. ఈశాసనములలో రణస్థిపూడి శాసనము విమలాదిత్యునిచే వ్రాయింపఁబడినదిగావునఁ దక్కినవానికంటెఁ బూర్వమునం దుండినది. ఈశాసనము

(1) Dr. Fleet's Karnrtic Dynasties. p 9

వ్రాసినవాఁడు భీమన భట్టను బ్రాహ్మణుఁడు గావునఁ బౌరాణిక వంశవృక్షమును మొదట గల్పించినవాఁ డితఁడేయై యుండవలయునని కొందఱు తలంచు చున్నారు.

చాళుక్యవంశము.

జయసింహవల్లభ మహారాజు.

ఇతఁడు విజయాదిత్యుని కుమారుఁడనియు విష్ణుభట్ట సోమయాజివలనఁ బెంపఁ బడి విష్ణువర్ధనుఁడను నామమును వహించి యుక్తవయస్సువచ్చిన తరువాత చళుక్యపర్వతమునకుఁబోయి గౌరినిగూర్చి తపస్సునేసివచ్చి కొంతసేనను గూర్చుకొనిపోయి కదంబులను గాంగులను, రాష్ట్రకూటులను యుద్ధములలో నోడించి రాష్ట్రకూటరాజయిన యింద్రుని నుక్కడించి వానిరాజ్యమును గైకొని వాతాపినగరము రాజధానిగాఁ బరిపాలనము చేయ నారంభించెనని యిదివఱకె దెలిపియుంటిమి. ఈజయములవలన నే యీతనికి జయసింహుఁడను బిరుదు నామముగలిగినది. ఈజయసింహుఁడు కాంచీపురాధీశ్వరుం డయిన పల్లవరాజు కొమార్తెను వివాహముఁ జేసికొని యామెవలన విజయాదిత్యుఁడను కుమారుని గాంచెను.

రణరాగుఁడు.

ఈవిజయాదిత్యుఁడు బహుపరాక్రమవంతుఁడై పరరాజులతో యుద్ధములనలుపుచు రణరాగుఁడను బిరుదమును గాంచెను. వీనికిఁ బులకేశివల్లభుఁడను కుమారుఁడు కలిగెను.

శ్రీపులకేశివల్లభ మహారాజు.

ఇతఁడశ్వమేధాది యాగములఁ బెక్కింటి నాచరించి విశేషకీర్తి సంపన్నుఁడయ్యెను. మఱియును వాతాపి నగరమును పునర్నిర్మాణముఁ గావించి రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించెను. ఈచాళుక్యవంశమునఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన వారిలో మొదటివాఁ డితఁడేయని తోఁచుచున్నది. వీనితరువాతి శాసనములన్నియు వీని పేరుతో వంశము వర్ణించుటకుఁ బ్రారంభించుచు వచ్చినవి.సత్యాశ్రయ

శ్రీపులకేశి వల్లభ మహారాజనునది వీని సంపూర్ణమైన బిరుదునామముగా నున్నది. వీనికుమారుఁడు కీర్తివర్మ మహీపాలుఁడుగా నుండెను.

శ్రీకీర్తివర్మవల్లభమహారాజు.

ఇతఁడు త్తరకొంకణమును బాలించెడిమౌర్యులును, ఉత్తరకర్ణాటము లోని వనవాసిని బాలించెడి కదంబులను జయించి ఖ్యాతిఁగాంచెను. వీనికి "పులకేశి జయసింహుఁడు, విష్ణువర్ధనుఁడు" అనుముగ్గురు కుమారులుండిరికాని కీర్తివర్మ మరణానంతరము వానిపుత్త్రులు మిక్కిలి పసివాండ్రుగనుండుటచేత కీర్తివర్మసోదరుఁడు మంగళేశుఁడు రాజ్యభారమును వహించి పరిపాలనము చేయుచుండెను.

మంగళేశుఁడు.

ఇతఁడు రాజ్యమునకు వచ్చినతరువాత త్రిపురమును రాజధానిగా చేదిదేశమును బాలించుచుండిన కాలచుర్య్యలనురాజులను జయించెను. ఇతఁడుతన దిగ్విజయయాత్రలను పూర్వపశ్చిమసముద్రములవఱకుఁ బఱపెనని చెప్పుదురు. పశ్చిమసముద్రతీరమునందలి రేవతీద్వీపము నితఁడు వశముఁజేసికొనియెను. ఇతఁడు విష్ణ్వాలయములను నిర్మించి భూములొసంగి బ్రాహ్మణుల కనేకదానధర్మములనుగావించి పేరుపొంది యిరువదినాలుగు సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసియుండెను. వీనితరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు కీర్తివర్మ జ్యేష్ఠకుమారుఁడయిన పులకేశి. మంగళేశుఁడు తన తరువాత తనకుమారుఁడే రాజ్యపాలనము చేయుటకై రహస్యముగాఁ బ్రయత్నములు చేయుచుండుటను గనిపెట్టి యుక్తవయస్సువచ్చి మిక్కిలి సామర్థ్యము గలిగియుండిన పులకేశి వానిప్రయత్నముల నన్నిటిని భగ్నముగావించి రాజ్యాధికారమునంతను దాను బూని పరిపాలించుచుండెను. మంగళేశుఁడు తనకుమారునికిఁ బట్టముగట్టవలెనని చేయుచుండిన ప్రయత్నములో దనప్రాణములను రాజ్యమునుగూడ గోల్పోయెను.

శ్రీపృథ్వీవల్లభమహారాజు.

ఇతఁడు శాలివాహనశకము ౫౩౩నకు సరియైన క్రీస్తుశకము ౬౧౧వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకు వచ్చెనని యొకశాసనముబట్టి తెలియుచున్నది.

మంగళేశుని మరణానంతరము సదివఱకు మంగళేశుని పరాక్రమమునకు వెఱచి యణఁగియుండిన శత్రురాజులందఱును విజృంభించి పులకేశిపై దండెత్తిరి. ఆయుద్ధములలోఁ బులకేశియు వానిసైన్యములు ననమానాద్భుతశౌర్యపరాక్రమశక్తులను జూపుటచేతఁ గొందఱు పలాయనులయిరి. అధికశౌర్యవంతుఁడును రాష్ట్రకూటరాజును నగు గోవిందరాజు పులకేశిని శరణువేడెను. పులకేశి వానిని మిత్రునిగాఁ జేకొనివానికి ననేకబహుమానము లొసంగెను. పిమ్మట వాతఁడు వనవాసిని ముట్టడించి కదంబులనుజయించి వశపఱచుకొనియెను. చేరదేశమును పాలించుగాంగులు వశులయిరి. తరువాత కొంకణదేశములోని మౌర్యులపైదాడివెడలి వారిని సులభముగా లోఁబఱచుకొనియెను. నూఱురోడలతో బయలుదేఱి సముద్రలక్ష్మియని పిలువంబడుచుండిన సముద్రతీరమునందలి పూరియనుపట్టణమును ముట్టడించెను. ఇది పూర్వము మౌర్యులకును దరువాత శిల్హారరాజులకును రాజధానిగనుండెను. తరువాత లాటమాళవఘూర్జరరాజులు వానిచే జయింపఁబడి కప్పములు గట్టుచుండిరి. ఇకాల‌మున నుత్తరహిందూదేశమున గన్యాకుబ్జము రాజధానిగఁ జేసికొని యుత్తరహిందూదేశమునంతనుజయించి సార్వభౌముఁడై యుండిన హర్షవర్ధనుఁడు దక్షిణదిగ్విజయయాత్రకు బయలువెడలినప్పుడు పులకేశి యెదుర్కొని వానిని క్రిందికిరానీయక వానిమనోరథమును భగ్నముగావించెను. అంతటినుండి పులకేశి రాజపరమేశ్వరుఁడన్న బిరుదాంకితానము వహించెను. వీనిసంపూర్ణమైననామము సత్యాశ్రయ శ్రీపృథ్వీవల్లభ మహారాజునదిగానుండెను. ఇతఁడు మహారాష్ట్రికములనియెడు మూఁడురాజ్యములకు ప్రభువయ్యెను. సర్వవిధములచేతను చాళుక్యులలో బహుసమర్థుఁడుగానుండెను.

పూర్వదిగ్విజయయాత్ర.

ఇతఁడాఱవశతాబ్దాదిని బహుసేనలంగూర్చుకొనిపోయి దక్షిణకోసలమునుజయించి కళింగవేంగిదేశములపైదండెత్తివచ్చి మొట్టమొదట పిష్టపురమును ముట్టడించెను. ఈతని దండయాత్రలో సత్యాశ్రయ పులకేశివల్లభునికిఁ గనిష్ఠసోదరుఁడును యౌవరాజ్యపదవియందుండినవాఁడును విష్ణువర్ధనుఁడుగూడ నుండెను. ఆకాలమునందు

పిష్ఠపుర (Pithapuram) దుర్గము శత్రువులకు దుస్సాధ్యమైనదిగ నుండెను. ఈచాళుక్యులు పిష్ఠపురదుర్గమును ముట్టడించి స్వాధీనముఁజేసికొనిరి. ఇట్లు కళింగమును వేంగిని వశపఱచుకొని శ్రీసత్యాశ్రయ పృథ్వీవల్లభమహారాజు పల్లవ నాయకుని కాంచీపురదుర్గములోఁదలదాచుకొనునట్లు చేసెనని అయిహోలె శాసనమునం దేర్కొనఁబడినది.[1] ఈశాసనములోని వాక్యమునుబట్టి పిష్ఠపురమును పాలించుచుండినది పల్లవులని తేటపడుచున్నది. ఈపులకేశి రెండవతమ్ముఁడయిన విష్ణువర్ధనుని దనకుఁ బ్రతినిధిగానుండి కళింగవేంగిదేశములను బరిపాలనము చేయవలసినదిగా నియమించి తనదేశమునకు వెడలిపోయెను. ఈవిష్ణువర్ధనుఁడే తరువాత స్వతంత్రుఁడై మొదటివిష్ణువర్ధనుఁడను పేరుతో వేంగిరాష్ట్రమును బరిపాలించి పూర్వచాళుక్య వంశస్థాపకుఁడయ్యెను.

ఆంధ్రచాళుక్యులు.

కుబ్జవిష్ణు వర్ధనమహారాజు.

(క్రీ. శ. ౬౧౫ మొదలుకొని ౬౩౩ వఱకు.)

ఆంధ్రచాళుక్యులలో మొదటివాఁడయిన యీవిష్ణువర్ధనుఁడు మఱుగుజ్జుగ నుండుటచేతను గాఁబోలు నీతనిని కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁ డందురు. ఆంధ్రదేశమును బాలించిన విష్ణువర్ధనులలో నితఁడు మొదటివాఁడు. ఇతఁడు మఱుగుజ్జువాఁడయినను మిక్కిలి ప్రజ్ఞావంతుఁడయిన శూరుఁడు. ఇతఁడు మొదట యువరాజుగనుండి మహారాష్ట్రదేశములోని సతారా పంఢరపురమండలములను బరిపాలించుచుండెను. భీమరథీతటమున నొకగ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానము చేసెనని తెలిపెడి దానశాసనమొకటి సతారాలోఁ గాన్పించినది.[2]

సత్యాశ్రయుఁడు కళింగమును వేంగినిజయించిన తరువాత పరిపాలకుఁడుగా నియమింపఁబడి స్వతంత్రుఁడై ౬౧౫ వ సంవత్సరమున చైత్ర శుద్ధపూర్ణిమ తరువాత మహారాజ పదవినిగాంచి ౬౩౩ వ సంవత్సరమువఱకును పదునెని

(1) Ind. Ant, Vol viii., p. 245; (2) Jour. B. B. R.A. S., Vol. II.. p. 11.

మిది సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెను. ఇతఁడు విషమంబులై దుస్సాధ్యములుగనుండిన దుర్గమంబులను సాధించి మనోరథసిద్ధిని గాంచినవాఁడు గావున విషమసిద్ధియను బిరుదమును వహించినవాఁడు. ఈబిరుదమును వహించిన వారిలో నితఁడే మొదటివాఁడు. ఇతఁడు పిష్ఠపురము రాజధానిగాఁ జేసికొని కళింగ వేంగీదేశములను బరిపాలించినవాఁడు. వీనికి పిష్ఠపురము రాజధానిగ నున్నట్లు విశాఖపట్టణ మండలమున సర్వసిద్ధి తాలూకాలోని తిమ్మాపుర శాసనమువలన బోధపడుచున్నది. [1]ఈశాసనములోని రాజముద్రికలో శ్రీవిషమసిద్ధి యను పేరు గానంబడుచున్నది. ఈశాసనముయొక్క భాష సంస్కృతము. లిపి వేంగిలిపిగానున్నది. ఈశాసనముయొక్క వైఖరి కళింగ గాంగులయిన యింద్రవర్మయొక్క అచ్యుతాపుర శాసనమును, దేవేంద్రవర్మయొక్క శ్రీకాకుళ శాసనమును బోలియున్నది. ఈశాసనమునం దితఁడు సత్యాశ్రయ వల్లభ మహారాజుయొక్క (రెండవ పులకేశి) ప్రియానుజుఁడనియు, కీర్తివర్మయొక్క ప్రియసుతుఁడనియును, రణవిక్రముని (మొదటి పులకేశి) పౌత్రుఁడనియు, రణరాగుని (విజయాదిత్యుఁడు) ప్రపౌత్రుఁడనియుఁ జెప్పబడియుండెను. ఇంతియగాక వీనిశాసనములు మఱిరెండు గానుపించుచున్నవి. అందొకటి విశాఖపట్టణ మండలములోని చీపురుపల్లిశాసనముగానున్నది. ఈవిష్ణువర్ధనుఁడు జిమిల సీమలోని కలవకొండ గ్రామమును తనరాజ్యకాలముయొక్క పదునెనిమిదవ సంవత్సరమున శాలివాహనశకము XXX శ్రావణ శుద్ధపూర్ణిమనాఁటి (క్రీస్తుశకము ౬౩౨ వ సంవత్సరము జూలయి నెల ౭ వ తేది) చంద్రగ్రహణ కాలమున విష్ణుశర్మ మాధవశర్మ లను బ్రాహ్మణులకు దానము చేసెనని చెప్పఁబడినది. ఈదాన శాసనము ప్లా(కి)శేక పక్క (పకి) రాష్ట్రములోని సెజుపూరునుండి (చీపురుపల్లి) ప్రకటింపఁబడినది. [2]విశాఖపట్టణ మండలములో సర్వసిద్ధి తాలూకాలోని యెల్లమంచిలిగ్రామమునకు రెండున్నర మైళ్లదూరమున జిమిలయను గ్రామము పూర్వము

(1) No 574, public, 17th July 1908, 60-61

(2) Ind, Ant, Vol XX., p. 15 and 69; J. A. S. B XXXIX, 153-8

మిక్కిలి ప్రఖ్యాతికెక్కినదిగఁ గానిపించుచున్నది. ఈదిమిల ప్రాంతప్రదేశము దిమిలి సీమగా నేర్పడినది.[1] ఈవిషమసిద్ధి విష్ణువర్ధనుని మఱియొక శాసనము గుంటూరుమండలములోని చెజ్జెరాలయను గ్రామమునందుఁ గానుపించినది.[2] ఈశాసనముల నన్నిటిని బరిశోధించిచూచిన నీతనిరాజ్యము గంజాముజిల్లా మొదలుకొని నెల్లూరివఱకును వ్యాపించియుండినటులఁ గనపట్టుచున్నది. వీనిరాజ్యమున కుత్తరమున కళింగగాంగులును దక్షిణమునఁ గాంచీపురపల్లవులును, ఆంధ్రచోడులును, ఆంధ్రబాణులును, పశ్చిమంబునఁ బశ్చిమ చాళుక్యులును రాష్ట్రకూటులును బరిపాలనము సేయుచుండిరి. కుబ్జవిష్ణువర్ధనునితో నీదేశమునకుఁ బట్టవర్ధన వంశజుఁడయిన కాలకంపుఁడనువాఁడు వెంబడించివచ్చెను. ఇతఁడు విష్ణువర్ధనునకు దళవాయిగనుండెను. ఇతఁడు జైనుఁడుగఁ గనపట్టుచున్నాఁడు. ఈదళవాయి దద్దరయను రాజును జయించెను. వీనిసంతతివారు చాళుక్యులకడ మంత్రులుగను సేనాధిపతులుగనుండి సమ్మానములను గాంచుచుండిరి.

జయసింహావల్లభ మహారాజు.

(౬౩౩ మొదలు కొని ౬౬౩ వఱకు)

కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁ డతని జ్యేష్ఠపుత్రుఁ డగు జయసింహుఁడు. ఈజయసింహావల్లభ మహారాజు ౬౩౩ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౬౬౩ వ సంవత్సరమువఱకును ముప్పదేండ్లు రాజ్యపరిపాలనము చేసెను. వీనికోరికలన్నియును సిద్ధించినవి గావున వీనికి సర్వసిద్ధి యను నామము గలిగెను. వీనికాలముననే దిమిలివిషయములో సర్వసిద్ధియను పట్టణము గట్టఁబడినదిగాఁ గాన్పించుచున్నది. ఇయ్యది పూర్వమొక ప్రఖ్యాతమైన పట్టణముగానుండెననుటకు సందియములేదు. ఇప్పుడిది విశాఖపట్టణమండలములోని యెల్లమంచిలికి నైదున్నర మైళ్లదూరములో నొకచిన్నగ్రామముగానున్నది. ఈగ్రామమునందు ౧౮౬౧ వ సంవత్సరము వఱకు తాలూకాకచేరియుండుటచేత

(1) The Vizagapatam District Gazetteer p. 309; (2), No 154 of Appendix A, Anual Report on Epigraphy of 1899.

నిప్పటికిని సర్వసిద్ధి కాలా కాయని వ్యవహరింపఁ బడుచున్నది. [1] వీని పేరుగల శాసనమొకటి కృష్ణామండలములోని పెదమద్దాలి గ్రామమునందు దొరకినది. ఈశాసనములో గృధ్రవాహార విషయములోని (గుడివాడ విషయము) పెణుకపఱ్ఱు గ్రామము బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇయ్యది జయసింహుని రాజ్యకాలముయొక్క పదునెనిమిదవ సంవత్సరమునను దయపురమునుండి ప్రకటింపఁబడినది. [2] ఉదయపుర మెక్కడిదో తెలియకున్నది. ఒకవేళ వేంగిపురమునకే యుదయపురమను పేరుకలదేమోయని సందియము కలుగుచున్నది. అట్లయినచో నితఁడు తండ్రివలె పిష్ఠపురమును రాజధానిగఁ జేసికొనక వేంగిపురమునే రాజధానిగఁ జేసికొని యుండవలయును. వీనికాలములోనే హొయనుత్సాంగను చీనాయాత్రికుఁ డీదేశమును జూడవచ్చెను. అతఁడీదేశమును అంతాలో (An-to-lo) అనగా ఆంధ్రమనియును, వేంగిపురమును పింకిలో Pim-khi-lo) అనియునుఁ బేర్కొని యుండుటఁగూడ జయసింహుఁడు వేంగీపురమునను డెనని సూచించుచున్నది. అయిననింకను విచారింపవలసియున్నది. ఈదేశమున నాకాలమున జనసంఖ్య బహుస్వల్పముగనుండెనని హొయనుత్సాంగు దెలిపియున్నాఁడు. ఒకప్రక్కనుండి గాంగులు మఱియొకప్రక్కనుండి కదంబులు నొకవైపునుండి చోడులు మఱియొకవైపునుండి రాష్ట్రకూటులు నింకొకచక్కనుండి కళింగగాంగులు ముట్టడించుచుండఁగా నీదేశము వేఁడిమంగలమువలె వేఁగుచుండునపుడు జనసంఖ్య యెట్లభివృద్ధిగాంచగలదు? అయినను చాళుక్యరాజులు బహుసమర్థులును మిక్కిలి బలాఢ్యులునగుటవలన స్వరక్షణమందే మెలఁకయుండి రాజ్యమును గాపాడుకొనుచువచ్చిరి.

ఇంద్రభట్టారకుఁడు. ౬౬౩.

ఇతఁడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని ద్వితీయపుత్త్రుఁడు; జయసింహునితమ్ముఁడు. ఈయింద్రభట్టారకుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడయిన వెంటనె సామంతరాజులును, శత్రురాజులును నేకమై వీనిని పదభ్రష్టునిగావింపవలయునని కుట్రచేయ సా

1 The Vizagapatam District Gazetteer p. 314; (2) Ind Ant, Vol Xiii, 187; Ibid, Vol XX, p. 97

రంభించిరి. ఈరాజ ద్రోహులకు నధిరాజేంద్రవర్మ నాయకుఁడుగా నుండెనని ప్రభాకరమహారాజకుమారుఁడగు పృథ్వీమూలునియొక్క గోదావరిమండలశాసనము దెలుపుచున్నది.[1] అధిరాజేంద్రుఁడు కళింగనగరమును రాజధానిగ నుత్తరకళింగమును నేలుచుండుగాంగవంశజుఁడయ్యిన యింద్రవర్మమహారాజేగాని యన్యుఁడుగాఁడు.[2] వీనిరాజ్యము చాళుక్యరాజ్యమునకు నుత్తరమునయున్నది. ఆరాజులతో జరిగిన యుద్ధములో నింద్రభట్టారకుఁడు మృతినొందియుండును. ఆకారణముచేత నాతనిరాజ్యపరిపాలన యేడుదినములలోనే ముగిసిపోయినది.

రెండవవిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౬౬౩ మొదలుకొని ౬౭౨ వఱకు)

ఇంద్రభట్టారకుని మరణానంతరము వానికొడుకు విష్ణువర్ధనుఁడు సింహాసనమెక్కెను. ఇతఁడు శత్రురాజులనుజయించి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు, విషమసిద్ధియనియు బిరుదు పేళ్లువహించెను. ఇతఁడు తొమ్మిదిసంవత్సరములు నిరంకుశముగఁ బరిపాలనము చేసెను. ఈసర్వలోకాశ్రయుఁడయిన రెండవవిష్ణువర్ధన మహారాజు చేసినయొక దానశాసనమునందు "ఆత్మవిజయరాజ్యపంచమే సంవత్సర ఫాల్గుణమాసే అమవాస్యాం సూర్యగ్రహణనిమిత్తం" అనిశకసంవత్సరము ౫౮౦ ఫాల్గుణబహుళామావాస్యకు సరియైన ౬౬౯వసంవత్సరము ఫిబ్రవరినెల౧౭ తేది వీనిరాజ్యకాలములో నైదవయేఁడని చెప్పఁబడియుండుటచేత వీనిరాజ్యపాలనము ౬౬౩వసంవత్సరము ఫాల్గుణబహుళములోఁ బ్రారంభమైనదని చెప్పవచ్చును. వీనిపేరుగల శాసనములు రెండుగానవచ్చుచున్నవి. అందొకటినెల్లూరుమండలములో నెచ్చటనోగాన్పించినది. కర్మరాష్ట్రములోని రేయూరుగ్రామము దానముచేయఁబడినట్లుగఁ దెలిపెడి శాసనమైయున్నది. కర్మ(కమ్మ) రాష్ట్రము ప్రస్తుతగుంటూరు మండలములోనిదని యిదివఱకె తెలిపియుంటిమి. ఈశాసనము వీనిపరిపాలనముయొక్క రెండవసంవత్సరమున చైత్రశుద్ధదశమి బు-

(1) Jour. Bo. Br. R. As. Soc vol XVI, p. 119

(2) Ibid, Ind Ant, Vol XIII, pp 120-122 and Ibid XVI p. 132.

ధవానరంబునకు సరియైన ౬౬౩వసంవత్సరము మార్చి ౧౩వ తేదిని ఎఱ్ఱయకొడుకు వినాయకునిచే వ్రాయఁబడినది.[1] మొదటిశాసనము గృద్ధాహారవిషయములోని (గుడివాడసీమ) పల్లివాడప్రజలకు నాజ్ఞ చేయఁబడినదిగనున్నది. ఈశాసనమునందలి విషయవివరము గానరాదు.[2]

మంగియువరాజు.

(క్రీ. శ. ౬౭౨ మొదలు ౬౯౬ వఱకు)

ఈమంగియువరాజు రెండవవిష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. ఇతఁడు ౬౭౨వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౬౯౬-వ సంవత్సరమువఱకును, ఇరువదియైదు సంవత్సరములు పరిపాలనముచేసెను. వీనికి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు, విజయసిద్ధియనియు బిరుదునామములుగలవు. వీనిపేరుతోఁ బ్రకటింపఁబడిన శాసనములు మూడు గాన్పించుచున్నవి. అందొకటి కర్మరాష్ట్రములో నూతులపల్లిగ్రామములోని కొన్నిభూములను బ్రాహ్మణులకు దానముచేయఁబడియెనని తెలుపునదియై యున్నది. నిస్సారామ్జి దూతకుఁడని తెలుపంబడియెను. ఈశాసనము మంగియువరాజుపాలనముయొక్క యిరువదవ సంవత్సరమున నుత్తరాయణ సంక్రాంతి పుణ్యకాలమున దానముచేయఁబడినట్లుగ గూడ దెలుపుచున్నది.[3] గుంటూరుమండలములో వంగవోలు తాలూకాలోని చెందలూరు శాసనముగూడ మంగియువరాజు నామమును పేర్కొనుచున్నది. కమ్మరాష్ట్రములోని (కమ్మనాఁడు) చెందలూరుగ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేయఁబడినట్లుగఁ జెప్పఁబడినది.[4] మంగియువరాజుయొక్క మఱియొకశాసనము విశాఖపట్టణ మండలములోని తిమ్మాపురమున నూతనముగాఁ గానంబడినది. ఆశాసనమింకను సంపూర్ణముగఁ బ్రకటింపఁబడి యుండలేదు.[5] ఇదియును బిమిలిసీమలోనిదిగానే గన్పట్టుచున్నది. ఈమంగి యువరాజుయొక్క చెందలూరు శా

(1) Ind, Ant, Vol Vii, p. 185; ibid Vol viii p. 320

(2) Ibid Vol Vii p. 191

(3) Ind. Ant Vol XX. p. 105; (4) Ep. Ind Vol III, p. 236 (5) no 574, Public, 17th July 1908, paras 12-14

నవములో పల్లవరాజగు కుమారవిష్ణుని చెందలూరుశాసనములో వలెనె రాజకీయో ద్యోగీయులకు నైయోగికులని పేరు పెట్టఁబడియెను. మంగియువరాజు రాజ్య ముగూడ విశాఖపట్టణ మండలములోని చీపురుపల్లి మొదలుకొని నెల్లూరివఱకు వ్యాపించియున్నట్లు గానంబడుచున్నది.

రెండవజయసింహుఁడు.

(౬౯౬ మొదలుకొని ౭౦౯ వఱకు)

ఇతఁడు మంగియువరాజుయొక్క ప్రథమ కళత్రమునకు జనించినవాఁడు. ఇతఁడు పదుమూఁడు సంవత్సరములు మాత్రము పరిపాలనము చేసెను. విప్పర్ల గ్రామములోని చెఱువుగట్టుమీఁది యొకఱాతిపలకపై నుండుశాసనములో జయసింహుని నామము గానంబడుచున్నది గాని యయ్యది సకలలోకాశ్రయ జయసింహవల్లభ మహారాజునకు సంబంధించినదిగాఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈరెండవ జయసింహునకు వట్టిబిరుద మున్నట్టు గానంబడదు.

కొక్కిలివిక్రమాదిత్య భట్టారకుఁడు. ౭౦౯

ఇతఁడు రెండవజయసింహుని సవతితమ్ముఁడు. మంగియువరాజునకు ద్వితీయ కళత్రమువలనజనించిన ద్వితీయపుత్రుఁడు. రెండవ జయసింహుని మరణానంతరము నక్రమముగా రాజ్య మాక్రమించుకొని తొమ్మిదినెలలు మాత్రము పరిపాలనము చేసినవాఁడు. వీనిశాసన మొకటి విశాఖపట్టణ మండలములో భోగపుర విషయములోని ముంజేఱుగ్రామమునఁ గానిపించినది. [1] తండ్రివహించిన విజయసిద్ధి బిరుదనామమునే యీతఁడును వహించెను. మంగియువరాజు కుమారుఁడును విష్ణువర్ధన మహారాజుయొక్క మనమఁడునునగు నీకొక్కిలి విక్ర

(1) కొక్కిలి విక్రమాదిత్యునియొక్కయు, వానికుమారుఁడు మంగియువరాజు యొక్కయు, దాన శాసనములు రెండును, కోకిలవర్మ మహారాజుయొక్కదానశాసనములు రెండును విశాఖపట్టణమండలములో భీమునిపట్టణముతాలూకాలోని ముంజేఱుగ్రామములో దొరకినవని మ ॥ గురజాడ వేంకటప్పారావు పంతులుగారివలనఁ బంపబడినవి.

మాదిత్య భట్టారకుఁడు దేవూడిగ్రామ నివాసులయిన బ్రాహ్మణులకు భోగపుర విషయములోని ముంజేఱు గ్రామము నాతురకాలమున దానముచేసెనని చెప్పఁబడినది. ఆతురకాలమనఁగా మరణావస్థయందున్న కాలమని చెప్పఁదగును. ఈశాసనమును బట్టియు, వీనికుమారుని శాసనమునుబట్టియు నితనికి విక్రమాదిత్య భట్టారకుఁడని పేరు గూడగలిగి యున్నట్టు గానంబడుచున్నది. మఱియు నితనికి మంగియువరాజను కుమారుఁడుగలఁడు. ఈమంగియువరాజుయొక్క దానశాసనముగూడ గలదు. కళింగదేశములో భోగపుర విషయములోని కోడుంక విళంగవాడయను గ్రామమును చంద్రగ్రహణ సమయమున ముంజేఱు నివాసులగు ౧౦౩ బ్రాహ్మణులకును, శివాలయమునకును దానముచేసినట్టు తెలిపెడి తామ్రశాసనముగలదు. ఈమంగియువరాజు తనతాతతండ్రులవలెనె విజయ సిద్ధియను బిరుదునామములను వహించియుండెను. ఈతండ్రికొడుకుల కిరువురకును ఎలమంచి వాసకమని వీరిశాసనములలో నుదాహరింపఁబడియుండెను. ఈయెలమంచి యెల్లమంచిలియను పేరునఁ బిలువంబడుచు విశాఖపట్టణ మండలములోని సర్వసిద్ధి తాలూకాలోనున్నది. ఇచ్చట కుబ్జవిష్ణు వర్ధనుని నాణెములు కొన్ని దొరకినవి.

కోకిలవర్మ మహారాజు.

ఇతఁడు మంగివర్మ మనుమఁడుగను వినయాదిత్యవర్మ కుమారుఁడుగను పేర్కొనఁబడి యుండెను. వీనిశాసనములు రెండు భీముని పట్టణము తాలూకాలోని ముంజేఱుగ్రామమున దొరకినవి. పైనిజెప్పిన కొక్కిలిరాజు యొక్కయు, వానికొడుకు మంగియువరాజు యొక్కయు శాసనములు దొరకినచోటనే యివియును దొరకినవి. అంతమాత్రముచేత నీకోకిలవర్మయు, కొక్కిలియు నొక్కఁడేయని చెప్పరాదు. వేర్వేఱు తండ్రులను గలిగియుండుటచేత నొక్కరుగా రనుట నిర్వివాదాంశమనుటకు సందియములేదుగాని, యీకోకిలవర్మపేరు చాళుక్యులశాసనములం దెచ్చటను గానరాదు. ఈకోకిలవర్మ దానశాసనములు రెండింటిలో నొకదానియందు భోగపురవిషయము మధ్యమ కళింగములోనిదని పేర్కొనఁబడియుండెను. ఎలమంచి వీనికిని రాజధానిగ నుండెనని చెప్పఁబడినది.

చంద్రగుప్త చక్రవర్తి యాస్థానమందుండిన మెగాస్తనీసు యనుయవనరాయబారిచేఁ జేర్కొనంబడిన "మోడో కళింగ" (Modo Calingae) యను నదియె యీమధ్యమ కళింగమని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. (Ind, Ant Vol Vi. R. 338) మధ్యమ కళింగమని కళింగదేశములోని యొకభాగము వ్యవహరింపఁబడినపుడు మఱియొకభాగము త్రికళింగమని వ్యవహరింపఁబడి యుండెననుట యుక్తము కానేరదు. అట్లగుటంజేసి విశాఖపట్టణమండలము మధ్యమ కళింగముగాను, గోదావరి మండలము త్రికళింగముగాను, గంజాము మండల ముత్తరకళింగముగాను, ఒకప్పుడు వ్యవహరింపఁబడినవని మనము విశ్వసింపవచ్చును. ఉత్తరకళింగము గంగానది వఱకు వ్యాపించి యుత్కలదేశమై యుండవచ్చును. త్రికళింగము కాంచీపురమువఱకు వ్యాపించి త్రిలింగదేశమై యుండవచ్చును. అనివారితశ్రీయు సంపన్నుఁడని కోకిలవర్మయొక్క శాసనమునందుఁ జేర్కొనఁబడియుండెను. చంద్రగ్రహణ సమయమున ముంజేఱుగ్రామ నివాసియగు బ్రాహ్మణున కొకనికి కొద్దేటి యనుగ్రామమును దానము చేసెను. చంద్రగ్రహణ సమయముననే ముంజేఱుగ్రామనివాసి యగు అశ్వశర్మ యను బ్రాహ్మణునకు వెట్టువాడయను గ్రామమును దానముచేసియుండెను. ఈ రెండుగ్రామములును భోగిపుర విషయములోనివే. ఈశాసనములలోని ముద్రికలలో "శ్రీఅనివారిత, శ్రీఅనివారితంబు" అను బిరుదనామములుగలవు. ఈశాసనములలోని లేఖనము దోషభూయిష్ఠమై యుండెను. అయిన నీశాసనములు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని, జయసింహుని, రెండవ విష్ణువర్ధనుని శాసనములలోని లిపినిగలిగి వానిమార్గమునే కొంచెమించుమించుగా ననుసరించియున్నది. ఈయనివారిత బిరుదము పశ్చిమచాళుక్యరాజగు మొదటి విక్రమాదిత్యుఁడు వహించియుండెను. అబిరుదము నేయీతఁడవలంబించియుండెను. అతఁ డేరాజవంశములోనివాఁడో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు. చాళుక్యులలో నొకరుతక్క మఱెవ్వరును వర్మయను పట్టపుపేరును ధరించియుండలేదు గాని చాళుక్యులకుఁ బూర్వమునందుండిన పల్లవులు ధరించుకొనియుండిరి. అయినను వీనిశాసనములు చాళుక్యులవి యగువరాహముద్రికలను గలిగియున్నవి.

ఇతఁడు చాళుక్యుఁడే యైనయెడల దేశపరిపాలనము సేయు రాజకుటుంబములోని వాఁడుగాక మఱియొక సామంతరాజకుటుంబములోని వాఁడై యుండవలయును. ఇతఁడు చాళుక్యుఁడుకాని యెడల చాళుక్యులీదేశ మాక్రమించుకొనుటకుఁ బూర్వము పరిపాలనము సేయుచుండిన పల్లవవంశములోని వాఁడు గాని గాంగవంశములోని వాఁడు గానియై యుండవలయును. అట్లు తలంచుటకును దృష్టికరమైన సాక్ష్యము గానరాదు. తొమ్మిదవశతాబ్దమధ్యము నందుండిన గణక విజయాదిత్యుఁడను చాళుక్య రాజు తన శత్రువగు నొకమంగిరాజును సంహరించి నట్లొకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. ఆమంగిరాజితని వంశములోని వాఁడని యూహింపఁదగియున్నది.

మూఁడవ విష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౭౦౯ మొదలుకొని ౭౪౬ వఱకు.)

ఇతఁడు కొక్కులికి అనఁగా విక్రమాదిత్య భట్టారకునకు జ్యేష్ఠభ్రాత. రెండవ జయసింహునికి సవతితమ్ముఁడు. జయసింహుని మరణానంతరము రాజ్యము నక్రమముగా నాక్రమించుకొనిన తమ్ముని సింహాసన విహీనుని జేసి రాజ్య మాక్రమించుకొని ౭౦౯ మొదలుకొని ౭౪౬ వఱకును ముప్పదియేడుసంవత్సరములు నిరంకుశముగా దేశమును బరిపాలించెను. ఇతఁ డన్నిశాసనములందును విష్ణువర్ధనుఁడని పేరొక్కొనఁబడియుండఁగా నొకశాసనమునందు విష్ణురాజని పేరొక్కొనఁబడియెను.

విజయాదిత్య భట్టారకుఁడు.

(క్రీ. శ. ౭౪౬ మొదలుకొని ౭౬౪ వఱకు.)

ఇతఁడు మూఁడవవిష్ణువర్ధనునికుమారుఁడు. విజయాదిత్య నామమును వహించిన పూర్వచాళుక్యులలో మొదటివాఁడుగ నుండెను. ఈవిజయాదిత్య భట్టారక మహారాజునకు విజయసిద్ధి, విక్రమరాముఁడని బిరుదములుగలవు. ఇతఁడు ౭౪౬ మొదలుకొని ౭౬౪ వఱకును పదునెనిమిది సంవత్సరములు వేంగి దేశమును బరిపాలించి ఖ్యాతిఁగాంచెను. వీని తరువాత వీనికుమారుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను.

నాలుగవవిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౭౬౪ మొదలుకొని ౭౯౯ వఱకు)

ఈ విష్ణువర్ధనుఁడు మొదటి విజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. విష్ణువర్ధన నామమును వహించిన చాళుక్యరాజులలో నితఁడు నాలుగవవాఁడు. ఇతఁడు ముప్పదియాఱు సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసెనని మాత్రము తెలియుచున్నది గాని వీనిగుఱించి యేమియును దెలియరాదు.

రెండవవిజయాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౭౯౯ మొదలుకొని ౮౪౩ వఱకు)

ఇతఁడు నాలుగవవిష్ణువర్ధనుని కుమారుఁడు. విజయాదిత్యుని మనుమఁడు. బహుసమర్థుఁడయిన యోధవరుఁడు. మహారాజాధిరాజనియు, సమస్తభువనాశ్రయుఁడనియు, చాళుక్యార్జునుఁడనియు రాజపరమేశ్వరుఁడనియు, త్రిభువనాంకుశుఁ డనియు, నరేంద్ర మృగరాజనియు నింక ననేకములగు బిరుదు నామములను వహించి ౭౯౯ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౮౪౩ వ సంవత్సరము వఱకును నలువదినాలుగు సంవత్సరములు నిరాతంకముగా వేంగిరాష్ట్రమును బరిపాలించి కీర్తిగాంచెను. ఈ రెండవ విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యభారమును వహించి నిర్వక్ర పరాక్రమంబున రాజ్యములోని శత్రువర్గము నడంచి నిరంకుశముగఁ బరిపాలనము నేయుచుండ మహాజన సత్త్వసంపన్నులగు రాష్ట్రకూటులును గాంగులును బలుమాఱులు వేంగిరాష్ట్రముపై దండెత్తివచ్చి విజయాదిత్యునితోడ బహుయుద్ధములు చేసి పలాయనులగుచు వచ్చిరి. ఎన్నితడవలు దాడివెడలివచ్చినను నించుకయు జంకక సింహామువలె సుస్థిరచిత్తుఁడై నిలుచుండి శత్రువులకజేయుఁడై శత్రువర్గము నెల్లఁ దఱుముచువచ్చెను. అందుచేతనే చాళుక్యార్జునుఁడనియు నరేంద్రమృగరాజనియు బిరుదుపేరులు గలిగినవి. ఇతఁడు గాంగులతోడను రాష్ట్రకూటులతోడను; నూటయెనిమిది యుద్ధములను జేసి విజయమును గాంచినవాఁడగుటంజేసి నూటయెనిమిది శివాలయములను తనదేశమునందంతట జ్ఞాపకార్థముగఁ గట్టించెనని కొన్నిశాసనములు చాటుచున్నవి. వీనిశత్రువర్గములో ముఖ్యుఁడై నాయకత్వమును వహించి ఘోరయుద్ధములు సలి

వీనవాఁడు సామాన్య రాజకుమారుఁడుగాక నిరుపమాన విక్రముండని ఖ్యాతిఁగ న్నట్టి రాష్ట్రకూటుఁడయిన మూడవ గోవిందరాజు. ఇతఁడు మాల్యఖేటమును రాజధానిగ మహారాష్ట్రదేశమును బాలించినవాఁడు. ఆకాలమువాఁటి యోధ వరుల్లో మేటియని చెప్పఁదగినవాఁడయినను, వేంగిరాష్ట్రమును స్వాధీనముఁ జేసికొనవలయునని దృఢసంకల్పుఁడై యెంతప్రయత్నించినను మన నరేంద్ర మృగరాజుముంగట వానిప్రయత్నము లన్నియు భగ్నములైపోయెను. ఇట్లనేక యుద్ధములలోఁ దఱిమికొట్టఁబడియు రాష్ట్రకూట రాజయిన మూడవగో వింద రాజు తాను కాంచీపురమును జయించినతరువాత పూర్వచాళుక్యరాజునకు (నరేంద్రమృగరాజ బిరుదాంకితుఁడగు విజయాదిత్యుఁడు) కబురు పంపిన తోడనే యాతఁడుపోయి వానికి నౌకరువలె సేవ సలిపెనని యబద్ధపు సంగతులు శిలాశాసనములందు వ్రాయించుకొనియెనే గాని యీచాళుక్యుఁ డెన్నఁడును, గోవిందరాజునకు నూడిగము సలిపినవాఁడుకాఁడు. ఇతఁడు గాంగులను రాష్ట్ర కూటులను మాత్రమేగాక శత్రువర్గములోఁ జేరియుండిన యొకనాగ రాజును గూడ నితఁడుజయించెను. వీనిపేరు తోడిశాసనములు రెండుగానంబడుచున్నవి.

అందొకటి కొఱ్ఱపఱ్ఱుశాసనము.[1] చంద్రగ్రహణసమయమున కొఱ్ఱపఱ్ఱు గ్రామమును వేదవేదాంగవిదులయిన యిరువదినలుగురు బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లుగ నాశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. కొఱ్ఱపఱ్ఱు కృష్ణామండలములోనిదిగఁ గన్పట్టుచున్నది. విజయాదిత్యుని సోదరుఁడును రాజకుమారుఁడు నైన నృపరు ద్రుఁడు దూతకుఁడుగఁ జెప్పఁబడియెను. మఱియు హైహయవంశములోని వాఁ డని పేర్కొనఁబడియుండెను గావున నితఁడు విజయాదిత్యునికి సవతితమ్ముఁడని తోఁచుచున్నది. వీని తండ్రియగు నాలుగవ విష్ణువర్ధనుఁడు త్రిపురాధీశ్వరుని (కాలచుర్యుని) కొమార్తెను వివాహముఁజేసికొన్నందున నామెకు జనించిన యీనృపరుద్రుఁడు హైహయవంశజుఁడని పేర్కొనఁబడియుండెను గాని మఱి యొకటిగాదు. విజయవాడ నివాసియగు అక్షర లలితాచార్యునిచే నీశాసనము

1 South. Ind. Ins, Vol I, pp. 31. 36.

లిఖింపఁబడినది, విజయవాడయనునది బెజవాడకుఁ బూర్వనామము. బెజవాడ పూర్వచాళుక్యులశాసనముల విజయవాడ యనియు విజయవాటిక యనియుఁ జేర్కొనఁబడియున్నది. ఈ రెండవ విజయాదిత్యమహారాజు మఱియొకప్పుడు సూర్యగ్రహణ సమయమున కాండేరువాడి విషయములోని కామరూపిక్షేత్ర గ్రామములోని పొలమును బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినట్లు కృష్ణామండలము లోని యాదరశాసనమువలన బోధపడుచున్నది. ఈశాసనమునందలి మాత్రుఁడు బోలమ యనువాఁడుగ నుండెను. [1] ఈరాజకంఠీరవుఁడు నలువది నాలుగు సంవత్సరములు నిరాతంకముగా రాజ్యపరిపాలనము చేసి సుప్రసిద్ధమైన యశస్సును గాంచెను.

కలివిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౬౪౩ మొదలుకొని ౬౪౪ వఱకు)

నరేంద్రమృగరాజునకు వెనుకఁ బూర్వచాళుక్యసింహాసన మధిరోహించినవాఁడు విష్ణువర్ధనుఁడు. విష్ణువర్ధననామమును వహించి రాజ్యపరిపాలనము చేసిన పూర్వచాళుక్యులలో నితఁడైదవవాఁడు. వీనిం కలివిష్ణువర్ధనుఁ డందురు. వీనికి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు విషమసిద్ధియనియు, పరమమాహేశ్వరుఁడనియు బిరుదునామములు గలవు. ఇతఁడు రెండవవిజయాదిత్యుని కుమారుఁడు. ఇతఁడు తండ్రివలెనె శాసనములయందు వేంగినాథుఁ డని పేర్కొనఁ బడియెను. ఇతఁడు పదునెనిమిది నెలలుమాత్రమె రాజ్యపాలనము చేసెనని శాసనములు దెలుపుచున్నవి. వీని పేరిటి శాసన మొకటి గన్పట్టుచున్నదిగాని యందలి శైలి కఠినమైనదగుటచేత శాసనపరిశోధకులు సరిగ భాషాంతరీకరింపరయిరి. పృథ్వీవల్లభపట్టణమని యొకపట్టణ ముదాహరింపఁబడినది. మఱియు నీశాసనమునందు కర్ణాటకమును బాలించు ప్రభువునామ మొకటి పేర్కొనఁబడియెను. ఇంతియగాక కాంచీపురము రామేశ్వరము గూడ నుదాహరింపఁబడినవి. [2]

---

1 Ind. Ant, Vol Xiii p. 55.

2 Ind Ant, Vol Xiii. p. 185

గణకవిజయాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౮౪౪ మొదలుకొని ౮౮౮ వఱకు)

కలివిష్ణువర్ధనునికిఁ బిమ్మట సింహాసన మెక్కినవాఁడు వానిజ్యేష్ఠకుమారుఁ డయిన విజయాదిత్యుఁ డనువాఁడు. వేంగీదేశమును బరిపాలించిన విజయాదిత్య నామధారు లయినరాజులలో నితఁడు మూడవవాఁడు. ఇతఁడు గణితశాస్త్రమునందు పండితుఁడగుటచేత గణకవిజయాదిత్యుఁడని పిలువఁబడుచు వచ్చెను. ఇతఁడు (క్రీ. శ. ౮౪౪ మొదలుకొని ౮౮౮ వఱకు నలువదినాలుగు సంవత్సరములు నిరంకుశముగా దేశమును బరిపాలించెను. వీనికి యువరాజవిక్రమాదిత్యుఁ డనియు, యుద్ధమల్లుఁడనియు నిరువురు తమ్ములుండిరి. కొన్ని శాసనములయందు గుణగాంకయనియు, గుణకనల్లయనియుఁ జేర్కొనఁబడియుండుటచేతఁ గొందఱు వీనిని గుణాంక విజయాదిత్యుఁ డని పేర్కొనుచున్నారుగాని "అంకకారః సాక్షాత్" అని గణిత శాస్త్రమునందుఁ బ్రజ్ఞావంతుఁడగుటచేత నితఁడు గణకవిజయాదిత్యుఁ డని ప్రసిద్ధిగాంచినట్లుగ అమ్మరాజ విజయాదిత్యుని కంచు మట్టుశాసనము స్పష్టముగఁ గారణముఁ జెప్పుచుండఁగా గుణాంక విజయాదిత్యుఁ డనుటకంటె గణకవిజయాదిత్యుఁ డని గ్రహించుటయే యొప్పిదముగా నుండును. ఈగణకవిజయాదిత్య మహారాజునకు సమస్తభువనాశ్రయుఁ డనుబిరుదు నామము మాత్రమేగాక మనుజప్రకారుఁడు, రణరంగశూద్రకుఁడు, విక్రమధవళుఁడు, పరచక్రరాముఁడు, నృపతిమార్తాండుఁడు, బిరుదాంకభీముఁడు మొదలగు బిరుదునామము లెన్నో గలవు. కలివిష్ణువర్ధనుని భార్యయు, గణకవిజయాదిత్యుని తల్లియు నగుశీలమహాదేవి రాష్ట్రకూటరాజకుటుంబములోని దైనను గణకవిజయాదిత్యుని కాలమున రాష్ట్రకూటులకును ఆంధ్ర చాళుక్యులకును గల స్నేహబంధములు త్రెంపి వేయఁబడినవి. రాష్ట్రకూటరాజయిన రెండవ కృష్ణుఁడు గణక విజయాదిత్యుని కయ్యమునకుఁ బిలుచుటవలన నించుకయుఁ గొంకక యాంధ్రసైన్యముతోడ రాష్ట్రకూటులపై దాడివెడలి వారలతో ఘోరయుద్ధము సలిపి యోడించి

వారల రాజధానియగు మాల్యఖేతమును దగ్ధముగావించి కృష్ణపురదహన విఖ్యాతకీర్తి యని వ్యజనంబుచేఁ బొగడ్తలఁ బొందెను. రాష్ట్రకూటులకు సామంతులుగ నుండిన గాంగులు దండెత్తివచ్చినప్పుడు ఘోరసంగ్రామమున వారలను జయించి తఱిమిగొట్టెను. మంగిరాజనుశత్రు వధికసైన్యముతో వచ్చి పైఁబడినపుడు ధైర్యసాహసములు ముప్పిరి గొన వాని నెదుర్కొని సంకులసమరంబున నవలీల వానిశిరస్సును ఖండించెను. వీని పేరిటి శాసనము లనేకములు గలవు. గుద్రవార విషయములోని (గుడివాడ సీమ) త్రాండపట్టనుగ్రామమును వినయాదిత్యశర్మకు చంద్రగ్రహణ సమయమున దానముచేసెను. ఈవినయాదిత్యశర్మ మంగిరాజుతో జరిగినయుద్ధమునందు గణకవిజయాదిత్యుని సైన్యాధిపతిగ నుండి యుద్ధము చేసినట్లుగఁ గానిపించుచున్నది.[1] వేదవేదాంగవిదులును సమస్తశాస్త్రజ్ఞులు నైన ౧౦౪ గురుబ్రాహ్మణులకు కోడముప్పట్టు, పోణంగి గ్రామములను దానము చేసినట్లుగ పోణంగి శాసనమువలన బోధపడుచున్నది.[2] గణక విజయాదిత్యునికి మంత్రిగను సైన్యాధిపతిగ నుండి గాంగులతోడను రాష్ట్రకూటులతోడను యుద్ధములు చేసి ప్రాణములఁ గోలుపోయిన పాండురంగని పేరు శాసనముల నుదాహరింపఁబడినది. ఇతఁడు కడియరాజ పుత్త్రుఁడని పేర్కొనం బడియెను. ఈకడియరాజు పేరేమో తెలియరాదు. కడియ యనునది రాజమహేంద్రవరమునకు నేడుమైళ్లదూరమున నుండిన కడియ మను గ్రామమై యుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. పాండురంగని పేరు నెల్లూరు శాసనములందును గూడఁ గానవచ్చుచున్నది. ఈపాండురంగని కుటుంబము వారు జైనమతావలంబకు లయినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. గణక విజయాదిత్యుని యనంతరము వీనిసోదరులగు యువరాజ విక్రమాదిత్యుఁడును, యుద్ధమల్లుఁడును ప్రసిద్ధులయినను రాజ్యపదవిని బొందక విజయాదిత్యునికి వెనుక యువరాజవిక్రమాదిత్యునికొడుకు చాళుక్యభీముఁడు రాజ్యపదవిని వహించుటకుఁ గారణమేమో దెలియరాదు.

---

(1) Ind. Ant. Vol xx, P. 102; (2) No. 538, Public, 28 th July 1909. para 58.

మొదటిచాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౮౮౮ మొదలుకొని ౯౧౮ వఱకు)

ఇతఁడు గణక విజయాదిత్యుని సోదరుఁడగు యువరాజ విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడు. తనపెద్దతండ్రియైన విజయాదిత్యుని పిమ్మట రాజ్యమునకు వచ్చెను. గణక విజయాదిత్యుని మరణానంతరము రాష్ట్రకూటరాజయిన రెండవ కృష్ణుఁడు పూర్వవైరమును మనస్సులోఁ బెట్టుకొని యున్నవాఁడుగాన వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి దేశమాక్రమించుకొనియెను. అప్పుడీ చాళుక్యభీముఁడు కృష్ణునితో యుద్ధముచేసి రాష్ట్రకూటులనుజయించి దేశమునుండి తఱిమివేసి దేశమునంతయు స్వాధీనపఱచుకొని నిశ్చింతగా ౮౮౮ మొదలుకొని ౯౧౮ వఱకు ముప్పదిసంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలనము గావించెను.[1] వీనికిని కృష్ణునకును జరిగిన యుద్ధమునందు వీనిసవతితోఁబుట్టువు కుమారుఁ డగుమహాకాలుఁడనువాఁడు సైన్యాధిపతియై సైన్యముల నడిపించి విజయమును గాంచెను. తన రాజ్యమునందంతట శాంతిని గలిగించుటకై మొదటనే దాయాదుల బలములనెల్ల శోధించి వారల నందఱ నడఁచిపట్టి కడపఱకు రాజ్యములోన శాంతిని నెలకొల్పి ప్రఖ్యాతుఁడయ్యెను. ఈచాళుక్య భీమునకు విష్ణువర్ధనుఁడను బిరుదునామము గూడగలదు. ఈవిషయములు నూతనముగాఁ గనిపెట్టఁబడిన ఖాళింకోట శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నవి.[2] మఱియు నీ నూతనశాసనమునందు ఎలమంచి కళింగదేశమును, దేవరాష్ట్రవిషయమును జేర్పఁబడినవి. ఈదేవరాష్ట్రము సముద్రగుప్తుని అలహాబాదు శాసనముచేర్కొనియున్నది.[3] దేవరాష్ట్రమనఁగా నవీనమహారాష్ట్రదేశమని విన్సెంటు స్మిత్తుగారు చెప్పినది పొరబాటు.[4] సముద్రగుప్తునిశాసనమును బట్టి నాలుగవశతాబ్దప్రారంభమునందు

---

(1)Ind. Ant. Vol xx, p. 103; (2) No 538, Public, 28 th July 1909 para 59; (3) Dr. Fleet's Corpus Inscriptianum Indicarum, Vol, III. p. 18; ,(4) The Early History of India p. 270.

విశాఖపట్టణమండలములోని దేవరాష్ట్రమును కుబేరవర్మ పరిపాలించుచుండెనని తేటపడుచున్నది. ఈచాళుక్య భీముని శాసనములో ఎలమంచికళింగదేశమనుట కర్థమేమని కొందఱకు సందియముకలుగవచ్చును. మూడుకళింగము లుండుట చేత ఎలమంచి ముఖ్యపట్టణముగాఁ గల కళింగమని సులభముగా గ్రహించుటకై యెలమంచికళింగదేశమని వ్రాయఁబడియుండునుగాని యంతకన్న మఱేమియుఁ గారణముండఁబోదు. ఈయెలమంచి అనివారితకోకిలవర్మమహారాజునకు రాజధానిగ నుండెనని యింతకుఁ బూర్వము దెలిపియుంటిమి. మఱియు నీశాసనము నందొక్క విశేషముగలదు. మాలతీమాధవములోని భరతవాక్యమును దెలుపుశ్లోకము శాసనములోని ధ్యానశ్లోకములలో నొకటిగా లిఖింపఁబడి యుండుటచేత భవభూతి మహాకవి యీమొదటి చాళుక్యభీమవిష్ణువర్ధనునకుఁ బూర్వమున నున్నాఁడని స్పష్టముగ బోధపడుచున్నది.

కొల్లభిగండభాస్కర విజయాదిత్యుఁడు.

(౯౧౮)

చాళుక్యభీమ విష్ణువర్ధనునకుఁ బిమ్మట సింహాసన మధిష్ఠించినవాఁడు వాని జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడగు విజయాదిత్యుఁడను వాఁడు. విజయాదిత్య నామ ధారులయిన పూర్వచాళుక్య రాజులలో నితఁడు నాలుగవ వాఁడు. కొల్లభిగండ భాస్కరుఁడను బిరుదాభిధానమును వహించినవాఁడు. ఇతఁడు కళింగదేశమును జయించి త్రికళింగాటవులతోఁ గూడ వేంగిమండలమును నాఱుమాసములు మాత్రమె పరిపాలనముచేసి దేహయాత్ర ముగించినవాఁడు. పట్టవర్ధనివంశము లోని కాలకంపుని యన్వయమున జనించిన సోమాదిత్యుని పౌత్త్రుఁడును, కుంతాదిత్యుఁడను నామాంతర ప్రసిద్ధుఁడును నగు భండనాదిత్యుఁడు వీనికి మంత్రిగను సైన్యాధిపతిగను నుండెను.

అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౧౮ మొదలుకొని ౯౨౫).

ఇతఁడు నాలవ విజయాదిత్యుని పెద్దకొడుకు. విష్ణువర్ధన నామమును వహించినవారిలో నీతఁ డాఱవవాఁడుగఁ గొందఱు వ్రాసియున్నారుగాని

మొదటి చాళుక్యభీమునకుఁ గూడ విష్ణువర్ధన నామముకలిగియుండుటచేత నితని ఏడవ విష్ణువర్ధనునిగాఁ బరిగణించవలసియుండును. వీనికి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు, రాజమహేంద్రుఁడనియు బిరుదు నామముండుటచేత రాజమహేంద్రపురము రాజధానిగఁ జేసికొని మొదట పరిపాలించినవాఁడే రాజమహేంద్రుఁడనియు, నీతని మూలముననే యాపట్టణమునకా పేరు గలిగినదనియుఁ గొందఱు తలంచుచున్నారు. కోటలేని పట్టణమాకాలమున రాజధానిగ నుండఁజాలదు. కావున నీతఁ డాపట్టణమును నిర్మించి కోటనుగట్టుటకుఁ బూర్వమె మృతినొందియుండునని మఱికొందఱు తలంచుచున్నారు. ఏది యెట్లైనను రాజమహేంద్రపురంబునకుం గల సంబంధమును సూచించుచున్నది. వీనిశాసనములలోని ముద్రికలపై "త్రిభువనాంకుశ" అను బిరుదనామము గానంబడుచున్నది. ఇతఁడు రాజ్యమునకువచ్చినప్పుడు వీని దాయాదులయిన బంధువులు కొందఱు చాళుక్యులకు శత్రువులయిన రాష్ట్రకూటులతోఁ జేరి కుట్రలుచేసి వీనిని సింహాసనభ్రష్టుని జేయఁజూచిరి గాని యుక్తకాలముననే మేల్కాంచి యీయమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు వారిప్రయత్నములను భగ్నము చేసి స్వజనముచే మెప్పుగాంచెను. వీని పేరిటి శాసనములు రెండుగానంబడుచున్నవి. తనతండ్రియగు నాలవ విజయాదిత్యునకును దనకునుగూడ సైన్యాధిపతిగ నుండిన భండనాదిత్యునకు కాండేరువాడి విషయములోని గొంటూరు గ్రామమును చుట్టునుండు పండ్రెండుపల్లెలతోఁగూడ దానము చేసెను.[1] ఇంతియగాక మొదటి చాళుక్యభీముని దళవాయిగ నుండిన మహాకాలునకు పెన్నాటివాడి విషయములోని ద్రుజ్జూరు గ్రామమును దానముచేసినట్లుగ మఱియొకశాసనము దెలుపుచున్నది.[2] కటకరాజా దూతకుఁడుగ నుండెను. గొంటూరు ప్రస్తుతగుంటూరు మండలములోని గుంటూరనియు,[3] ద్రుజ్జూరు నందిగామ తాలూకాలోని జుజ్జూరనియును కొందఱు తలంచుచున్నారు.

---

(1) Ind. Ant, Vol xiii, p. ; Sou Ind. 'Ins, Vol I. p. 36.
(2) Ibid, Vol. viii, p. 76.
(3) Mr. R. Sewell: (Lists, Vol II, p. 26.)

బేటవిజయాదిత్యుఁడు.

(౯౨౫.)

అమ్మరాజవిష్ణువర్ధనునకు వెనుక రాజవంశమున నంతఃకలహములు జనించి యధికములై పదిసంవత్సరములవఱకు శాంతిలేక రాజ్యపదవికై యొండొరులం బెనఁగొనుచు రాజకుమారులు రాజ్య మాక్రమించుకొనఁ జూచుచుండిరి. అమ్మరాజు మరణానంతరము వాని జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమునకువచ్చెను. వీనికి బేటరాజను నామాంతరముగలదు. విజయాదిత్యులలో నితఁ డయిదవవాఁడుగ నుండెను. ఇతఁడు సింహాసన మధిష్ఠించిన పదునేనుదినములలోనే యుద్ధమల్లునికొడుకయిన తాళరాజు వీనిని సింహాసనవిహీనునిం గావించి చెఱసాలయందుఁ బెట్టించి రాజ్యమునువశముఁ జేసికొని పరిపాలింప సాగెను.

తాళరాజు.

(౯౨౫.)

యుద్ధమల్లుని కొడుకయిన యీతాళరాజు రాజ్యమాక్రమించుకొని ముప్పదిదినములు రాజ్యపాలనము చేసినతరువాత చాళుక్యభీముని ద్వితీయపుత్త్రుఁడును నాలవ విజయాదిత్యుని సోదరుఁడునైన విక్రమాదిత్యుఁ డీతనిని జంపి రాజ్యమాక్రమించుకొనియెను.

విక్రమాదిత్యుఁడు.

(౯౨౫-౯౨౬.)

చాళుక్య భీమునికొడుకయిన యీరెండవ విక్రమాదిత్యుఁడు వేఁగి త్రికళింగదేశములను ౯౨౫, ౯౨౬ సంవత్సరములలో పదునొకొండు మాసములు పరిపాలించినపిమ్మట అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని కొడుకగు భీముఁ డీతని రాజ్యపదచ్యుతిని గావించి రాజ్యము నాక్రమించుకొనియెను.

భీముఁడు.

(౯౨౬-౯౨౭.)

అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని తనూజుఁడును నయిదవ విజయాదిత్యుని తమ్ముఁడునైన యీమూఁడవ భీముఁడు విక్రమాదిత్యుని జయించి ౯౨౬-౯౨౭ సంవత్సర

షములలో నెనిమిది నెలలు పరిపాలించినతరువాత తాళరాజు కొడుకయిన యుద్ధమల్లుఁ డీతనిఁ జంపి రాజ్యమును గైకొనియెను.

యుద్ధమల్లుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౨౭ మొదలుకొని ౯౩౪ వఱకు.)

ఈరెండవ యుద్ధమల్లుఁడు తాళరాజు కొడుకు. ఇతఁడు ౯౨౭ మొదలుకొని ౯౩౪ వ సంవత్సరమువఱకు నేడుసంవత్సరములు పరిపాలనము చేసినతరువాత నాలవ విజయాదిత్యుని ద్వితీయపుత్త్రుఁడయిన చాళుక్య భీమునిచే జయింపఁబడి సింహాసనమునుండి దొలఁగింపఁబడియెను.

రెండవ చాళుక్య భీమ విష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౩౪ మొదలుకొని ౯౪౫ వఱకు.)

ఇతఁడు నాలవ విజయాదిత్యుని ద్వితీయపుత్త్రుఁడు. అమ్మరాజవిష్ణువర్ధనుని సవతితమ్ముఁడు. వీనికి గండమహేంద్రుఁడు, రాజమార్తాండుఁడు నను బిరుదునామములుగలవు. చాళుక్య భీముఁడని పిలువంబడిన వారిలో రెండవవాఁడుగను, విష్ణువర్ధనుఁడని పిలువఁబడిన వారిలో నెనిమిదవవాఁడుగ నుండెను. ఇతఁడు తాళరాజు కొడుకగు రెండవ యుద్ధమల్లుని చోళరాజైన లోవబిక్కని, రాష్ట్రకూటరాజయిన నైదవ గోవిందరాజును జయించి ౯౩౪ మొదలుకొని ౯౪౫ వఱకు రాజ్యపరిపాలనము చేసెను. గోదావరిమండలములోని సామర్లకోటకుఁ జేరియుండిన భీమవర మీతని పేరటనే కట్టఁబడినందునఁ జాళుక్య భీమవరమని శాసనములందుఁ జేర్కొనఁబడినది. ఇతఁడు చోడులను రాష్ట్రకూటులను మాత్రమె గాక గాంగరాజగు ఎఱ్ఱపరాజుతో యుద్ధముచేసి గాంగులనుగూడ నోడించెను. వీని పేరిటి శాసనములు మూడుగానవచ్చుచున్నవి. పగుణవారవిషయములోని దిగ్గుఁఱ్ఱు (దిగుమఱ్ఱు) గ్రామమును బ్రాహ్మణులకు దానముచేసెను. మఱియు నుత్తరాయన సంక్రాంతి సమయమున గుద్రవారవిషయములోని అకులమన్నాఁడు గ్రామములోని కొంతభూమిని దానము చేసినట్లు మఱియొక శాసనముగలదు.

తనకు సామంతుఁడగు పనార రాజకుమారుఁడగు బజ్జయుని కోరికను మన్నించి యీచాళుక్య భీమవిష్ణువర్ధనుఁడు అథర్వాద్యయకొల్హాడి గ్రామనివాసియు, కేవశర్మ పౌత్రుఁడును, దేసీయార్యపుత్త్రుఁడును క్రమపాఠియు నగు కొమ్మన యను బ్రాహ్మణునకు నుత్తరాయన పుణ్యకాలమున కాండేరువాటి విషయములోని కొడపాతల్లి గ్రామమును దానము చేసినట్లుగ బెజవాడ తాలూకాలోని కోలవెన్ను గ్రామములో దొరకిన శాసనమునుబట్టి దెలియుచున్నది. 1.

అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౪౫ మొదలుకొని ౯౭౦ వఱకు.)

అమ్మరాజులలో రెండవవాఁడును విజయాదిత్యులలో నాఱవవాఁడును నైన యితఁడు లోకమహాదేవివలన రెండవ చాళుక్యభీమునికి జనించిన చిన్న కొడుకు. వీనికి సమస్తభువనాశ్రయుఁడనియు, మహారాజాధిరాజనియు, రాజమహేంద్రుఁడనియు, పరమభట్టారకుఁడనియు బిరుదనామములు గలవు. రాజముద్రికలపై "శ్రీత్రిభువనాంకుశ" అని చిత్రింపఁబడియుండెను. ఇతఁడు సింహాసన మెక్కుటకు ముందు యుద్ధమల్లునితోఁ గొంత పెనఁగులాడినట్లు సూచనలు గన్పట్టుచున్నవి గాని యితఁడు సింహాసనమధిష్ఠించినపిమ్మట నైదవ విజయాదిత్యుని కాలమునుండి తటస్థమగుచుండిన కుటుంబకలహములు నిలిచిపోయినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నవి. పడకలూరుశాసనమున నితఁడు శాలివాహనశకము ౮౬౭ వ సంవత్సరము మార్గశిర బహుళత్రయోదశి శుక్రవారము నాఁడనఁగా క్రీస్తుశకము ౯౪౫ వ సంవత్సరము డిసెంబరునెల ౫ వ తేదిని పట్టాభిషిక్తుఁడయినట్టు చెప్పఁబడియున్నది. వీనిపేరిటి శాసనము లనేకములుగలవు.

(1) పెన్నతవాడివిషయములోని పడంకలూరు (పడకలూరు) గ్రామములోఁ గొంతభూమిని చంద్రగ్రహణకాలమున దానముచేసెను. ఈశాసన రచనము మాధవభట్టుచేఁ గూర్పఁబడి జోంటాచార్యునిచేత లిఖితమైనది. ఈశాసనమునందే అమ్మరాజ విజయాదిత్యుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడయిన తేది తెలుపఁబడినది.

---

(1) South Indian Inscriptions, Vol, I, p. 44.

(2) గుద్రవార విషయములోని (గుడివాడ) పాంబఱ్ఱు (పామఱ్ఱు) గ్రామములోఁ గొన్ని భూములను పట్టవర్ధని వంశములోఁ జేరియుండి బొద్దియ యనునామాంతరముగల యువరాజ బల్లాల దేవ వేలాభటునకు దానము చేసెను. ఇందుఁ బేర్కొనఁబడిన పట్టవర్ధనివంశజులు కుబ్జవిష్ణు వర్ధనునికాలమునుండి యుఁ జాళుక్యులకడ మంత్రిత్వాది పదవుల వహించి శోభిల్లుచుండిరి.[1]

(3) వెలనాండు విషయములోని (వెలనాటి సీమ అనఁగా ప్రస్తుత గుంటూరుమండలములోని చందవోలు ప్రాంతదేశము) యెలవఱ్ఱు గ్రామము నుత్తరాయణ సంక్రాంతికాలమున ధారవోసెను. ఈశాసనము పోతన భట్టుచే విరచింపఁబడి జొంటాచార్యునిచే లిఖింపఁబడినది.[2]

(4) ఉత్తరాయణ సంక్రాంతికాలమున వేంగినాడు విషయములోని గుంటుగోలను (గుండుగోలను) గ్రామములోఁ గొంతభూదానము చేసియుండెను. అమ్మరాజ విజయాదిత్యుని మామయగు నృపకామునియొక్కయు, అత్తయగు నయమాంబయొక్కయు కోరికమీఁద నీదానము చేయఁబడినదిగఁ జెప్పఁబడియెను.[3]

(5) అదివఱకు గుద్రవార విషయములో నొకగ్రామమునఁ గొంతభూములు బ్రాహ్మణున కొకనికి దానముచేయఁబడి యేకారణముచేతనో మరలఁ గైకొనఁబడిన యాభూమినే రాజు పునర్దానముఁ జేసినట్లుగ నొకశాసనముఁ జెప్పుచున్నది.

(6) అడ్డకాలి గచ్ఛకు సంబంధించి వలహారిగణములోఁ జేరిన జైనశ్రావకియగు చామెకాంబగురు వయిన అర్హనంది యను జైనాచార్యునకు సర్వలోకాశ్రయజైనభవనముయొక్క భోజనశాలకొఱకు అత్తిలినాడు విషయములోని కంచుంబఱ్ఱుగ్రామమును (కంచుమఱ్ఱు) గ్రామమును దానముచేసెను. ఇందుదాహరింపఁబడిన చామెకాంబ పట్టవర్ధని కుటుంబములోనిదని దెలుపఁబడి

(1) Ind. Ant, Vol, viii, y. 73; (3) Ibid, Vol xii, p 91. (3) Ibid, Vol xiii, p. 248; (4) South, Ind. Ins VI, p. 46. No. 38.

వది. ఈమె రాజునకుంపుదుకత్తెగాఁ జేర్కొనఁబడియెను. ఈశాసనము భట్ట దేవునిచే రచింపఁబడినది. ఇప్పటి కృష్ణామండలములోని తణుకు తాలూకాలోఁ దణుకు గ్రామమునకు నేడుమైళ్లదూరమున అత్తిలి గ్రామ[illegible]దు. ఇది పూర్వమత్తిలినాడు విషయమునకు ముఖ్యపట్టణముగ నుండెను

(7) గణక విజయాదిత్యునికడ నుద్యోగిగా నుండిన పాండురంగని వంశములోని వాఁడును తనకడ నుద్యోగిగా నున్నవాఁడునగు దుర్గరాజుచే విజయవాటిక (బెజవాడ) లో నిర్మింపఁబడిన జైనాలయమునకుఁ గూడ అత్తిలి నాడు విషయములో మల్లిపూడి గ్రామమును దానముచేసినట్లుగ మల్లిపూడి శాసనమువలన ద్యోతక మగుచున్నది. [2]

తన భృత్యవర్గములోఁజేరి తనయొడఁగడు భక్తింగూర్చుడు కుప్పనామాత్యుండను వానిని సన్మానించి దానధర్మములఁ దనిపెనని యమ్మరాజవిష్ణువర్ధనుని వాంగ్రడముశాసనము దెలుపుచున్నది. [3]

ఇతఁ డిట్లనేక దానధర్మములుచేసి ప్రఖ్యాతిఁగాంచినవాఁడు. ఇతఁడు జైనులకుఁజేసిన దానధర్మములను బట్టిచూడఁగా జైనమతపోషకుఁడుగ గూడ గన్పట్టుచున్నాఁడు. బ్రాహ్మణులను జైనులను సమానదృష్టితోఁ జూచియుండెను. ఇతఁ డిరువదిసంవత్సరములు నిరాతంకముగా దేశపరిపాలనము గావించెను.

రెండవ తాళరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు.

అమ్మరాజు విష్ణువర్ధనునకుఁ బిమ్మట రాజ్యమునకువచ్చిన బేటవిజయాదిత్యుని జంపి రాజ్యమాక్రమించుకొని యుద్ధమల్లునికొడుకు నెలదినములు పరిపాలనము చేసెనని యిదివఱకుఁ దెలిపియుంటిమి. ఈతాళరాజుకొడుకు రెండవయుద్ధమల్లుఁడు. ఈరెండవయుద్ధమల్లునకు మహారాజరాజపరమేశ్వర బాడబుండును, తాళరాజవిష్ణువర్ధనుఁడు ననునిరువురుకుమారులుండిరని యీరెండవతాళ

(1) Epi. Ind, Vol vii, pp. 177-192

(2) Ib:d. Vol IX. pp. 47-56.

(3) Ep. Ind, Vol IX, p. 132; (2) No 588, Public, 28 July 1909, para. 61

రాజువిష్ణువర్ధనుని శాసనమువలనఁ గానంబడుచున్నది. రాజ్యము చేయుచుండిన శాఖ వారిని ప్రతిఘటించి యీశాఖలోని వారనేక పర్యాయములు రాజ్యమాక్రమించుకొనఁజూచిరి కాని వీరిప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలములయి పోయినవి. అయినను ఈరెండవతాళరాజు వెలనాటిసీమలోఁ గొంతభాగమాక్రమించుకొని కొంతకాలము పరిపాలనచేసినట్లు గానిపించుచున్నది. వెలనాడు విషయములో కొక్రగ్రామమును పల్లవమల్లునివంశములో జనించిన కవివర్మయను వానిమనుమఁడగు కుప్పనయ్యయనువానికి రెండవతాళరాజు దానముచేసినట్లు గుంటూరుశాసనమొకటి దెలుపుచున్నది.

పల్లవమల్లయనునది కాంచీపురమును బరిపాలించిన కడపటి పల్లవరాజగు నందివర్మ యొక్క బిరుదునామమైయున్నది. అట్టినందవర్మపల్లవమల్లుని వంశములోనివాఁడగు కుప్పనామాత్యుఁడు తాళరాజునకు భృత్యుఁడై యాతని సేవించుచు నాతని కరుణకుఁ బాత్రుఁడై యొకగ్రామమును బడసినది చూడఁ గాంచీపురపల్లవరాజ వంశములోని యొకశాఖవారువచ్చి యిప్పటిగుంటూరు మండలములో స్థిరనివాస మేర్పఱచుకొనిరని చెప్పుటకు తాళరాజు శాసనము పరమప్రమాణముగానున్నది. అమ్మరాజ విజయాదిత్యునివలన జెప్పఁబడిన కుప్పనయ్యపల్లవమల్లుని వంశములోనివాఁడని చెప్పఁబడక పోయినను నిరువురొక్కఁడేయై యుండునని తోఁచుచున్నది. అయిన నీయంశము విచారణీయము. ఈకుప్పనయ్యస్వరాజ్యసమయమున తాళరాజునకు నధికసాహాయ్యము చేసినందున విశ్వాసపాత్రుఁడై తాళరాజువలన సమ్మానింపఁబడినట్లుగ నాశాసనమె చాటుచున్నది. చాళుక్యరాజుల ముద్రికలపై "శ్రీత్రిభువనాంకుశ" అను బిరుదునామము గన్పట్టుచుండగా తాలరాజు ముద్రికలపై "శ్రీత్రిభువనసింహ" యని గానంబడుచున్నది కాఁబట్టి యీరెండవరాజు చాళుక్యసింహాసన మధిష్ఠించి వేంగీరాష్ట్రమును బరిపాలించినవాఁడు కాఁడనియు, కొంతకాలముమాత్రము కొంత ప్రదేశమాక్రమించుకొని పరిపాలించినవాఁడనిమాత్రము చెప్పవలసియున్నది. నిజముగా నితఁడు చాళుక్యసింహాసన మెక్కినవాఁడే యైనయెడలఁ దనముద్రికలపైఁ దప్పక త్రిభువనాంకుశ నామమునే వహించియుండునుగాని తద్విరుద్ధమైన నామమును వహించియుండఁడు.

దానార్ణవుఁడు.

(క్రీ. శ. ౯౭౦ మొదలు ౯౭౩ వఱకు)

అమ్మరాజ విజయాదిత్యునికిఁ బిమ్మట నతని సవతియన్నయు రెండవ చాళుక్యభీముని జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడు నగుదానార్ణవుఁడు ౯౭౦ దవ సంవత్సరమున రాజ్యభారమును వహించి ౯౭౩ వఱకు మూఁడుసంవత్సరములు రాజ్యపాలనము చేసెను. తరువాత ౨౭ సంవత్సరములు దేశ మరాజకమైనట్లు బహుశాసనముల వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈకాలములో చోళులీదేశమునకు దండెత్తివచ్చినట్లును కొంతకాలము వేంగిదేశమును బాలించినట్లును కొందఱు వ్రాయుచున్నారుగాని యది విశ్వసింపఁదగినదికాదు. వేంగిదేశమును జయించినట్లు చెప్పుకొనిన చోళ రాజులలో మొదటివాఁడు రాజరాజ రాజకేసరి వర్మ యనువాఁడు. ఈరాజ రాజకేసరి వర్మ క్రీ. శ ౯౮౫ దవ సంవత్సరమున చోళరాజ్యమునకుఁ బట్టాభి షిక్తుఁడయ్యెను. ఇతఁడు తన పదునాలుగవ పరిపాలన సంవత్సరమున వేంగిదేశ మును జయించినట్లు శాసనములు దెలుపుచున్నవి. కాఁబట్టి యితఁడు వేంగిదేశ మును జయించిన సంవత్సరము ౯౯౯ దవ సంవత్సరమగుచున్నది. చోళుల దండయాత్రవలన వేంగిదేశ మరాజకమైనదని చెప్పుట సత్యముగాదు. అరాజ కమునకు వేఱుకారణములుండి యుండవలయును. వేంగిదేశ మిరువదిసంవత్సరము లరాజకము పాలయి కడగండ్లఁ గుడుచుచున్న కాలమున ననఁగా ౯౯౮ దవ సంవత్సరములోనో ౯౯౯ దవ సంవత్సరములోనో చోళరాజగు రాజరాజ రాజ కేసరివర్మ వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి కలహములనడంచి దానార్ణవుని కార్య మహాదేవివలన జనించిన పెద్దకొడుకగు శక్తివర్మను వేంగిరాజ్యమునకుఁ బట్టాభి షిక్తునిఁ గావించి స్వదేశమునకుఁ బోయినట్లుగఁ గానంబడుచున్నది. ఇంతక న్న నాకాలస్థితి చాళుక్యశాసనములవలనఁ గాని చోడులశాసనములవలనఁ గాని లేశమాత్రమును దెలియరాకున్నది.

శక్తివర్మ.

(క్రీ. శ. ౯౯౯ మొదలుకొని ౧౦౧౧ వఱకు)

ఇతఁడు దానార్ణవుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. తంజాపురాధీశ్వరుండును చోడరాజు నగు రాజరాజ రాజకేసరి వర్మతోడ్పాటుతో వేంగిరాష్ట్రమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడై శక్తివర్మ ౯౯౯ మొదలుకొని ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమువఱకు పండ్రెండుసంవత్సరములు రాజ్యపరిపాలనము చేసి విశేషకీర్తి సంపాదించెను. వీనికి చాళుక్యచంద్రుఁ డన్న బిరుదునామముగలదు. వీనిబంగారునాణెములుకొన్ని అరకాను, సయాము మొదలగుప్రదేశములందుఁ గానిపించినవి. వాని బిరుదునామము లానాణెములపై నుండుటచేత నయ్యవి శక్తివర్మకాలమునాటివిగా నిర్ధారణము చేయఁబడినవి. కీని బిరుదుపేరు గల బంగారునాణెము లాదేశములఁ గన్పట్టుటచేత వీనికాలమునం దాంధ్రదేశమునకును పైఁ జెప్పినదేశములకును వర్తకవ్యాపారములు జరుగుచుండి యుండవలయును. ఆంధ్రులు మొదటినుండియు సముద్రయానముఁ జేయుచు విదేశములతోడ వాణిజ్యాదివ్యాపారములు నడుపుచుండిరనుటకు లేశమాత్రమును సందియమును బొందవలసినపనిలేదు.

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

విమలాదిత్యుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౧౧ మొదలుకొని ౧౦౨౨ వఱకు)

ఈ విమలాదిత్యుఁడు దానార్ణవునికి నార్యమహాదేవివలన జనించిన ద్వితీయపుత్త్రుఁడు. శక్తివర్మ తమ్ముఁడు. శక్తివర్మ తరువాత నితఁడు ౧౦౧౫ వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చి ౧౦౨౨ వఱకు నేడుసంవత్సరములు మాత్రము పరిపాలనము చేసియుండెనని కొన్నిశాసనములు స్పష్టముగాఁ దెలుపుచున్నవి గాని విమలాదిత్యునిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన రణస్థిపూఁడి శాసనము శాలివాహన శకము ౯౩౩ సంవత్సరము జ్యేష్ఠశుద్ధ పంచమీగురువాసరంబున పుష్యమీ నక్షత్ర సింహాలగ్నమునందనగా క్రీస్తుశకము ౧౦౧౧ వ సంవత్సరము మేనెల ౧౦ వ తేదిని పట్టాభిషిక్తుఁడయి నటులఁ దెలుపుచున్నది. [1]

ఇట్టి భేదమునకుఁ గారణమేమో మనము దెలిసికొనవలసియున్నది. విజయనగరమునకు సమీపము నందుండిన రామతీర్థము కడనున్న కొండమీఁద లిఖింపఁబడిన యొకశాసనము చాలమట్టుకు శిథిలమై పోయినను ముమ్మడి భీముని పేరు కలిగియుండెను. [2] ముమ్మడిభీముఁడనునది విమలాదిత్యుని బిరుదునామములో నొక్కటియగుటచేత విమలాదిత్యుఁడు కళింగదేశమును జయించి యుండవచ్చునని కొందఱు తలంచుచున్నారు. పూర్వచాళుక్యులకును వెలనాటి చోడులకును లోఁబడి కోనమండలమేలిన హైహయవంశజులలో ముమ్మడిభీముఁడను వాఁడొకఁడుండుటచేత కేవలమును పేరునుబట్టి యే యది విమలాదిత్యుని

(1) Ep. Ind, Vol. VI,pp. 347—367.

(2) No. 372 of 1905;

శాసనమని దెలుపుట సాహసకార్యమైనను మఱియొక హేతువుచేత నయ్యది విమలాదిత్యునిదే యై యుండవచ్చునని సంశయముకలుగుచున్నది. గంజాము మండలములోని మహేంద్రగిరి మీఁద రెండుశాసనములు రాజేంద్రచోడుఁడు విమలాదిత్యుని నోడించి యాపర్వతముమీఁద జయస్తంభము నెలకొల్పెనని తెలుపుచున్నవి.[1] అయినను రాజేంద్రచోడుని ద్రావిడశాసనములలో నె చ్చటను నిట్టివిషయమును దెల్పియుండక పోవుటచేత రాజేంద్రచోడునితం డ్రి యైనరాజరాజ రాజకేసరివర్మ బ్రదికియున్నకాలమున రాజేంద్రచోడుఁడు యువరాజుగనుండి యీదండయాత్రను జరిపి యుండును గావునఁ దనశా సనములలో నతఁడీ వృత్తాంతమును వేర్కొనియుండక పోవచ్చునని కొందఱు తలంచుచున్నారు. ఇక్కడ నొకముఖ్యాంశమును చదువరులు జ్ఞప్తియందుంచు కొనవలయును. చోడ చక్రవర్తియగు రాజరాజ రాజకేసరివర్మకూఁతురును రా జేంద్రచోడునిగారాబుచెల్లెలునగు కుందవాంబాదేవి విమలాదిత్యునకు వివా హముచేయఁబడి యుండెను.[2] ఈవివాహమెప్పుడు జరిగినదో తెలియరాదు. ఇంకొక విశేషము గన్పట్టుచున్నది. తంజాపురమునకు సమీపమునందున్న తిరు వైయారు గ్రామములోని పంచనాదేశ్వర దేవాలయములో రాజరాజ రాజకే సరివర్మ ౨౯ దవ పరిపాలన సంవత్సరమున విష్ణువర్ధన విమలాదిత్యునిచే నొక దానశాసనము వ్రాయింపఁబడియుండెను.

రాజరాజ చోడుఁడు క్రీస్తుశకము ౯౮౫ దవ సంవత్సరమున సింహాసన మెక్కినవాఁడు గావున విమలాదిత్యుని తిరువైయారు శాసనము ౧౦౧౩ లేక ౧౦౧౪ వ సంవత్సరమున లిఖింపఁబడి యుండును. అనఁగా నాకాలమున విమ లాదిత్యుఁడు తంజాపురి యందత్త వారింటనుండి యుండవలయును. మహేం ద్రగిరి శాసనమువలన శావమరిదియగు రాజేంద్ర చోడునిచే నోడింపఁబడినట్లుం డుటయు, తిరువైయారు శాసనమువలన విమలాదిత్యుఁడు తంజాపురమునందుండి పంచనాదేశ్వర స్వామికి దానము సలిపి నట్లుండుటయు, గన్పట్టుచుండుట

(1) No 396 and 397 of 1896; (2) South. Ind. Ins. Vol. III, p. 126; (4) No 215 of 1894.

చేత డాక్టరు హుల్ట్జు మొదలగువారు రాజేంద్రచోడుఁడు విమలాదిత్యుని నోడించి దక్షిణదేశమునకుఁ దెఱగొనిపోయె ననియు,అచ్చటనున్న కాలమునఁ జోడరాజు కుండవాంబాదేవిని విమలాదిత్యునికిచ్చి వివాహముచేసి వేంగిదేశమును బరిపాలించుటకు మరలఁ బంపిరనియు, విమలాదిత్యుఁడు స్వదేశమునకువచ్చి ౧౦౧౫ దవ సంవత్సరమునుండి నిరంకుశముగా దేశమును బరిపాలించెననియు ను, విమలాదిత్యుఁడు దక్షిణదేశమున నున్న కాలమును విడిచి పూర్వచాళుక్యుల శాసనములు వాని రాజ్యపాలనకాలము ౧౦౧౫ వ సంవత్సరమునుండి మాత్రమె పరిగణించి యేడుసంవత్సరములని వక్కాణించినవనియు సమన్వయము చేయుచు న్నారు గాని తక్కినవిషయములను బాటింపుచుండలేదు. విమలాదిత్యుని మామయగు రాజరాజ చోడుఁడు ౯౮౫ దవ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చె ను. తన పదునాలుగవ పరిపాలన సంవత్సరమున ననఁగా ౯౯౯ దవ సంవత్సరమున వేంగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి జయించెనని వానిశాసనములే దెలుపుచున్నవి. శక్తివర్మ ౯౯౯ దవ సంవత్సరమునసింహాసనమెక్కినట్లు చాళుక్యులశాసనములు దెలుపుచున్నవి. అదివఱకరాజకముగ నుండిన వేంగిదేశమునందలి కలహముల నడంచి రాజరాజు శక్తివర్మను బట్టాభిషిక్తుని గావించెనని సమన్వయించిరి. విమలాదిత్యుఁడు ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చినట్లు రణస్థిపూండిశాసనము చాటుచున్నది. ౧౦౧౮ గవ సంవత్సరమున విమలాదిత్యుఁడత్తవారింట విందులు గుడుచుచుం డెను. ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమునకును ౧౦౧౮ వ సంవత్సరమునకును నడుమ రాజేంద్రచోడునిచే నోడింపఁబడి చెఱఁగొనిపోఁబడుటయు నచట కుండవాంబా దేవిని వివాహమాడుటయు,పంచనాదేశ్వరస్వామికి విమలాదిత్యుఁడు దానశాసనము వ్రాయించుటయు జరిగియుండెనని చెప్పుదురు. మంచిది. విమలాదిత్యుని కుమారుఁడయిన రాజరాజు ౧౦౨౨ వ సంవత్సరమున సింహాసనమెక్కినట్లు రాజరాజనరేంద్రుని కోరుమిల్లి నందమపూండి శాసనములు విస్పష్టముగా వెల్లడించుచున్నవి. అట్లయినచో రాజనరేంద్రుఁడు సింహాసన మధిష్ఠించునప్పటికి పదేండ్లకంటె నెక్కువవయస్సుండదని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. రాజేంద్ర

చోడుఁడు విమలాదిత్యుని జయింపకపూర్వమే కుందవాంబను విమలాదిత్యునికిచ్చి వివాహము చేసియుండినయెడల రాజేంద్ర చోడుఁడు విమలాదిత్యునితోఁ బోరాడి యోడించి చెఱగొని పోవుట కంతవిరోధ కారణమేమి యుండఁగలదు ? రాజరాజనరేంద్రుఁడు సింహాసనమునకు వచ్చునప్పటికంత బాలుఁడని యొచ్చటను వర్ణింపఁబడి యుండలేదు. ఇయ్యది విచారణీయమైన విషయము. విమలాదిత్యుఁడు ౧౦౧౧ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౨౨ వ సంవత్సరమువఱకుఁ బదునొకొండు సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసెను. విమలాదిత్యునకు బిరుదాంక భీముఁడనియు, ముమ్మడి భీముఁడనియు, త్రిభువనాంకుశుఁడనియు, భూపమహేంద్రుఁడనియు బిరుదునామములుగలవు. విమలాదిత్యుఁడు ప్రభుత్వము చేయుకాలమునందే తన కుమారునకు రాజ్యపదవి నిలుచునట్లు కట్టుదిట్టములు గావించి విశ్వాసపాత్రులయిన మంత్రులు మొదలగువారికి గ్రామాదుల నొసంగి తన యనంతరముగూడ తనపట్టున విశ్వాసముగలిగి తన కుమారుని పక్షమున నిలిచియుండునట్లు చేసికొనియెను. ప్రతాపశాలియైన నృపకాముఁడు దండనాయకుఁడుగ నుండెను. వజ్జియ యను నియోగి ప్రధానమంత్రిగనుండి అమాత్య శిఖామణి యనిపేరుగాంచెను. మిక్కిలి ప్రతాపవంతుఁడును బలశాలియునైన కుద్యవర్మ వీనికిలోఁబడిన సామంతుఁడుగనుండి వీని మిత్రవర్గములోఁ జేరియుండి వెలనాఁడున కధీశ్వరుఁడుగ నుండెను.

విమలాదిత్యునిమంత్రి.

విమలాదిత్యుని మంత్రియగు వజ్జియ ప్రెగ్గడ రణస్థిపూడిశాసనమున విశేషముగా నభినందింపఁబడియుండెను. ఇతఁడు కారమచేడు గ్రామనివాసియు. [1] కౌండిన్య గోత్రుఁడునైన బ్రాహ్మణుఁడుగానుండెను. ఇతఁడు పరిశుద్ధమైనవాక్కును, పవిత్రమైన వర్తనమును గలిగి బ్రాహ్మణ కులమునకు భాస్కరునివలె నున్నవాఁడని గొనియాడఁబడియుండెను. ఈవజ్జియ ప్రెగ్గడ అమాత్యశిఖామణియనియు, బుధవజ్రప్రాకారుఁడనియు, సౌజన్యరత్నాకరుఁడనియు

---

1 కారంచేడు గ్రామము గుంటూరు మండలమున బాపట్లకుఁ బడమట ౯ మైళ్లదూరమున నున్నది.

బిరుదునామములను వహించి యాంధ్రదేశమునం దంతటఁ బ్రఖ్యాతివహించె ను. ఈబ్రాహ్మణప్రభువు మనోవాక్కాయ కర్మంబులఁ బరిశుద్ధుఁడయిన కుం ఢిన ఋషీంద్రుని వంటివాఁడఁట. మఱియు శివభక్తుఁడు. యజ్ఞయాగాది క్రతు వుల నాచరించినకర్మిష్ఠి. ఔదార్యచిత్తముగలవాఁడు. ఇతఁడు తనప్రజ్ఞావి శేషముచేత విమలాదిత్యుని పరిపాలనము జయప్రదమైనదిగాఁ జేయుటకు బహుకష్టపడినందున విమలాదిత్యుఁడు సంతోషించి వాని ప్రభుభక్తికి మెచ్చు కొని గుద్రవాడి విషయములోని పాఱువశ్ మనుగ్రామములోఁ గూడ రణస్థి పూండిగ్రామము నగ్రహారముగా నేర్పాటుచేసి దానముచేసెను. ఈరణస్థి పూ డిగ్రామముచుట్టును మొంతకట్టు (మోడేకుట్టు) ఉల్ల (లొల్ల), సిరిపొడపూం డి (పెదపూడి) చింతగుంట, పెంజెఱువు మొదలగు గ్రామములు పేర్కొనఁ బడియుండుటచేత ఈరెండుగ్రామములు గోదావరిమండలములోనిఅమలాపుర ము తాలూకాలోనివిగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. పాఱువశ్ గ్రామ మమలాపురము కాలువయొడ్డున నున్న పలివెల గ్రామముగానున్నది. ఈశాసనమును వ్రాసినవాఁ డుభీమనభట్టు.

రాజరాజవిష్ణువర్ధనుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౨౨ మొదలుకొని ౧౦౬౩ వఱకు)

ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన పూర్వరాజులలో నీరాజరాజ విష్ణువర్ధ నుఁడు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడని చెప్పఁదగి యున్నవాఁడు. తమ భుజబల పరాక్రమముచేత దక్షిణ హిందూదేశమునంతను జయించి శత్రుజనభయంకరు లై యుండిన చోడరాజులకు నితఁడు రక్తబంధువగుటంజేసి పరరాజు లెవ్వరు ను వీనినిగాని వీనిరాజ్యమునుగాని మార్కొన సాహసింపఁ జాలకుండిరి. అందువలన నాంధ్రదేశమునకు శాంతియును, వీనికి మనస్స్వాస్థ్యమును లభ్యములయ్యెను. వీని తండ్రియగు విమలాదిత్యుఁడు రాజరాజచోడునికూఁతురును, రాజేంద్రచోడు నిచెల్లెలు నగుకుందవాంబాదేవిని వివాహమాడెనని యింతకుఁబూర్వమఁ దె

లిసిగాని యుంటిమి.[1] విమలాదిత్యునికి కుండవాంబా దేవియందు జనించిన శక్తివర్మపుత్త్రుఁడే మన యీరాజరాజ విష్ణువర్ధనుఁడు. ఇతఁడు రాజరాజ చోళుని మనుమఁడగుటంజేసి వీనిని చోళులు రాజరాజని పిలుచుచుండిరి. చాళుక్యులు వీనిని విష్ణువర్ధనుఁ డనుచుండిరి. రాజరాజను పేరు వహించిన వేంగిరాజులలో నితఁడు మొదటివాఁడును విష్ణువర్ధన నామమును వహించిన వారిలో నితఁడు తొమ్మిదవవాఁడునై యుండెను. వీనికి విజయాదిత్యుఁడను తమ్ముఁడుగూడ గలఁడు.

ఈరాజనరేంద్రుఁడు శాలివాహనశకము ౯౪౪ వ సంవత్సరము శ్రావణ బహుళ ద్వితీయా గురువారము నాఁడు ఉత్తరాభాద్ర నక్షత్రమున సింహాసన మెక్కినట్టు కోరుమల్లి నందమపూడి శాసనములవలన విస్పష్టమగు చున్నది.[2] ఈ కాలము లెక్కవేసి చూడఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము జూలయి నెల పందొమ్మిదవ తేదిలో సరియగుచున్నది. మఱియును రాజనరేంద్రుని ముమ్మనుమఁడయినకులోత్తుంగ చోళదేవుఁడు గోదావరి మండలములోని కోరంగికి సమీపమున నుండు చెల్లూరుగ్రామము కొలనుకాటమ నాయకున కిచ్చినట్టియు

(1) శ్లో. తస్మాచ్చాళుక్యచూడామణి రథవిమలాదిత్య దేవాన్మహీశా
చ్చోడక్ష్మాపాలలక్ష్మ్యా ఇవరచితతపోః కుండవాయాశ్చ దేవ్యా
జాతః శ్రీరాజరాజో రజనికరకులశ్రీమ దంభోధిరాజో
రాజద్రాజన్యసేవ్యా మభృతభుజబలాద్రాజ్య లక్ష్మీంపృథివ్యామ్

అని రాజరాజ నరేంద్రునికోరుమల్లిశాసనమునం గూడ స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడినది.

(2) Ind. Aut. Vol XIV. p. 55; Ep, Ind. Vol IV. pp 300-309.

"వసంతతిలక. యోరక్షితుం వసుమతీమ్ శకవత్సరేషు
వేదాంబురాశినిధి వర్తిషుసింహగేర్కే
కృష్ణద్వితీయదివసోత్తర భాద్రికాయాం
వారేగురోర్వణిజలగ్న వరేభిషిక్తః."

శాలేరగ్రహారమును దాక్షారామ పీఠికాపుర సత్రములను బరపుటకయి ముద్గల గోత్రుండును పోతనార్యుని పుత్త్రుండునయిన మేడమార్యుండను బ్రాహ్మణు నకిచ్చినట్టియు దానశాసనములనుబట్టి రాజరాజ నరేంద్రుని కుమారుండయిన కులోత్తుంగ చోడదేవుండు శాలివాహనశకము ౯౮౫ వ సంవత్సరమునఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౬౩ వ సంవత్సరమున రాజ్యమునకు వచ్చినట్టు చెప్పఁబడియున్న దిగనుక రాజరాజ నరేంద్రుండు ౧౦౨౨ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౬౩ వ సంవత్సరమువఱకును ౪౧ సంవత్సరములు నిరాతంకముగా రాజ్యపరిపాలనము చేసినట్లు సిద్ధాంత మగుచున్నది.[1]

విమలాదిత్యుఁడు రాజేంద్రచోడునిచేఁ జెఱఁగొని పోఁబడి తంజాపురి యందుండిన కాలమున కుందవాంబాదేవిని వివాహమాడినది వాస్తవమగు నేని రాజనరేంద్రుఁడు ౧౦౧౧ వ సంవత్సరమునకును ౧౦౧౪ వ సంవత్సరమునకును నడుమజనించి యుండవలయునుగావున సింహాసన మెక్కునప్పటికిఁ బదిపండ్రెండు సంవత్సరముల బాలుఁడైయుండవలయును. అటుగాక ౯౩౩ దవ సంవత్సరమున విమలాదిత్యునియన్న యగుశక్తివర్మ సింహాసనమునకు వచ్చినతరువాత కుందవాంబను విమలాదిత్యుఁడు వివాహమాడి పుత్రజననము గాంచినను రాజనరేంద్రుఁడు సింహాసన మెక్కునప్పటికి నిరువదియేండ్లలోపలి వయస్సుగలవాఁడై యుండును. శాసనములను జక్కఁగాఁ బరిశోధించి చూచినపక్షమున మొదటివృత్తాంతమె నమ్మఁదగియున్నది. ఈరాజరాజ నరేంద్రుఁడు సింహాసనమెక్కినతరువాత యుక్తవయస్సువచ్చినతోడనే మేనమామయు చోడచక్రవర్తియునగు గంగయి కొండ రాజేంద్ర చోడునికూఁతురగు అమ్మంగదేవిని వివాహమాడెను. ఈవివాహ మెప్పుడు జరిగినదియుఁ దెలియరాదుగాని రాజనరేంద్రుఁ

(1) "శ్లో. తతనమోనయశాలీ జయలక్ష్మీధామ రాజరాజనరేంద్రః
చత్వారింశత (మ) బ్దానేకంచ పురర్మహీమపాలయ దఖిలామ్"
"తదనుజో విమలాదిత్య స్సప్త, తత్పుత్రో రాజరాజదేవ ఏకచత్వారింశత్. తత్పుత్ర శ్రీకులోత్తుంగ చోడదేవ ఏకోనపంచాశత్......రాజ్యం ప్రశాసతి."

డు సింహాసనమెక్కిన తరువాతనె జరిగినదనుట మాత్రము వాస్తవమనుటకు సందియములేదు. రాజనరేంద్రుని పరిపాలనకాల మీయాంధ్రదేశమునకు మిక్కిలి మంచికాలమని చెప్పుటకు సంశయింపంబనిలేదు. ఇంతకుఁ బూర్వమనేకపర్యాయములు రాజోపద్రవములచేఁ బీడింపఁబడు చుండినయీయాంధ్రదేశ మీపరగండభైరవుండగు రాజరాజనరేంద్రుని కాలములో స్వస్థతను గాంచి దివ్యసుఖములను గాంచెను. ఇతఁడింత దీర్ఘకాలము నిష్కంటకముగా దేశపాలనముఁ జేయుటకుఁ గారణము బలాఢ్యులయిన చోడులయొక్క సహాయమే గాని యన్యము గాదనియు, వారిసహాయములేని యెడల నిట్టిస్వాస్థ్యము గలుగనేరదనియుఁ గొందఱు తలంపవచ్చునుగాని పరాక్రమంబున రాజనరేంద్రుఁడు పూర్వరాజుల కెంతమాత్రమును దీసిపోయిన వాఁడు కాఁడు.

రాజనరేంద్రుని బిరుదునామములు.

సత్యాశ్రయకులశేఖరుఁడు, సర్వలోకాశ్రయుఁడు, రాజకంఠీరవుఁడు, త్రిభువనాంకుశుఁడు, సమస్తభువనాశ్రయుఁడు, బిరుదాంకభీముఁడు, రాజమహేంద్రుఁడు, రాజమార్తాండుఁడు, పరగండభైరవుఁడు, రాజపరమేశ్వరుఁడు మొదలగు బిరుదునామము లెన్నోవహించి రాజరాజనరేంద్రుఁడు సుప్రఖ్యాతిఁగాంచినవాఁడని నన్నయభట్టనేక బిరుదునామములతో నభివర్ణించుటయేగాక.

"ఉ. రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదిందుచంద్రికా
రాజితసర్వలోకుఁ డపరాజితభూరిభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁడున్నతిన్.
అనియు,

వసంతతిలకము.

"వీరావతారసుకవిస్తుతనిత్యధర్మ
ప్రారంభశిష్టపరిపాలనశక్తరాజా

నారాయణాఖ్య కరుణారసపూర్ణ వీర
శ్రీరమ్య రాజకుల శేఖరవిష్ణుమూర్తి.

అని రాజనరేంద్రుని "నారాయణాఖ్యుఁ" డనియు, "విష్ణుమూర్తి" యనియుఁ బొగడియున్నాఁడు.

కాఁబట్టి తావికిఁ బరిమళమబ్బినట్లుగ నిట్టిరాజనరేంద్రునకుఁ బలపరాక్రమవంతులయిన చోడులతోడ బాంధవ్య మబ్బుటవలనగూడ వీనిపరిపాలనము వేయివిధంబులఁ బరిశోభించి ప్రశంసనీయమయ్యెను. దేశోపద్రవకరములైన విషయంబులేవియును దటస్థింపక దేశమంతయు సుభిక్షముగా నున్నందునఁగాఁ బోలుఁదనకుఁగల దానితోఁ దృప్తినొంది పరరాజులతోడఁ గయ్యమునకు డీకొనక తనకాలమును విద్యావ్యాసంగములతోడ గడిపి యుండెను.

రాజమహేంద్రవరము.

రాజమహేంద్రపురము రాజమహేంద్రుఁడని బిరుదుగాంచిన అమ్మరాజ విష్ణువర్ధనుని కాలముననో యీరాజరాజ విష్ణువర్ధనునికాలముననో గట్టఁబడి యుండును. ఎవరిచేతఁ గట్టఁబడినను రాజరాజనరేంద్రునకు రాజధానిగనుండె ననుటవాస్తవము. ఈరాజమహేంద్రపురము వేగిరాజ్యములో మధ్యమభాగమున నుండుటచేత రాజనరేంద్రుఁ డిం దొకకోటనుగట్టి తనకు రాజధానిగఁ జేసికొని చిరకాలము రాజ్యపాలనము చేసెను. రాజమహేంద్రపురము వేగిదేశంబునకు నాయకరత్నంబని నన్నయభట్టు మహాభారతమునఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఈపట్టణమునకుఁ గలిగినప్రఖ్యాతి రాజనరేంద్రుని మూలమున గలిగినదేగాని మఱియొకరి మూలమునఁ గలిగినదికాదు. అందుచేతనే విన్నకోట పెద్దన్న యనుకవి తనకావ్యాలంకారచూడామణిలో తనకృతికర్తయగు విశ్వేశ్వర మహారాజువంశమును వర్ణించునపుడు

"సీ. శ్రీకంఠచూడాగ్ర శృంగారకరణమే
రాజున కన్వయారంభగురుఁడు

చాళుక్యవంశభూషణము శ్రీవిష్ణువ
ర్ధనుఁ డేమహీశు తాతలకుఁ దాత
భృతకుమారారామ భీముండు చాళుక్య
భీముఁ డే నృపకులాబ్ధికవిధుండు
రాజమహేంద్రవరస్థాతరాజన
రేంద్రుఁ డెక్కువ తాత యేవిభునకు
సంద్రదళదానవ్రూపేంద్రుఁ డగు నుపేంద్ర
ధరణీవల్లభుఁ డేరాజు తండ్రితాత
ఘనుఁడుపేంద్రాఖ్యుఁ డెవ్వని కన్నతండ్రి
యతఁడు విశ్వేశ్వరుడు లక్కమాంబసుతుఁడు."

అనుపద్యములో రాజనరేంద్రుని రాజమహేంద్రవరస్థాతయని యొక మహాద్విషయముగఁ జెప్పినదానినిబట్టిచూడ రాజనరేంద్రునకును రాజమహేంద్రపురవరమునకును విశేషసంబంధము గలదనియును, రాజమహేంద్రపురంబునందుండి రాజ్యపరిపాలనము చేసిన మొదటిచళుక్య ప్రభువు రాజనరేంద్రుఁడే యని సూచించుచున్నట్లు గన్పట్టఁగలదు.

రాజరాజనరేంద్రభోజరాజులు సమకాలీనులు.

రాజమహేంద్రపరము రాజధానిగా నాంధ్రదేశ మేలినరాజరాజనరేంద్రుఁడును ధారాపురము రాజధానిగా మాళవదేశము నేలినభోజమహారాజును సమకాలీనులగుట మాత్రమెగాక సమానలక్షణములనుగూడ గొన్నిటినిగలిగియుండిరని తెలిసికొనినప్పు డెంతయానందము గలుగుచున్నది. భోజరాజు ౧౦౧౮వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౦౫౮వ సంవత్సరమువఱకును నలువది సంవత్సరములకుఁ బైగా రాజ్యపాలనము చేసియుండెను. భోజమహారాజు సంస్కృతపండితులను, సంస్కృతకవుల నాదరించి సంస్కృతభాష నుద్ధరించెను. మన యీరాజరాజనరేంద్రుఁడు సంస్కృతభాషాకవులను మాత్రమెగాక దేశభాషాకవుల కగ్రహారములు మొదలగునవి యిచ్చిపోషించి దేశభాషల నుద్ధరించెను.

భోజమహారాజు నరిహద్దులనుండు రాజులతోడను గజనీమహమ్మదు సైన్యములతోడను బోరాడవలసివచ్చి యతనిమనస్స్వాస్థ్యమునకుఁ గొంతభంగము కలుగుచువచ్చెనుగాని మనయీరాజరాజనరేంద్రునకట్లు చేయఁదగిన యుద్ధములేవియును లేక మనంబు నిశ్శంకముగ నుండెను. అయిన నిరువురకును విద్యావ్యాసంగముల నభిరుచి మెండుగ నుండెను. భోజరాజు సంస్కృతపండితులచే సంస్కృతభాషలోనే బహుగ్రంథములను రచింపించియు, సంస్కృత కలాశాలను స్థాపించినవాఁడగుటచేత భరతఖండమునందంతటఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచుటకుఁ గారణమయ్యెను. రాజనరేంద్రుఁడు తనదేశభాష నుద్ధరించి తిరింపఁజేయుటకై విశేషకృషి సల్పినవాఁడగుటచేత నొక్కయాంధ్రదేశముననే ప్రసిద్ధికెక్కి యాంధ్రమహాజనులకృతజ్ఞతకు మాత్రమె పాత్రుఁడయ్యెను. భోజమహారాజు వీరమరణమైనను శత్రుజనమధ్యమునఁ బ్రాణములు విడువవలసినవాఁడయ్యెను. రాజనరేంద్రుని కట్టిది సంభవింపలేదు. రాజనరేంద్రునికాలము సుఖతరంబుగ నడిచెను. రాజనరేంద్రుఁడు భోజరాజుకంటె నదృష్టవంతుఁడని చెప్పవలయును.

రాజనరేంద్రుఁడు కావ్యగీతిప్రియుఁడు.

రాజరాజు సరసుఁడును గావ్యగీతిప్రియుఁడునని నన్నయభట్టు మహాభారతమునందుఁ జెప్పియున్నాఁడు. అందుచేతనే యాతని కొల్వుకూట మెప్పుడును బహుభాషాపండితులచే నలంకరింపఁబడుచుండెను. వీనికెప్పుడును భారతమును వినుటయం దభిరుచి మెండుగాఁగలదు. బహుభాషలలో బహువిధముల బహుజనులచేఁ జెప్పంబడుచుండిన మహాభారతకథను వినుచుండియు దృప్తిని బొందఁజాలక తెనుంగుబాసలోఁగూడ వినవలయునని యాతనికెంతో యభిలాషము గలదు.

నన్నయభట్టు.

ఒకనాఁడు రాజరాజవిష్ణువర్ధనుఁడు విద్వజ్జనంబులచేఁ బరివేష్టింపఁబడి నిండుకొలువున్నకాలమున మంత్రి పురోహిత సేనాపతి యువరాజ దౌవారిక ప్రధానసముత్కంబునఁ దనకులబ్రాహ్మణుండును,అనుర క్తుండును, అవిరళజపహోమతత్పరుండును, విపులశబ్దశాసనుండును, సంహితాభ్యాసుండును, బ్రహ్మాండాది

నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతుండును, ఆపస్తంబసూత్రుండును, ముద్గలగోత్రజాతుండును, సద్వినుతావదాతచరితుండును, లోకజ్ఞుండును, ఉభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుండును, సత్ప్రతిభాభియోగ్యుండును, మత్యమరాధిపాచార్యుండును, సుజనుండును నగు నన్నపార్యునింజూచి యిట్లనియెను.

చ. విమలమతిన్ బురాణములు వింటి ననేకము లర్థధర్మశా
స్త్రముల తెఱంగెఱింగితి నుదాత్తరసాన్విత కావ్యనాటక
క్రమములు పెక్కుచూచితి జగత్పరిపూజ్యములైనయీశ్వరా
గమములయందునిల్పితిఁ బ్రకాశముగా హృదయంబు భక్తి
తోన్.

మ. ఇవి యేనుర్విఁ సతతంబు నాయెడఁ గరంబిష్టంబులై యుండుఁ బా
యవు భూదేవకులాభితర్పణమహీయఃప్రీతియున్ భారత
శ్రవణాసక్తియుఁ బార్వతీపతిపదాబ్జధ్యానపూజా మహో
త్సవమున్ సంతతదానశీలతయు శశ్వత్సాధు సాంగత్యమున్
మఱియు నదియునుంగాక.

చ. హిమకరుఁ దొట్టి పూరుభరతేశకురుప్రభుపాండుభూపతుల్
క్రమమున వంశకర్తలనఁగా మహినొప్పిన యస్మదీయవం
శమునఁ బ్రసిద్ధులై విమలసద్గుణశోభితులైన పాండవో
త్తముల చరిత్రనాకు సతతంబువినంగనభీష్టమెంతయున్"

ఈపైని జెప్పఁబడినపద్యములలోని భావములనుబట్టి శైవమతాభిమానముఁ గలవాఁడనియు, అనవరతంబును శ్రీమహాభారతమునందలి యభిప్రాయమును విననభిలాషగలవాఁడనియు స్పష్టముగఁ దేటపడుచున్నది. కనుక నే రాజమహేంద్రుఁడు.

"జననుత కృష్ణద్వైపా
యనముని వృషభాభిహితమహాభారత బ

పదునాలుగవ ప్రకరణము.

ధ్వనిరూపితార్థమేర్పడఁ
దెనుఁగున రచియింపు మధికధీయు క్తిమెయిన్."

అని మహాభారతమును దెనుఁగున రచియింపుమని నన్నపార్యునిగోరెను. హిమకరపూరు ధరతేశకురు ప్రభుపాండు భూపతులవంశమునందుఁ దాను జ నించెనని తనపూర్వులును తన్నాశ్రయించుకొనియుండు పురోహితులు మొదల గువారును జెప్పెడుగాథలను విశ్వసించినవాఁడగుటచేతఁగూడతనపూర్వులయిన పాండవులచరిత్రమును వినం గుతూహల మాతనికి స్వాభావికముగా నగ్గలమై యుండవచ్చును. కావున నట్లు మహారాజాధిరాజుచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి విద్వ త్కవిశిరోమణియు బుద్ధియందు బృహస్పతియునగు నన్నయార్యుఁడు వాఙ్మ య దురంధరుండయిన నారాయణభట్టు సహాయముతో మహాభారతములోని మొదటి రెండుపర్వములను మూడవపర్వములోని కొంతభాగమును మాత్రముఁ దెలిగించెను.

నన్నయభట్టాది కవిగాఁడు.

ఆంధ్రభారతము ప్రథమాంధ్రకావ్యముగాదు.

నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వమునఁ గవులెవ్వరును, ఆంధ్రభారతమునకుఁ బూర్వమున నాంధ్రగ్రంథము లెవ్వియును వినంబడకుండుటయు, గానరా కుండుటయుంజేసి నన్నయభట్టె ప్రథమాంధ్రకవియనియు, ఆంధ్రభారతమె ప్రథమాంధ్రగ్రంథమనియుఁ గొందఱి యభిప్రాయమై యున్నదిగాని వారివా దమును మేము విశ్వసింపఁ జాలకున్నారము. ఏతద్విషయమై గావింపఁబడిన చర్చలను సంపూర్ణముగా వినియుంటిమి. తత్పక్షమున వ్రాయంబడిన నన్నయ భట్టారకచరిత్రమాదిగాఁగల గ్రంథములను. ఆగ్రంథములలోనియుక్తులను, మేము సాంతముగఁ జదివియుంటిమి. అవి యేవియును మావిశ్వాసమును మరలింపఁ జాలకున్నవి. మహాభారతమును దెనుఁగున రచింపుమని రాజరాజనరేంద్రుఁడున న్నయభట్టును గోరునప్పటికే నన్నయ ఉభయ భాషా కావ్యరచనాభిశోభితుం డని రాజనరేంద్రునిచేఁ జేర్కొనంబడియెనని నన్నయ్య మహాభారతమునందు

స్పష్టముగాఁ జెప్పియుండుటచే నన్నయభట్టారక చరిత్రమునందలి యుక్తు లన్నియు గాలికి దూదిపింజె లెగిరిపోవునట్లెగిరి పోవుచున్నవి. నన్నయకాలము నందే యాంధ్రకవులనేకులు ప్రసిద్ధికెక్కియున్నారు. వారిలో నారాయణభట్టొకఁడుగ నున్నాఁడు. నారాయణభట్టు తనకీకార్యమునందుఁ దోడ్పడినట్లుగా నీక్రిందిపద్యమున నన్నయభట్టే చెప్పియున్నాఁడు.

ఉ. "పాయకపాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణునట్లు, తానును ధరామరవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దన కిష్టుఁడు న్సహా
ధ్యాయుఁడునైన వాఁడభిమతంబుగఁదోడయి నిర్వహింపగన్."

నారాయణభట్టు.

నందమపూడి శాసనము.

"నన్నయలిఖితమైన యొకశాసనమున నారాయణభట్టు కర్ణాటకభాషయందుఁ బండితుఁడని తెలుపఁబడియున్నదిగావున నీకన్నడపండితుని సహాయముచే శబ్దమణిదర్పణపద్ధతిని మనయాంధ్రమును భట్టారకులవారు శాసించి"రని నన్నయ భట్టారక చరిత్రమునందలి కల్పితవాక్య మాంధ్రప్రపంచముయొక్క సంపూర్ణవిశ్వాసమును పెడత్రోవను బట్టించుచున్నది గనుక దానికెంతమాత్రమును విశ్వసింపరాదు. ఒక్కకర్ణాటకపండితుఁడని మాత్రము నన్నయలిఖితమైన శాసనమునందుఁ దెలుపంబడియుండలేదు. నన్నయలిఖితమని చెప్పఁబడుశాసనము నందమపూండి (నందంపూడి-ఇది ప్రస్తుతకృష్ణామండలములో తణుకుతాలూకాలోని సెట్టిపేటకు సమీపమున నెల్లకాలువయొద్దనున్నది) శాసనమే గాని మఱియొకటిగాదు.[1] సింధుయుగమంతరదేశము నామాంతరముగల రెండేఱులవాడి విషయములోని యీనందమపూండిగ్రామమును చంద్రగ్రహణ పుణ్యకాలమున రాజరాజనరేంద్రుఁడు తన ముప్పదిరెండవ పరిపాలన సంవత్సరము నఁగా (బహుళః) శాలివాహనశకము ౯౭౫ వసంవత్సర మార్గశిరశుద్ధ ౧౫ శ్రా

1. Ep. ind Vol. IV, pp. 300-309. No. 43.

హవారమునకుసరియైన క్రీస్తుశకము ౧౦౫౩ వ సంవత్సరము నవంబరునెల [illegible] తేదిని మంత్రిపురోహితసేనాపతియువరాజదౌవారిక ప్రధానసమక్షంబున నారాయణభట్టునకు నగ్రహారముగా ననుభవింప ధారవోసెను. ఈనారాయణభట్టు సంస్కృతకర్ణాటప్రాకృతపైశాచికాంధ్రభాషాసుకవిరాజశేఖరుండనియు కవీభవజ్రాంకుశుండనియును, అష్టాదశావధారణచక్రవర్తియనియు వందుఁ జెప్పఁబడి యుండెను. మఱియు హారితగోత్రుండు నాపస్తంబసూత్రుండు నైనకాంచనసోమయాజిప్రపౌత్రుండును, కాంచనార్యునిపౌత్రుండును కౌచాంజనేయునిపుత్త్రుండునని యుంగూడ చెప్పఁబడియుండెను. ఈనారాయణభట్టుతండ్రి యగుకౌచాంజనేయునకు అకలంకాంకనామాత్యుఁడను నామాంతరము గలదు. ఈయమాత్యవరునకు సామికాంబవలన జనించినవాఁడె మననారాయణభట్టు. ఈకవిరాజశేఖరునిసహాయముతో మననన్నయభట్టమహాకవి మహాభారతమును దెలిగింపఁబూనెను. మహాభారతమును నన్నయభట్టు సాంతముగాఁ దెలిగింపక యారణ్యపర్వము నడుమనే విడిచిపెట్టుటకుఁ గారణము రాజనరేంద్రుని మరణమేకాని వేఱొండుగానేరదు. కావున భారతము రాజనరేంద్రుని పరిపాలనావసానదశయందుఁ బ్రారంభింపఁబడియుండును. అట్లుగాక రాజనరేంద్రునికాలముననే నన్నయభట్టు మరణము నొందియుండుటగాని లోకాపవాదము ప్రకారము నన్నయభట్టునకు మతిభ్రమణము కలిగియుండుటగాని జరిగి తన్మూలమున భారతము తెలిగింపఁబడక నిలిచియుండునేని అంతటి యభిమానముగలరాజనరేంద్రుఁ డంతటికవిరాజశేఖరుండయిననారాయణభట్టుచేఁ బూర్తిచేయింపఁకుండె ననుమాట విశ్వసింపఁదగినదికాదు. కాఁబట్టి యాంధ్రభారతరచనము జరుగుచున్నకాలమునందు రాజనరేంద్రుఁడు మరణమునొంది యుండవలయును. రాజనరేంద్రుని మరణానంతరము నేడుసంవత్సరములవఱకు రాజనరేంద్రునికుమారుఁడగు రాజేంద్రచోడుఁడు సింహాసనమునకు రాకపోవుటయు, రాజనరేంద్రునికిఁ బిమ్మట రాజనరేంద్రునితమ్ముఁడగు విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమాక్రమించుకొనుటయు సంభవించినదిగావునఁ గొంతవఱకు దేశోపద్రవము సంభవించి మనకవివరులచేఁ బ్రారంభింపఁబ

డిన భారతరచనము మూలఁబడియుండవచ్చును. కాఁబట్టి మహాభారతరచనకు నకుముందే ఉభయభాషాకావ్యరచనాభిశోభితుండై నన్నయభట్టును, సంస్కృతప్రాకృతకర్ణాటపైశాచికాంధ్రభాషాకవిరాజశేఖరుండై నారాయణభట్టును, ప్రసిద్ధిఁజెందియుండ నన్నయభట్టియాదికవియనియు, ఆంధ్రభారతమే మొదటి గ్రంథమనియు, ఆంధ్రకవితావతి నన్నయభట్టునకే జనించినదని చెప్పెడివారి వాదము కొంతమాత్రమును మేము విశ్వసింపఁజాలకున్నారము.

పావులూరి మల్లనకవి.

ఇతఁడు తెనుఁగున గణితశాస్త్రమును రచించినమహాకవి. ఇతఁడు నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; శివ్వన్నపుత్త్రుఁడు; ఆపస్తంబసూత్రుఁడు; గార్గ్యగోత్రోద్భవుఁడు; కమ్మనాడులోని పావులూరుగ్రామమునకుఁ గరణమైయున్నాఁడు. ఈకవి తనకు రాజనరేంద్రుఁడు పిఠాపురసమీపమున నున్ననవఖండవాడ యనుగ్రామము నిచ్చినట్లుగా నీక్రిందిపద్యమునం జెప్పికొని యున్నాఁడు.

"ఉ. శ్రీలలనేశుఁ డాంధ్రనృపశేఖరుఁడై చనురాజరాజభూ
పాలకుచేతఁ బీఠపురిపార్శ్వమున న్నవఖండవాడ యన్
ప్రోలు విభూతితోఁ బడసి భూరిజనస్తుతుఁడై నసత్కళా
శీలుఁడ రాజపూజితుఁడ శివ్వనపుత్త్రుఁడ మల్లనాఖ్యుఁడన్.

దీనినిబట్టి యీపావులూరి మల్లనకవియు రాజనరేంద్రునికాలమునం దున్నవాఁడని స్పష్టపడుచున్నది. ఇట్లు నన్నయభట్టు నారాయణభట్టు, పావులూరిమల్లన ఆంధ్రగ్రంథరచనయందు నిపుణులయినట్టు గానంబడుచుండఁగా నాంధ్ర కవితావతి అప్పుడే యవతరించినదని చెప్పెడిమాట యెట్లు విశ్వసింపవచ్చును. భాషయెన్నఁడు నొక్కసారిగ సంస్కరింపఁబడునదికాదు. ఆంధ్ర భాషాసంస్కరణము నన్నయకు బహుకాలమునకుముందే ప్రారంభమయి యుండును గాని యొక్కసారిగ సంపూర్ణస్థితికిఁ దేఁబడెననుటయు విశ్వసింపఁ దగినదికాదు.

కోరుమల్లి శాసనము.

రాజరాజవిష్ణువర్ధనమహీపాలుఁడు సంస్కృతకర్ణాటపైశాచికాంధ్రభాషాకవిరాజశేఖరుం డగునారాయణభట్టునకు నందమపూడి గ్రామమును మహాకవి యగుపావులూరిమల్లనామాత్యునకు నవఖండవాడ యనుగ్రామమును, దానము చేసినట్లుగా నందమపూడిశాసనమువలనను, పావులూరి మల్లనకవివిరచితమైన గణితశాస్త్రమువలనను దెలిసికొంటిమిగదా. ఇట్లేయాపస్తంబసూత్రుఁడును భారద్వాజగోత్రుఁడు నగుచీదమార్యుఁ డనుబ్రాహ్మణునకు కోరుమల్లినామగ్రామమును చంద్రగ్రహణపుణ్యకాలమున దానముచేసి యుండెను. [1]ఇట్టి కవులను బండితులను నాదరించి యగ్రహారములు మొదలగునవి యిచ్చి భాషాపోషణము మొదలగుసత్కార్యము లాచరించిన వాఁడగుటచేతనే నన్నయభట్టు తనభారతమునందు రాజనరేంద్రుని

"సీ. నిజమహీమండలప్రజఁ బ్రీతిఁ బెంచుచుఁ
 బరమండలములధరణీపతుల
నదిమి కప్పంబుల ముదముతోఁ గొనుచును
 బలిమి నీయనిభూమివలయపతుల
ను క్కడగించుచు దిక్కులఁ దనయాజ్ఞ
 వెలిగించుచును విప్రకులము నెల్లఁ
బ్రోచుచు శరణన్నఁ గాచుచు భీతుల
 నగ్రజన్ములకు ననుగ్రహమునఁ
జారుతరమహాగ్రహారంబు లిచ్చుచు
దేవభోగముల మహావిభూతిఁ
దనరఁజేయు చిట్లు మనుమార్గుఁ డగువిష్ణు
వర్ధనుండు వంశవర్ధనుండు."

1. Ind. Ant. Vol XIX, p. 129; ఈకోరుమల్లి కోదావరిమండలములో రామచంద్రపురముతాలూకాలో నున్నది.

అని యభివర్ణించియున్నాఁడు. కాఁబట్టి భూదేవకులాభిరక్షణమహీయఃప్రీతియును, భారతశ్రవణాసక్తియును, పార్వతీపతిపదాబ్జధ్యానపూజామహోత్సవమును, సంతతదానశీలతయును, శశ్వత్సాధుసాంగత్యమును, తనకుఁ గద్యం బిష్టంబులై యుండునని రాజనరేంద్రుఁడు చెప్పుకొన్నదానిలో నసత్యము గాని యతిశయోక్తిగాని లవమాత్రమును గానరాదు.

కృతఘ్నాపవాదములు.

నన్నయభట్టంతటివిద్వత్కవిరాజసింహునిచే.

"క. విమలాదిత్యతనూజుఁడు
విమలవిచారుఁడుఁ గుమారవిద్యాధరుఁ డు
త్తమచాళుక్యుఁడు వివిధా
గమవిహితశ్రముఁడు తుహినకరుఁ డురుకాంతిన్."

చ. ఘనదురితానుబంధకలికాలజదోషతుషారసంహతిన్
దనయుదయప్రభావమున దవ్వుగఁ జోపి జగజ్జనానురం
జనముగ రాజ్యసంతతివసంతనితాంతవిభూతి నెంతయుం
దనరుఁ జళుక్యమన్మథుఁడు ధర్మదయార్ద్రుని బద్ధబుద్ధియై

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున ననంతవిలాసమునన్ మనీషివి
ద్యాశ్రమతత్త్వవిత్త్వమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్తవ
ర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమహామహిమన్ మహినొప్పు సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజవిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంపదన్.

అని నన్నుతులఁ గాంచి "రాజమహేంద్రకవీంద్రసమాజసురక్షాజ" యని సంబోధింపఁబడినవాఁడును, "సకలభువనలక్ష్మీవిలాస నివాసంబయిన రమ్యహర్మ్యతలంబున మంత్రిపురోహితసేనాపతిదండనాయక దౌవారికమహాప్రధానానంతసామంతపరివృతుండై అపారశబ్దశాస్త్రపారగులైన వైయాకరణులును భారతరామాయణాద్యనేకరచనావిశారదులయినమహాకవులును

వివిధతర్కవిగాహిత సమస్తశాస్త్రసాగరగరీయఃప్రతిభులయిన తార్కికులును నాదిగాఁగల్గు విద్వజ్జనంబులు పరివేష్టించికొలువ నిరంతరము విద్యావిలాసగోష్ఠీ సుఖోపవిష్టుండయి యిష్టకథావినోదంబులఁ బ్రొద్దుపుచ్చువాఁడునునైన యాంధ్రభారతకృతిపతితలకుఁ దలయుందోకయులేని చిత్రాంగిసారంగధరులకథను కనకాంబచరిత్రమును ముడివెట్టియుఁ; నన్నయభట్టుతలకు శతండనూ యాపిశాచగ్రస్తుండని దెలుపు నసందర్భము లయినగాథలను ముడివెట్టియుఁ జరిత్రజ్ఞానము లవలేశమును లేక కూపస్థమండూకములవలె నున్నకుకవిరాజమండలము పామరప్రపంచమును పెడదారిని బట్టించుట కృతఘ్నాపవాదములే కారణములుగదా.

కులోత్తుంగ చోళదేవుఁడు.

(క్రీ. శ. ౧౦౭౦ మొదలుకొని ౧౧౧౮ వఱకు.)

రాజనరేంద్రుని కాలమున నాంధ్రదేశమునకుం గలిగినస్వాతంత్ర్యము నకు రాజనరేంద్రునిమరణానంతరము భంగము గలిగినది. రాజనరేంద్రునికిఁ బిమ్మట వాతనికుమారుఁడగు కులోత్తుంగ చోళదేవుఁడు సింహాసన మెక్కవలసియుండఁ గులోత్తుంగ చోళదేవునకు బదులుగా విమలాదిత్యుని రెండవకుమారుఁడును రాజనరేంద్రునితమ్ముడు నైనవిజయాదిత్యుఁడు సింహాసన మాక్రమించుకొని యాంధ్రదేశమును బాలించినట్లు గానంబడుచున్నది. విమలాదిత్యుని కుమారుఁడగు రాజరాజనరేంద్రునకు రాజేంద్రచోడునికూతుఁరగు అమ్మంగదేవికి జనించినవాఁడు రాజేంద్ర చోడదేవుఁడు. విమలాదిత్యుఁడు రాజరాజ చోడునికూఁతురగు కూంద్రవాదేవిని వివాహమాడి యామెయందుఁ గన్న తన కుమారునకు రాజరాజని తనమామ పేరు పెట్టెను. ఈరాజరాజ నరేంద్రుఁడు తన మేనమామయగు రాజేంద్ర చోడునికూతురగు అమ్మంగదేవిని బెండ్లియాడి యామెవలనఁ గాంచిన కుమారునకు రాజేంద్ర చోడుఁడని తన మేనమామ పేరు పెట్టెను. ఈరాజేంద్ర చోడుఁడు మాతామహునిరాజ్య మగుచోడరాజ్యమును వశపఱచుకొన్నతరువాత కులోత్తుంగ చోళదేవుఁ డనునామమును వహించెను. రాజరాజ నరేంద్రుని కుమారుఁడగు రాజేంద్ర చోడుఁడు యువరాజుగనుండినప్పుడే

యుత్తరదేశములపై దండెత్తిపోయి మధ్యభాగాణములలోని వాయిరాగరము ను ప్రదేశమున ననేకగజయూధములను ముట్టడించి వశపఱచుకొని సింధువంశపురాజగు ధారావర్షునిచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండిన చక్రకోట్యమును ముట్టడించి వశపఱచుకొనియెను.[1] ఈదండయాత్ర యెందుకొఱకు సంభవించెనో తెలియరాదు. భారతకృతిపతి యైన రాజరాజవిష్ణువర్ధనుని మరణానంతరము చోడదేశమును బాలించు చుండినవీరరాజేంద్రునిసహాయముతో రాజరాజ విష్ణువర్ధనునితమ్ముఁ డగువిజయాదిత్యుఁడు రాజరాజ విష్ణువర్ధనుని (రాజరాజ నరేంద్రుఁడు) కుమారుఁ డగురాజేంద్రచోడుని వెడలఁగొట్టి వేంగిరాజ్యమును దానే యాక్రమించుకొని పరిపాలింప నారంభించెను. వీని పరిపాలనకాలమున నాహవమల్లుని రెండవకుమారుఁ డగు నాఱవవిక్రమాదిత్యుఁ డనుపశ్చిమచాళుక్య రాజు వేఁగిదేశముపై దండెత్తివచ్చి కలవరపెట్ట నారంభించెను. రాష్ట్రకూటుల ప్రభ యడంగి పశ్చిమచాళుక్యరాజ్యము పునరుద్ధారణ కాఁబడినతరువాత నాహవమల్లునిరెండవకుమారుఁ డగునీయాఱవవిక్రమాదిత్యుఁడు నిర్వక్రపరాక్రముండై విజృంభించిదిగ్విజయములు సలుపుచున్నవాఁడగుటం జేసి యెట్లయిన నాంధ్రదేశమును మ్రింగివేయవలెనని దండయాత్ర వెడలి వచ్చెను. ఈయాఱవ విక్రమాదిత్యుఁడు బహుపరాక్రమవంతుఁడగుటచేత వీని నెదుర్కొనుపాటి రణశూరుఁడు దక్షిణహిందూస్థానమునందుఁ గానరాకుండెను. చోడరాజగు వీరరాజేంద్రుఁడు వీని దోర్దర్పమునకు భయపడి విక్రమాదిత్యునికిఁ దనకూఁతు నిచ్చి వివాహముఁజేసి వానితో మైత్రి నెఱపవలసినవాఁడయ్యెను. అట్టి ప్రబల శత్రువుదేశముపై దండెత్తివచ్చినపుడు పౌరుషశాలియైన రణశూరుఁ డెట్లూరకుండఁగలఁడు? విజయాదిత్యుఁ డసమర్థుఁడై యేమియుఁ జేయఁజాలకుండుట జూచి రాజరాజనరేంద్రునితనయుండగు రాజేంద్ర చోడుఁడు ధైర్యసాహసములు ముప్పిరిగొన స్వసైన్యముతో శత్రువుని మార్కొని తిరిగి చూడకుండఁ

1. Ep. Ind. Vol IX, p. 178; No. 538, Public, 28th July 1909 para 66. చక్రకోట్యము (చక్రకోట) బస్తరురాజ్యములోనిది.

దత్తిమిగొట్టెను. అంతట నూరకొనక యీవాడిమగం డాంధ్రదేశంబునఁ దన యధికారమును స్థాపించి తన పినతండ్రి తనకుఁ జేసినయుపకారమును మన్నించి యీవిజయాదిత్యునే వేగిరాజ్యమునకు రాజప్రతినిధిగఁ బునరభిషిక్తునిగావించి తనమాతామహునిదైన చోడరాజ్యమును స్వాధీనపఱచుకొనవలయునని ప్రయత్నించుచుండెను. అంతట చోడరాజ్యమును పాలించుచుండిన వీరరాజేంద్రుఁడుమరణము నొందెను. రాజ్యాధిపత్యముకొఱకు దేశమునఁ బెద్దకల్లోలము జనించెను. ఈసమాచారమును దెలిసికొన్నవాఁడై వీరరాజేంద్రునియల్లుఁడును కుంతలరాజు నగునాఱవవిక్రమాదిత్యుఁడు కాంచీపురముపై దాడివెడలి వచ్చి తన భార్యతోఁబుట్టు వగుపరకేసరివర్మకుఁ బట్టముగట్టి యొకమాసముపఱ కచ్చటనుండి కలహములనడచి మరల రాష్ట్రమునకుఁ బోయెను. అతఁడు మరలిపోయినవెనుక శీఘ్రకాలములోనే రాజ్యమున మరలఁ గల్లోలము ప్రారంభమయ్యెను. తనమాతామహుని రాజ్య మాక్రమించుకొనఁగోరి రాజరాజనరేంద్రునితనయుం డగురాజేంద్రచోడుఁడు వీరరాజేంద్రతనయుండగుపరకేసరివర్మను జంపి రాజ్య మాక్రమించుకొని కులోత్తుంగ చోళదేవుఁ డనుపేరుతోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెను. ఇతఁడు క్రీస్తుశకము ౧౦౭౦ వవ సంవత్సరముమొదలుకొని ౧౧౧౮ వఱకుఁ గొంచెముతక్కువగ నేఁబదిసంవత్సరములు కళింగ వేంగి చోడరాజ్యములను నిరాతంకముగాఁ బరిపాలనముచేసెను. ఇతఁడు తన బావమరిదిని జంపి చోడరాజ్యమును వశపఱచుకొనుటఁ జూచి సహింపఁజాలక కుంతలరాజగు విక్రమాదిత్యుఁడు దండెత్తివచ్చెను గాని మధ్యమార్గమునఁ గులోత్తుంగునిచే నెదుర్కొనఁబడి యుద్ధముఁజేసి యపజయమును గాంచి మరలిపోయెను. బిల్హణకవివిరచితమై విక్రమాదిత్యుని కంకితము చేయఁబడిన విక్రమాంకదేవచరిత్రమునందును విక్రమాదిత్యునిశాసనములయందు కులోత్తుంగుఁడే యోడిపోయినట్లు చెప్పియున్నను.కులోత్తుంగునిశాసనములు కులోత్తుంగునికే జయముగలిగినట్లుగఁ జాటుచున్నవి. కులోత్తుంగదేవుఁడే యోడుటసంభవించెనేని విక్రమాదిత్యుఁడు వేంగిచోడదేశములను మ్రింగివేసియుండును. అట్లుజరిగియుండక పోవుటయే విక్రమాదిత్యునికి సంపూర్ణ విజయములు కలిగియుండలేదనుటకు నిదర్శనము

గా నున్నది. కొన్ని యుద్ధములయం దొకవేళ విక్రమాదిత్యునికి విజయములుగలిగి యుండినను కడపటివిజయము మాత్రము కులోత్తుంగ దేవునిదేయని చెప్పఁదగినది కాని కేవలము విక్రమాంకదేవచరిత్రములోనివాక్యముల నవిశ్వసించి భాండార్కరుగారు తమదక్షిణాపథప్రాచీనచరిత్రమునందుఁ జెప్పినట్లు విక్రమాదిత్యునిది కాదు. విక్రమాంకదేవచరిత్రము విక్రమాదిత్యునివిజయములను ప్రకటించుచుండఁగాఁ గళింగట్టుపారణి యనుద్రవిడకావ్యము కులోత్తుంగునివిజయములను బ్రకటించుచున్నది.

కులోత్తుంగదేవునివిజయములు.

ఇతఁడు రాజ్యాధిపత్యము వహించినరెండవ సంవత్సరమున ననఁగా క్రీ. శ. ౧౦౭౧-౭౨ వ సంవత్సరమున వ్రాయించిన శాసనములు పులియూరునాడు, ఎగుమూరునాడు (ఎళుంబూరు-Egmore) పాలయనూరునాడు మొదలగు నవి స్వాధీనములో నున్నటులఁ జాటిచెప్పుచున్నవి. ఇయ్యవి యిప్పటి చెంగలుపట్టు, ఉత్తరార్కాడు మండలములలోనివిగా నున్నవి.[1] ఇతఁడు కేరళపాండ్యకుంతలదేశములను జయించినట్లు వీరచోడుని చెల్లూరుశాసనముంబట్టి దెలియుచున్నది.[2] కళింగట్టుపారణి యనుద్రవిడకావ్యమునందు కళింగముమీఁద వెడలిన దండయాత్ర వర్ణింపఁబడినది. మఱియు నందు కుంతలము నేలుచుండిన రాజును (విక్రమాదిత్యుని) జయించినట్టుగూడ చెప్పఁబడినది.[3] వీని పదునొకండవ పరిపాలన సంవత్సరములోని యొకశాసన మితఁడు విక్రమాదిత్యుని కోలారు మండలములోని నాంగిలినుండి మానలూరు మార్గముగా తుంగభద్రా నదివఱకుఁ దఱిమినట్లును, గంగమండలమును సింగాణమును (మైసూరు దేశములోనివి) జయించినట్లును జాటుచున్నది. తరువాత నొకశాసనము మానలూరునకు బదులుగా ఆలట్టిని సింగాణమునకు బదులుగా కొంకణమును జేర్చుచున్నది. మఱియు కశాసనము విక్రమాదిత్యుఁడును వానిసోదరుఁ డయినజయసింహుఁడును కులో

(1) Sou. Ind. Ins. Vol III, part II, Ins. Nos 64 to 66.
(2) Ind. Ant. Vol I, No. 39, Verse 10 f
(3) Canto IV, Verse 6 and Canto X verse 25

త్తుంగుని ప్రతాపమునుంగట నిలువంజాలక పశ్చిమసముద్రమును శరణుజొచ్చిరని చెప్పఁబడినది. విక్రమాదిత్యజయసింహులతో డిపోరాటములో నవిలై యను ప్రదేశమున శూరులయిన దండనాయకులచే సంరక్షింపఁబడుచుండిన వేయియేనుంగులను ముట్టడించి పట్టుకొనియెనని చాటిచెప్పుచున్నది నవిలై యనునది మైసూరురాజ్యములోనినవిలెనాడు లోనిది. దీని పదునాలుగవ పరిపాలన సంవత్సరములోని యొకశాసన మీతఁడు పాండ్యులనైదుగురిని జయించుటమాత్రమేగాక మన్నారుజలసంధి, పొడియిల్ కొండ, కన్యాకుమారి, కొట్టారు మొదలగు ప్రదేశములను వశపఱచికొనియెనని చెప్పఁబడియెను. పాండ్యదేశమునకు హద్దు లేర్పాటుగావించెను. పాండ్యదేశముతో గూడ కుడమలై నాడును (మలబారులోని పశ్చిమభాగము) గూడ జయించెను. ఇప్పటినాయరులపూర్వీకు లయిన యాదేశములోనిరణశూరులు తమస్వాతంత్ర్యసంరక్షణమునం దందఱును ప్రాణములర్పించుకొని నాశముం జెందిరి. చేరరాజుయొక్క నావికాసైన్యమును నోడలును రెండుమాఱులు నాశము గావించెను. [1] నయిరువదియాఱవ పరిపాలనసంవత్సరమునకు లోపలనే అనఁగా ౧౦౯౫-౯౬ వ సంవత్సరమునఁ గళింగమును జయించెను. [2] ఇదియె వివరముగా కళింగట్టుపారణి యనుగ్రంథమున వర్ణింపఁబడినది.

కులోత్తుంగ చోడదేవునిబిరుదునామములు,

ఈరెండవ రాజేంద్ర చోడదేవునకు రాజకేసరి వర్మ యనుబిరుదునామముగలదు. చెల్లూరు పిఠాపురము శాసనములో నీతనికి రాజనారాయణ బిరుదముండినటులఁ జెప్పఁబడియుండెను. [3] ఈబిరుదునామమునుబట్టియే గోదావరి మండలములోనిదగు భీమవరములోనియొక దేవాలయమునకు రాజనారాయణ

1 Ind. Ant. Vol XXII, p. 142; (2) Ep. Ind. Vol V. Appendix, p. 51, No. 358, add p. 52, No. 368.

(3) Ep. Ind. Vol I, No. 39, Verse 12, and Ep. Ind. Vol V. No. 10 Verse 11

దేవాలయమని పేరుగలిగినది.[1] కొన్ని నాణెములపైని చోళనారాయణనామము గన్పట్టుచుండుటచేత నయ్యవి వీనివేయని యూహింపఁబడుచున్నవి.[3] కళింగట్టుపారణి యనుకావ్యము వీనిని కులోత్తుంగ చోళుఁడనియు, కరికాలచోళుఁడనియు, విరుదరాజభయంకరుఁడనియు, అభయుఁడనియు, జయధరుఁడనియుఁ జేర్కొనుచున్నది. ఇతఁడు తుదకు చక్రవర్తి, త్రిభువనచక్రవర్తి యనుబిరుదులనుగూడ వహించెను.

కులోత్తుంగునిరాజధాని.

కులోత్తుంగునిరాజధాని గంగాపురి. ఇయ్యది గంగకుండపురమనియు, గంగయికొండచోళపురమనియుఁగూడ పిలువంబడుచుండెను. ఈపట్టణము మొదట కులోత్తుంగచోడదేవుని మాతామహుఁడగురాజేంద్రచోడునిచే నిర్మింపఁబడినది. ఆరాజేంద్ర చోళునకు గంగయికొండ చోళుఁడని నామాంతరము గలదు. ఈపట్టణమునకుఁ దరువాత రెండవముఖ్యపట్టణము కాంచీపురముగ నుండెను.

కులోత్తుంగునిరాణులు.

ఇతఁడు రాజేంద్రదేవుని కూఁతురగు మధురాంతకదేవిని వివాహమాడియామెయందు రాజరాజచోడగంగును, రాజరాజముమ్మడిచోడుని, వీరచోడుని, విక్రమచోడుని, మఱిముగ్గురిని మొత్తమున నేడుగురుపుత్త్రులను రాజసుందరియను కూఁతురిని గాంచెను. మఱియును దీనచింతామణి ఎళిశైవల్లభి, త్యాగవల్లియను మఱిముగ్గురురాణులుగలరు. దీనచింతామణి చనిపోయినతరువాత నామెస్థానమును త్యాగవల్లి వహించెనఁట! ఈత్యాగవల్లి రాజుతో సమానమైనయధికారమును నెఱపుచుండెనని కళింగట్టుపారణియను కావ్యమునందుఁ జెప్పఁబడియుండెను. కులోత్తుంగదేవుని కూఁతురగురాజసుందరి కళింగరాజయినరాజరాజునకిచ్చి వివాహము చేయఁబడియెను.

---

(1) Ep. Ind. Vol IV. p. 230

కళింగదండయాత్ర.

విశాఖపట్టణము లేక కులోత్తుంగచోడపట్టణము.

కులోత్తుంగుఁడు కళింగదేశముపై రెండుమాఱులు దండువెడలియుండెను. మొదటియాత్ర తనరాజ్యకాలములో నిరువదియాఱవసంవత్సర మనఁగా ౧౦౯౫-౯౬వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమె జరిగియుండును. రెండవది తనపరిపాలనావసానదశయందు జరిగియుండును. అదియె కళింగత్తుపరణి యను కావ్యమునందు వర్ణింపఁబడినది. మొదటి దండయాత్ర దక్షిణకళింగముపై మాత్రమె నెఱపఁబడినది. ఉత్తరకళింగమును బాలించుచుండిన అనంతవర్మ చోడగంగు ఈదండయాత్రయందంతగాఁ దానుసంబంధము కలిగించుకొని యుండలేదుగాని రెండవదండయాత్రయందు కులోత్తుంగదేవునికిఁ దోడ్పడియెను. ఈయనంతవర్మ చోడగంగు కులోత్తుంగచోడుని కూతుఁరగు రాజసుందరికి కళింగరాజగు రాజరాజువలన జనించినవాఁడు గావునఁ గులోత్తుంగునకు దౌహిత్రుఁడు. అనంతవర్మ చోడగంగునకు లోఁబడియుండిన యేడుగురు కాళింగులు తిరుగఁబడినందున వారలను వశపఱచుకొనుటకై కులోత్తుంగుఁడు దండెత్తివచ్చెను. క్రీ. శ. ౧౦౭౮ వ సంవత్సరములో కళింగసింహాసన మెక్కినఅనంతవర్మదేవుని శాసనమొకటి విశాఖపట్టణమునగలదు. ఆశాసనములో విశాఖపట్టణమునకు కులోత్తుంగచోడపట్టణమని నామాంతరమున్నట్టు చెప్పఁబడియెను. ఈమొదటి కులోత్తుంగచోడదేవుని పేరే యీపట్టణమునకుఁ బెట్టఁబడినదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఈమొదటి దండయాత్రలో నితఁడు సింహాచలపర్యంతమును బోయినట్లు గానంబడుచున్నది. సింహాచలములో నీతని పేరిఁటి శాసనమొకటి యిప్పటికిని నిలిచియున్నది. ఒకవేళ నీదండయాత్రయుగూడ తనమనుమఁడయిన అనంతవర్మదేవునిపక్షముననే జరిపియుండవచ్చును. విశాఖపట్టణములోనిశాసనము ద్రావిడభాషలోనికి భాషాంతరీకరింపఁబడినది. (No 90 of 1909) ఈశాసనములోని దానప్రతిగ్రహీత మాలమండలము (Malabar) లోని యొకవర్తకుఁడు. తనయనుచరులయిన దక్షిణదేశీయులను గొందఱినితనమనుమనిదైన దక్షిణకళింగములో నిలుపుటయె యీప్రథమకళింగదండయాత్రయొక్క ముఖ్యోద్దేశమని మన

యూహింపవచ్చును. ఇట్లు కొందఱు దక్షిణదేశీయులు వచ్చి యిచ్చట స్థిరవాసము లేర్పఱచుకొనుట కళింగగంగవంశజుఁడగు మొదటినరసింహుని కాలమువఱకు జరుగుచుండెనని వీరనరసింహదేవుని పరాభవనసంవత్సర మనఁగా శాలివాహనశకము ౧౧౭౬-౭ వ సంవత్సరములో విశాఖపట్టణమున లిఖింపఁబడిన మఱియొక శాసనమునుబట్టి తెలియుచున్నది. పాండలాయనికొల్లము గ్రామవాసియొకఁడు విశాఖపట్టణములోనికరుమాణిక్యాళ్వారుదేవాలయమునకు దానముచేసినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఈపాంఢలాయనికొల్ల మనుగ్రామము క్విలాండికి నుత్తరమున నున్నది. [1]

వేఁగి దేశపాలకులు.

కులోత్తుంగ చోడదేవుని కాలమున వేఁగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నియమింపఁబడినవాఁడు రాజరాజనరేంద్రునిసోదరుఁడును కులోత్తుంగ చోడదేవునిపినతండ్రియు నగువిజయాదిత్యుఁడు మొదటివాఁడని చెప్పియుంటిమి. ఈ విజయాదిత్యుఁడు ౧౦౭౭ వ సంవత్సరమువఱకును వేఁగిదేశమును బాలించి మృతినొందఁగాఁ గులోత్తుంగదేవుఁడు తన రెండవకుమారుఁ డయినరాజరాజును రాజప్రతినిధిగా నియమించెను. ఇతఁ డీపదవిని వహించినతరువాత వీనికి సుఖమును సురక్షణయు లేకపోయెను. వీనికి గురుపాద సేవవలనఁ గలిగెడియానందమువంటి యానంద మీరాజ్యపాలనాధికార మీయనందున రోసి వేఁగిదేశము నొక్కసంవత్సరము మాత్రము పరిపాలించి తనతల్లిదండ్రులకడకు వెడలిపోయెను [2] తరువాత ౧౦౭౮ వ సంవత్సరమున వానితమ్ముఁ డయినవీరచోడుఁడు రాజప్రతినిధిగ నియమింపఁ బడియెను. ఇతఁడు బాహుబలము గలిగినమహారణశూరుఁడు. ఇతఁడు ౧౦౮౪ వఱకును వేఁగిదేశమును బాలించినతరువాత రాజధానికి రప్పించుకొనఁబడి కులోత్తుంగునిజ్యేష్ఠపుత్రుఁ డగురాజరాజచోడగంగు రాజప్రతినిధిగ నియమింపఁబడియెను గాని ౧౦౮౪-౮౫ వ సంవత్సరమున చోడగంగునకు బదులుగా మరల వీరచోడుఁడే రాజప్రతినిధిగనియమింపఁబడియెను.

1 Malabar Gazetteer p. 36

2. Sou. Ind. Ins., i. 60.

ఇతఁడు ౧౦౯౨-౯౩ వ సంవత్సరము వఱకుఁ బరిపాలించినతరువాత వీనిస్థానము నకు వీరచోడునితమ్ముఁ డగువిక్రమచోడుఁడు నియమింపఁబడియెను. ఇతఁడు ౧౧౧౮ వఱకు వేఁగిదేశమును బాలించెను. తరువాతఁగొంత కాలము వెలనాటి చోడులు రాజప్రతినిధులుగ వేఁగిదేశమును బరిపాలించిరి.

వీరచోడుఁడు

కులోత్తుంగుని మూడవకుమారుఁ డయినవీరచోడుఁడు విష్ణువర్ధనుఁడను నామముతో వేంగిదేశమును ౧౦౭౮ మొదలుకొని ౧౦౮౪ వఱకును, ౧౦౮౮-౮౯ మొదలుకొని ౧౦౯౨-౯౩ వఱకును బరిపాలనముఁజేసినటుల చేక్, పిఠాపురము శాసనములనుబట్టి నిర్ణయింపవచ్చును. ఇతఁడు వేఁగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నున్నకాలమున వెలనాటిప్రభువయిన మొదటి చోడగొంకరాజుయొక్క సోదరపుత్త్రుఁడయిన రెండవ విదురుఁడు మంత్రిగనుండెను. ఈవిదురరాజు తన యాజ్ఞప్రకారము పాండ్యరాజు నొకని జయించుటచేత మెచ్చుకొని తన రాజ్యములోని యర్ధభాగ మగుసింధుయుగ మంతరదేశమును(కృష్ణాగోదావరుల మధ్యదేశమును) వీరచోడుఁడు బహుమానముగ నొసంగెనఁట. వీరచోడుని శాసనము లనేకములు గలవు.

మేడమార్యుఁడు.

ఈమేడమార్యుఁ డనుబ్రాహ్మణోత్తముఁడు వీరచోడునియొక్కముఖ్య సేనాధిపతిగనుండెను. ఇతఁడు ముద్గలగోత్రజాతుఁ డయినపోతనార్యునికి కన్నమాంబయందుజనించినపుత్రరత్నము. పోతనార్యునియందుఁగల గుణాధిక్యతచేత రాజరాజు వానిని బ్రాహ్మ మహారాజని పిలుచుచుండెనఁట. అందుచేత జనులు వానిని రాజరాజ బ్రహ్మ మహారాజను బిరుదునామముతో సమ్మానించుచుండిరట. మేడమార్యుఁడు తనయొక్కసుగుణములచేతను బుద్ధివిశేషముచేతను రాజానుగ్రహమును బడసి మహోన్నతపదవికి వచ్చెను. ఇతఁడు వేదవేదాంగవేదియగుటయేగాక ధనుర్వేదపారంగతుఁడు, భుజబల పరాక్రమ సంపన్నుఁడు. రాజనీతివేత్తయు నగుటచేత వీరచోడుఁడు వీనికి సేనాధిపత్యము నొసంగెను.

ఇతఁడనేక యుద్ధములయందు వీరచోడునకు జయమును సమకూర్చెను. వీరిరు వురనడుమఁ బ్రేమ మిక్కిలియుగ నుండెను. ఈమేడమార్యుఁడు వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుఁ డయినట్లు గన్పట్టుచున్నాఁడు. ఇతఁడు మిక్కిలి గుణవంతుఁ డగుట చేత గుణరత్నభూషణుఁ డనెడు బిరుదునామమును బొందెను. ఇతఁడు పెద్దలను బొడఁగన్న భృత్యునికైవడి వినయమును జూపునఁట. బాంధవులయెడ గౌరవమునుజూపునఁట. బీదలయినసజ్జనులకు దానధర్మములు చేయుచుండునఁట. మఱియు నితఁడు పిఠాపురము దాక్షారామములయందు రెండుసత్రములు నిర్మించి బ్రాహ్మణులకు నిరతాన్నప్రదానము సలుపుచుండెను. ఇతఁడు చెల్లూరుగ్రామములో నొకవిష్ణ్వాలయమును నిర్మించి యొకచో నేరును ద్రవ్వించెను. అవిష్ణ్వాలయమునకే వీరచోడ విష్ణువర్ధన మహారాజు కాలేరగ్రహారమును దానము చేసియుండెను. ఇటీవల మహారాష్ట్రరాజులకడ పేష్వాలుగ నుండినమహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణులవలెనే యాంధ్ర బ్రాహ్మణులుగూడ చాళుక్య రాజులకడఁ బురోహితులుగను మంత్రులుగను ఆస్థానకవులుగను, మాత్రమె గాక ఖడ్గమునుజేతఁబట్టి శౌర్యప్రతాపములు జూపి యుద్ధముసేయునట్టి రణశౌశలు లయిన సేనాధిపతులుగఁగూడ నుండిరి. ఈమేడమార్యుఁడు కాకతీయాంధ్ర ప్రభువయిన మొదటిప్రతాపరుద్రునితో యుద్ధముచేసి యోడిపోయినట్లు గన్పట్టుచున్నది.

రాజరాజచోడగంగు.

(క్రీ. శ. ౧౦౭౮ మొదలుకొని ౧౦౭౨-౭౩ వఱకు)

ఇతఁడు కులోత్తుంగ చోడదేవునకు మధురాంతక దేవియందు జనించిన జ్యేష్ఠకుమారుఁడు. గోదావరిమండలములో రామచంద్రపురముతాలూకాలోని టేకిగ్రామమునందు రాజరాజచోడగంగునిశాసనము బయలుపడకపూర్వము చరిత్రకారు లెల్లరును రాజరాజచోడగంగుని మూఁడవతమ్ముఁడయిన విక్రమచోడుఁడే కులోత్తుంగ చోడదేవుని జ్యేష్ఠకుమారుఁడని వ్రాసియుండిరి. టేకిశాసనము చోడగంగు జ్యేష్ఠకుమారుఁడని దెలిపి చరిత్రకారులఁ బూర్వవ్రాఁతల నన్నిటిని తాఱుమాఱు చేసినది. ఇతఁడు శాలివాహన శకము ౧౦౦౦ వ సంవత్సరము జ్యేష్ఠశుద్ధపూర్ణిమాగురువాసరమునాఁ డనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౦౭౮

గవ సంవత్సరము మేనెల ౨౨ వ తేదిని గాఁబోలు వేంగిసింహాసన మధిష్ఠించె నని చెప్పఁబడిరియెను. చెల్లూరు పిఠాపురము శాసనములలో వీరచోడుని కిరుపు రన్న లుండిరని చెప్పియుండుటచేత నాయిరువురు చోడగంగు, ముమ్మడిచో డుఁడని యిప్పుడు స్పష్టమైనదిగనుక విక్రమచోడుఁడు వీరచోడునితమ్ముఁడని సిద్ధాంతము చేయువచ్చును. చెల్లూరుపిఠాపురము శాసనములలోఁ జెప్పఁబడిన తేదులు అనఁగా రాజ్యకాలముయొక్క ౨౧, ౨౩ వ సంవత్సరములని చెప్పినవి వీరచోడుని పరిపాలనమున కన్వయింపవలసినవి గావు. అదే రీతిగ టేకిశాసనము తుదను నీయఁబడిన చోడగంగుయొక్క రాజ్యకాలములోని పదునేడవ సంవత్సరము ౧౦౭౮-౧౬-౧౮-౧౧౦౦-౦౧ వ సంవత్సరములో సరియగుచున్నది గనుకను, వీరచోడుని చెల్లూరుశాసనము తుదనుగల తేదులు ౧౦౭౮+౨౦-౨౧ = ౧౦౯౮ ౯౯ దవ సంవత్సరములో సరియగుచున్నవి గనుకను వీరచోడునిశాసనములు రాజరాజచోడగంగు రాజప్రతినిధిగ నుండుకాలమున వీరచోడునిచే లిఖింపఁబడినవిగానె నిశ్చయింపవలసియున్నది. వీరచోడుఁడు రాజప్రతినిధిగ నున్నకాలమునఁ దండ్రిచే రప్పించుకొనఁబడి యైదవయేట మరలఁ బంపఁబడిరియె నని పిఠాపురము శాసనము చాటుచున్నది. ఆనడుమకాలమున నే చోడగంగు రాజప్రతినిధిగ నుండి వేఁగిదేశమును బరిపాలించెను. చెల్లూరు శాసనమునందు చోడగంగు పాలకత్వమును విస్మరించుటయు, పిఠాపురము శాసనమున చోడగంగు పేరెత్తక పాలకత్వము నుదాహరించుటయుఁ బరిశీలించిన పక్షమున చోడగంగు పాలనము తండ్రికిఁ దృప్తిఁగలిగింపఁజాలక పోయెననియు, చోడగంగునకును వీరచోడునకును పొందిక లేదనియు, పొడకట్టకమానదు. వీనికి సర్వలోకాశ్రయుఁడనియు, విష్ణువర్ధనుఁడనియు బిరుదునామములు గలవు. ఇతఁడును వీరచోడునివలెనే జననాథనగరిని రాజధానిగఁ జేసికొని యందే నివసించియుండెనని శాసనములు చాటుచున్నవి. ఈజననాథనగరము రాజమహేంద్రవరముయొక్క మాఱుపేరని కొందఱు తలంచుచున్నారు. రాబర్టు స్యూయలుగారు కాకినాడకుఁ జేరియుండినజగన్నాథపుర మని యూహించుచున్నారుగాని రాజమహేంద్రనగరమని చెప్పుటయే సముచితముగానుండును.

రాజరాజ చోడగంగదేవుని శిలాశాసన మితరశాసనములవలె భూదానము గూర్చినదికాదు. ఈశాసనమునందలి యాజ్ఞ మన్నేఱునకును మహేంద్రగిరికిని నడుమ నుండుయావద్దేశమునకు వర్తించునదిగానున్నది. మహేంద్రగిరి గంజాము మండలములో నుత్తరభాగమునయున్నది. మన్నేఱు నెల్లూరుమండలములోనికం దుకూరు తాలూకాలో సింగరాయకొండ సమీపమునఁ బ్రవహించుచున్నది. ఈహద్దులమధ్య నుండుదేశమె యాకాలమున వేంగిరాజ్యముగనుండెను. ఆంధ్ర దేశమంతయు నిందిమిడి యుండలేదు. ఈశిలాశాసనము తైలికు లనియెడి తెలిక తెగవారికి సంఘమునందు గౌరవనీయములయిన హక్కుల నొసంగునదిగానున్నది

తెలిక తెగవారు.

ఈతెలికకుటుంబమువారు సహస్రశాఖాన్వయగోత్రులుగా విభాగింపఁ బడియుండిరఁటగాని పది తెగలవారు మాత్రమె పేర్కొనఁబడియుండిరి. ఈ పది తెగలవారును తరతరములుగా చాళుక్యరాజకుటుంబమునకు సేవకులుగనుండి యీ దేశమునకు వచ్చి విజయవాటిక (బెజవాడ) యందు స్థిరనివాసము లేర్ప ఱచుకొన్నట్టు వీరలు విశ్వసింపుచున్నారు. గుంటూరు మండలములోని బాప ట్ల గ్రామములోనున్న భావ నారాయణస్వామి దేవాలయములోని రెండు శా సనములం దీతెగవారిదానములనుగూర్చి ప్రశంసింపఁబడియుండెను. ముసు నూళ్లగోత్రజాతుఁడొకఁడును వెలందనూళ్ల గోత్రజాతుఁడొకఁడును గలిసి శాలి వాహన శకము ౧౦౭౭ అనఁగా క్రీస్తుశకము ౧౧౫౪ వ సంవత్సరమున దాన శాసనములు వ్రాయించి యుండిరి. ఈ వెలందనూళ్ల తెగవారును శిలాశాసన మందు నుదాహరింపఁబడిన వెలమనూళ్ల తెగవారు నొక్కరేయని తోఁచుచు న్నది. అం దొకశాసనమునందు.

“స్వస్తియమనియమధర్మపరాయణ బ్రహ్మసంభవమను వంశాది సకల శాస్త్రవిశారదులం, గణకపురాయ అయోధ్యాపురగజపురాధినాయకులం, సత్యశౌచాభిమానులు గురుదేవపదారాధకులు శైలస్తభాగపతిష్ఠాన ప్రతిష్ఠితులు సహస్రశాఖాన్వయగోత్రులయిన శ్రీమద్విజవాళశాసనులయిన తెలికి వేపురా యుందు వెలందనూళ్ల గోత్రుండు ఐననూరిసెట్టి” అని వ్రాయఁబడియుండుట

చేత నీ వెలనాటి తెలికితెగవారు అయోధ్యను బెజవాడనుగూడ పాలించిన వారమని చెప్పుకొనుచున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. ఇటులనే యీ శాసనముగూడ సూచించుచున్నది.

"వెలమవాళ్లు, పత్తిపాలు, నరియూళ్లు, కముదాళ్లు, మఱ్ఱూళ్లు, పొవండ్లు, క్రావకులు, ఉంద్రూళ్లు, అనుమగొండలు, అడ్డనూళ్లు," అను తెలికితెగవారిలోని దశవిధశాఖలును యీశాసనమునఁ జేర్కొనఁ బడినవి. ఈ తెగవారికింగల రాజభక్తిని మెచ్చుకొని రాజరాజచోడగంగు తెలికితెగవారిలోని వివాహదంపతులు గుఱ్ఱముపైనెక్కి యూరేగవచ్చుననియు, వివాహమహోత్సవానంతరము వివాహదంపతులు రాజునుదర్శించి విలువగలిగిన నూతనవస్త్రములు రెంటినిదెచ్చి రాజుపాదములకడఁ గానుకగాఁబెట్టి సాష్టాంగదండ ప్రణామంబాచరింపవలెననియు, అప్పుడా నూతనదంపతులకు తాంబూల మీయఁబడుననియు గౌరవనీయమైన క్రొత్తహక్కును గలుగఁజేసినట్లుగ యీశాసనము చాటుచున్నది. ఈశాసనమును విద్యాభట్టు విరచించెను ఆకాలమునందలి చాళుక్యచోడుల శాసనములఁ బెక్కింటిని విద్యాభట్టు వ్రాసియుండెను. ఇతఁడు నన్నయభట్టుకుటుంబములోనివాఁ డయియుండునని యూహాపోడము చున్నదిగాని ప్రబల ప్రమాణములేనిదే విశ్వసింపరాదు. ఈశాసనమునుబట్టి తెలికితెగవారిలోనంతకుఁ బూర్వమిట్టి హక్కువారికిలేదని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. చోడగంగు ౧౦౭౮ దవ సంవత్సరమున రాజప్రతినిధి పదవినుండి తొలగింపఁబడి తండ్రిచే స్వస్థానమునకుఁ బిలుపించుకొనఁబడియెను. వీనిసోదరుఁడయిన వీరచోడుఁడే మరల రాజప్రతినిధిగాఁ బంపఁబడియెను. వీరచోడుఁడు ౧౦౯౩ వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలనము చేసినతరువాత నీస్థానమునకు వీనితమ్ముఁడయిన విక్రమచోడుఁడు నియమింపఁ బడియెను.

విక్రమచోడుఁడు.

కులోత్తుంగ చోడదేవుని నాలుగవ కుమారుఁడయిన యావిక్రమచోడుఁ

1 Nos. 189, 192 of 1897, see Report on Epigraphy.

2 Ep. Ind, Vol VI, p. 334

డు ౧౧౧౮ వ సంవత్సరము వఱకు వేంగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగనుండి తరువాత తండ్రిమరణానంతరము చోడరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయి ౧౧౩౫ వఱకును రాజ్యపరిపాలనము చేసినట్లు గన్పట్టుచున్నది. మల్లపదేవుని పిఠాపురము శాసనము విక్రమచోడునకు త్యాగసముద్రుఁడన్న బిరుదునామము గలదనియు విక్రమచోడుఁడు చోడదేశమును బరిపాలించుటకై వేఁగిదేశముసువిడిచిపోయిన తరువాత వేఁగిదేశము కొంతకాలము పాలకుఁడులేకయె యుండెననియుఁ దెలియఁజేసి యుండుటచేతను, విక్కిరాన్ చోలన్ ఉలయను ద్రావిడకావ్యము యొక్క కథానాయకునకు త్యాగసముద్రుఁడన్న బిరుదునామము గన్పట్టుచుండుటచేతను అతఁడు నితఁడు నొక్కఁడేయని చెప్పవచ్చును. విక్రమచోడుని ద్రావిడశాసనములు విక్రమచోడుఁడు కొంతకాలము వేఁగిదేశములోనుండి చోడదేశమును బాలించుటకు వేఁగిదేశమును విడిచివచ్చెనని దెలుపుచున్నవి. చెల్లూరు పిఠాపురము తామ్రశాసనముల రెండింటియందును మధురాంతకదేవి నామము పేర్కొనఁబడియుండినను విక్రమచోడుని నామము పేర్కొనఁబడి యుండకపోవుటచేత నతఁడు మధురాంతకదేవియొక్క తనయుఁడగునో కాదో యని సందియము దోఁచుచున్నది. అయినను మధురాంతకదేవికి నేడుగురు పుత్త్రులుగలరని చెప్పఁబడి యుండుటచేత విక్రమచోడుఁడుగూడ ఆమెపుత్త్రుఁడనియె నిర్ధారణము సేయవచ్చును.

అఱవశాసనములనుబట్టి డాక్టర్ కీల్ హారన్ గారుచేసిన పరిగణన ప్రకారము క్రీస్తుశకము ౧౧౧౮ దవ సంవత్సరము జూను ౨౪ వ తేదికిఁ గొంచెమీవలనో కొంచెమావలనో విక్రమచోడుఁడు చోళరాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయ్యెనని చెప్పవచ్చును. అఱవశాసనములనుబట్టి విక్రమచోడుని కాలమును మూఁడుయుగములుగా విభాగింపవచ్చును. అఱవశాసనములలో నితఁడు కళింగదేశముపై దండెత్తిపోయెనని చెప్పఁబడినది మొదటియుగముగానుండెను. ఇది వేంగిదేశములో నుండుటకుఁ బూర్వమె జరిగియున్నదిగావున నితఁడు కులోత్తుంగచోడదేవుని కళింగదండయాత్రలోఁగూడ నుండియుండెనని చెప్పవచ్చును. ఆసమయమునం దితఁడు సారసిపురాధ్యక్షుఁడయిన (Ellore) తెలుంగభీ

ముని జయించెను. రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవునికి సంబంధించిన కులోత్తుంగచో ళన్ ఉలయను కావ్యమునందు విక్రమచోడుఁడు కళింగట్టుపారణియనుకావ్యమును గ్రంథకర్తనుండి యంకితముగాంచినట్లు చెప్పఁబడియుండెను. విక్రమ చోడునికాలములో రెండవయుగము శాసనములలోఁ జెప్పఁబడినప్రకారము కొంతకాలము వేంగిదేశములోనుండి యుత్తరదేశమును జయించుటగానున్నది. మల్లపదేవుని పిఠాపురము శాసనము చోడదేశమును పాలించుటకై వెళ్లుటకుఁ బూర్వము విక్రమచోడుఁడు వేంగిదేశమును పాలించుచుండెనని చెప్పుచున్నది. కాఁబట్టి వీరచోడునికిఁ బిమ్మట రాజప్రతినిధిగానుండి యితఁడు ౧౧౧౨వ సంవత్సరమునఁ బిలువఁబడు నంతవఱకు వేఁగిదేశమును బరిపాలించుచుండెననియు నిర్ధారణము సేయవచ్చును. ఇతఁడు చోడదేశమునకుఁ బోయినతరువాత వేఁగిదేశమున రాజు లేఁడని మల్లపదేవుని పిఠాపురము శాసనము చెప్పియుండుటవలన నా కాలమున దేశమున కేవియో కష్టములు సంప్రాప్తములయ్యెనని భావింపవలసి యున్నది. పృథ్వీశ్వరుని పిఠాపురము శాసనములో కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు పదునాఱువేల గ్రామములు గలిగిన వేంగిరాజ్యమును తనకుదత్తపుత్త్రుఁడయిన వెలనాటి చోడునకు దానముచేసెనని చెప్పఁబడియున్నది. ఈవెలనాటిచోడునియొక్క దాక్షారామములోని యొకశాసనములో నతఁడు శ్రీముఖశకము ౧౧౨౦-౨౧వసంవత్సరమునఁ బశ్చిమచాళుక్యరాజగు నాఱవవిక్రమాదిత్యునకు లోఁబడిన యొకసామంతుఁడుగ నున్నట్లు చెప్పఁబడియుండెను. కాఁబట్టి పై శాసనములలోని వాక్యములను మనమిట్లు సమన్వయము చేసికొనవచ్చును. విక్రమచోడుఁడు వేంగిదేశమునువిడిచి దక్షిణమునకు వెళ్ళినతరువాత కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు తనపుత్త్రులతో సమానముగాఁ జూచుకొనుచుండిన వెలనాటి చోడునకు వేంగిరాజ్యాధిపత్యము నొసంగెననియు, విక్రమచోడుఁడు దేశమును విడిచిపోవుటయు,పిమ్మట కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు మరణముఁజెందుటయుఁ జూచి యదియు మంచిసమయముగానూహించి పశ్చిమచాళుక్యుఁడగు విక్రమాదిత్యుఁడు దండెత్తివచ్చి వేఁగిదేశమునుజయించి రాజప్రతినిధిగ వెలనాటిచోడునే నియమించిపోయెనని యూహింపవచ్చును. ఈయాఱవవిక్రమాదిత్యుని శాసనము

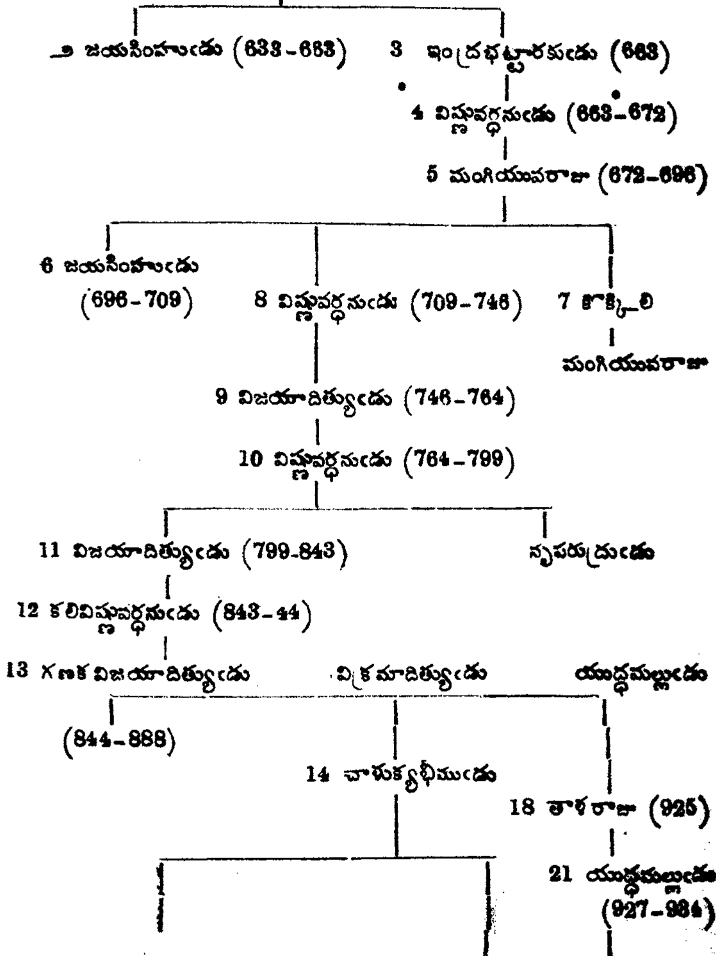
ఆ ౧౧౨౧-౨౨ మొదలుకొని ౧౩-౨౮వఱకును దాక్షారామమునందుఁ గాన్పించుచుండుటచేత నంతపర్యంతము, వారివశమునందే వేఁగిదేశముండెనదని భావింపవలయును. అయినను విక్రమచోడుని చేబ్రోలుశాసనము ౧౧౨౭వత్సరమునాఁటిదిగను, నిడుబ్రోలుశాసనము ౧౧౩౪వసంవత్సరము నాఁటిదిగనుండుటచేత విక్రమచోడుఁడు ౧౧౨౪దవసంవత్సరముననే విక్రమాదిత్యుని వేఁగిదేశమునుండి సాగనంపెనని మనము నిశ్చయింపకతప్పదు. విక్రమచోడుఁడు వృద్ధుఁడయిన తనతండ్రి కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు మృతినొందుట కొకసంవత్సరమునకుఁబూర్వము అనఁగా౧౧౧౭వసంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడైనట్లు గానంబడుచున్నది. కులోత్తుంగుఁడు ౧౧౧౮దవ సంవత్సరమున మరణముఁజెందియుండును. కులోత్తుంగుఁడు కొంచెమించుమించుగ నేఁబదిసంవత్సరములు రాజ్యభారమునువహించి పరిపాలనము చేసియుండెను. విక్రమచోడుఁడు ౧౧౧౮ మొదలుకొని ౧౧౪౩వఱకుఁ బరిపాలించెను. వీనికాలమున వేఁగిదేశము వెలనాటి చోడులవలనఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెను.

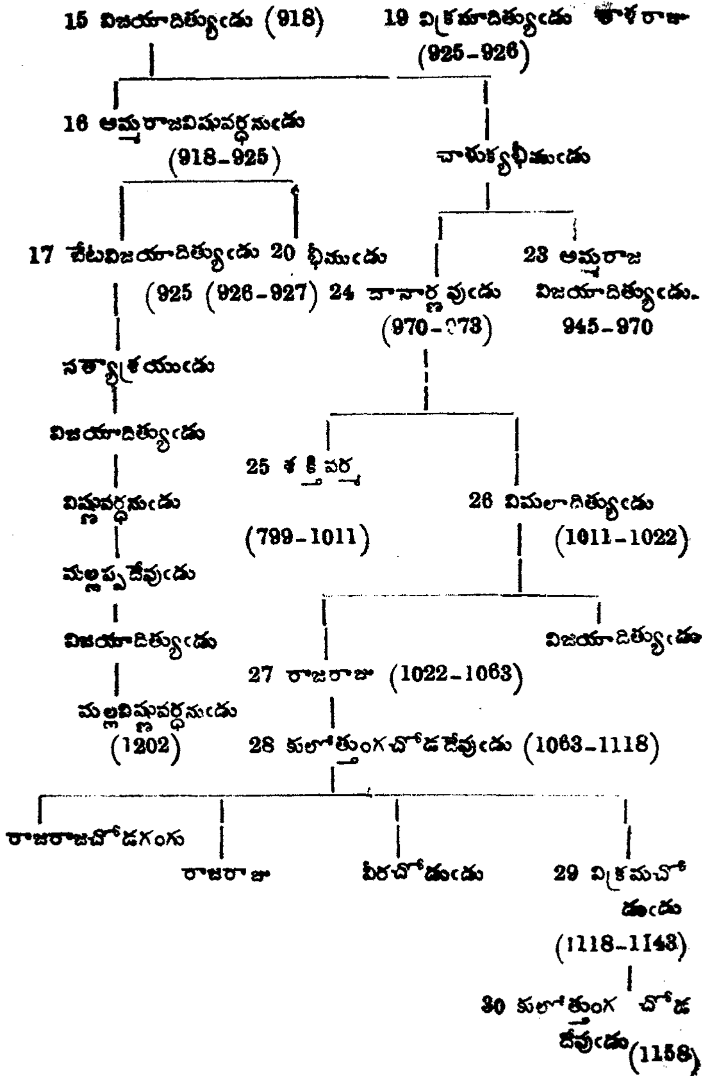
రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు

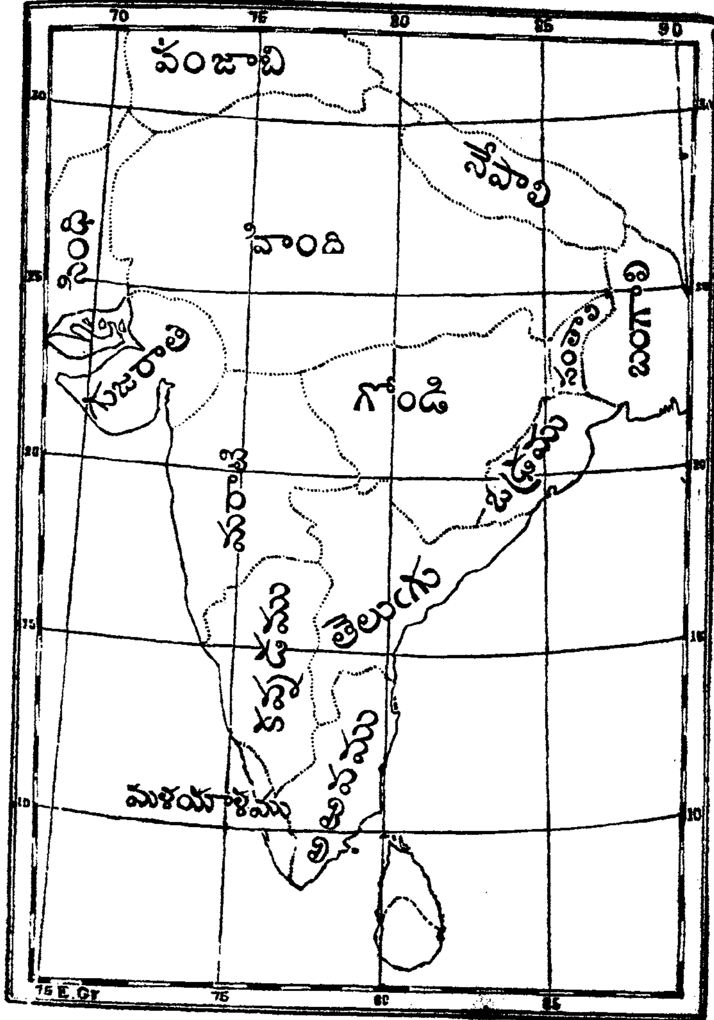
ఈ రెండవకులోత్తుంగుఁడు విక్రమ చోడునికొడుకు; విక్రమచోడునకుఁ బిమ్మటరాజ్యమునకువచ్చి౧౧౪౭వఱకును బరిపాలనము చేసెను. వీనికొడుకు రాజేంద్రచోడుఁడు పండ్రెండవశతాబ్దాంతమువఱకును, వీనికొడుకు రాజరాజచోడుఁడు తేత మూడవకులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు ౧౨౩౨వఱకును చోడరాజ్యమును పరిపాలించిరిగాని వేంగిదేశము రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవునికాలములోనె యన్యులవశమైపోయెను. ఈ రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవుని యధికారముక్రింద వెలనాటిచోడులు కొంతకాలమును మఱికొంతకాలము వేఱొకశాఖవారయిన చాళుక్యులును, అటుపిమ్మట కాకతీయులును వేఁగిదేశమునకుఁ బ్రభువులైరి.

ఆంధ్రచాళుక్య వంశవృక్షము.

౧ కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు.

15 విజయాదిత్యుడు (918)
19 విక్రమాదిత్యుడు తాళరాజు
(925-926)
16 అమ్మరాజవిష్ణువర్ధనుడు
(918-925)
చాళుక్యభీముడు
17 చేటవిజయాదిత్యుడు
(925
20 భీముడు
(926-927)
23 అమ్మరాజ
విజయాదిత్యుడు.
945-970
24 దానార్ణవుడు
(970-973)
సత్యాశ్రయుడు
విజయాదిత్యుడు
25 శక్తివర్మ
(799-1011)
విష్ణువర్ధనుడు
26 విమలాదిత్యుడు
(1011-1022)
మల్లప్పదేవుడు
విజయాదిత్యుడు
విజయాదిత్యుడు
27 రాజరాజు (1022-1063)
మల్లవిష్ణువర్ధనుడు
(1202)
28 కులోత్తుంగచోడదేవుడు (1063-1118)
రాజరాజచోడగంగు
రాజరాజు
వీరచోడుడు
29 విక్రమచోడుడు
(1118-1143)
30 కులోత్తుంగ చోడదేవుడు
(1158)

భాషలను దెలుపు పటము. (4-వ పేజి చూడుఁడు.)

పదునైదవప్రకరణము.

వెలనాటిచోడులు.

వెలనాఁడనునది గుంటూరుమండలములోని చందవోలు ప్రాంతదేశమునకు మొదట వర్తించుచుఁ దరువాత విస్తరించినది. వెలనాడు మండలమునకు చందవోలు రాజధానిగనుండెను. ఇయ్యది రేపల్లె తాలూకాలోనున్నది.[1] కాకతీయగణపతిదేవునియొక్క గణపేశ్వరము శాసనములో వెలనాడు రెండుమారు లుదాహరింపఁబడినది. అమ్మరాజు విజయాదిత్యుని యెలవఱ్ఱు శాసనములో ఎలవఱ్ఱు వెలనాడు విషయములోనిదని చెప్పఁబడినది.[2] ఈయెలవఱ్ఱు రేపల్లె తాలూకాలో చందవోలునకు త్తరమున నున్నది. దాక్షారామములోని యొక శాసనములో కులోత్తుంగ మనుమ గొంకరాజు (మూడవగొంకరాజు) వెలనాడులోని సనదప్రోలు పట్టణమున నివసించుచున్నట్లు చెప్పఁబడినది.[3] కాఁబట్టి యిప్పటి చందవోలె పూర్వము సనదప్రోలని పిలువఁబడియుండెను. బ్రాహ్మణులలో వెలినాడు వారను నొకతెగ బ్రాహ్మణులుకలరు. వెలినాడనునది వెలనాడెగాని యన్యముగాదు. వెలనాటిలో నివసించుబ్రాహ్మణు లన్యవిషయములకుఁ బోయినపుడు వెలనాడు లేక వెలినాడు బ్రాహ్మణులని పిలువంబడుచుండిరి. తరువాత నీవెలనాటి వారు బ్రాహ్మణులలో నొకశాఖవారుగా నేర్పడిరి. వెలనాటికిఁ బ్రభువులుగనుండిన చోడులు చాళుక్య చోడుల యధికారము క్రిందను వారలకుఁ బ్రతినిధులుగ నుండి వేఁగిదేశమును బరిపాలించి మిక్కిలి ప్రసిద్ధిగాంచిన వారుగనుండిరి. పేరునకు మాత్రము చాళుక్యచోడులు రాజులుగ నున్నను పరిపాలన భారమంతయును వీరే వహించియుండిరని చెప్పవచ్చును.

---

(1) Ep. Ind. IV, 33 and Manual of the Kistna District, 214; (2) Ind. Ant. Vol XII, p. 91; (3) No. 268 of 1893 in Annual Report for 1793-94.

ఈ వెలనాటి ప్రభువులు తాము చతుర్థాన్వయకులులమని చెప్పుకొని యుండుటచేత వీరలు క్షత్రియులుగారనియు, శూద్రులనియుఁ దేటపడుచున్నది. వీరు శూద్రులయినను క్షాత్రమున క్షత్రియులకుఁ దీసిపోయిన వారు కారు. వీరలును రామచంద్రకులులమనియు, ఇంద్రసేన వంశజాలమనియుఁ జెప్పుకొనుచున్నారు. యుధిష్ఠిర మహారాజాయొక్క దత్తపుత్త్రుఁడయిన యింద్రసేనుఁడు మధ్యదేశమును కీర్తిపురము రాజధానిగాఁ బరిపాలించుచుండెనఁటః వాని వంశమునందు కీర్తివర్మయను రాజు జనించెనఁట. వానివంశమునందు మల్లివర్మ పుట్టెను; వానికి రణదుర్జయుఁడు జనించెను; వానికి కీర్తివర్మ, వానికి రణదుర్జయుఁడు, వానికి కీర్తివర్మ పుట్టిరఁట. కీర్తిపుర మెచ్చటను గానరాదు, కీర్తివర్మ నామము చాళుక్యుల వంశవృక్షమునుండి గ్రహించినట్టు గానంబడుచున్నది. రణదుర్జయుఁడనునది బిరుదునామముగా గానంబడుచున్నది గాని నిజమైన పేరుగఁ గానంబడదు.

ఈ వెలనాటి చోడవంశమునకు మూలపురుషుఁడయిన మల్లవర్మ త్రినేత్ర పల్లవుని సహాయమునుబొంది దక్షిణాపథముపై దాడివెడలి షట్సహస్ర దేశమును (ఆఱువేల నాడును) వశపఱుచుకొనియెనఁట. త్రినేత్ర పల్లవునితోడి మైత్రియు, దక్షిణాపథ దండయాత్రయును విజయాదిత్యుఁడు అయోధ్యనుండి వచ్చి త్రిలోచన పల్లవునితో యుద్ధముచేసెనని చెప్పెడు పూర్వచాళుక్యుల శాసనములలోని గాథలను జూచి కల్పించినగాథలుగఁ గన్పట్టుచున్నవి కాని నిజమైనవిగఁ గన్పట్టవు. విజయాదిత్యునికిని త్రిలోచన పల్లవునకును చాళుక్యులగాథల విరోధముగలదని చెప్పియుండ నిచ్చట మల్లవర్మకు త్రినయన పల్లవునకు మైత్రి చెప్పఁబడిరెను.

ఆఱువేలనాడు.

(షట్సహస్రదేశము.)

షట్సహస్రదేశమను సంస్కృతనామమునకు తెలుఁగులో ఆఱువేలనాడనియర్థము. ఈదేశము కృష్ణకుఁ దక్షిణమునమున్నదనియు దీనికి ధనదపురము రాజధానియనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. మొదట నీదేశము వెలనాటిచోడులకు

వంశకర్తయైన మల్లివర్మ త్రినేత్రపల్లవుని సహాయముతో నాక్రమించెనని పైని జెప్పఁబడియెనుగదా. ఇది నిజమైనను గాకపోయినను వెలనాటి చోడులకు షట్సహస్రదేశములోని ధనదపురము రాజధానిగనుండెను. వెలనాటి ప్రభువులలో రెండవ గొంకరాజు త్రిశతోత్తర షట్సహస్రావనీనాథుఁడని దాక్షారామములోని యొకశాసనమునఁ జేర్కొనఁబడియుండుటయేగాక ధనదపురమును నివాసస్థలముగా నేర్పఱచుకొనియెనని చెప్పఁబడియుండెను. ఇట్లనే ప్రసిద్ధికెక్కిన త్రినయన పల్లవుని యనుగ్రహమునఁ దమపూర్వులీషట్సహస్ర దేశమును సంపాదించిరనియును, తాముసు గూడ షట్సహస్రావనీనాథులమనియు, అమరావతిని పాలించినకోట వంశజులు చెప్పుకొనియుండిరి.[1] ఇంతియగాక కృష్ణామండలములోని నూజవీడు తాలూకాలోనున్న యేనమదల గ్రామములోని యొకశాసనములో కొన్నతవాడి విషయమును షట్సహస్రదేశమును నొక్కటియే యనియు, దానికి రాజధాని ధాన్యాంకపురమనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. ధాన్యాంకపురమనునది అమరావతియొక్క నామాంతరమైయున్నది.

కాఁబట్టి యేనమదల శాసనమునకును పిఠాపురము శాసనమునకు ఏకీభావము గన్పట్టుచున్నందున ధనదపురమనునది ధాన్యాంకపురముయొక్క నవీననామమని తేటపడుచున్నది. ఆంధ్రబౌద్ధుల కాలమున ధనదపురము ధాన్యకటకమను పేరఁబరగుచుండెనని మనమెఱుంగుదుము. కనుక షట్సహస్ర దేశమనియెడి యాఱువేల నాడు వెలనాడులో నంతర్భాగమైన గుంటూరు మండలమునకును అందుముఖ్యముగా గుంటూరు నర్సారావుపేట, సత్తెనపల్లి, వినుకొండ, పల్నాడు తాలూకాలకు వర్తింపఁగలదని చెప్పవచ్చును.

ఆఱువేలనియోగులు.

ఆంధ్రబ్రాహ్మణులలో నియోగులలో నాఱువేల వారనియెడు శాఖయొకటిగలదు. ఈశాఖవారు మహమ్మదీయ ప్రభుత్వకాలములో దొరతనము వారి కొలువులోఁ బ్రవేశించినపుడు వీరిసంఘములో నాఱువేలకుటుంబములవా రుండుటచేత వీరు తా మాఱువేలవారమని చెప్పుకొనుచుండిరని జనప్రతీతియు

1 Ep. Ind. Vol. III. p. 95.

కటి వ్యాపించియుండెను. వీరినిగూర్చి పెక్కుగాథలు చెప్పఁబడుచున్నవి. అవన్నియు వట్టికల్పనలుగాని సత్యములుగావు. ఆఱువేలనియోగులను నామము తక్కినవారివలెనె దేశభేదమునుబట్టి కలిగినదేగాని మఱియొకటిగాదు. ఈశాఖ వారి జన్మస్థానమీయాఱువేలనాడు. మొదట వీరీప్రదేశమునుండి యన్యభాగములకుఁ బోయినపుడు వెలనాటివారు, వేఁగినాటివారు, మొదలగువారివలెనే వీరును ఆఱువేల నాటివారమని చెప్పుకొనుచుండిరి. వీరునియోగిశాఖవారగుటచేత నాఱువేలనాటి నియోగులని పిలువంబడుచు రాఁగా రాఁగా నాడుపదము విడిచిపెట్టఁబడి ఆఱువేల నియోగులనిమాత్రము వ్యవహరింపఁబడుచువచ్చిరి. మఱి కొంతకాలమునకు నియోగులన్న పదముగూడ విడిచిపెట్టఁబడి యాఱ్వేలవారనియె పిలువంబడుచున్నారు. ఆఱ్వేలవారని యెప్పుడు ప్రారంభమైనదో అప్పటినుండి యాఱ్వేలసంఖ్యనుగూర్చి కల్పనాకథ లెన్నో పేర్కొనఁబడుచున్నవి. వానితో మనకిప్పుడు నిమిత్తములేదు. వెలనాడు నుండి వచ్చినవారు వెలనాటి వారైరి. వేఁగినాడునుండి వచ్చినవారు వేఁగినాటివారైరి. ములికినాడు నుండి వచ్చినవారు ములికినాటివారయిరి. తెలుఁగునాడు నుండి వచ్చినవారు తెలగాణ్యులయిరి. కోసలనాడునుండి (దక్షిణకోసలము) వచ్చినవారు కాసలనాటివారైరి. ఆఱువేల నాడునుండి వచ్చినవారాఱ్వేల వారయిరి. ఇట్లు తమతమ నాడులనుండి పెఱనాడుల నివసింపఁబోయినప్పుడు వారివారి నాడులను పేర్కొనుచువచ్చిరి. తుదకవి బ్రాహ్మణులలో శాఖాభేదములుగాఁ బరిణమించినవి. ఈనాడీ భేదము లొక్కమాఱుగ నేర్పడినవికావు. పూర్వకాలమునందీ నాడులన్నియు నొక్కప్రభుత్వము క్రిందివిగాక యొకచోటనున్నవిగాక యొకకాలమునందేర్పడినవిగాక వేర్వేఱు రాజులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచు, ఒకదాని కొకటి బహుదూరమున నుండుచు, భిన్నకాలముల యందేర్పడినవగుటచేతను, ఆకాలమునందు రాకపోకలు సులభసాధ్యములుగాకుండుటచేతను, ఒక నాడులోని బ్రాహ్మణులు మఱియొక నాడులోని బ్రాహ్మణులతో సంబంధములు చేసికొనుటవలనఁ జిక్కులు పెక్కులుండుటచేత సంబంధ బాంధవ్యములు మానుకొనుచు సర్వసాధారణముగాఁ దమతమ నాడులలోనే పిల్లల

నిచ్చి పుచ్చుకొనుచుండిరి. అందుచేత నొకనాటివారితో మఱియొకనాటివారికి సంబంధ బాంధవ్యములు లేకపోయినవి. అయినను భోజనప్రతిభోజనముల కభ్యంతరము లేకయుండెను. అవియును గూడ శైవ వైష్ణవ స్మార్తద్వైతమత భేదములు ముదిరిన తరువాత గట్టుపడినవి.

ఆఱువేలసాము పదునొకొండవ శతాబ్దమున వ్యవహారములోనికి వచ్చినదగుట చేత నంతకుఁ బూర్వము నియోగులులేరనిగాని యున్నను వారువేఱని వీరువేఱని గాని యెంతమాత్రము భావింపరాదు. పల్లవులకాలమునందే రాజకీయోద్యోగము లను బడసియుండిన బ్రాహ్మణులు నియోగులని వ్యవహరింపఁబడుచుండిరని కుమార విష్ణుని శాసనము నిదర్శనముగఁ జూపియుంటిమి. అయినను పదియవశతాబ్దమునకుఁ బూర్వముండిన రాజులవృత్తాంతములుగాని మంత్రులవృత్తాంతములుగాని మనకు సంపూర్ణముగ లభింపనందున నాకాలపు నియోగుల చరిత్రము మనకుఁ దెలియ రాకున్నదిగాని పదునొకొండవశతాబ్దమునుండి యాంధ్రదేశచరిత్రమంతయు నీని యోగులతోనే గూడియున్నది. కృష్ణదేవరాయలకాలమునాటికి నియోగులలో మఱికొన్ని శాఖాభేదము లేర్పడియుండుటచేత నీయార్వేలవారంతకుఁ బూర్వము విశేషప్రఖ్యాతి వహించి యప్పటికి మహోన్నతపదవులకు వచ్చి యుండిరి గావున వీరిని నార్వేలవారని పేర్కొనుచుండిరి. తరువాత వారు నహితము తమ గొప్పతనమును దెలుపుకొనుటకై యార్వేలవారమని చెప్పుకొ నుచుండిరి. విమలాదిత్యుని మంత్రియగు వజ్జియప్రెగ్గడ మొదలుకొని కృష్ణదేవ రాయుని మంత్రియగు సాళువతిమ్మరాజు వఱకుఁగల నియోగులలో విశేషప్రఖ్యాతి వహించినవారెల్లరు నొక్కకూటమిలోనివారేగాని భిన్నులుగారు. కృష్ణదేవ రాయచక్రవర్తి మొదలుకొని యొకచిన్నసంస్థానాధిపతివఱకుగల యెల్లప్రభు వులకడ మంత్రులుగనుండి రాజ్యతంత్రజ్ఞులయి ప్రభుత్వముల బంతులాడించి నట్లాడించి యాంధ్రదేశ నాటకరంగమునఁ బ్రఖ్యాతపాత్రములఁ బ్రదర్శింపఁ జేసిన వారీశాఖా బ్రాహ్మణులే. ఆంధ్రభాషాకోవిదులై యుత్కృష్టగ్రంథ రచనము గావించి కవిబ్రహ్మలై కవిసార్వభౌములై తమకుఁ దామె సాటియన నొప్పి కీర్తిశేషులై చన్నవారీశాఖాబ్రాహ్మణులే. ఇట్లు రాజ్యపాలనా సా

మర్థ్యము, గ్రంథరచనాకౌశల్యము మాత్రమెగాక పరరాజులు దండెత్తివచ్చి నప్పుడుగాని పరరాజులపై దాడి వెడలవలసివచ్చినప్పుడుగాని వెనుదీయక నడుమునకుఁగత్తికట్టుకొని సేనాధిపతులై సేనలనునడిపించియుద్ధములరణశూరులై పోరాడి పౌరుషము నెఱపినవారీ శాఖాబ్రాహ్మణులే. కాఁబట్టి రాజ్యతంత్రమ్ము, కవితాసతియు వీరియధీనమైయుండుటచేత వీరిని మఱచి యాంధ్రదేశచరిత్రము వ్రాయుటసాధ్యముగాదు. ఒకవేళ సాధ్యమైనను శిరములేని మొండెమువలె నుండును. సారములేని పిప్పివలెను, ఉప్పులేని కూరవలెనుండును. వీరి యందింకొక విశేషము గలదు. అభివృద్ధియం దపేక్షగలిగి దురభిమానమంతగా లేక సంస్కరణాభిలాషులై యే యెండ కాగొడుగుపట్టుచు దేశకాల పాత్రస్థితుల ననుసరించి సంచరించినవారిలో వీరగ్రగణ్యులుగా నున్నారు.

రెండవకుద్యవర్మ.

పట్సహస్రదేశమును జయించి సంపాదించిన మల్లవర్మ సంతతిలో నైదవతరము వాఁడగు రెండవ కుద్యవర్మ చాళుక్యరాజగు విమలాదిత్యునికి లోఁబడిన మాండలిక సామంతుఁడుగనుండి యాతనివలన గుద్రవారవిషయ పాలకత్వమును వహించి పరిపాలించిన ప్రసిద్ధవీరుఁడుగనుండెను. కాఁబట్టి యితఁడు క్రీ. శ. ౧౦౧౧-౧౦౨౨ సంవత్సరముల నడుమనున్న వాఁడని నిశ్చయింప వచ్చును.

మొదటిగొంకరాజు.

కుద్యవర్మ మునిమనుమఁడగు గొంకరాజు విమలాదిత్యుని మనుమఁడగు కులోత్తుంగ చోడదేవుని కాలమున వానికి లోఁబడిన మాండలిక సామంతుఁడై యాంధ్రమండలములో నొకభాగమును బాలించుచుండెను. ఈవెలనాటి గొంకరాజు మంచన కవి విరచితమైన కేయూర బాహుచరిత్రమునందిట్లు వర్ణింపఁబడియున్నాఁడు.

"శా. ప్రాగ్దేశాపర దక్షిణోత్తరదిశా భాగప్రసిద్ధక్షమా
భుగ్దర్పాంతకుఁడేలె గొంకవిభుఁడీ భూచక్రమక్రూరతన్

వాగ్దేవీస్తనహారనిర్మలయశో వాల్లభ్యసంసిద్ధితో
దిగ్దంతిశ్రవణానిలోజ్జ్వలరటత్తీవ్రప్రతాపాఢ్యుఁడై".

ఈ వెలనాటి గొంకరాజునకు కౌశికగోత్రుఁడగు నందూరిగోవిందామాత్యుఁడను నియోగి మంత్రిగనుండి ప్రసిద్ధిగాంచినవాఁడు. ఈగోవిందామాత్యుఁడుగూడ కేయూరబాహుచరిత్రమునందె యిట్లువర్ణింపఁబడియున్నాఁడు.

"మ. విహితాస్థానమునందుఁ జూపుఁడగ గోవిందాభిధానప్రభుం
డహితోర్వీధర వజ్రిగొంకవిభు రాజ్యాధిష్ఠుఁడై సంధివి
గ్రహముఖ్యోచితకార్యసంఘటనతంత్రప్రౌఢియున్ బాధస
న్మహనోదగ్రరిపుక్షితీశబహుసైన్యధ్వంసనాటోపమున్."

రెండవవిదురరాజు.

ఈమొదటి గొంకరాజున కన్నకొడుకగు రెండవవిదురవర్మ వేఁగీరాజప్రతినిధియగు వీరచోడభూపాలునకు మంత్రియు సేనాధిపతియునై యాతని యాజ్ఞానుసారముగ పాండ్యభూమిపతిని యుద్ధములోనోడించి విజయముగాంచి తనప్రభువుచే సింధుయుగమంతర దేశపాలకత్వమునువహించి పరిపాలనము చేసి ఖ్యాతిఁగాంచెను.

కులోత్తుంగరాజేంద్రచోడుఁడు.

వెలనాటి గొంకరాజు పుత్త్రుఁడయిన యీచోడుని చాళుక్యచోడుఁడు పెంచుకొని పదునాఱువేల గ్రామములుగలిగి యుండిన వేఁగిదేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నియమించెను. కులోత్తుంగచోడదేవుని నాలుగవ కుమారుఁడయిన విక్రమచోడుఁడు చోడరాజ్యమును పాలించుటకై ౧౧౧౮ వ సంవత్సరమున వేఁగిదేశమును విడిచిపోయినపుడు వేఁగిదేశమున రాజులేనికాలమున కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు వీనిని రాజప్రతినిధిగా నియమించియుండును. ఈవెలనాటి కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడునకు గొంకరాజు మంత్రియైన నందూరి గోవిందన్న కుమారుఁడు కొమ్మనమంత్రిగనుండెను. వీ రిరువురును గూడ కేయూరబాహుచరిత్రమునం దిట్లు వర్ణింపఁబడియున్నారు.

"సీ. నవకోటి పరిమితద్రవిణ మేభూపతి
భండారమున నెపుడుఁ బాయకుండు
నేకోన శతదంతు లేరాజు ఘనశాల
నీలమేఘంబులై లీలఁ గ్రాలు
బలవేగ రేఖ నల్వదివేల తురగంబు
లేనరేంద్రుని పాగ నెపుడు నిలుచుఁ
బ్రతివాసరంబు డెబ్బదియేనుపుట్ల నే
యేవిభుమందల నెపుడుఁగలుగు
నట్టిసమధిక విభుఁడగు కులోత్తుంగ రా
జేంద్ర చోళవిభుని కిష్టసచివ
తంత్రముఖ్యుఁడగుచు మంత్రి గోవిందనం
దనుఁడు కొమ్మన ప్రధానుఁడొప్పె".

ఈనందూరి కొమ్మనమంత్రి యనేక తటాక దేవాలయ మహాగ్రహారములు నిర్మించి కీర్తి ప్రతిష్ఠలు గాంచినట్లుపై గ్రంథములోని యీక్రిందిపద్యము చాటుచున్నది.

"చ. ఇల వెలనాటిచోడమనుజేంద్రునమాత్యతయానవాలుగాఁ
గులతిలకంబుగా మనినకొమ్మన ప్రెగ్గడ కీర్తిమాటలన్
దెలుపఁగ నేల తత్క్రియఁ బ్రతిష్ఠితమైన తటాకదేవతా
నిలయమహాగ్రహారములు నేఁడును నెల్లెడఁ దామచెప్పఁగన్."

రెండవగొంకరాజు.

వెలనాటిచోడుని మరణానంతరము వేఁగిదేశము పశ్చిమచాళుక్యరాజగు విక్రమాదిత్యునిచే జయింపఁబడియెను. విక్రమాదిత్యుఁడు వెలనాటిచోడుని కుమారుఁడగు మహామండలేశ్వర వెలనాటి గొంకయను (రెండవగొంకరాజు) రాజప్రతినిధిగ నియమించెను. విక్రమాదిత్యుని శాసనములు ౧౧౨౦-౨౬ నంవ

త్సరములనడుమవి గొన్ని దాక్షారామమునఁ గన్పట్టుచున్నవి. శాలివాహనశకము ౧౦౬౩ వ సంవత్సరములోని వెలనాటిగొంకయ దానశాసనమొకటి దాక్షారామములోను వానిభార్య సబ్బాంబిక యొక్క దానశాసనమొకటి నాదెండ్లలోను గానంబడుచున్నవి. దాక్షారామ శాసనములో "చాళుక్యరాజ భవనమూల స్తంభుఁ" డని గొంకరాజునకు బిరుదునామముగాఁ జేర్కొనఁబడియెను. కాఁబట్టి యితఁడు ౧౧౩౩ వ సంవత్సరమువఱకు పశ్చిమచాళుక్యులకు రాజప్రతినిధిగనుండి మహేంద్రపర్వతము మొదలుకొని కాళహస్తివఱకుఁగల యాంధ్రదేశమును బరిపాలించినట్టు గన్పట్టుచున్నది. తరువాత విక్రమచోడుని శాసనములు చేబ్రోలు, నిడుబ్రోలుగ్రామములందు ౧౧౩౮-౩౯ సంవత్సరములలోనివిగన్పట్టుచుండుటచేత విక్రమచోడునిచే వేఁగిదేశము మరల స్వాధీనముఁ జేసికొనఁబడియెనని యూహింపఁబడుచున్నది

వెలనాటివీరరాజేంద్రచోడుఁడు,

తరువాత రెండవగొంకరాజునకు సబ్బాంబికయందు జనించిన వీరరాజేంద్రచోడుఁడు రాజ్యభారమును బూనెను. సారసిపురాధ్యక్షుండయిన తెలుంగు భీమనాయకుఁడు చోడుని యధికారమును ధిక్కరించి కొల్లేరుకోటలో దాఁగియుండ నితఁడు దండెత్తిపోయి వానితో యుద్ధముఁజేసి కోటధ్వంసముచేసి వానిని జంపెను. ఇప్పటి కృష్ణామండలములోని యేలూరు పట్టణ మాకాలమున సారసిపురమనియు, కమలాకర పురమనియు, కొలను పురమనియుఁ బిలువంబడుచుండెను. ఈపట్టణమిప్పుడు కొల్లేరుసరస్సునకు నైదు మైళ్లదూరమున నున్నను ఆకాలమునందింకను కొల్లేరు సమీపముగనుండుటచేత నీపట్టణమును సారసిపురమనుచుండిరి. తెలుఁగునాయకులు దీనిని పాలించుచుండిరి. వీరు స్వసంరక్షణార్థము కొల్లేరులో నొకకోటను గట్టుకొనియుండిరి. అదియిప్పుడు శిథిలమయిపోయినను ఆ ప్రదేశమిప్పటికిని కొల్లేరుకోట యనునామముతోఁ బిలువంబడుచున్నది. ఈభీమనాయకునకు ముందుండిన మఱియొకభీమనాయకుఁడు విక్రమచోడునిచేఁ జంపఁబడియెను.[1] వీరలు వెలనాటిచోడులకు లోఁబడి పరిపాల

(1) Son. Ind. Ins. Vol II. p. 308.

నము చేయుచుండెడివారు. వీరిలోఁ గడపటివాఁడైన శాటమనాయకుఁడు రెండవ కులోత్తుంగచోడదేవునకు సేనాధిపతిగనుండి యాతనిచే మెప్పుగాంచి గోదావరి మండలములోని చెల్లూరుగ్రామమును బహుమానముగఁ బొందెను.[1] మఱియునితఁడు అత్తిలినాడులోని పాందువ్వ(భీమవరము తాలూకాలోనిది) గ్రామవాసియగు నొకబ్రాహ్మణునకు మంతదొఱ్ఱు (మందపఱ్ఱు భీమవరము తాలూకాలో గణపవరమునకు సమీపమునన్నది) గ్రామమును దానముచేసియుండెను. * వీనిశాసనములుకొన్ని యేలూరు మొదలగు ప్రదేశములందు గానంబడుచున్నవి.

వెలనాటి మనుమగొంకరాజు.

ఇతఁడు వీరరాజేంద్రచోడునకు అక్కాంబికయందు జనించినవాఁడు. ఈమూడవగొంకరాజు గిరిపశ్చిమశాసనులయిన కోనబుద్ధరాజు వంశమునందు జనించిన జయాంబికను వివాహమయ్యెను. ఇతఁడు రెండవకులోత్తుంగ చోడదేవునకు మాండలిక సామంతుఁడుగ నుండెను. వెలనాటి కులోత్తుంగ చోడగాంగేయ గొంకరాజనునది వీనిసంపూర్ణనామము. వీనిశాసనములు క్రీ. శ. ౧౧౩౮ మొదలుకొని ౧౧౫౬ వఱకును గాన్పించుచున్నవి. వీనిభార్య జయాంబిక పిఠాపురములోని కుంతీమాధవ స్వామిదేవాలయమును గట్టించుటయెగాక సింహాచలములోని నృసింహుని విగ్రహమును సువర్ణముతోఁ గప్పెను.

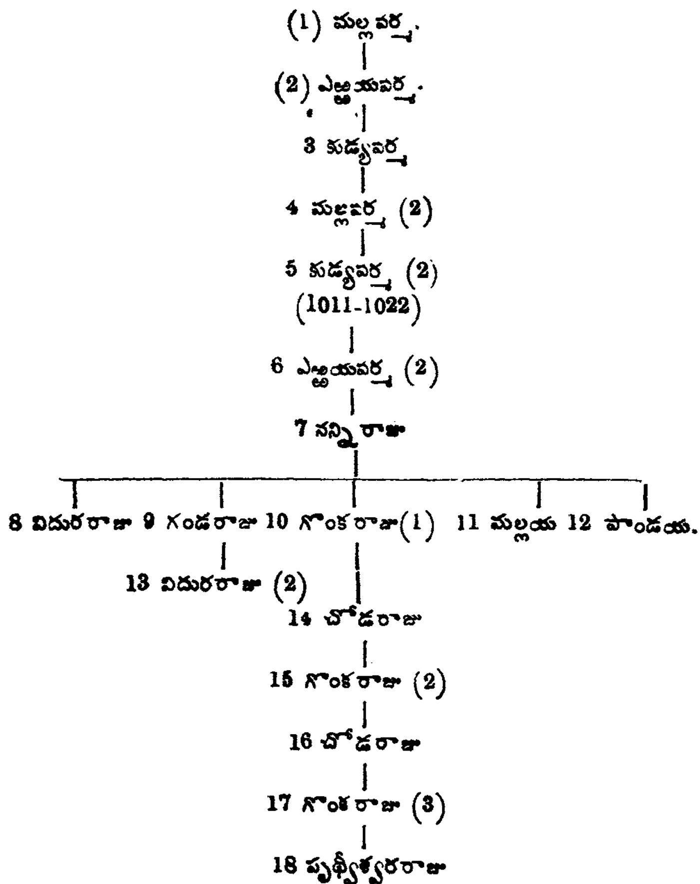
పృథ్వీశ్వరరాజు.

వెలనాటిచోడరాజులలోఁ గడపటివాఁడు పృథ్వీశ్వరరాజు. ఇతఁడు మనుమగొంకరాజునకు జయాంబికయందు జనించినవాఁడు వీనిశాసనములు. క్రీ.శ. ౧౧౬౩ మొదలుకొని ౧౧౮౦ వఱకును గానిపించుచున్నవి. ఇతఁడు రాజరాజ చోడునకు సామంతుఁడుగనుండెను. వీనికాలమున వీనితల్లియగు జయాంబిక క్రీ. శ. ౧౧౮౬-౮౭ వ సంవత్సరమును పిఠాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి యాలయమునకు గంగయికొండ చోడవలనాడులోని యంతర్భాగమగు ప్రోలనాడులోనున్న నవఖండవాడ (పిఠాపురమునకు దగ్గిరనున్నది) యనుగ్రామమును దానము చేసియుండెను. అది యిప్పటికిని నాదేవునిక్రిందనే యుండెనని తెలియుచున్నది. ఈపృథ్వీశ్వరరాజు విక్రమ సింహపురమును బాలించుచుండిన మనుమసిద్ధిరాజు తండ్రియగు చోడతిక్కనృపాలునిచే యుద్ధరంగమునఁ జంపఁబడియెను.

---

(1) Ind. Ant. Vol XIV. p. 55.

వెలనాటిచోడవంశము,

(1) మల్లవర్మ.
(2) ఎఱ్ఱయవర్మ.
3 కుద్యవర్మ
4 మల్లవర్మ (2)
5 కుద్యవర్మ (2)
(1011-1022)
6 ఎఱ్ఱయవర్మ (2)
7 నన్నిరాజు
8 విదురరాజు
9 గండరాజు
10 గొంకరాజు(1)
11 మల్లయ
12 పాండయ.
13 విదురరాజు (2)
14 చోడరాజు
15 గొంకరాజు (2)
16 చోడరాజు
17 గొంకరాజు (3)
18 పృథ్వీశ్వరరాజు

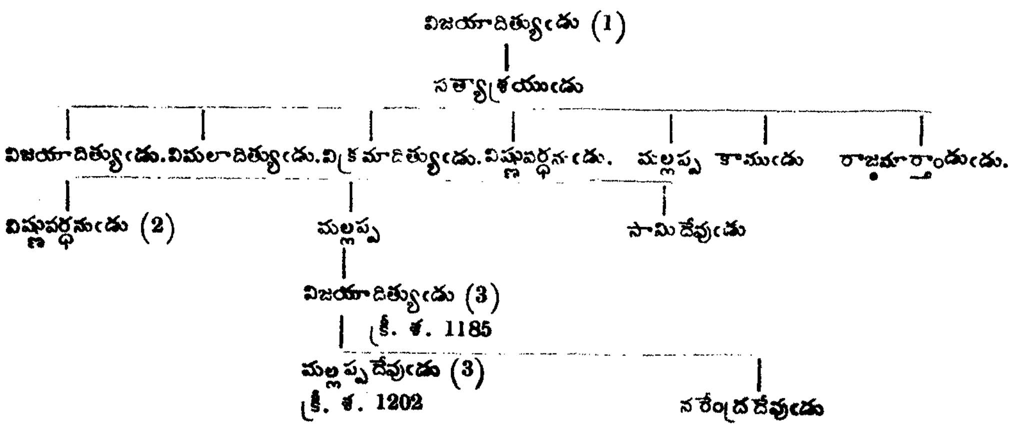
బేటవిజయాదిత్యవంశము.

ఈ వంశమునకు మూలపురుషుఁడయిన బేటవిజయాదిత్యుఁడు వేఁగిదేశమును క్రీ. శ-౯౧౮ మొదలుకొని ౯౨౫ వఱకును బరిపాలించిన పూర్వ చాళుక్యరాజగు అమ్మరాజ విష్ణువర్ధమని జ్యేష్ఠకుమారుఁడుగ నుండి తండ్రియనంతరము పట్టాభిషిక్తుఁడై యుద్ధమల్లునికుమారుఁడగు మొదటి తాళరాజుచే జయింపఁబడి పదభ్రష్టుఁడయ్యెను. వీని కాఱవతరమువాఁడగు విజయాదిత్యుఁడు రెండవకులోత్తుంగచోడుని కాలములోననఁగాఁ బండ్రెండవశతాబ్దాంతమున వెలనాటిచోడులకుఁ బిమ్మట వేఁగిదేశమును స్వాధీనముఁ జేసికొని పరిపాలించినట్లు పిఠాపురములోని మల్లపదేవుని శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈ శాసనమునందు బేటవిజయాదిత్యుని కాఱవతరమువాఁడగు మూఁడవ విజయాదిత్యుని కుమారుఁడు మల్లవిష్ణువర్ధనుఁడు శాలివాహన శకము ౧౧౨౪-వ సంవత్సరము జ్యేష్ఠబహుళ ౧౦ భానువారమశ్వినీనక్షత్ర సింహలగ్నమునందు శ్రీ పిఠాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి దేవాలయములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యెనని దెలుపంబడినది. ఈ తెలుగుతిథికి సరియైన యింగ్లీషుతేది (కీల్ హారన్ పండితునిగణన ప్రకారము.) క్రీ.శ. ౧౨౦౨-వ సంవత్సరము జూను నెల ౨౦-దవ తేది యగుచున్నది. ఈ శాసనమునందే మల్లవిష్ణువర్ధనుని తండ్రియగు మూఁడవ విజయాదిత్యుఁడు శాలివాహన శకము ౧౦౭౯-దవ సంవత్సరమునకు సరియైన క్రీ. శ. ౧౧౫౮-దవ సంవత్సరము పదునొకొండవ జనవరి తేదిని సింహాసన మెక్కినట్లుగఁ గూడఁ దెలుపఁబడినది. క్రీ. శ. ౧౨౨౮-దవ సంవత్సరమున వేఁగిదేశమంతయు గణపతిరాజులయధీనమైనది గనుక మల్లవిష్ణువర్ధనునితో నీ వంశమువారి పరిపాలనము తుదముట్టినది. ఈ మల్లవిష్ణువర్ధనుని శాసనములో విశేషచరిత్రాంశము లేవియుఁగానరావు. ఈ శాసనములో నీ వంశములోని రాజులనామములు మాత్రమె గాక వారిరాణుల నామములు గూడ పేర్కొనఁబడినవి. బేట విజయాదిత్యుని కొడుకు సత్యాశ్రయుఁడు గాంగవంశజురాలయిన గౌరీదేవిని

వివాహమయ్యెను. ఈమె క్రీ. శ. ౧౦౭౮ మొదలుకొని ౧౧౪౯-దవ సంవత్సరము వఱకుఁ గళింగనగరము రాజధానిగాఁ జేసికొని కళింగదేశమును బరిపాలించిన అనంతవర్మచోడ గంగదేవునికి బంధువురాలయి యుండునని తోఁచుచున్నది. సత్యాశ్రయుని కొడుకయిన విజయాదిత్యుఁడు సూర్యవంశమున జనించిన విజయదేవిని వివాహమయ్యెను. ఈమె చోడరాజపుత్రికయగునని తోఁచుచున్నది. ఈ విజయాదిత్యుని ద్వితీయపుత్త్రుఁడగు మల్లపదేవుఁడు సాగర విషయాధిపతియు, హైహయవంశజాఁడునగు నొక బ్రాహ్మణుని కూఁతురగు చందలదేవిని వివాహమయ్యెను. ఈ సాగరవిషయాధిపతియగు హైహయుఁడును కోనమండల మేలిన హైహయులు నొక్కవంశములోని వారే యై యుండవచ్చును. ఈ మల్లపదేవుని కొడుకగు విజయాదిత్యుఁడు అరదవాడ రాజపుత్త్రికను వివాహమయ్యెను. అరదవాడ యెక్కడిదో దెలియరాదు.

ఈవంశములోని కడపటివాఁడయిన మూడవమల్లపదేవునకు విష్ణువర్ధనమహారాజనియును, మల్లపదేవ చక్రవర్తియనియును బిరుదునామములుగలవు. ఇతఁడు పట్టాభిషేకముఁ బొందినదినముననే ప్రోలనాఁటిలోని గుడివాడగ్రామమును శ్రీపిఠాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి దేవాలయమునకు ధారపోసెను. వెలనాటిచోడుఁడయిన పృథ్వీశ్వరుని పిఠాపురశాసనమునుబట్టియు, సర్పవరములోని శాసనములనుబట్టియు సర్పవరము సమీపమునందుండిన నవఖండవాడ గూడ ప్రోలనాడులోనిదేయని తెలిసికొనియే యుంటిమి. శకటమంతినినాఁడులోని చాళుక్యభీమవరములోనున్న రాజనారాయణస్వామి దేవాలయములో మల్లపదేవుని శాసనములు రెండుగలవు. ఆ రెండు శాసనములలోను మల్లవిష్ణువర్ధనుఁడు శాలివాహనశకము ౧౦౬౯-దవ సంవత్సరమనగా క్రీ.శ.౧౧౪౭వసంవత్సరముననే సింహాసన మెక్కినట్లు దెలుపఁబడినది. ఈభీమవరము శాసనములనుపిఠాపురము శాసనములతో సమన్వయించుట కష్టసాధ్యముగనున్నది. పైరాజనారాయణ దేవాలయములోనే శాలివాహనశకము ౧౦౭౦-దవ సంవత్సరములో మల్లపదేవుని సవతితమ్ముఁడయిననరేంద్రుఁడు చేసినదానశాసన మొకటిగూడ గానవచ్చుచున్నది. ఈనరేంద్రుఁడు విజయాదిత్యునికి లక్ష్మీదేవి వలనజనించినపుత్త్రుఁడని మఱియొకశాసనమునుబట్టికూడఁ దెలియుచున్నది. కాఁబట్టి యింతకన్న వీరినిగూర్చి మఱియేమియును దెలియరాదు.

బేటవిజయాదిత్య వంశము.

హైహయవంశము.

కోనసీమరాజులు.

చాళుక్య చోడులకును వెలనాటి చోడులకును లోఁబడి కోనమండల మేలిన రాజవంశమునకు హైహయ వంశమని పేరు. ఇప్పటి గోదావరి డెల్టా భూమియంతయు నప్పుడు కోనమండలముగా నుండెను. ఇప్పటికిని అమలాపురము తాలూకాకు కోనసీమయను పేరు నిలిచియున్నది. ఈకోనసీమ రాజుల శాసనములు ౧౧౨౮ మొదలుకొని ౧౨౦౬ వ సంవత్సరము వఱకు గానంబడు చున్నవి. ఇటీవల వారు కొందఱు కాకతీయగణపతులకుగూడ సామంతులుగనుండిరి. ఈరాజులు తమశాసనములలోఁ దాము యదువంశజుఁ డయిన వారియొక్క మునిమనుమఁడగు హైహయుని మనుమఁడగు కార్తవీర్యుని వంశములోని వారమని తమశాసనములలోఁ జెప్పుకొనిరి. ఈవంశమునకు మూలపురుషుఁడయిన ముమ్మడి భీమరాజు మహారాజాధిరాజగు రాజేంద్రచోడదేవునిచే వేంగిదేశ రాజప్రతినిధిత్వముఁ బడసెనని యొకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినది. రాజేంద్రచోడుఁ డనునీమొదటికులోత్తుంగ రాజదేవుఁడు రాజప్రతినిధిత్వము మొదట తన పినతండ్రియగు విజయాదిత్యునకును తరువాత రాజరాజు, వీరచోడుఁడు, చోడగంగు" అనుతనముగ్గురు కొడుకులకును పిమ్మట వెలనాటి చోడునకును నొసంగెనని మనమెఱుంగుదుము. ఈకోనసీమరాజులు రాజప్రతినిధులకులోఁబడి పరిపాలనము చేసినవారుగానుండిరి. ఈవంశములో మూడవ వాఁడయిన రాజపరేఁడు కోనమండలాధిపతియని యొకశాసనమునం బేర్కొనంబడియెను. ఈకోనశబ్దము వీనినామమునకు మాత్రమె గాక మఱికొందఱినామములకును బూర్వమునఁ గానంబడుచుండుటచేత కోనమండలరాజులని పిలుచుటకు సంశయింపఁబనిలేదు. ఈవంశములో నైదవరాజయిన రాజేంద్రచోడరాజు తనప్రపితామహుఁడయిన ముమ్మడిభీమరాజున కొసంగఁబడిన వేంగిరాజ్యమున కభిషిక్తుఁడనైతినని చెప్పుకొనియున్నాఁడు. వీనికి విక్రమరుద్రుఁడు హైహయాదిత్యుఁడు, మొదలగు బిరుదునామములుగలవు. ఇతఁడు, దాక్షారా

మములోని భీమనాథాలయములో నొకమండపమును గట్టించెను. వీనిమరణానంతరము వీనిసోదరులగు రెండవభీమరాజు మొదటిసత్యరాజు గలిసి పరిపాలనము చేసిరి. వారి తరువాత వారికొడుకులు లోకమహీపాలుఁడును మూడవభీముఁడును గలిసి పరిపాలనము చేసిరి. వారికిఁ బిమ్మట రాజేంద్రచోడునికొడుకు మల్లిదేవుఁడును రెండవరాజపోఁడుకొడుకౌవల్లభరాజును గలిసి పరిపాలనము చేసిరి. వల్లభరాజు ౧౮సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసినతరువాత మరణము నొందఁగా వానికొడుకు రెండవమనుమసత్యరాజు వానిస్థానమునకువచ్చెను. ఈ మల్లిదేవుఁడును మనుమసత్యరాజును గలిసి గుద్దవాడివిషయములోని ఓడియూరను గ్రామమును శాలివాహనశకము ౧౧౧౪వ సంవత్సరములో మేషసంక్రాంతినాడు శ్రీపిఠాపురములోని కుంతీమాధవస్వామి దేవాలయమునకు ధారపోసి యొకశాసనమును వ్రాయించిరి. ఈయొడియూరునకుఁ దూర్పున వేలంగయు దక్షిణమున సిరిపురమున్నదని చెప్పుటచేతను, ఇప్పటి ఓదూరు అనిపిలువఁబడు గ్రామమునకుఁ దూర్పున వేలంగిగ్రామమును దక్షిణమున సిరిపురగ్రామమునుండుటచేతను ఒడియూరే ఓదూరయినదని తలంపఁబడుచున్నది ఈశాసనములో జయమాంబను బొగడునట్టి రెండుశ్లోకములు గానంబడుచున్నవి. ఈజయమాంబ వెలనాటిచోడుఁడయిన మనుమగొంకరాజుయొక్క భార్యయు, కులోత్తుంగపృథ్వీశ్వరుని తల్లియునైయుండెను. పృథ్వీశ్వరుని పిఠాపురము శాసనములో నీమెంగూర్చి దెలిసికొనియుంటిమి. ఈశాసనమునందీమె పొగడఁబడియుండుటచేత ౧౧౦౭ దవ శకసంవత్సరములోనుండిన జయమాంబ౧౧౧౪లోగూడ జీవించియున్నదనియు కోనమండలరాజులు వెలనాటిచోడులకులోఁబడిన సామంతప్రభువులనియుఁ దేటపడుచున్నది. ఈరాజులచరిత్రమును దెలిపెడివి పిఠాపురశాసనము మాత్రమెగాక మఱికొన్ని శిలాశాసనములు దాక్షారామభీమేశ్వరుని యాలయములోను, పాలకొలను(ప్రాలకొల్లు)గ్రామములోని క్షీరారామదేవుని యాలయములోనుగలవు. మాహిష్మతీపురంబున కలంకారభూతుఁడును, కోనమండలాధిపతియు హైహయవంశజుఁడునగు రాజపోఁడు కుమారుఁడును విక్రమరుద్ర బిరుదాంకితుఁడునైన రాజేంద్రచోడుని శాసనము పైఁజెప్పిన

శాసనములలో బురాతనమైనదిగనున్నది. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన మహిష్మతీనగరము కార్తవీర్యునివంశములోనివాఁడగు ప్రతీపునికిరాజధానియై రేవానదీతటంబుననున్నదని రఘువంశమునందుఁ జెప్పఁబడినది. నర్మదానదీతటంబున నున్న మండ్లయముగ్రామమే పూర్వము మహిష్మతీనగరముగానుండెనని జనరల్ కన్నింగ్‌హామ్‌గారు వ్రాయుచున్నారు.[1] మహిష్మతీనగరము నర్మదాతీరము నందున్నదని డాక్టరు భాండార్కర్ గారుకూడ వ్రాయుచున్నారు.[2] కోనముమ్మడిరాజుయొక్క రాణియగు రాజాదేవి శాలివాహనశకము ౧౦౫౪వ సంవత్సరములోఁ జేసిన దానశాసనము మఱియొకటిగలదు. ఈముమ్మడిరాజు రాజేంద్రచోడునికి పెద్దన్నయగు రెండవముమ్మడి భీమరాజుగనుండెను. మఱియును వీనితోఁగూడి పరిపాలనముచేసిన మొదటిసత్యరాజుయొక్క శాసనముగూడ గలదు. ఈసత్యరాజు కోనరాజపతిడునకు లొండాంబికయందు జనించినవాఁడును రాజేంద్రచోడునకుఁ దమ్ముఁడునై యుండెను.

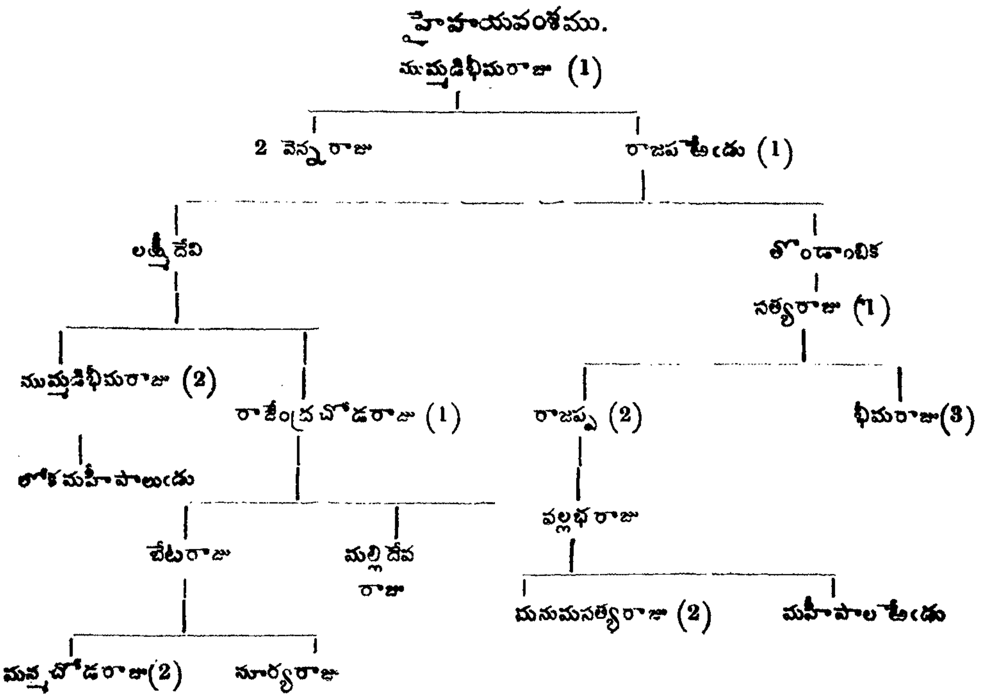
ఈమొదటి సత్యరాజునకుఁ దరువాత రాజ్యాధిపత్యమును వహించిన వాని కొడుకు మూడవభీమరాజు వేఁగీ విషయాధీశ్వరుఁడయినరాజరాజునకుఁ లోఁబడిన సామంతుఁడుగ నుండెనని రాజరాజదేవుని రాజ్యకాలము లోని తొమ్మిదవ సంవత్సరమున ననఁగా శాలివాహన శకము ౧౦౪౫ - దవ సంవత్సరములో కోనసత్యరాజు యొక్క కుమారుఁడును మహామండలేశ్వరుండును నైన భీమరాజుచే వ్రాయించఁబడిన శాసనమును బట్టి తెలియుచున్నది.

మఱియును కోనమల్లి దేవరాజు రాణియగు గంగాదేవి వలన శాలివాహన శకము ౧౦౪౪-వ సంవత్సరములో నొక దీపము దానము చేయఁబడినట్లుగాఁ దెలిపెడి శాశనమొకటియు కోనమల్లిదేవరాజుతోఁ గలిసి పరిపాలనముచేసిన రెండవముమ్మ సత్యరాజుమంత్రి గూడనొక దీపమును దానము చేసెనని తెలిపెడి దానశాసన మొకటియు నా దేవాలయమునందే గానవచ్చుచున్నవి.

1. Ancient geography of india. p. 488.

2. Dr. Bhandarkar's Early History of Deccan. p.7.

ఇంతియగాక పాలకొలను గ్రామములోని శ్రీ రారామేశ్వరుని దేవాలయములో నిటీవలవ్రాయఁబడిన శాసనములు కొన్ని యీవంశములోని మతి యిద్దఱు రాజుల పేరులను పేర్కొనుచున్నవి. వారినామములకు ముందు కోన శబ్దము ప్రయోగింపఁ బడియుండుటచేత నీ యిరువురు గూడ కోనసీమరాజులలోని వారేయని నిశ్చయింపఁ బడియెను.* అందొకరు కోనగణపదేవమహారాజనువారు మఱియొకరు కోనభీమవల్లభరాజనువారు. వీరిలో మహామండలేశ్వర గణపదేవ మహారాజుగారి దేవియగు సూరయమహాదేవి చాళుక్య వంశజుఁడును, విష్ణువర్ధన మహారాజబిరుదాంకితుండును, నిడుదవోలు (నిడదవోలు రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బడమట ౧౦ మైళ్ల దూరమున నున్నది.) పురాధీశ్వరుండు నైన మహాదేవ చక్రవర్తికొమార్తెయై యుండెను. ఈ మహాదేవ చక్రవర్తి శాసనములు శాలివాహన శకము ౧౨౧౮వ మొదలుకొని ౧౦౨౨ వఱకును- వానియల్లుఁడగు గణపతిదేవ మహారాజుయొక్క శాసనములు శాలివాహన శకము ౧౧౮౪ మొదలుకొని ౧౦౨౨ వఱకును, గానిపించుచున్నవి. భీమవల్లభరాజుయొక్క దానశాసనములు రెండింటిలో నొకటి శాలివాహన శకము ౧౨౪౦-దవ సంవత్సరమున వ్రాయఁబడినది. కాఁబట్టి వీరలిరువురును కాకతీయులైన గణపతిరాజులకు సామంతులుగ నుండి కోనసీమరాజ్యమును బరిపాలించిరని చెప్పవచ్చును.

హైహయవంశము.
ముమ్మడిభీమరాజు (1)
2 వెన్నరాజు
రాజపఱేఁడు (1)
లక్ష్మీదేవి
తొండాంబిక
సత్యరాజు (1)
ముమ్మడిభీమరాజు (2)
రాజేంద్రచోడరాజు (1)
రాజప్ప (2)
భీమరాజు (3)
లోకమహీపాలుఁడు
వల్లభరాజు
చేటరాజు
మల్లిదేవ రాజు
మనుమసత్యరాజు (2)
మహీపాలఱేఁడు
మన్మచోడరాజు (2)
సూర్యరాజు

పదునాఱవ ప్రకరణము.

ఆంధ్రచోడులు.

ఏడవశతాబ్ద ప్రారంభమున హూనుత్సాంగు హిందూదేశంబునందలి బౌద్ధాశ్రమములను జూడవచ్చి దక్షిణ యాత్రచేయునపు డాంధ్రదేశమునకు వచ్చి యచ్చటి బౌద్ధక్షేత్రములను సందర్శించి పిమ్మట ధాన్యకటకమునకు నైఋతి దిక్కునందు చులియ (Chu li-ya) దేశమునకు వెళ్లెనని చెప్పఁబడి యెను. చులియ చోళకు నామంబగుటంజేసి కావేరీతీరమునందున్న చోళదేశ మిచ్చటికెట్లు వచ్చెనని చరిత్రకారు లాశ్చర్యపడుచుండిరి. హూనుత్సాంగు పరదేశీయుఁ డగుటవలనఁ దెలియక యేదోతప్పుగ వ్రాసెనని యూహించిరి కాని యా కాలమునం దాంధ్రదేశమునఁ జోడులమని చెప్పుకొను నొకతెగ వారు పరిపాలనము చేయుచుండినది యెవ్వరికిని దెలియకపోయెను. హూనుత్సాంగు చూడవచ్చిన కాలమనఁగా క్రీ. శ. ౬౪౦-దవ సంవత్సరమున నీ యాంధ్రదేశములోని యీచోళరాజ్యము నాలుగైదువందల మైళ్లవిస్తీర్ణము మాత్రము గలిగియుండెను. రెండుమైళ్లుమాత్రమె పరివర్తనము గల యొకచిన్న పట్టణము రాజధానిగనుండెను. దేశమంతయు ననారోగ్యకరంబులగు నడవులతోడను, సారహీనములయిన భూములతోడను, క్రూరకృత్యములచే భయంకరులై మోటుగనుండు ప్రజలతోడను గూడియుండెను. ఎక్కడచూచి నను దారిదొంగల గుంపులతోఁ గూడియుండెను. బౌద్ధాశ్రమములు కొన్ని మాత్రమె యుండినవిగాని యవియు శిథిలములై యుండినవి. వానివలెనె యందు నివసించు సన్న్యాసులు గూడ నపరిశుద్ధులుగ నుండిరి. దేశమునందంత టను జైనమతము ప్రచారమునందుండెను. అచ్చటచ్చట బ్రాహ్మణాలయము లత్యల్పసంఖ్యగలవి మాత్రముండినవి. ఈ రాజ్యము ధాన్యకటకమునకు (అమరా

పతి ధరణికోట) రెండువందల మైళ్లకు లోపుగనుండు దూరమున మాత్రముండెను. కాఁబట్టి యీరాజ్యము కడపమండలము లోనిదని చెప్పవచ్చును. హ్యానుత్సాంగువర్ణించిన లక్షణములన్నియుఁ గడపమండలమునకు వర్తించుచున్నవి. క్రీ. శ. ౧౮౦౦ సంవత్సరమున బ్రిటీషువారీమండలమును స్వాధీనముఁ జేసికొను పర్యంతము దారిదోపిడి కాండ్రగుంపులచే నిండియుండి ఘోరకృత్యముల కాటపట్టయి యుండెను. ఈ దేశమును వర్ణించిన యాత్రికుఁడు చోళదేశమని పేర్కొనియెనే గాని రాజ్యపాలనము నేయుచుండిన రాజునైన నుదాహరించిన వాఁడు కాఁడు. ఈచోళరాజు స్వతంత్రుఁడో లేక కాంచీపురాధీశ్వరుండయిన నరసింహవర్మయను పల్లవరాజునకు లోఁబడినవాఁడో హ్యానుత్సాంగు తెలిపియుండిన వాఁడుకాఁడు. ఇటీవలవా ప్రాంతములఁ గనుంగొనంబడిన కొన్ని పురాతన శిలాశాసనములను బట్టి హ్యానుత్సాంగు చెప్పిన చోళరాజ్యము స్థిరపడుచున్నది. ఎనిమిదవ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వమునందు వాడుకలోనుండు లిపులను గలిగియుండిన యీచోళరాజుల శాసనములు సంశయముల నన్నిటిని నివారించుచున్నవి. 1903-4-వ సంవత్సరములో నీ రాజులయొక్క శిలాశాసనము లాఱును మఱియొక తామ్రశాసనమును గన్పెట్టఁ బడినవి. ఈతామ్రశాసనములో మొదటకరికాలచోళుఁడనురాజు పేర్కొనఁబడియెను. ఇతఁడు కావేరి నదియొక్క వెల్లువలు దేశముపైఁ బొర్లిపాఱకుండ గట్లు వోయించెననియు, పాండ్యచోళచేర రాజ్యంబులయొక్క యాధిపత్యమును వహించెననియును చెప్పఁబడియుండెను. వీనివంశమునందు నందివర్మ జనించెను. ఇతఁడు కాశ్యపగోత్రుఁడు. వీనికిసింహవిష్ణువు, సుందరానందుఁడు, ధనంజయ వర్మయను మూవురు పుత్త్రులుండిరి. ధనంజయవర్మకు చోళమహారాజు, వానికి నవరాముఁడు, వానికి మహేంద్రవిక్రమవర్మ వానికి ముదితశిలాతురుఁడు కలిగెను. ఇతఁడు పాండ్యచోళ కేరళరాజ్యముల కధిపతియని చెప్పఁబడియెను. వీనికి గుణముదితుఁడు' పోర్ముఖరాముడు జనించిరి. పోర్ముఖరామునకు పురుష

---

1 No 519, Public 18th July 1905 (Rehort on Epiguply)

శార్దూలుఁడు వానికి పుణ్యకుమారుఁడు జనించిరి. ఈపోర్తుఖరామపుణ్యకుమారుఁడు కాశి కుల్దరాజారెయొక్క కోరికననువిశ్వసించి తనపరిపాలనకాలములో నైదవసంవత్సరమున హిరణ్యరాష్ట్రి మండలములో సుప్రయోగనదియొక్క దక్షిణపుటొడ్డుననున్న విరిపాఱు (విరిపాడు) గ్రామమునఁ గొంతభూదానము చేసెను. (ఇయ్యది పల్లవయువ మహారాజా విష్ణుగోపుని యుఱువపల్లి శాసనము నఁగూడ నుదాహరింపఁబడినది). ఈపుణ్యకుమారుని పూర్వికులయిన నందివర్మ సింహవిష్ణువుల నామములు పల్లవరాజులచేఁగూడ వహింపఁబడియెను మఱియును సుందరానందుఁడు నవరాముఁడు చోళనాయకుఁడయిన శ్రీకంఠుని పూర్వులుగా నుదాహరింపఁబడిరి.[1]

శిలాశాసనములలో నొకటి పోర్తుఖరామ పుణ్యకుమారునకును (no. 384 of1904), మూడుచోళమహారాజునకును (nos.405 406, 408of1904)ఒకటి విక్రమాదిత్య చోళమహారాజునకును (no.400of 1904)మఱియొకటి శక్తివర్మ విక్రమాదిత్యుని కుమారుఁడగు చోళమహారాజాధిరాజసత్యాదిత్యునకును (No. 393of1904) సంబంధించినవిగనున్నవి. ఇవన్నియును గడపమండలములోని ప్రొద్దుటూరు, జమ్మలమడుగు తాలూకాలలోఁ గానుపించినవిగావున వీరి రాజ్యముగూడ నచ్చటిదేయైయుండునని యూహింపఁబడుచున్నది. ఈశాసనములలో నుదాహరింపఁబడినరాజులలో చోళమహారాజు సూర్యకులుఁ డనియు, కాశ్యపగోత్రుఁ డనియు,కరికాలచోడవంశజుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడియుండెను. వీరు వహించిన బిరుదునామములం జూడ స్వతంత్రులుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. వీరి శిలాశాసనములు గాని తామ్రశాసనములు గాని వీరేకాలమున నున్నదియుఁ దెలుపుచుండలేదు. వీరిశాసనములలోని లిపిని బట్టిచూడఁగ దాదశశతాబ్దమునకుఁ బూర్వమున నున్నవారని తేటపడుచున్నది.

ఇంతియగాక ౧౫౦౪దవ సంవత్సరములో కడపమండలములోని పెద్దముడియ (ముదివేము) మను గ్రామంబున చోళమహారాజుపాలనములోని శాసన

1. Ep. Ind. vol VI. p. 128 note.

యొకటి గానిపించినది. (No. 352of 1905) చిప్పిలిగ్రామమునఁ గన్పట్టి డినశాసనములో (No.299of1905) పుణ్యకుమారుని పేరు గానంబడుచున్నది. అత్యనచోళుని శాసన మొకటి గానిపించుచున్నదిగాని (No. 350of1905)యితఁడు పశ్చిమచాళుక్యరాజగు వాఱవవిక్రమాదిత్యునకు లోఁబడిన మండలేశ్వరుఁడుగాని స్వతంత్రుఁడుగాఁడు, అయిన నితఁడు పైచోడవంశములోని వాఁడుగానుండెను. ౧౯౦౭వ సంవత్సరములోనీచోడులశాసనములు మఱి మూఁడు గన్పట్టఁబడినవి. ఒకటి ముట్టుకూరులోను, ఒకటిప్రొద్దుటూరులోను, మఱి యొకటి నల్లచెఱువుపల్లెలోను గనుఁగొనంబడినవి. ఈగ్రామములన్నియుఁ గడప మండలములోనివే. మొదటిరెండును చోళమహారాజు కాలములోనివి. ఎలచోళ మహారాజు ముత్తరాజునను నిరువురు మూడవశాసనమునం జేర్కొనఁబడియుండిరి. శ్రీకంఠుని తామ్రశాసనములో ఎలచోళుఁడు శ్రీకంఠుని పూర్వికులలోని వాఁడుగా నుదాహరింపఁబడియుండెను. హేమవతి, నిడుగల్లు ప్రాంతదేశమును బాలించెడు చోళరాజులను గొందఱిని రైసుదొరగారు తుముకూరు శాసనముల సంపుటములో నుదాహరించియున్నారు. [1] వీరిలో ధనుంజయయుల చోళరాజు గాంగుల పల్లవరాజునకు లోఁబడిన మండలేశ్వరుఁడుగనుండి ఆల్వాడిదేశమును, చోళికముత్తరాజు కండకోటను పాలించుచుండిరి. వీరలు క్రీ. శ. ౭౫౦ దవ సంవత్సరములో నున్నారని రైసుదొరగారు కాలనిర్ణయము చేసియున్నారు.

కడప మండలములోని చోడులు ౭౦౦౦ ఊ గ్రామములు గలిగిన రేనాడును బాలించుచుఁ దాము కరికాల చోడవంశజులమని చెప్పుకొని యున్నారు. హేమవతి నిడుగల్లుచోడు లట్టివిషయముల నేమియుఁ జెప్పుకొని యుండలేదు.

రేనాటిచోడులు ద్రావిడచోడులుగారు.

ఈ రేనాటిచోడులు ద్రావిడభాషా వాఙ్మయములో వర్ణింపఁబడిన కరికాలచోడుని వంశములోని వారమని తమశాసనములలో గొప్పగాఁ జెప్పుకొని

[1] Ep. Car, Vol Vii, Introduction. p. 7

యున్నను తక్కిన రాజవంశముల వారివలెనె వీరును పోకలుపోయియుందురు గాని నిజముగా నీచోడులకు నాచోడులకు సంబంధమేమియును గానరాదు. వీరు కరికాల చోడవంశజులమని చెప్పుకొన్నంత మాత్రముచేత నాచోడులిచ్చటికివచ్చి పరిపాలించినవారని భ్రమింపరాదు. విక్రమ సింహపురమనియెడు నెల్లూరును పాలించిన మనుమసిద్ధిరాజును వానిపూర్వికులునుగూడ తాముకరికాల చోడవంశజులమని చెప్పుకొని యుండిరి. ఇట్లనేకులు తాముకరికాల చోడవంశజులమని చెప్పుకొనియున్నను వీరెవ్వరును పెట్టుచోడులెగాని పుట్టుచోడులుగారు. ముఖ్యముగా విచారింపవలసినది మఱియొకటికలదు. వస్తర (బస్తరు) రాజ్యములోని చక్రకోట్యమును పాలించు సింధువంశజుడయిన ధారావర్షునికి లోబడిన సామంతుడుగనుండి వానికిమంత్రిగను సైన్యాధిపతిగనుండిన చంద్రాదిత్యుడను వాడు తానుకరికాల చోడవంశజుడ ననియు కాశ్యపగోత్రుడననియు జెప్పుకొనియుండుటచేత నతడీచోడవంశములోనివాడుగ గుర్తింపబడియెను. వీనిశాసనములపైన సింహలాంఛనము గలదు. శాసనపరిశోధకులు వీనిశాసనములం బరిశీలించి రేనాటిచోడులు వ్యాఘ్రలాంఛనముగలవారని వారికిని తంజాపురి, తిరుచునాపల్లి చోళులకును సంబంధము గలదని యభిప్రాయపడిన తమ మొదటి యభిప్రాయమును మార్చుకొని రేనాటిరెడ్లుగూడ సింహలాంఛనముగలవారేయనియు గాబట్టి రేనాటిచోడులు వేఱనియు, తంజాపురి చోడులు వేఱనియు నభిప్రాయపడి యున్నారు. కనుక రేనాటిచోడులను హేమాంధ్రచోడులనుగానే పరిగణించుచున్నారము. తక్కినచోడులనుగూర్చి ద్వితీయసంపుటమునందు వివరముగా వ్రాయదలంచి చోడులచరిత్రమిచ్చట ముగించినారము. వీరినిగూర్చిన చరిత్రము పరిశోధనల వలన భావికాలమున దెలిసికొన వలసినదేగాని యింతవఱకు మనకేమియును దెలియరాకున్నయది.

మహాబాణవంశము.

దక్షిణాపథ దేశమును పాలించిన భూపతులలో సూర్యకులులమని కొందఱును చంద్రకులులమని కొందఱును, బ్రహ్మకులులమని కొందఱును, కార్తవీ

ర్భకులమని కొందఱను పెక్కండ్రు పెక్కురీతులుగాఁ దమవంశోత్పత్తులను గూర్చి చెప్పుకొనిరేగాని యీమహాబాణులవలె రాక్షసుల సంతతివారమని వారెవ్వరును చెప్పుకొని యుండలేదు. వీరలు తాముదానవాగ్రణియగు బలిచక్రవర్తియొక్క కొడుకయిన మహాబాణుని వంశములోని వారమని చెప్పుకొని యుండిరి. మాచదువరులు భాగవత విష్ణుపురాణములలోని బలిచక్రవర్తియొక్కయు, బాణాసురునియొక్కయు కథలను జదివియు వినియుందురు. వామనమూర్తియైవచ్చిన విష్ణువునకు భూవలయమంతయు ధారపోసి సర్వస్వమును గోల్పోయి పాతాళమున కణఁగఁ ద్రొక్కబడినవాడు బలిచక్రవర్తి. శ్రీకృష్ణుని మనుమఁడనిరుద్ధుఁడు తనకూఁతురయిన యుషాకన్యతో నంతఃపురమందిరమున నుండుటఁగాంచి మహోదగ్రుఁడై యనిరుద్ధుంబట్టి బంధించి యాకారణమున శివకేశవులకుఁ బోరాటముపెట్టి తుదకు శ్రీకృష్ణునిచే ముప్పుగాంచినవాఁడు బాణాసురుఁడు. వానివంశమున జనించితిమని చెప్పుకొనువారే యీమహాబాణులు. వీరు శైవమతావలంబకులు. నల్లని టెక్కెము గలవారు. వృషభలాంఛనులు. నందీశ్వరుని భక్తులు. వీనికి మొదట మైసూరురాజ్యములోనున్న కోలారుమండలములోని ఆవణ్యనగరము (Avani) రాజధానిగనున్నట్టు గన్పట్టెడిని. తరువాత నుత్తరార్కాడు మండలములోని తిరువళ్లము రాజధానిగ నుండెను.

ఇది పాలేఱున కుపశాఖయగు నీవానదియొక్క పడమటియొడ్డున నున్నది. అనేకశాసనములందు తిరువళ్లము బాణపురమని పేర్కొనఁబడియున్నది. ఈమండలము పేరం బాణప్పాడి (మహాబాణదేశము) అని పిలువంబడుచుండెను. బాణపురమునకు సమీపమునం దొకపాలెము బాణసముద్రమని పిలువంబడుచుండెను. మఱియొక గ్రామము బాణులకాలమునుండి బాణవరమను పేరఁ బరగుచు షోళింఘురునకు (చోళంగివరము) (Railway Station) సమీపమున నున్నది. బాణపురమనియెడి యీతిరువళ్లము చోడుల శాసనములయందు తీక్కాలివల్లమని గూడ పేర్కొనఁబడినది. అప్పుడిది జయంకొండ శచోమండలములోని భాగమగు పాడువూరు కొట్టములోఁ జేరియుండెను. ఈపాడువూరు కొట్టమొకప్పుడు త్యాగాభరణ వలనాడను పేరఁబొల్పియుండెను. కొన్ని శాసన

ములలో తిరువల్లము పెరుంబాణప్పాడిలోని మియారువాడు లోనిదనియు మఱికొన్ని శాసనములలో కర్రై బలిపాడు లోనిదనియుఁ జెప్పఁబడియుండెను. మహాబాణుల ప్రాచీనశాసనములందు పరివీపురముగూడ రాజధానిగనుండినట్లు చెప్పఁబడినదిగాని అదియెక్కడనుండెనో దెలియరాదు. కొందఱు చరిత్రకారులు రాయవేలూరునకు దక్షిణభాగమునన్న పడైవీడు పరివీపురమని చెప్పుచున్నారుగాని యింకను స్థిరపడి యుండలేదు. ఈమహాబాణుల రాజ్యమాంధ్రపథమునకుఁ (వడుగావళికి) బడమటనున్నదని కొన్ని శాసనములు దెలుపుచున్నవి. ఆంధ్రమండలములోని ౧౨౦౦౦ గ్రామములు వీరిరాజ్యములోఁ జేరియుండినవి. ఈబాణరాజులు స్వతంత్రులుగాక పల్లవరాజులకు గాంగపల్లవరాజులకు లోఁబడిన మాండలికులై ప్రఖ్యాతిఁగాంచినవారుగఁ గన్పట్టుచున్నారు. విద్యానాథపండితుఁడు బాణవంశమునుగూర్చి ప్రతాపరుద్రీయమునందు ప్రశంసించియున్నాఁడు. ౧౯౦౩ వ సంవత్సరమునఁ బ్రకటింపఁబడిన బాణుల శాసనము లైదింటిలోను మూఁడు (Nos 226, 228, 229 of 1903) పల్లవులు గాంగపల్లవులు బాణులకు ప్రభువులని చెప్పియున్నవిగాని రెండుశాసనములు మాత్రమట్లు చెప్పియుండలేదు. ఆరెండును విజయాదిత్య బాణరాయుని కాలములోనివై శక సంవత్సరములు ౮౨౦,౮౨౧ వ సంవత్సరములకు సరియైన క్రీస్తుశకము ౮౯౮-౮౯౯ దవ సంవత్సరములలో వ్రాయఁబడినవిగానున్నవి.[1] ఈరెండింటిలోను మొదటిది విజయాదిత్యుని బాణవిద్యాధరుని కొడుకని నుడువుచున్నది. గాంగపల్లవుఁడగు నృపతుంగుని శాసనములో (No 228 of 1903) నుదాహరింపఁబడిన బాణవిద్యాధరుఁడు నితఁడు నొక్కఁడే యని చెప్పవచ్చును. ఈనృపతుంగ మహారాజు తొమ్మిదవ శతాబ్దములోని కడపటి కాలము నందుండినవాఁడు. గాంగపల్లవరాజగు దంతివిక్రమవర్మకు మాండలిక సామంతుఁడయిన విజయాదిత్యుని కన్నను పల్లవరాజగునంది పోతవర్మకాలములో నాంధ్రపథమునకుఁ బడమటఁ బరిపాలనము చేయుచుండిన విక్రమాదిత్యుఁడు పూర్వుఁడయి యుండును. ఈవిక్రమాదిత్యుఁడు గాంగపల్లవుఁడగు విజ

1 No 678, 679, Public 12 th August 1904

యనంది విక్రమవర్మ పరిపాలనమురొక్క ౧౭ వ సంవత్సరములో వ్రాయఁబడిన తిరువల్లము శాసనములో నుదాహరింపఁబడిన విక్రమాదిత్యునికంటె భిన్నుఁడనియు భావింపవలయును. [1]

వదూవల్లభ మల్లదేవ నందివిక్రమవర్మయనువారుశాసనములోఁ దానాంధ్రమండలములోని ౧౨౦౦౦ గ్రామముల కధిపతినని చెప్పికొనియున్న విషయము నిదివఱకు తెలిసియుంటిమి. ౧౯౦౬ వ సంవత్సరములో పుంగనూరు జమిందారిలో ౮ శాసనము లీబాణమాండలికరాజులకు సంబంధించినవి ప్రకటింపఁబడినవి. వానిలోనాలుగు (Nos 543, 555, 570, 584 of 1906) మహాబలి బాణరాజు కాలములోనివిగ నున్నవి. వీనిలో మొదటిది శూరమతివద్దను జరిగిన యుద్ధమును ప్రశంసించుచున్నది. పెర్మనాడి రాజుకొఱకు మహాబలి బాణరాజు వైదుంబరాజగు గండత్రినేత్రునితోఁ గలిసి నలంబరాజును రాచమల్లుని మయిందాడిని నెదుర్కొని ఘోరయుద్ధము చేసెను. కోలారుమండలములోని బంగవాడి శిలాశాసనముగూడ నీయుద్ధమును ప్రశంసించుచున్నది. గాంగపల్లవ రాజయిన విజయవిక్రమ నరసింహవర్మ కాలములోని యొకశాసనముగూడ శూరమతి యుద్ధమునుగూర్చి ప్రశంసించియున్నది. పైశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన రాచమల్లుఁడు గాంగవంశజుఁ డయినయెడల నతఁడు సత్యవాక్య కొంగునివర్మ పెర్మనాడి రాజమల్లుఁడై యుండవలయును. అతఁడే యని నిశ్చయమైనయెడల నతఁడురాజ్యము చేసిన కడపటికాలము క్రీ.శ. ౮౭౦-౧ సంవత్సరమగుచున్నది. [3] కాఁబట్టి మహాబలి బాణరాజు యొక్క కాలమింతు మించుగాఁ దొమ్మిదవశతాబ్ద మధ్యమయి యుండునని చెప్పవచ్చును.

తక్కినశాసనములునాలుగునుమహాబలిబాణరాజవిక్రమాదిత్య బాణకందర్పజయమేరుని యొక్కయు, (No 569 of1906) మహాబలిబాణరాజబాణవిద్యాధరునియొక్కయు, (571 of 1606) మహాబలిబాణరాజవిజయాదిత్యవర

1 South Indian Inscriptions, Vol. III, no 43

2 Ind Ant Vol XV. p. 175

3 Ep. Ind. Vol VI p. 59

చూడామణి ప్రభుమేరునియొక్కయు (No 542 of 1906) శాసనములలోనివై యున్నవి. వీనిలోఁగడపటిది కాడువెట్టిముత్తరాజు కోయటూరుపైఁబడి దోఁపిడి గావించుటను ప్రశంసించి బాణరాజు వడుగావళి (ఆంధ్రపథము)లో ౧౨౦౦౦ గ్రామములను మన్నెలో ౨౦౦౦ గ్రామములను బరిపాలించుచుండెనని దెలుపుచున్నవి. కడపటిచోడుల శాసనములలో పెరంబాణప్పాడిదేశము (బాణదేశము) పడమట పుంగనూరువఱకును వ్యాపించియుండెనని దెలియఁజేయుచున్నవి. ఈబాణరాజ్యము తూర్పునఁగాళహస్తివఱకును వ్యాపించియుండెను. కాఁబట్టి పాలేఱునదికి నుత్తరమునవున్న యిప్పటియుత్తరార్కాడు మండలమంతయు బాణరాజ్యము లోనిదని చెప్పుట కంతమాత్రమును సందియములేదు. క్రీ. శ. ౮౯౨-౯౩ సంవత్సరప్రాంతమున నలంబరాజగు మహేంద్రాధిరాజనలంబుఁడు బాణవంశమును నిర్మూలముచేసితివని గొప్పగాఁ జెప్పుకొనియుండెను, క్రీ. శ. ౯౦౨ మొదలుకొని ౯౮౦ వఱకుఁ బరిపాలనముచేసిన తంజాపురచోళరాజగు మొదటిపరాంతకుఁడిరువురు బాణరాజులను నిర్మూలము చేసి వారలదేశమును గాంగుఁడైన రెండవ పృథ్వీపతికి బహుమానముఁ జేసెను. [1]

పృథివేంద్రవర్మకు లోఁబడియుండిన అలగమయ్యయను బాణరాజొక సామాన్యప్రభువై యుండెను. ఇట్లు చోళరాజగు పరాంతకునిచేఁ బదభ్రష్టులైన కతంబున బాణులలో నొకకుటుంబము వారాంధ్రదేశములో నుత్తరభాగమునకు వచ్చినట్లు గాన్పించుచున్నది. బాణవంశజుఁడగు శూరబలిరాజుయొక్క పండ్రెండవశతాబ్దములోని శాసనమొకటి గుంటూరు మండలములో కొణిదెనగ్రామములోఁ గానంబడుచున్నది. [2]

వైదుంబవంశము.

వైదుంబులు తొమ్మిదవ పదవశతాబ్దములలో రాష్ట్రకూటులకును నలం

1 Annual Report on Epigraphy for 1900-01, para. 11

(2) South Indian Inscriptions Vol. II, pp. 387, 388

3 Annual Report on Epigraphy for 1899-00 paragraph 85.

ములకును చోళులకును లోఁబడినవారలై యాంధ్రకర్ణాటకదేశములలోని కొంత భాగమును బరిపాలించినవారుగా నుండిరి. వీరిశాసనములు కడపమండలము లోను మైసూరురాజ్యములోని కోలారుమండలములోను గానుపించుచున్నవి. కడపమండలములోని యొకశాసనము గండత్రినేత్రుఁడను వైదుంబరాజు కాలము లోనిదైయుండెను. ఈగండత్రినేత్రుఁడను వైదుంబరాజు మహాబలిబాణరాజు తోఁగలిసి సుప్రయోగనదీతటంబుననుండినసూరమతి యనుప్రదేశమున నలంబాధిరాజాదాడిగతోడను రాచమల్లునితోను యుద్ధముఁజేసెను. ఈవిషయము నీయాగండత్రినేత్రుని కాలములోనిదగు మదనపల్లిశాసనమువలనఁగూడ (No295 of1906) స్పష్టపడుచున్నది. రైసుగారు తమకోలారుశాసనముల సంపుటములో వైదుంబరాజులవి రెండుశాసనముల నుదాహరించియున్నారు. వానిలో నొకటి గండత్రినేత్రునికాలములోనిదైయున్నది. ఈ గండత్రినేత్రుఁడును కడపశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన గండత్రినేత్రుఁడును నొక్కఁడేగాని భిన్నులు గారు. ఈశాసనములు రెండును క్రీ. శ. ౯౦౦ సంవత్సరములోనివిగా రైసుగారు నిర్ణయించియున్నారు.[1] విక్రమాదిత్యుడను వైదుంబరాజు రాష్ట్రకూటరాజయి నమూడవకృష్ణునకు సామంతమాండలికుఁడుగనుండి మారాడు, బాణగొప్పాడి, సింగపురనాడు, వెంకుంద్రకోట్టము మొదలగువానిఁ బరిపాలించుచున్నట్లొ కశాసనమునఁ దెలుపఁబడినది.

తిరుకోయిలూరునకు సమీపముననుండు కీలూరుశాసనములు మూడురాష్ట్రకూటరాజగు మూడవకృష్ణునకు లోఁబడిన సామంతమాండలికుఁడును వైదుంబుఁడునగు చందయ తిరువయ్యయనువానిఁ బేర్కొనుచున్నవి[3] ఈశాసనములు మూడును క్రీ. శ. ౯౬౦దవ సంవత్సరమునకును ౯౬౮వ సంవత్సరమునకును నడుమ వ్రాయఁబడినవిగనున్నవి. ఆఱువేలగ్రామములను గలిగియుండిన గంగవాడి దేశమును బాలించుచుండి నలంబరాజగు దిలీపయ్యకులోఁబడిన సామంతమాండలికుఁడుగ నుండిన వైదుంబవిక్రమాదిత్య తిరువయ్యయనువాని పేరు నుదా

1. Ep. Car. Vol. X. introduction p. XXII.

2. Annual Report on Epigraphy for 1904-05. para 28.

పాలించి యితఁడు క్రీ. శ. ౯౬౧-౭౭ ప్రాంతములనున్నవాఁడని రైసుగారు దెలుపుచున్నారు. ఈవిక్రమాదిత్య తిరువయ్య ౯౫ండవ సంవత్సరమున శాక చెఱువున రాగుపతీపించి యున్నవాఁడుగావున నితఁడును శిలాశాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన చందయతిరువయ్యయు నొక్కఁడేయై యుందురని యూహింపవచ్చును. విక్రమాదిత్యుఁడను పేరు చందయయొక్క బిరుదునామమై యుండవచ్చును. విక్రమాదిత్య తిరువయ్య తనకొడుకునకు చంద్రశేఖరుఁడని పేరు పెట్టియుండుటచేతఁ దండ్రిపేరు కొడుకునకుఁ బెట్టినట్లుగ నూహింపఁదగియున్నది. ఈపైనిజెప్పిన యూహాలు సరియైనవని రాష్ట్రకూటరాజగు మూడవకృష్ణుఁడు తక్కోల యుద్ధమయినతరువాత తొండైమండలములోని యొక భాగమును బరిపాలించుటకై యీవైదుంబ విక్రమాదిత్యుని నియోగించియుండునని తలంపవచ్చును. ఇందుచేతనే మొట్టమొదట నాంధ్రకర్ణాటకదేశములలో రాజ్యపాలనము చేయుచుండిన వైదుంబులు తొండైమండలములో స్థిరపడి తరువాత నచ్చటనే చోడరాజులగు మొదటరాజరాజునకును, మొదటిరాజేంద్రునకును లోఁబడిన సామంతమాండలికులుగనుండి పరిపాలనముఁజేయఁ గారణమైనట్టు గన్పట్టుచున్నది. [1]మదనపల్లి, పెదతిప్పసముద్రము శాసనములలో నుదాహరింపఁబడిన గండత్రినేత్రుఁడే వైదుంబులలో స్వతంత్రుఁడైన కడపటి వాఁడుగా నుండెను. వానికిఁ బిమ్మట వైదుంబులు చోడరాజగు మొదటిపరాంతకునిచే జయింపఁబడిరి. [2]కళింగదేశమును బాలించుచుండిన గాంగవంశజుఁడగు మూడవ వజ్రహస్తుని పట్టమహిషియగు వినయమహాదేవి యీవైదుంబ రాజవంశములోనిదేయని తెలియుచున్నది.[3]

---

1. Ep. car. vol intro. p. XX.

1. South Indian Inscriptions vol III. pp. 104. 107.

(2) Ibid. vol II. p 379.

(3) Ind. Ant. vol XVIII. pp. 164 and 175 and Ep. Ind vol. IV. p. 186.

నలంబరాజవంశము.

ఈనలంబులు త్రినయనపల్లవుని వంశములోని వారమనియు, ఈశ్వరవంశజాలమనియుఁ జెప్పుకొని యున్నారని వీరిచరిత్రమును గొంతపల్లవులం గూర్చి వ్రాయఁబడిన ప్రకరణమునఁ దెలిపియున్నారము. వీరిరాజ్య మనఁగా నలంబవాడిరాజ్యము బళ్లారి, కడప, కందనోలు, మైసూరుమండలములలోఁ జేరియున్నది. వీరికి బళ్లారిమండలములోని ఉత్సంగిదుర్గము రాజధానిగనుండెను. ఈనలంబవాడి రాజ్యము క్రీ. శ. ౭వ శతాబ్దము మొదలుకొని ౧౦శతాబ్దము వఱకు వర్ధిల్లినదిగాని యీరాజులచరిత్రమంతయెక్కువగాఁ దెలియరాదు. వీరు రాష్ట్రకూటులకులోఁబడిన సామంతులనితోఁచుచున్నది. ఆంధ్రచోడులకును, నలంబులకును, వైదుంబులకును బూర్వము నలంబవాడి,మహారాజవాడి,రేనాడు దేశములను బరిపాలించినవారి చరిత్రమును సంగ్రహముగాఁ దెలిసికొనవలసియున్నది. ఈమూడుభూభాగములిప్పుడు అనంతపురము,కడప,కర్నూలు,బళ్లారి జిల్లాలని పిలువంబడుచున్నవి. ఈమండలములుగల ప్రదేశమంతయును తొమ్మిదవ పదవశతాబ్దములలో నాంధ్రచోడులు, నలంబులు, వైదుంబులు పరిపాలించిరి. వీరికిఁ బూర్వమీప్రదేశముల నెవ్వరెవ్వరు పాలించిరో కొంచెముగాఁ దెలిసికొనవలసియున్నది. ఈదేశమంతయుఁ గ్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దాంతమువఱకు నాంధ్రభృత్యుల పరిపాలనమునందుండెను. ఇదంతయుఁ గర్ణాటముగనుండెను. ఈకర్ణాటమును శాలివాహనవంశజుండును నాంధ్రుఁడు నగుహారితిపుత్త్రశాతకర్ణి రాజప్రతినిధిగనుండి పరిపాలనము చేసెను. వీని శాసనములు మైసూరురాజ్యములో షిమొగమండలములోని షికార్పూరుతాలూకాలోస్థానకుందూరుకడ నున్నవి.[1] ఆంధ్రచక్రవర్తియైన గౌతమీపుత్త్రశాతకర్ణికుమారుఁడయిన పులమాయి రొక్కనాణెములు మైసూరుమండలములోని చిత్రదుర్గముకడ గానిపించినవి. ఆంధ్రరాజులయిన శాతకర్ణులచే జయింపఁబడి పరిపాలింపఁబడినదగుటచేత నే యీభాగమున కంతకును గర్ణాటమను పేరు వచ్చినది. ఆంధ్రులకుఁ దరువాత నీ

---

(1) ఈ చరిత్రములోని ౨౨౫వ పుటచూడుఁడు.

2. Mysore, II. 428; (3) Mysore. II. 61

దేశము కదంబుల వశమయ్యెను. ఈప్రాచీనకదంబులు జైనమతావలంబకులు. ఉత్తరకర్ణాటములోని వనవాసిగాక ఇప్పటి బళ్లారి మండలములో హర్పనహల్లి తాలూకాలోనున్న ఉత్సంగి దుర్గమొక ప్రధానపట్టణముగానుండెను. దీనికి నాలుగుమైళ్లదూరమున మైసూరు సరిహద్దులోనున్న అవాజియను ప్రదేశమున నాలుగవశతాబ్దములోని దైకదంబులకును కాంచీపురపల్లవులకును జరిగినయుద్ధమును దెలిపెడిశాసనమొకటి గానిపించినది.[1] హీరాహడగల్లియను ప్రదేశమున శివస్కందవర్మయను పల్లవుని శాసనమొకటి గన్పట్టుటచేత నాకాలమునందతఁడీ ప్రదేశమును జయించి పరిపాలించెనని చెప్పఁదగును. ఆఱవశతాబ్దమునందు చాళుక్యులీదేశమునకుఁ బ్రభువులయిరి. రెండవపులకేశివల్లభునిశాసనమొకటి బళ్లారిమండలములోని కురుగోడుగ్రామముకడనున్నది. చాళుక్యులీప్రదేశమును జయించినపుడు కదంబులకులోఁబడి యీదేశములోఁ గొంతభాగమును బరిపాలించుచుండిన నలరాజులను కీర్తివర్మమహారాజునాశముఁజేసెను. తరువాత మొదటివిక్రమాదిత్యుడు అనంతపురమండలములో మడకసిరతాలూకాలో నున్నరత్నగిరి గ్రామములోని కొంతభూమి నొకబ్రాహ్మణునకు దానముచేసి శాసనము వ్రాయించెను. ఆశాసనములో నీప్రదేశము నలవాడివిషయములోనిదని పేర్కొనఁబడియుండెను. చాళుక్యులు మొట్టమొదట జైనమతావలంబకులుగ నుండిరి. తరువాతపౌరాణిక మతిమవలంబించిరి. క్రీ.శ. ౭౫౭ వ సంవత్సరప్రాంతమున రాష్ట్రకూటులు చాళుక్యులు సామంతులయిరి. ఈచాళుక్యులలో నొక కొందఱు బళ్లారిమండలములోని కోగలినాడు (హడగల్లి హర్పనహల్లితాలూకాలు) పాలించుచుండిరి. ఆకాలమునందే కొంతభాగము నలంబులనియెడు పల్లవులవశమయ్యెను. దీనినే నలంబపాడియని పిలిచిరని పైనిజెప్పియుంటిమి. ఈనలంబులు రాష్ట్రకూటులకు లోఁబడియుండిరి. ఆంధ్రచోడులాఱవశతాబ్దమునుండి స్వతంత్రులై పదవశతాబ్దమువఱకును పాలించిరిగాని కడపటిభాగమునందు రాష్ట్రకూటులకు లోఁబడిన సామంతమాండలికులుగ నున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. వైదుంబరాజులును గొంతకాలము రాష్ట్రకూటులకును దరువాత చోడులకును లోఁ

(1) Mysore. I of 499.

బడియుండిరి. బాణరాజులు గాంగపల్లవులకు లోఁబడియుండిరి. మైసూరులోని తలకాడు రాజధానిగ గాంగవాడిదేశమును బరిపాలనము సేయుచుండిన మారసింహుఁడను పశ్చిమగాంగరాజు నలంబులను నిర్మూలముఁజేసి నలంబకులాంతకుఁడని పేరు పొందెనఁట[1] ఈపశ్చిమగాంగులుకూడ నాకాలమున రాష్ట్రకూటులకు లోఁబడినవారుగా నేయుండిరి. పదవశతాబ్దాంతమునందు రాష్ట్రకూటులను జయించి త్రైలోక్యమల్లుఁడను పశ్చిమచాళుక్యుఁడు మరల దేశమును స్వాధీనముఁ జేసికొనియెను. చోడులు పశ్చిమగాంగులను జయించి వారియధికారమును నిర్మూలముఁజేసిరి.

తరువాత రెండుశతాబ్దముల కాలము పశ్చిమచాళుక్యులకును చోడులకును వశమై యుభయపక్షముల వారికిని రణరంగభూమియై యొప్పుచుండెను.

విష్ణుకుండినవంశము.

విష్ణుకుండినులమని చెప్పుకొనిన రాజులశాసనములు రెండుమూడు మాత్రము గానంబడుచుండినవి గాని వీరియుదంతమేమో యెచ్చటనుండివచ్చినవారో యేకాలమునందున్నవారో స్పష్టముగాఁ దెలియరాదు. పూర్వచాళుక్యులు వేంగికళింగదేశములను జయించుటకుఁ బూర్వమీ విష్ణుకుండినులు కళింగదేశములో నేభాగముననో పరిపాలనము సేయుచుండినవారని తోఁచుచున్నది. ఈవిష్ణుకుండినవంశమునకు మూలపురుషుఁడు మాధవవర్మయని పేర్కొనంబడియెను. ఈవిష్ణుకుండిన మహారాజగు మాధవవర్మకును వాకటకరాణికిని జనించినవాఁడు విక్రమేంద్రవర్మ. వాకటకులు చేదిదేశమును (Central Provinces) బరిపాలించుచుండిన యొకతెగరాజులుగనుండిరి. వీరిలోఁ బ్రవరసేనుఁడు ప్రఖ్యాతుఁడు. విష్ణుకుండినుఁడయిన మాధవవర్మయు బహుప్రసిద్ధిగలవాఁడుగఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు. ఇతఁ డశ్వమేధాదియాగములను మాత్రమెగాక పురుషమేధములనుగూడఁ జేసినట్టుగఁ జెప్ప బడియెను. తండ్రి విష్ణుకుండినవంశములోనివాఁడును తల్లి వాకటకవంశములోనిదియు నగుటచేత విక్రమేంద్రవర్మ యుభయకులాభరణుఁడని పిలువంబడియెను. విష్ణుకుండినులలో విక్రమేంద్రవర్మ

1. Mysore. I, 307.

యను పేరు వహించినవారిలోఁ నితఁడే మొదటివాఁడు. ఇంద్రవర్మ యనియెడి యింద్రభట్టారకుఁడు వీనికొడుకు. పైఁజెప్పినశాసనములలో రెండు వీనివిగా నున్నవి. ఇయ్యవి విజయనగరమునకు సమీపమునందుండిన యొక పండిత కుటుంబమువారినుండి గైకొనఁబడినవి గనుక పరిశుద్ధమైనవిగానున్నవి.[1]

ఈయింద్రభట్టారకుఁడు నిర్వ్యాక్రపరాక్రముండయిన మహాయోధుఁడని యభివర్ణింపఁబడియుండెను. విష్ణుకుండినులు సింహముద్రికయును సింహధ్వజమును గలవారుగనుండిరి. శ్రీపర్వతేశ్వరపాదారాధభక్తులమని విష్ణుకుండినులు చెప్పుకొనిరి. శ్రీపర్వతము శ్రీశైలమేయనియు, వీరలు శైవ మతావలంబకులనియును డాక్టరు కీల్‌హారన్‌గారు నుడువుచున్నారు. ఇంతియగాక విష్ణుకుండినుల శాసనములు వ్రాసినవారియొక్క స్వభావ తెలుగగుటంజేసియు శ్రీపర్వతేశ్వరుని పాదారాధకులమని చెప్పుకొనియుండుటంజేసియు విష్ణుకుండిశబ్దము వినుకొండ శబ్దమూలమున ధ్వనించుచుండుటంజేసియు, విష్ణుకుండినులకు మొదట గుంటూరు మండలములోని వినుకొండ రాజధానిగనుండెనని తాము దృఢముగా విశ్వసించుచున్నామని కీల్‌హారన్‌గారు నుడువుచున్నారుగాని యింకను విచారణీయము. ఇంద్రభట్టారకుఁడనియెడి యీయింద్రవర్మ తనపరిపాలనముయొక్క ౨౭వ సంవత్సరమున పూ (కి) రాష్ట్రములోని పేరువాటక (పేరువాడ) మనుగ్రామమును దానము చేసియుండెను. ఈపూ (కి)రాష్ట్రము కుబ్జవిష్ణువర్ధన మహారాజుయొక్క చీపురుపల్లి శాసనమునగూడ నుదాహరింపఁబడినది గనుక నిది విశాఖపట్టణమండలములోనిదిగాని యన్యముగాదు. కాఁబట్టి వీరిరాజ్యము మొదట విశాఖపట్టణమండలములోనిదై యుండవలయునుగాని గుంటూరు మండలములోనిది గాదు. ఇంద్రవర్మ తననివాసపురము పురణిసంగమని తెలిపియుండెను. ఇది యెక్కడిదో గుర్తింపనలవిగాకయున్నది. ఇంకను మఱొకచిక్కు గన్పట్టుచున్నది. ప్రభాకరమహారాజకుమారుఁడగు పృథ్వీమూలునియొక్క గోదావరిశాసనము

1. ఇయ్యవి బ్రహ్మశ్రీ గురుజాడ అప్పారావు పంతులుగారివలన సంగ్రహింపఁబడి దొరతనమువారి పరిశోధనాధికారికిఁ బంపఁబడినవి.

Annnul Report on Epigraphy 1909 para 62

లో ఇంద్రభట్టారకునిపదభ్రష్టుని జేయుటకై అధిరాజేంద్రవర్మ కొందఱు రాజులను గూర్చుకొని తాను నాయకుఁడుగా నేర్పడి కుట్రచేయఁ బ్రయత్నించెనని చెప్పఁబడియుండెను.

కుబ్జవిష్ణువర్ధన మహారాజుయొక్క ద్వితీయపుత్త్రుఁడును జయసింహవల్లభమహారాజుయొక్క తమ్ముఁడునునైన ఇంద్రభట్టారకుఁడు క్రీ. శ. ౬౬౩వ సంవత్సరమున రాజ్యమునకువచ్చి ౬మాసములు మాత్రము పరిపాలనముచేసెను. డాక్టరుఫ్లీటుగారు పృథ్వీమూలునిశాసనములోఁ బేర్కొనంబడిన యింద్రభట్టారకుఁ డితఁడేయనియు, అధిరాజేంద్రవర్మ గంగవంశజుఁడై కళింగనగరము రాజధానిగాఁ గళింగదేశము నేలిన యింద్రవర్మమహారాజనియు, వీరికి జరిగిన యుద్ధములో ఇంద్రభట్టారకుఁడు మరణమునొంది యుండవచ్చుననియు, ఆకారణముచేత నతనిపరిపాలనమాఱుమాసములలోనే ముగిసిపోయినదనియు డాక్టరుఫ్లీటుగారు వ్రాసియున్నారు. అట్లూహించుట కొక కారణమునుగూడ నుడివియున్నారు. ఇంద్రభట్టారకునికుముదము సుప్రతీకముపై నధిష్ఠించియుండిన యొకానొకయింద్రాధిరాజుచేఁ గొట్టఁబడెనని చెప్పఁబడియుండుటంజేసియు, నైరుతిదిక్కునందలి యేనుగునకు కుముదమనియు, ఈశాన్యదిక్కునందలి యేనుగునకు సుప్రతీకమనియు, నామములుండుటంజేసియు, చాళుక్యులు నైఋతిదిక్కునందలి వారును, గాంగులీశాన్యదిక్కునందలివారు నగుటంజేసియు డాక్టరుఫ్లీటుగారు ఇంద్రభట్టారకుఁడు చాళుక్యరాజనియు, అధిరాజేంద్రవర్మ కళింగనగరాధిపతి యనియూహించుచున్నారు. డాక్టరుకీల్‌హారన్ గారివాదము నేగైకొని యింద్రభట్టారకుఁడు విష్ణుకుండినుఁడయిన యింద్రభట్టారకవర్మమహారాజేయని సిద్ధాంతము చేసియున్నారు. ఎందుకన విష్ణుకుండినుఁడయిన యింద్రభట్టారకుఁడు తనయేనుఁగులబలముచే నితరచతుర్దంతములను జయించినవాఁడని తనశాసనమునందుఁ గొనియాడంబడియుండెను. ప్రాక్దిశాధిపతియగు నింద్రునియైరావతమునకు చతుర్దంతములేక చవుదంతియను నామముగలదు. సామాన్యముగానీనామము తూర్పుదిక్కునందలి యేనుఁగులకన్నిటికిని వర్తించును. గనుక నీచతుర్దంతముల కధిపతియైన కళింగనగరాధీశ్వరుండయిన అధిరాజేంద్రవర్మను జయించినవాఁడే విష్ణు

కుండినుఁడయినయింద్రభట్టారకుఁడేయని చెప్పుచున్నారు. ఇందేదిసత్యమో యేది యసత్యమో నిర్ధారణ చేయఁజాలకున్నారము.

ఈ యింద్రభట్టారకవర్మ కొడుకు విక్రమేంద్రవర్మ, ఇతఁడీ పేరుగలవారిలో రెండవవాఁడు. ఈ రెండవవిక్రమేంద్రవర్మశాసనమొకటి గోదావరిమండలములోని తునిజమీందారిలోనున్న చిక్కుళ్లయను గ్రామమునందు దొరకినది.[1] వీనిశాసనము లెందులూరు (దెందులూరు) నుండి ప్రకటింపఁబడినది. ఈదెందులూరు గ్రామమిప్పటి యేలూరుపట్టణమునకు మూడుమైళ్లదూరముననున్నది. ఇది పూర్వము వేంగిపురములోని యొకభాగముగానుండెను. ఇతఁడును తనతండ్రివలెనే శ్రీపర్వతేశ్వరపాదారాధకుఁడనని చెప్పుకొనియుండెను. తనపరిపాలనము యొక్క పదవసంవత్సరమున గ్రీష్మఋతువులోని యెనిమిదవపక్షమున పంచమీతిథియందు నేత్రపాటివిషయములోఁ గృష్ణానదీతటంబున రావిరేవ గ్రామమునకు నాగ్నేయమూలనున్న రేగోండ్రగ్రామమును సోమగిరీశ్వరనాథుని దేవాలయమునకు ధారపోసెను. విక్రమేంద్రవర్మకు దెందులూరు రాజధాని యని చెప్పియుండుటయు, కృష్ణానదీతటంబుననుండిన గ్రామము దానము చేయుటయుఁ జూడఁగ గోదావరికృష్ణానదులకు నడుమనుండిన వేంగిదేశమున కధిపతి యని స్పష్టపడుచున్నది. చాళుక్యులు ౭వ శతాబ్దము మొదలుకొని యాప్రదేశమును జయించి పరిపాలించుచుండినవారని మన మెఱుంగుదుము. కాఁబట్టి విష్ణుకుండినులంతకుఁ బూర్వమీదేశమును బరిపాలించుచుండిన వారయియుండక తప్పదు. అట్లు కాదేని విక్రమేంద్రవర్మ చాళుక్యులకులోఁబడిన యొకమాండలికుఁడైయుండవలయును. భావిపరిశోధనముల వలనంగాని నిజముదేటపడదు.

కళింగముయొక్క పూర్వచరిత్రము.

గాంగులనుగూర్చి తెలుపుటకుముందు పూర్వచరిత్రమునుగూర్చి కొంచెము చెప్పవలయును. భరతఖండమునంగల దేశములలో నెల్లఁ గళింగదేశము బహుపురాతన ప్రసిద్ధిగలదిగఁ గన్పట్టుచున్నది. బ్రాహ్మణుల వాఙ్మయము నందును బౌద్ధులవాఙ్మయమునందును కళింగదేశము ప్రశంసింపఁబడినది. రోమ

1. Ep. Ind vol. IV. pp. 193, 194, 195.

ఇంక మహాభారతములు కళింగదేశమును పేర్కొనియున్నవి. పాణిని తనవ్యాకరణసూత్రములయందు గళింగము నుదాహరించియున్నాఁడు. రఘువంశాది కావ్యములలో గళింగ మభివర్ణింపఁబడినది. కళింగాంధ్రములు రెండును వేఱు గలిసియున్నను పురాతనకాలమున వేర్వేఱుగనుండినవి. అయిన నన్యోన్యమైత్రియు అన్యోన్యసంబంధ బాంధవ్యములను గలిగి వఱలుచుండినవి. దక్షిణాపథమునకు వచ్చుటకు మున్దార్యులీదేశమునకు వచ్చియుండిరికాని యాకళింగార్యులను భ్రష్టులనుగా భావించియుండిరి. కళింగదేశము బుద్ధునికాలమునందే బుద్ధధర్మమును స్వీకరించి బుద్ధునికడుగులు మడుగులొత్తుచుండినట్లుగఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆర్యులాంధ్ర ద్రావిడమహారాష్ట్రదేశములవలెనె కళింగదేశమును భ్రష్టమైనదిగాను మ్లేచ్ఛదేశముగాను భావించుచుండిరి. సుప్రసిద్ధమైన మహేంద్రపర్వత మీదేశమునందున్నది. ఈదేశము దంతావళములకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కియున్నది. పూర్వకాలంబున కళింగదేశము ప్రసిద్ధములయిన రేవుపట్టణమును గలిగియుండుటచేత దీనికిని విదేశములకును వర్తకవ్యాపారములు విరివిగా జరుగుచుండెను. కళింగరాజులకును సింహళరాజులకును సంబంధబాంధవ్యములు నన్యోన్యమైత్రియుఁ గలవని బౌద్ధులచరిత్రములు వేనోళ్లఘోషించుచున్నవి. కాఁబట్టి కళింగదేశముయొక్క ప్రాచీనస్థితి ప్రఖ్యాతమైనదనుటకు సందియము లేదు.

అడవియేనుఁగులను మచ్చిక చేసికొనుటయందును తత్త్వశాస్త్రపఠనమునందును కాళింగులు బహునిపుణులనియును నాగరికులనియును క్రీ. పూ. ౩౦౦ వ సంవత్సరప్రాంతమున మౌర్యచక్రవర్తియగు చంద్రగుప్తుని యాస్థానమందుండిన మెగాస్తనీసను యవనరాయబారి వ్రాసియున్నాఁడు. మఱియు నఱువదివేల కాల్బలమును, ఒకవేయి యాశ్వికబలమును, ఏనూఱులు దంతావళములు రాజునకు రక్షకసైన్యముగ నుండెననియుం జెప్పియున్నాఁడు. క్రీ. పూ ౨౬౦వ సంవత్సరమున చంద్రగుప్తుని మనుమఁడగు అశోకవర్ధనమహాచక్రవర్తి కళింగదేశముపై దండెత్తివచ్చి కళింగముజయించెను. కాళింగులు వెనుదీయక మహాశౌర్యముతో నెదుర్కొని వానితో యుద్ధముఁజేసి లక్షలకొలది రణభూమి

లు ప్రాణములర్పించుచుండిరి. లక్షలకొలఁది కాళింగులు మాగధులచేఁబట్టుబడి ఘోరసంహారమునంతయుఁ గన్నులారఁ జూచిన యీమహాచక్రవర్తి తరువాత తలపోసికొని నిరపరాధులును నాగరికులునయిన సాధుజనులకు నిష్కారణముగా విపత్తు ఘటింపఁజేసితినిగదాయని పశ్చాత్తప్తుఁడై మిక్కిలి దుఃఖించి "అహింసాపరమోధర్మ" యను బుద్ధునివాక్యమును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని యీబుద్ధధర్మమునవలంబించి బౌద్ధుఁడై తరువాత బౌద్ధమతమును ప్రపంచమునందంతట బ్రకటింపఁజేసెను. క్రీస్తునకుఁ బూర్వము రెండవశతాబ్దమధ్యమున ఖారవేలుఁడను కళింగరాజు శాతకర్ణియను నాంధ్రరాజుతోడ్పాటుతో మగధరాజగు పుష్యమిత్రుని నోడించి యుత్కలములోని ఖండగిరియందు శాసనము వ్రాయించెను. ప్లినీ మొదలగు చరిత్రకారులుగూడ కళింగమును బ్రశంసించియున్నారు.

తరువాత నీకళింగమాంధ్రచక్రవర్తుల రాజ్యమునకు వశమయ్యెను. ఆంధ్రులకుఁ బిమ్మట పల్లవుల పాలఁబడియెనని తోఁచుచున్నది. క్రీస్తుశకము నాలుగవశతాబ్దమధ్యమున గుప్తచక్రవర్తియగు సముద్రగుప్తుఁడు కళింగముపై దండెత్తివచ్చినప్పుడు కళింగము పెక్కుభాగములుగ విడిపోయి పెక్కండ్రు రాజులచేఁ బాలింపఁబడుచుండెను. కొత్తూరుదుర్గమును స్వామిదత్తుఁడును, ఈరండపల్లను (ఈ రదవిషయము) దమనుఁడును పాలించుచుండిరి. (ఇవి రెండును గంజాముజిల్లాలోనివి.) దేవరాష్ట్రమును కుబేరుఁడును, అవముక్తసీమను నీలరాజును బాలించుచుండిరి. (ఇవి రెండును విశాఖపట్టణ మండలములోనివి.) పిష్టపురము మహేంద్రవర్మ పరిపాలించుచుండెను. (ఇది గోదావరిమండలములోనిది) కాఁబట్టి యివన్నియును గళింగములోనివి. మఱియును బల్లవులలో చండవర్మ నందప్రభంజనవర్మయను రాజులీ కళింగదేశమును బాలించిరని పల్లవులనుగూర్చిన ప్రకరణమునం దెలిపియుంటిమి. ఏడవశతాబ్దమునఁ గళింగము గాంగులవశమయ్యెనని గన్పట్టుచున్నది. అయినను పులిందులీదేశమును కొంతకాలము పాలించినట్లు గాన్పించుచున్నది.

పులిందులపాలనము.

మాధవవర్మ.

కళింగదేశ నివాసియగు పులిందసేనుఁడనువాఁడు బహుపరాక్రమ సంపన్న

[illegible]ను స్వప్రయోజనపరుఁడుగాక దేశమును బాలించుటకుం దగినప్రభువు ననుగ్రహింపుమని బ్రహ్మనుగూర్చి తపస్సుచేసెను. బ్రహ్మవానితపస్సునకు మెచ్చి శైలోద్భవునిఁ బుట్టించెను. ఇతఁడు శైలములోనుండి పుట్టినవాఁడు గనుక వీనికి శైలోద్భవుఁడని పేరు పెట్టెను. ఈశైలోద్భవుఁడు కళింగమును బాలించెను. వీనికి రణభీతుఁడు పుట్టెను. రణభీతునకు సైన్యభీతుఁడు పుట్టెను. సైన్యభీతునకు మాధవవర్మ జనించెను. ఈరాజేంద్ర మాధవేంద్రుఁడు శివభక్తుఁడు, ఇతఁడు హారితగోత్రుఁడును తైత్తిరీయశాఖా బ్రాహ్మణుఁడును వామనభట్టు మనుమఁడును ఆదిత్యదేవుని కుమారుఁడునగు భట్టవామనునకుగుడ్డవిషయములోని పుల్యోపినగ్రామమును సూర్యగ్రహణసమయమున దానముచేసెను. ఈమాధవవర్మ నివాసము కౌశిక గోడమునునది. కుండభోగికుమారుఁడగు ఉపేంద్రసింహునిచే నీశాసనము వ్రాయఁబడినది. మాధవవర్మ యేకాలమునందలివాఁడో వీనియాదంతమేమో యింతకన్న మనకేమియునుఁ దెలియరాకయున్నది.

హూనుత్సాంగు.

ఏడవశతాబ్దమధ్యమునందు హూనుత్సాంగు కళింగమును జూడవచ్చి యప్పటిదేశస్థితి యిట్లు దెలిపియున్నాఁడు.

ప్రాచీనకళింగముయొక్క రాజధానీనగరము ౫మైళ్ల వైశాల్యముగలిగియున్నది. భూమి సారవంతమై క్రమముగా వ్యవసాయము చేయఁబడుచున్నదిగాని యేనుఁగులతోఁగూడిన యడవులనేకములుగలవు. జనులు మోటుగన నాగరికులుగనుండి భయంకరముగనున్నను మాట దప్పనివారుగను విశ్వాసపాత్రులుగనుండిరి. పూర్వకాలమునందు కళింగమొండోరుల భుజములు రాపాడునంతటి జనసమ్మర్దముగలిగి యుండెను. అప్పటికిఁ గళింగదేశముయొక్క పూర్వవైభవమంతయుఁ బోయినది.

కళింగగాంగవంశము.

ఏడవశతాబ్దమునందే కళింగదేశము గాంగులవశమయ్యెను. బ్రహ్మయొక్క వాలవతిరము వానికి గంగాదేవి యనుగ్రహించినందున నొక్కకుమారుఁడు గలిగెను. వాని సంతతివారు గాంగులయిరి. వీరు మొదట మైసూరు

రాజ్యములోని తలకాడు రాజధానిగ గంగవాడిదేశమును పాలించుచుండిరి. తరువాతవారిలో నొకశాఖవారు కళింగదేశమునకువచ్చి మహేంద్రగిరిని జయించి యాదేశము నాక్రమించుకొని పరిపాలింపసాగిరి. ఈకాలమునందే దక్షిణ కళింగమును కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు జయించెను. తరువాత నాభాగము పూర్వచాళుక్యులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెనని విశాఖపట్టణమండలములోని చాళుక్యుల శాసనములే వేనోళ్ల ఘోషించుచున్నవి. కనుక గాంగులు కళింగదేశముయొక్క యుత్తరభాగమును మాత్రమె పరిపాలించుచుండిరి. అన్యోన్యసంబంధమేమియుఁ గానరాకయుండిన మొదటి గాంగులయొక్క నామములును వారి దానశాసనములును, గంజాము, విశాఖపట్టణ మండలములలోఁ బెక్కుతావులఁ గానంబడుచున్నవి. ఇంద్రవర్మ, దేవేంద్రవర్మ, అనంతవర్మ, గుణార్ణవవర్మ మొదలగు వారిశాసనము లనేకములు గానంబడుచున్నవి. వీరలు మహేంద్రగిరిపైనుండు గోకర్ణస్వామి పాదారాధకులుగ నుండిరి.

కళింగనగరము.

కళింగనగరము వీరికి రాజధానీనగరముగనుండెను. కొందఱు తలంచునట్లు గంజాము మండలములో సముద్రతీరమునందుండిన కళింగపట్టణము కళింగనగరముగాదు. ఈకళింగనగరము పర్లాకిమిడికి నిరువది మైళ్లదూరమున వంశధారయొడ్డుననున్నది. అది యిప్పుడు ముఖలింగమను పుణ్యక్షేత్రముగానున్నది. ఇక్కడ మధుకేశ్వరాలయము, అణ్యాంక భీమేశ్వరాలయము, సోమేశ్వరాలయములను మూడు ప్రసిద్ధములయిన శివాలయములున్నవి. ఈశివాలయములలో గాంగులయొక్క శాసనము లనేకములుగలవు. ఈక్షేత్రమునకు దక్షిణమున రెండు మైళ్లదూరమున నగరికటకమను గ్రామముగలదు. ఈగ్రామములనడుమ శాసనలంగలిగియుండిన తామ్రపలక లనేకములుగలవు. శిథిలమయిపోయిన పురాతనభవనములయొక్క చిహ్నము లిప్పటికిని గానంబడుచున్నవి. అచ్చటి శివాలయములలోని శాసనములలో నాపట్టణము కళింగనగరమనియె పేర్కొనంబడియున్నది.

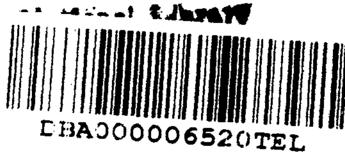
వీరసింహ గాంగునివంశము.

గంగవాడిదేశమును బాలించు వీరసింహునికొడుకు కామార్ణవుఁడను వాఁడు గంగవాడిదేశమును తన పినతండ్రికి విడిచిపెట్టి ఏడవశతాబ్దప్రారంభమునఁ దనసోదరులతో భూమిని జయించుటకై బయలుదేఱి మహేంద్రగిరికి వచ్చి యచ్చటి గోకర్ణస్వామినిగొల్చి వాని యనుగ్రహముచే రాజచిహ్నముల నన్నిటినిబడసి పర్వతమును దిగి యుధిష్ఠిరునిం బోలెఁ దననల్వురు తమ్ములతోడను కళింగమును బాలించు బలాదిత్యుని పైదాడి వెడలి వానినోడించి కళింగము నాక్రమించుకొని తన తరువాత పెద్దతమ్ముఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడు గావలయునని నిశ్చయించి మూడవతమ్ముఁడయిన గుణార్ణవునకు అంబవాడివిషయమును నాలుగవవాఁడయిన మారసింహునకు చోడమండలమును కడపటివాఁడయిన వజ్రహస్తునకు కంటకవర్తనిదేశము నొసంగి తనమెడలోనిహారమును దానార్ణవుని కంఠమునలంకరించెను. ఇందుఁ జేర్పఁబడిన విషయములన్నియు గంజాము మండలములోనివే, అంబవల్లి, (అంబవాడి) (చోడ) గ్రామము లిప్పటికిని పర్లా కిమిడి జమీందారిలోనున్నవి గనుక అంబవాడివిషయమును, చోడమండలము నచ్చటివేయని చెప్పవచ్చును. కామార్ణవుఁడు ౩౫ సంవత్సరములు పరిపాలనము చేసినతరువాత దానార్ణవుఁడు నలువది సంవత్సరములును వాని కొడుకు కామార్ణవుఁడు ౫౦ సంవత్సరములును, వానికొడుకు రణార్ణవుఁడు ౫ సంవత్సరములును, వానికొడుకు వజ్రహస్తుఁడు ౧౫ సంవత్సరములును, వాని సోదరుఁడు కామార్ణవుఁడు ౧౯ సంవత్సరములును, వానికొడుకు గుణార్ణవుఁడు ౨౭ సంవత్సరములును, వానికొడుకు జితాంకుశుఁడు ౧౫ సంవత్సరములును, వానితమ్ముఁడు కవిగాలాంకుశుఁడు ౧౨సంవత్సరములును, వానితమ్ముఁడుగుండమరాజు ౭ సంవత్సరములును, వానితమ్ముఁడు కామార్ణవుఁడు ౨౫సంవత్సరములును, వానికొడుకు వజ్రహస్తుఁడు ౩౫ సంవత్సరములును, వానికొడుకు మధుకామార్ణవుఁడు తనయన్నలయిన కామార్ణవగుండమరాజులు ౫ సంవత్సరములు పాలించిన తరువాత ౧౯సంవత్సరములును, వానికొడుకు వజ్రహస్తుఁ

Ind. ant. vol XIII. p 170

డు క్రీ.శ. ౧౦౩౮వ సంవత్సరము మేసెల మూడవ తేదిని పట్టాభిషిక్తుఁడై ౧౦౭౦-౭౧వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలనము చేసెను. పర్లాకిమిడి, నడగాము మొదలగు ప్రదేశములందు వీనిదానశాసనముల నేకములు గానఁబించినవి. వీని తరువాత రాజరాజనువాఁడు ౧౦౭౦-౭౧వ వచ్చి ౮ సంవత్సరములుమాత్రము పరిపాలనము చేసెను. ఇతఁడు రాజరాజనరేంద్రుని మనుమరాలును, కులోత్తుంగచోడ దేవునికూఁతురునగు రాజసుందరిని వివాహమాడెను. ఈరాజరాజునకు రాజసుందరికి జనించినవాఁడె అనంతవర్మ చోడగంగ దేవుఁడు. ఇతఁడు ౧౦౭౮వ సంవత్సరమున సింహాసనమునకువచ్చి ౭౦సంవత్సరములనఁగా ౧౧౪౧వ సంవత్సరమువఱకుఁ బరిపాలన చేసెను. గాంగులపరిపాలనము వీని కాలమున మహోన్నత దశకు వచ్చెను. ఇతఁడుతన రాజ్యమును గంగానదివఱకు వ్యాపింపఁజేసెను. గంగానది మొదలుకొని గోదావరినది వఱకుఁ గలదేశములో జరిగినయుద్ధములలో నెల్లను విజయము గాంచుచువచ్చెను. వీనిశాసనము లనేకములు గంజాము, విశాఖపట్టణమండలములలోఁ గాన్పించుచున్నవి. పూరిపట్టణములోని ప్రసిద్ధమైన జగన్నాథస్వామి యాలయము నితఁడే గట్టించెనని చెప్పుచున్నారు. వీని తరువాతి వారంత ప్రసిద్ధికివచ్చినవారు కారు. వారితరులకు సామంతులై యుండిరి. వారిచరిత్రము రెండవభాగమున సందర్భము కలిగినతావునఁ దెలుపఁబడును. వీరిచరిత్రము విశేషపరిశోధనముఁ జేయవలసి యున్నదిగావున నెక్కువగ వ్రాయసాహసింపఁ జాలకపోతిమి.

DBA00006520TEL